



**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**KUŞAKLARARASI DAYANIŞMA BAĞLAMINDA
BÜYÜK EBEVEYN-TORUN İLİŞKİSİNİN ÇOCUK
REFAHINA ETKİLERİ: ANKARA İLİ ÖRNEĞİ**

GİZEM YAŞAR TUTAR

**ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI**

TEMMUZ 2024



**KUŞAKLARARASI DAYANIŞMA BAĞLAMINDA BÜYÜK EBEVEYN-
TORUN İLİŞKİSİNİN ÇOCUK REFAHINA ETKİLERİ: ANKARA İLİ
ÖRNEĞİ**

Gizem YAŞAR TUTAR

**DOKTORA TEZİ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ 2024

TEZ ONAY SAYFASI

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Doktora Programı Gizem Yaşar Tutar öğrencisi tarafından hazırlanan “Kuşaklararası Dayanışma Bağlamında Büyük Ebeveyn Torun İlişkisinin Çocuk Refahına Etkileri: Ankara İli Örneği” Başlıklı tez çalışması 30/07/2024 tarih ve saatinde yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile DOKTORA TEZİ olarak KABUL edilmiştir.

	Kabul	Ret
Başkan (Prof. Dr. Şenay Gökbayrak):	☒	☐
Danışman (Prof. Dr. Yücel Uyanık):	☒	☐
Üye (Prof. Dr. Gamze Özdemir):	☒	☐
Üye (Prof. Dr. Türker Topalhan):	☒	☐
Üye (Prof. Dr. Erdinç Yazıcı):	☒	☐

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Gizem YAŞAR TUTAR
30.07.2024

Zalimler değişiyor, mazlumlar ve zulümler aynı...

Dün Bosna'da, Arakan'da; bugün Doğu Türkistan'da, Filistin'de

"minik göğsünde bir koskoca orkestra taşıyan" çocuklara...

KUŞAKLARARASI DAYANIŞMA BAĞLAMINDA BÜYÜK EBEVEYN-TORUN İLİŞKİSİNİN ÇOCUK REFAHINA ETKİLERİ: ANKARA İLİ ÖRNEĞİ

(Doktora Tezi)

Gizem YAŞAR TUTAR

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2024

ÖZET

Yaşanan demografik dönüşüm ve aile yapısındaki değişim, çocuk refahının artan önemi, kadınların daha fazla işgücüne katılması gibi faktörler büyük ebeveynlerin torunlarının yaşamındaki rolünü giderek artırmaktadır. Kuşaklararası dayanışmanın çocuk refahına etkilerini analiz etme amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada büyük ebeveynlerin bakım faaliyetlerine dahil olmaları ve motivasyonları, iş ve aile yaşamı dengesinde kuşaklararası dayanışmanın önemi, geniş aile refahı ve altruizm gibi konular irdelenmiştir. Bu çerçevede Ankara ilinde ikamet eden 25 katılımcı ile yarı yapılandırılmış soru formuyla derinlemesine mülakata dayalı nitel araştırma gerçekleştirilmiştir. Büyük ebeveyn ve torun arasındaki ilişki, ebeveynlerden oluşan katılımcılar üzerinden araştırılmıştır. Büyük ebeveyn ve torun ilişkilerinin kuşaklararası dayanışma bağlamında çocuk refahına olan etkileri sorgulanmıştır. İlişkisel, duygusal, uzlaşmacı, işlevsel, normatif ve yapısal dayanışma olarak altı boyutta incelenen kuşaklararası dayanışma modeli, araştırmanın çerçevesini oluşturmaktadır. Elde edilen bulgular, betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Araştırma sonucunda cinsiyet, yaşlılık, sağlık sorunları, eğitim durumu, maddi olanaklar, coğrafi yakınlık gibi birtakım faktörlerin büyük ebeveyn ile torun arasındaki etkileşimi sınırlandırdığı veya artırdığı tespit edilmiştir. Ayrıca, kuşaklararası dayanışmanın ilişkisel, duygusal ve işlevsel boyutları ön plana çıkmıştır. Çocukların refah seviyesinin yükselmesinde büyük ebeveynlerin rolünün yadsınamayacak ölçüde olduğu görülmektedir.

Bilim Kodu : 113505
Anahtar Kelimeler : Kuşaklararası dayanışma, çocuk refahı, iş ve aile yaşamı dengesi, çocuk bakımı, altruizm
Sayfa Adedi : 224
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Yücel Uyanık

THE EFFECTS OF GRANDPARENT-GRANDCHILDREN RELATIONSHIP ON
CHILD WELFARE IN THE CONTEXT OF INTERGENERATIONAL SOLIDARITY:
THE CASE OF ANKARA PROVINCE

(Ph. D. Thesis)

Gizem YAŞAR TUTAR

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
July 2024

ABSTRACT

Factors such as demographic transformation and changes in family structure, increasing importance of child welfare, and women participating more in the workforce are gradually increasing the role of grandparents in the lives of their grandchildren. In this study, which was conducted to analyze the effects of intergenerational solidarity on child welfare, the involvement of grandparents in care activities and their motivations, the importance of intergenerational solidarity in the balance between work and family life, extended family welfare and altruism were examined. In this context, a qualitative research based on in-depth interviews with a semi-structured questionnaire was conducted with 25 participants residing in Ankara. The relationship between grandparents and grandchildren was investigated through participants consisting of parents. The effects of grandparent-grandchild relationships on child welfare in the context of intergenerational solidarity were questioned. The intergenerational solidarity model, which is examined in six dimensions as associational, affectual, consensual, functional, normative and structural solidarity, constitutes the framework of the research. The findings obtained were examined using the descriptive analysis method. As a result of the research, it was determined that some factors such as gender, old age, health problems, education status, financial opportunities, and geographical proximity limit or increase the interaction between grandparents and grandchildren. In addition, the associational, affectual and functional dimensions of intergenerational solidarity came to the fore. It is seen that the role of grandparents in increasing the level of welfare of children is significant.

Science Code : 113505
Key Words : Intergenerational solidarity, child welfare, work-family life balance, child care, altruism
Page Number : 224
Supervisor : Prof. Dr. Yücel Uyanık

TEŞEKKÜR

Her zaman ilk cümleyi yazmak zordur. Hele ki kısa bir metinde gönlünüzden geçen herkese layıkıyla teşekkür etmeye çalışmak kolay değil. Bu sınırlılık içerisinde her bir teşekkür şüphesiz eksik kalacaktır.

Öncelikle, ön okumalarım esnasında çalışmalarına rastlayarak bana ilham olan ve teşekkür etme imkânı bulamadığım, yaklaşık 2 sene önce hayata gözlerini yuman Prof. Dr. Ann Buchanan'a teşekkür ediyorum. Katkılarıyla çalışmamın şekillenmesinde ve nihai halini almasında desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Gamze Yücesan Özdemir, Prof. Dr. Türker Topalhan, Prof. Dr. Şenay Gökbayrak ve her daim kıymetli bir büyüğümüz olarak yanımızda olan Prof. Dr. Erdinç Yazıcı'ya teşekkür ederim. Çalışma konumu belirlememden çalışmamı tamamlayana kadar desteklerini esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Yücel Uyanık'a şükranlarımı sunarım.

Katkılarıyla kıymetli arkadaşım Doç. Dr. Mehmet Atilla Güler'e ve Prof. Dr. Yılmaz Yeşil'e, çalışmamın her aşamasında öneri ve eleştirileriyle destekte bulunan Doç. Dr. Kürşat Tutar'a teşekkürlerimi sunuyorum. Katılımcılarıma, tüm sorularıma içtenlikle cevap verdikleri ve yoğun çalışma saatlerine rağmen vakit ayırdıkları için çok teşekkür ediyorum.

Önce öğrencisi sonra asistanı olarak akademik ve entelektüel birikiminden faydalanma şansı bulduğum kıymetli Hocam, 66. Hükûmet Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Prof. Dr. Sayın Vedat Bilgin'e en kalbi teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışma hayatının mutfağıyla beni tanıştıran, yol arkadaşı olmaktan mutluluk duyduğum 65. Hükûmet Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Sayın Jülide Sarieroğlu'na en içten teşekkürlerimi sunarım.

Dik duruşuna, vizyonu ve samimiyetine şahit olduğumuz; birlikte çalışıyor olmaktan onur duyduğum 67. Hükûmet Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı Sayın Mahinur Özdemir Göktaş'a hassaten şükranlarımı sunuyorum.

Sevdiğimiz insanların kalplerini bize ısıdırmak suretiyle muhabbetimizi karşılıksız bırakmayan El Vedûd olan Rabbime sonsuz şükürler olsun.

Güler, Nuray, Suna, Fatma, Burcu, İrem, Yasemin ve adını sayamadığım, kimisiyle yıllardır yollarımızın kesişmediği arkadaşlarım. Lisans yıllarımın en güzel sabah ve akşamları. Heyecanın, mutluluğun bazen hüznün en güzel sabah ve akşamları. Nur,

Sinem, Şeyma ve elbette Meltem... Beraber nice hayal kurduğumuz, hedeflerimiz için birlikte çalışıp çabalamamız, dostluğumuz ve daha nicesi için teşekkürler.

Dostlukları için Dr. Banu Karakaş Çevik, Doç. Dr. Ömer Can Çevik ve boncuk gözlü kızları Ela'ya hayatımda oldukları için çok teşekkür ediyorum. Çalışmamı esprili bir şekilde "Gizem dedelerinden harçlık alan torunların refahını çalışıyor." şeklinde özetleyen, iş arkadaşlığından kardeşliğe uzanan muhabbetimiz için Emrah Uzar'a kalbi teşekkür.

Bir de "Masallarda da olsa bir gün çıkıp geleceğim" diyen şiir kadar mavi, unutmabeni çiçeğine ve en ıssız yerlerde açan zambaklara teşekkür etmek istiyorum. Bir çiçeğe teşekkür edilir mi? Evet, neden olmasın. İçimde çiçekler açan, açtıran unutmadığım her bir âna bin teşekkür...

Annem babamla büyüdüğüm kadar babaannem, anneannem ve dedelerimle büyüdüm. Belki de beni bu çalışmaya iten en önemli sebep buydu -yine de Jung'a sormak lazım tabi-. Onlara da çok teşekkür ediyorum çocukluğuma kattıkları her şey için.

Doğduğun güne ait fotoğrafım var, seni görmeye gelmişim. Beni hastane odasından çıkaracaklar korkusuyla ağlamışım, gözlerim yaşlı. Ve sen en fazla bir yaşındayken fotoğrafımız var, elini gayriihtiyari omzuma koymuşsun. İşte o günlerden bugüne hem o görememe korkusu hem de her zaman elin omzumda hissiyle... Kıymetli kardeşim Alper Yaşar, iyi ki varsın! Ve güzel eşin, hanım kızımız Dr. Büşra Yaşar'a ailemizin bir parçası olduğu için teşekkürlerimi sunuyorum.

En çok ama en çok annemle babama. "Yüz mevsim açan, yüzü de bahar" annem Sevil Yaşar ve babam Ömer Yaşar'a her ânımda, her kararımdayken yanımda oldukları ve kendime ait inancımı yitirdiğim zamanlarda bile bana inanmayı sürdürdükleri için müteşekkirim.

En büyük teşekkürlerimden biri, kıymetli Bey'im Kürşat'a (evet, kendisine ikinci kere teşekkür ediyorum). Umay'ın kol kanat gerip bereket getirdiği Siriderya'dan sabrı ve hasreti en iyi anlatan destanımız Tuna'ya kadar "daha gidecek çok yolumuz var". Ayrıca canım kedilerimiz; bir şiirden çok daha fazlası Lili ve gücünü isminden alan Tomris. Onlarsız çok eksik olurdu şüphesiz. Soğuk bir apartman dairesini sıcacık bir yuva yapan, evimin ve gönlümün en kıymetlilerine en özel teşekkürlerimle...

Prensiplerimin ve varsa deliliğin, çokça coşkunun, neşvenin, kimi zaman endişelerimin, bazı konulardaki fazla romantizmin müsebbipleri olan, arkamdaki duvarda asılı duran eserleri kaleme almış ilim ve fikir insanlarına minnetle.

Muhibbî'nin "Kadd-i yâri kimi halkın serv okur kimi elif, Cümlenin maksûdu bir ammâ rivâyet muhtelif" beyitinden mülhemle en büyük arzum bir nebze de olsa katkı sağlayabilmek. Yoldayım, eksik ve hatalarımı yolda tamamlayacağım.

Her daim "aşktan, estetikten, ahenkten yana" kalmak umuduyla...



İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	ix
ÇİZELGELERİN LİSTESİ	xii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xiii
1. GİRİŞ	1
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	9
2.1. Kuşaklararası Dayanışma Kavramı	9
2.1.1. Kuşak Kavramı	9
2.1.2. Kuşaklararası İlişki Kavramı ve Unsurları	13
2.1.3. Kuşaklararası Dayanışma Kavramı ve Boyutları	20
2.2. Çocuk Refahı Kavramı	26
2.2.1. Refah Kavramı	26
2.2.2. Çocuk Kavramı	32
2.2.3. Çocuk Refahı ve Boyutları	42
3. TEORİK PERSPEKTİF	53
3.1. Büyük Ebeveynlerin Bakıcılık Rollerinin Çocuk Refahı Görünümleri	53
3.1.1. Büyük Ebeveynlerin Bakım Faaliyetlerine Dâhil Olmaları	54
3.1.2. Müzakere Sonucu mu Görev mi? Torun Bakımında Motivasyonlar ve Tercihler	58
3.1.3. “Büyük Ebeveynlik Stresinin” Çocuk Refahına Olumsuz Etkileri .	60
3.1.4. Çocuk Bakımında Coğrafi Yakınlığın Önemi	62
3.1.5. Büyük Ebeveynliğin Feminizasyonu Ve Kuşaklararası “Değiş- Tokuş”	65

	Sayfa
3.1.6. Çocukların Hastalıklarında “Mevcut Standartları Korumak”	66
3.1.7. Büyük Ebeveynlerin Çocuk Bakımının Görünümleri	67
3.1.7.1. Torun bakımında Avrupa’dan örnekler.....	68
3.1.7.2. Torun bakımında Türkiye’den örnekler	70
3.2. Kuşaklararası Dayanışma Perspektifinden İş ve Aile Yaşamı Dengesinin Önemi	75
3.2.1. Kadınların Ev İçi Mesai ve Yeni Babalık İdealinin İş-Aile Yaşamı Dengesi Beklentisi.....	76
3.2.2. İş ve Aile Yaşamı Dengesinin Kurulmasında Kuşaklararası Destek	79
3.2.3. İş ve Aile Yaşamı Dengesinde Karşılaştırmalı Türkiye Görünümü	81
3.3. Kuşaklararası Dayanışma ve Çocuk Refahında Güncel Tartışmalar.....	83
3.3.1. Büyük Ebeveynlik Tipolojileri	84
3.3.2. Büyükbaba Gibi Olmama ve Babanın Yeni Toplumsal Rollerini	86
3.3.3. Geniş Aile Refahının Gündelik Yaşam Pratiklerine Etkisi	89
3.3.4. Zor Zamanlarda Gerçekleşen Kuşaklararası Dayanışma Platformları ve “Dijital Dayanışma”	94
3.3.5. Çocuk Refahında Altruizm Etkisi.....	99
3.4. Kuşaklararası Dayanışma Ve Çocuk Refahı Alanına İlişkin Akademik Çalışmalar.....	102
4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	109
4.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Kapsamı.....	109
4.1.1. Konusu.....	109
4.1.2. Önemi ve Amacı	109
4.1.3. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	110
4.2. Araştırmanın Yöntemi.....	111
4.2.1. Nitel Araştırma Yöntemi ve Fenomenolojik Yaklaşım	111
4.2.2. Veri Toplama Tekniği	115

	Sayfa
4.2.2.1. Kartopu örnekleme yöntemi.....	115
4.2.2.2. Yarı yapılandırılmış görüşme formu.....	116
4.2.2.3. Derinlemesine mülakat	118
4.2.2.4. Betimsel analiz	119
4.3. Araştırmacının Notları	121
4.3.1. Sahada Karşılaşılan Kolaylıklar	121
4.3.2. Sahada Karşılaşılan Zorluklar	122
5. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	125
5.1. Katılımcıların Demografik Bilgileri.....	125
5.2. İlişkisel Dayanışmaya İlişkin Sonuçlar	127
5.3. Duygusal Dayanışmaya İlişkin Sonuçlar	139
5.4. Uzlaşmacı Dayanışmaya İlişkin Sonuçlar.....	150
5.5. İşlevsel Dayanışmaya İlişkin Sonuçlar	152
5.6. Normatif Dayanışmaya İlişkin Sonuçlar	164
5.7. Yapısal Dayanışmaya İlişkin Sonuçlar	169
5.8. Diğer Sonuçlar.....	176
6. SONUÇ.....	187
KAYNAKÇA.....	203
EKLER.....	217
Ek 1. Anket.....	218
Ek 2. İzin Formu	222
ÖZGEÇMİŞ	224

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. Nominal Tanım ve Ampirik Örnekleriyle Kuşaklararası Dayanışmanın 6 Boyutu	23
Çizelge 2.2. OECD Raporuna Göre Çocuk Refahının Boyut ve Göstergeleri...	48
Çizelge 2.3. UNICEF Raporuna Göre Çocuk Refahının Boyut ve Göstergeleri	49
Çizelge 3.1. 15 yaşın altında çocuk bakım sorumluluğu olan bireylerin işgücü durumuna göre bakım yeri tercihleri	72
Çizelge 3.2. İşgücü durumuna göre 15 yaşın altındaki çocuklar için bakım hizmeti kullanmama nedenleri	73
Çizelge 3.3. 5 yaş altı çocuğa bakım veren çocuk bakım alternatiflerinin kullanım oranları	73
Çizelge 3.4. Karşılaştırmalı Daha İyi Yaşam Endeksi	82
Çizelge 5.1. Büyük Ebeveynlere İlişkin Bilgiler	125

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Kuşaklararası dayanışmanın teorik modeli	24



1. GİRİŞ

Doğurganlığın azalmasıyla birlikte artan yaşam beklentisi ve buna bağlı olarak gelişen demografik değişiklikler, kuşaklararası dayanışma kavramını ön plana çıkarmıştır. Aynı anda çok sayıda farklı kuşakların hane içi veya hane dışında bir arada yaşaması söz konusu olmaktadır. Ayrıca çocuğun ve çocukluğun önemi, nüfustaki oranının azalmasıyla birlikte tarihte hiç olmadığı kadar önemli rol oynamaktadır.

Kuşak sınıflandırmalarına ilişkin tanım ve genelleme problemi, literatürde sıklıkla karşılaşılan bir sorundur. Kuşakların başlangıç ve bitişlerini belirleme noktasında güçlükler bulunmaktadır. Hakikaten toplumsal kuşakların belirlenmesinde biyolojik bir fenomen olarak mı ele alınacağı yoksa aynı olay, veri vb. şeyleri deneyimleyen yahut benzer şekilde etkilenen bireylerin mi ele alınacağı literatürde tartışma konusudur.

Kuşaklararası ilişkiler ve bu ilişkinin belirleyicileri, kuşaklararası dayanışmayı açıklamadan önce incelenmesi gereken kavramlardır. Farklı kuşakların birbirleriyle sürekli bilgi ve etkileşim alışverişinde bulundukları ikili müzakere olarak tanımlanabilecek kuşaklararası ilişkiler, çalışma itibarıyla mikro düzeyde ele alınmış ve aile içi ilişki incelenmiştir. En genel ifadeyle kuşaklar arasındaki sosyal uyumu ifade eden kuşaklararası dayanışma, mikro düzeyde aile içerisindeki farklı kuşakların birbiriyle olan dayanışma ilişkilerini ele almaktadır. Bengston ve Robert, kuşaklararası dayanışmanın boyutlarını çok boyutlu bir veri seti olarak geliştirmiş ve alandaki en kapsamlı çalışmayı içermektedir. Geliştirilen bu boyutlar, aile içinde kuşaklararası dayanışmanın nasıl çalıştığını anlamak adına önem arz etmektedir. İlişkisel, duygusal, uzlaşmacı, işlevsel, normatif ve yapısal dayanışma olarak altı boyutta incelenen kuşaklararası dayanışma modeli, söz konusu araştırmanın da perspektifini oluşturmaktadır.

Çocuk refahını detaylandırmadan önce refah ve çocuk kavramlarına değinmekte fayda bulunmaktadır. Bireyin refahı için birden çok ölçüt olup bu kriterlerin kendi aralarında oluşan bir dengenin sağlanması önemlidir. Ayrıca, bireyin refahı en yakın çevresi ve hayatında olan diğer bireylerin refahına bağlıdır. Çocuk ve çocukluk

kavramı ise toplumlara, kültüre ve zamana göre farklılık göstermiş ve farklı anlamlar yüklenmiştir. Bu sebeple salt biyolojik yahut sosyolojik olarak açıklamak mümkün değildir; kavrama çok yönlü bir bakış açısıyla yaklaşma gerekliliği bulunmaktadır. Fransız tarihçi Ariès'in çocuk ve çocukluk kavramları üzerine çalışmaları ve çocukluğun sosyal ve kültürel bir kategori olduğunu belirtmesi, sosyal bilimlerde yankı uyandırmış ve bu alanda en önemli çalışma kabul edilmiştir. Evrensel bir tanım yerine tarih, toplum ve kültürle göre farklılaşan çok sayıda çocuk tanımı olduğunu söylemek daha doğru olacaktır.

Değişen bu çocukluk tanımı, çocuk refahı ve anlayışını da etkileyerek dönüştürmüştür. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin kabulü bu noktada önem arz etmektedir. Çocuk refahı, yalnızca çocukların ne durumda olduğunun ölçülmesiyle belirlenmesinin mümkün olmadığı çok boyutlu bir alanı ihtiva etmektedir. Zira çocuk refahı bilhassa erken dönemde ebeveyn, bakımından sorumlu oldukları kişiler, çevre ve okul gibi unsurların ele alınmasıyla bir bütünlük içermektedir.

Kuşaklararası dayanışma ve çocuk refahı perspektifinden sosyo-politik tartışmalar konunun bütünlüğünü ele almak adına önemlidir. Öncelikle büyük ebeveynlerin torunlarının bakım rolünü üstlenmesinin çocuk refahına olumlu ve olumsuz etkilerinin olduğu, literatürde tartışılan önemli bir konudur. Burada büyük ebeveynlerin bakım faaliyetlerine dâhil olması, torun bakımındaki motivasyonlar ve tercihler refahı etkileyecek koşullardır. Şüphesiz çok kuşaklı aile desteğinin en önemli örneklerinden biri, büyük ebeveynler tarafından sağlanan çocuk bakımıdır. Çocuk bakımının hem aracı kuşak tarafından tercih edilmesi hem de büyük ebeveynler tarafından kabul edilmesinin çeşitli sebepleri bulunmakta ve çocuk refahına olan etkileri bu sebeplere göre farklılaşmaktadır. "Uygun maliyetli çocuk bakımının birincil sağlayıcıları" olarak büyük ebeveynlerin bu konuda istekli olması, çocuğun iyi olma halini etkileyecek en önemli unsurdur.

Büyük ebeveynlerin torunlarıyla ilgilenmesi ve bakım sağlaması, onların refahıyla da doğrudan ilişkilidir. Bunda, büyük ebeveynlerin yaşı ve sağlığı, gelirleri, eğitimleri, yaşam doyumları, istihdam ve emeklilik durumları gibi birçok etkenin büyük ebeveynlik stresine yol açarak çocuk refahına olumsuz yansımaları olması söz

konusudur. Ayrıca çocuk bakımında coğrafi yakınlığın önemi de oldukça büyüktür. Coğrafi yakınlık ve mekânsal mesafenin, yetişkinler arasındaki kuşaklararası dayanışmanın en önemli belirleyicilerinden biri olduğu bilinmektedir. Daha kısa mesafeler daha sık temasa, yardıma ve duygusal bağlara işaret etmektedir.

Büyük ebeveyn rolünün kadınlarda daha belirgin olduğunu ifade etmek doğru olacaktır. Tıpkı çocuk bakımının büyük ölçüde anneler tarafından yerine getirilmesi gibi büyük ebeveynlerde de büyükanneler ön plana çıkmakta ve çocuk bakım faaliyetlerinin üstlenilmesinde “kuşaklararası değiş tokuş”tan bahsetmenin mümkün olması söz konusudur. Çocukların hastalığı durumunda da yine büyük ebeveynler aile dinamiğinin önemli bir parçası olarak rol almakta ve hem torunlarına hem aracı kuşağa gerekli araçsal ve duygusal desteği aktarmaktadır.

Büyük ebeveynlerin torun bakımını üstlenmeleri ülkelere ve refah rejimlerine göre farklılık göstermektedir. Geniş ve evrensel kurumsal bakım hizmeti sağlayan sistemlerde büyük ebeveynlere bu noktada duyulan ihtiyaç daha sınırlı olmakta ve sadece aracı kuşağa yardımcı bir rol üstlenmeleri beklenmektedir. Fakat bu durumun büyük ebeveynlik rolünün daha az önemli olduğu anlamına gelmediğini ifade etmekte fayda vardır. Kurumsal bakım hizmetlerinin yetersiz olduğu durumlarda ise büyük ebeveynlerin çocuk bakımı ile kadınların işgücüne katılımı arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Türkiye’de ise çocuk bakımının özel ve ailevi bir konu olarak ele alındığını ve gerek kurumsal bakım hizmetleri sebebiyle gerek kültürel gerekçelerle çocuk bakımında en önemli alternatifin büyük ebeveynler olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Kuşaklararası dayanışmanın önemi, kendisini iş ve aile yaşamı dengesinin kurulmasında da göstermektedir. İş ve aile dengesinin kurulmasının bireyin iyi olma halini dengeleyen ve haliyle aile üyelerini de etkileyen bir süreç olduğu düşünülürse hane içi çatışma ve stresin azaltılarak çocuk refahına doğrudan bir etkisi olduğu yadsınamayacak ölçüdedir. Çocuk bakımı ve ev içi görevlerin çoğunluğunun kadınlar tarafından yerine getirildiği bilinmektedir. Çocuk bakımı ve ev içi sorumlulukların büyük ölçüde kadınlarda olmasının yanında literatürde, babalığın yeni görünümünde babaların geçmişe nazaran daha etkin rol oynadığı ve daha iyi

bir baba ideali, iş ve aile yaşamı dengesinin kurulmasının hem kadınlar hem de erkekler için önemine dikkat çekilmektedir.

Mevcut ebeveynlik kültürünün bilhassa kadınları etkilediği ve kadınların istihdama girmesi, istihdamda kalma süresi, ebeveyn olup olmayacağı gibi kararların alınmasında iş ve aile yaşamı dengesinin önemli bir faktör olduğu bilinmektedir. Bu kararların ve dengenin kurulamaması sonucunda çocukların iyi olma halinin doğrudan etkileneceği aşikârdır. Kuşaklararası dayanışma, bakım hizmetlerinin olmadığı veya yetersiz olduğu durumlarda bu sorunun üstesinden gelmek için devreye girmekte ve ebeveynlerin iş ve aile yaşamı dengesini kolaylaştırmak için büyük ebeveynler önemli rol oynamaktadır. Büyük ebeveynlerin sağladıkları bu destekler, işgücüne katılım ve doğurganlık kararları da dâhil olmak üzere aracı kuşağa; sevgi, tavsiye, bakım sağlama gibi çok boyutlu bir destekle torunlarına dayanışma örneği sunmaktadır.

Günümüzde yoğun ebeveynlik kültürünü ortaya çıkaran gelişmeler neticesinde genç kuşakların kendi ebeveynlerine nazaran daha eşitlikçi yaklaşımda oldukları ve erkeklerin babalık ideallerinin değiştiği yönüne evrilmiştir. Ebeveynlerin çocuk bakımında sorumluluklarını eşit şekilde ifa etmelerinin ailelerin sürdürülebilirliği ve çocukların iyi olma hali üzerinde yadsınamayacak bir etkisi bulunmaktadır. Bu yeni babalık idealiyle birlikte aracı kuşağın büyük ebeveyn ve torun arasında köprü vazifesi görmesi önemlidir. Zira, çocukların hayatlarında giderek artan sayıda büyük ebeveyn özelde de büyükbabalar bulunmaktadır. Kendi babalık rollerinde daha az eşitlikçi olan büyükbabalar, günümüzde yumuşak ve şefkatli büyükbaba figürüne dönüşmektedir. Büyükbabaların bu değişen rolleri ve torunlarının hayatlarında daha fazla yer almaya başlaması onların hem geçmişteki babalık rollerini torunları üzerinden telafi etmeye hem de kadınların büyük ebeveynlikteki yükünün azalmasına yol açmaktadır.

Kuşaklararası dayanışma ve çocuk refahı üzerinde geniş aile refahının gündelik yaşam pratiklerine etkisi, göz ardı edilmemesi gereken bir diğer konudur. Demografik dönüşümler, aile yaşamı ve organizasyonunda da değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Zira yetişkinler önceki kuşaklara göre yaşamlarının daha fazlasını büyük ebeveyn olarak geçirmektedir. Bu durumda, büyük ebeveynler,

çocukları ve torunları olarak ömür boyu süren yoğun ilişkiler ve dayanışmadan bahsetmek mümkündür. Ebeveyn ve çocukları arasında meydana gelen çatışmalar, büyük ebeveyn ve torunları arasında mevcut olmamakta ve bu da bu iki tarafın ilişkisini benzersiz kılmaktadır. Taraflar arasındaki destek alışverişi ve duygusal bağları refahla doğrudan ilişkili olduğu çeşitli araştırmalarla da kanıtlanmıştır.

Kuşaklararası dayanışma platformları teknolojik gelişmelerin hızıyla orantılı olarak değişmekte, bilhassa Covid-19'un getirdiği süreçle birlikte hız kazanmaktadır. Bu noktada "dijital dayanışma" olarak tabir edilebilecek bir süreçten bahsetmek mümkündür. Büyük ebeveyn ve torun arasındaki ilişkinin doğasını değiştiren dijital yaşam, kuşaklararasıdaki ilişki ve teması farklılaştırmakta ve dijital okuryazarlığın bu ilişkideki önemi belirginleşmektedir.

Kuşaklararası ilişkilerin ardındaki motivasyon sebepleri ve bu ilişkiyi anlamlandırma çabaları, araştırmacılar için merak konusu olmuş ve literatürde oldukça yer bulmuştur. Sebeplerden ilki karşılıklılık veya değişim beklentisiyle gerçekleştiğine dair görüştür. Diğer ise dayanışmanın gerçekleşmesinin diğerkam ve fedakârlığa dayandığı görüştür. Aile üyeleri arasındaki bağların, diğer bireyler arasındaki bağlardan farklı olması beklenmektedir. Hakikaten, büyük ebeveynlerin torunlarıyla olan ilişki ve kurdukları bağ dikkate alındığında kuşaklararası fedakârlığın yansımalarının daha fazla olduğunu söylemek doğru olacaktır. Elbette, büyük ebeveynlerin fedakârlıklarının varlığı ve sınırının belirlenmesinde içinde bulunan kültürel kodlar ve rol davranışları önemlidir.

Literatürde, kuşaklararası dayanışma çerçevesine dayalı büyük ebeveyn-torun ilişkisi üzerine yapılan uluslararası araştırmaların artış gösterdiği görülmektedir. Yapılan bu çalışmaların büyük çoğunluğu, bireylerin refahının artışında kuşaklararası dayanışmanın önemine vurgu yapmaktadır. Ülkemizde ise kuşaklararası dayanışmanın çocuk refahına etkilerini analiz eden bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Ayrıca çocuk refahı alanına ilişkin yapılan çalışmaların sosyal hizmetler boyutu ile sınırlı kaldığı görülmektedir. Konunun, sosyal politika ve refah boyutlarıyla araştırılmaya ihtiyaç olduğu düşünülerek akademik yenilik getirme niyetiyle gerçekleştirilen bu çalışmada, sosyal politika perspektifinden kuşaklararası dayanışma ve çocuk refahı çeşitli boyutlarıyla incelenmiştir.

Çalışmanın konusunu oluşturan büyük ebeveyn ve torun ilişkisinin çocuk refahına etkisinin irdelenmesinin kuşaklararası dayanışma boyutlarıyla incelenmesinde, ülkemizde aile bağlarının dayanışma ilişkilerinin gerçekleşmesinde birincil etken olmasından hareketle yola çıkılmıştır. Günümüzde, çocuk refahının artırılmasına yönelik modern mekanizmaların varlığı söz konusu olsa da ülkemizde kültürel dinamikler göz önüne alındığında büyük ebeveyn-torun ilişkisinin küçümsenemeyecek kadar etkili bir sistem olduğu açıktır. Aracı kuşağın köprü vazifesi görmesi ve büyük ebeveyn-torun ilişkisinin hem kendi hem de tarafların gözüyle ele alması hasebiyle aracı kuşakla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Nitel yaklaşımla ele alınan araştırmada büyük ebeveyn ve torun ilişkisinin kuşaklararası dayanışmanın boyutlarıyla incelenmesi ve çocuklara olan refahını irdelemek adına yarı yapılandırılmış soru formu üzerinden 25 katılımcı ile yapılan görüşmelerde konu derinlemesine incelenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümü kavramsal çerçeveye ayrılmış olup kuşaklararası dayanışma ve çocuk refahı kavramları ele alınmıştır. Kuşaklararası dayanışma kapsamında önce kuşak kavramı incelenmiştir. Çalışma itibarıyla aile kuşaklarının incelenmesi, araştırmacıyı kuşak konusundaki derin tartışmayı yansıtmaktan imtina ettiren bir sebep olmuştur. Kuşaklararası ilişki ve bu ilişkinin belirleyicileri ele alınmış, kuşaklararası dayanışma kavramı ve dayanışmanın boyutları açıklanmıştır. Sonrasında ise refah ve çocuk kavramları tanımlanarak çocuk refahı kavramı boyutlarıyla birlikte ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise teorik perspektife yer verilerek büyük ebeveynlerin bakım faaliyetlerine dâhil olmaları, torun bakımında motivasyonlar ve tercihler ele alınmış; olası büyük ebeveynlik stresinin çocuk refahına olumsuz etkileri tartışılmıştır. Çocuk bakımında coğrafi yakınlığın önemi vurgulanarak büyük ebeveynliğin feminizasyonuna değinilmiştir. Ayrıca büyük ebeveynlerin çocuk bakımının Avrupa ve ülkemizdeki örnekleri incelenmiş, bu konuda yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Bu bölümde incelenen diğer bir konu ise kuşaklararası dayanışmanın iş ve aile yaşamı dengesinin oluşmasındaki önemidir. İş ve aile yaşamı dengesi kurulmasındaki kuşaklararası destekler, yeni babalık idealinin iş ve aile yaşamı dengesi beklentisi ve karşılaştırmalı Türkiye görünümü bu bölümde bahsedilen diğer başlıklardır. İkinci bölümün son kısmında ise kuşaklararası

dayanışma ve çocuk refahındaki güncel tartışmalar ele alınmaktadır. Öncelikle büyük ebeveynlik tipolojilerinden bahsederek büyük ebeveynlerin torunlarıyla olan ilişkisini karakterize eden çalışmalar ortaya konmuştur. Büyükbaba gibi olmama ve babanın yeni toplumsal rolleri, bir diğer tartışılan konudur. Geniş aile refahının gündelik yaşam pratiklerine etkisi, yeni kuşaklararası dayanışma platformları ve çocuk refahında altruizm etkisi ise ele alınan diğer başlıklardır.

Çalışmanın üçüncü bölümünü araştırmanın metodolojisi oluşturmaktadır. Bu bölümde araştırmanın konusu, amacı ve kapsamından bahsedilerek yöntemi ele alınmaktadır. Saha araştırma sürecindeki bilgiler paylaşılmış, alana ilişkin literatür taraması eklenerek bölüm tamamlanmıştır.

Son bölümde ise çalışmanın saha bulgularına yer verilmiştir. Nitel araştırma sonuçları kuşaklararası dayanışmanın boyutları olan ilişkisel, duygusal, uzlaşmacı, işlevsel, normatif ve yapısal dayanışmaya ilişkin başlıklar altında derinlemesine analiz edilmiştir. Ayrıca kuşaklararası soft mücadeleler, dayanışmanın işgücü boyutu, pandemi ve kuşaklararası dayanışmanın değişen platformları, refah seviyesinin yükselmesinde büyük ebeveyn rolü başlıkları altında diğer sonuçlara değinilmiştir.

Çalışma, Ankara ili özelinde büyük ebeveyn-torun ilişkisinin kuşaklararası dayanışma bağlamında ele alınması ve çocuk refahına olan etkilerinin mevcut durum, sorun alanları ve beklentilere dair elde edilen verilen paylaşılması ve çözüm önerileriyle nihayete erdirilmiştir.



2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kuşaklararası Dayanışma Kavramı

2.1.1. Kuşak Kavramı

Birden çok disiplinin alanına giren kuşak kavramının çok boyutlu yapısı itibariyle çeşitli tanımlamaları bulunmaktadır. En temel anlamıyla kuşak, aynı dönemde yaşayan, ortak özelliklere sahip bireylerin oluşturduğu gruplar olarak açıklanmaktadır. Bu tanımlama şüphesiz yeterli olmayacaktır.

Kuşak kavramını tanımlamak toplumsal düzendeki değişimleri ve bireylerin bu değişimlere verdikleri tepki ve rollerini açıklayabilmek adına önemlidir (Aydın, 2020: 18). Kavramı açıklama noktasında iki önemli yaklaşım ve bu yaklaşımın temsilcileri ön plana çıkmaktadır: Auguste Comte öncülüğünde pozitivistler ve Hegel temsilciliğinde tarihselci ekol.

Pozitivistler için kuşak sorunu her şeyden önce tek çizgili ilerleme anlayışı ile ele alınmış ve mekanik, dışlanmış bir zaman kavramını benimseyerek nicel terimlerle ifade edilmiştir. Öyle ki kuşakların birbirini takip etmesi bile zamanın tek çizgili sürekliliğini kırmamış; kuşakların birbirine eklemlendiği fikri kabul edilmiştir (Mannheim, 1952: 281).

Tarihselci ekol ise pozitivistlerin ilerleme anlayışına ve nicel yorumlamalarına karşı çıkmış, kuşakları ölçülemeyen ve yalnızca niteliksel terimlerle deneyimlenen bir içsel zamanın varlığı sorunu olarak ele almışlardır. Tarihselcilere göre önemli olan kuşakları birbiri ardına sıralamak değil; onların bir arada varoluşlarının kronolojik sıralamadan daha önemli olduğudur. Burada nicel ve matematiksel işleme dayalı bir tanım yerini, nicelleştirilmeyen sadece deneyimlenebilen bir tanıma bırakmıştır (Mannheim, 1952: 282). Dolayısıyla bilimsel araştırma yöntemlerindeki paradigma dönüşümü, kavramların tanımlanması ve ele alınışını da biçimlendirmektedir.

19. yüzyılın sonlarında özellikle Hegel'in takipçileri olan Kıta Avrupası toplum tarihçileri, sistematik olarak kuşakları toplumsal örgütlenme ve siyasal değişimin bir

boyutu olarak ele almışlardır. Yaş grubu farklılıklarının sosyal organizasyonun önemli bir boyutu olduğu ve yaş grupları arasındaki etkileşimin sadece zaman içerisinde değil, aynı zamanda sosyal farklılaşmanın da bir getirisi olarak gerçekleştiği ifade edilmiştir (Bengtson ve Black, 1973: 207).

İki yaklaşım türünde de benzer bir sorunla karşı karşıya kalınmıştır. Bunlar, bireyin sınırlı yaşam süresinin biyolojik yasasına ve yeni ve eski kuşakların örtüşmesine dayanan aynı zamanda tarihsel değişimin de ritmini ifade edecek genel bir yasa bulma noktasında endişeli olmaları şeklinde kendini göstermektedir (Mannheim, 1952: 278).

Kuşak teorisi ilk kez Mannheim tarafından gündeme getirilmiştir. 1923 yılında kaleme aldığı ve 1952 yılında yenilediği “The Problem of Generations” adlı çalışmasında Mannheim (1952: 288) kuşak kavramını ele almıştır. Ona göre kuşak, üyeleri birbirlerinin somut bilgisine sahip olmadan var olamayan ve fiziksel yakınlık yok edildiği anda zihinsel ve ruhsal bir birim olarak varlığını sürdürmeye devam eden bir grup değildir. Kuşak, doğal olarak gelişmiş ve bilinçli olarak iradeli bağlar yoluyla bir dizi bireyin birliğinden teşekküldür. Yani, toplumsal sürecin tarihsel boyutunda bir dizi bireyin konumlarının benzerliğinden oluşmaktadır. Bu üyeler birbirlerine belli şekillerde bağlı olsalar da -biyolojik ritmin varlığı- aralarındaki bağlar somut bir grup oluşturmamaktadır.

Maurice Debesse’ye göre (aktaran Onur, 1980: 15) kuşak kavramını iki tanımla açıklamak gerekmektedir. Aile kuşağı olarak tanımladığı ilk grup, daha dar anlamı ihtiva etmekte ve kendine benzer bir varlık yaratma eylemini içermektedir. Toplumsal kuşak olarak tanımladığı ikinci grup ise hemen hemen aynı yaşta olan, aralarında akrabalık bağı bulunmayan ama çağdaş oldukları için yaşam tarzları ve düşünme biçimlerinde benzerlik gösteren bireylerin oluşturduğu gruptur.

Bengtson ve Black (1973: 210) kuşak kavramını kohort (topluluk) ve soy olarak iki farklı şekilde tanımlamaktadır. Kohort tipi kuşak, makro düzeyi ifade etmekte ve ortak özelliklere sahip sosyal kümeleri oluşturan belirli bir zaman aralığı içinde doğan bireylerden oluşmaktadır. Kohort tipi kuşak, sosyal yapıda yaşı tanımlayıcı bir özellik olduğu ve yaşam döngüsü gelişiminin benzer aşamalarında olan grubun

üyelerini kapsamaktadır. Mikro düzeyde görülen soy tipi kuşak ise aynı aileden/kandan gelen farklı yaşlardaki bireyleri içermektedir. Burada etkileşim değerler, normlar ve davranışlar bağlamında bir bilgi alışverişi şeklinde görülmektedir.

Kuşak kavramını sadece biyolojik bir fenomen olarak tanımlamak yaşam, ölüm, sınırlı yaşam süreci ile yaşlanmaya bağlı zihinsel, ruhsal ve fiziksel değişikliklerden bahsetmekle sınırlandırır. Yaşa ilişkin bu tanımlama, gelişimsel faktörlerle sınırlı kalacaktır. Oysaki kuşak kavramının aynı zamanda bir sosyal konum fenomeni olduğunu ve toplumsal karşılıklı ilişkilerin belirlenmesi noktasındaki sosyal etkileşimini göz ardı etmemek gerekmektedir (Mannheim, 1952: 290).

Kuşakları yaş grupları olarak tanımlama, farklı doğum gruplarının kendilerini ortak bir kuşak kategorisinde tanımlamalarının yanlışığını ve kuşak kimliklerinin sabit ve değişmez olduğunu varsaymaktadır (Edmunds ve Turner, 2005: 561).

Bir kuşağın üyesi olabilmek için bireylerin aynı zamanda doğması veya gençlik-yetişkinlik ve yaşlılıklarının örtüşmesi yeterli olmamaktadır. Daha doğrusu, bu ölçütler “benzer konum”un oluşması adına mekanik ve dışsal kriterlerdir. “Deneyimin tabakalaşması” burada esas kriteri ihtiva etmektedir, yani aynı olay, veri vb. şeyleri deneyimleyebilecek bir konumda olmaları ve bu deneyimlerin de benzer şekilde tabakalı bir bilinci etkilemesi önemlidir. Salt kronolojik çağdaşlık tek başına benzer konum üretmez. Örneğin 1800’lü yıllarda Çin ve Almanya’nın gençleri arasında benzer bir konum olduğunu söylemek gerçekdışıdır. Akranlığın yanına tarihsel ve toplumsal koşullara katılım eklendiğinde kuşak kavramı anlamlı hale gelecektir (Mannheim, 1952: 298).

Benzer konumun yanında aynı tarihi ve kültürel bölgede doğmuş olmak, kuşak olmanın bir başka gerekliliğidir. Salt olarak bir arada olmak değil, bu tarihsel ve toplumsal birimin ortak kaderine katılım, yani sosyal ve tarihsel dönüm noktalarını paylaşım, çağdaşları aynı kuşak mensubu yapmaktadır. Bir kuşağın üyeleri arasında somut bir bağın oluşması, dinamik bir sürecin toplumsal ve kültürel belirtilerine maruz kalmalarıyla mümkündür. Aynı yaştaki bireyler ancak kendi toplumlarının ve dönemlerinin karakteristik sosyal ve entelektüel akımlarına

katıldıkları ve aktif yahut pasif bir deneyime sahip oldukları sürece aynı kuşağın parçası olarak yer almaktadırlar (Mannheim, 1952: 303-304).

Aynı kuşağa mensup bireylerin bilincini oluşturan değerlerde büyük benzerlik söz konusudur. Bu zihni-kültürel ortaklık, yalnızca içerikleri nedeniyle değil aynı zamanda bu paylaşım, bireylerin tek bir grup oluşturmalarına neden olarak toplumsallaştırıcı etkisinden dolayı sosyolojik öneme sahiptir (Mannheim, 1952: 305).

Bir başka çalışmaya (Lüscher vd, 2017: 268-269) göre ise kuşak kavramını dört farklı kategoride açıklamak mümkündür:

- i. *Soybilimsel kuşaklar*: Akrabalık, soy ve aile ile ilgilidir.
- ii. *Pedagojik kuşaklar*: Toplum ve kültürdeki eğitimle ilgili ilişki ve rollerle ilgilidir.
- iii. *Sosyo-kültürel tarihsel kuşaklar*: Savaş, ekonomi gibi toplumsal sorunlar, kültürel hareketler, refaha ilişkin düzenleme, kazanım ve yükümlülükler sonucunda ortaya çıkan kolektif kimliklerle ilgilidir.
- iv. *Takvim esaslı kuşaklar*: Tarihsel vurguya dayalı belirli alt gruplarla ilgilidir.

Kuşak tanımındaki asıl sorunsal, kuşak dizisinin doğal başlangıcını bulmak; yani eski kuşağın yerini yenisinin alması için geçen ortalama süreyi bulmaktır. Çünkü bir bütün olarak toplumlarda doğum ve ölüm sürekli birbirini takip etmektedir (Mannheim, 1952: 279). Her yıl, her otuz yılda bir, her yüzyılda bir yahut düzenli zaman aralıklarıyla yeni bir kuşağın ortaya çıkıp çıkmadığı tamamen toplumsal ve kültürel sürecin tetikleyici eylemine bağlıdır. Kuşakların varlığının biyolojik gerçekliği, yalnızca “kuşak entelekyaları”nın ortaya çıkma olasılığını sağlamaktadır. Kaldı ki, eğer birbirini izleyen farklı kuşaklar olmasaydı kuşak tarzları olgusuyla asla karşılaşılmazdı (Mannheim, 1952: 310).

Kuşak sınıflandırmalarına ilişkin genelleme problemi bulunmaktadır. Çünkü kuşakların bitiş ve başlangıçlarını belirleme noktasındaki karmaşa coğrafya, sosyo-ekonomik, kültürel ve demografik farklılıklardan kaynaklanan sınırlılıklar, tüm coğrafyaları ve bireyleri kapsayacak evrensel bir kuşak sınıflandırmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca bilgi teknolojilerinin getirmiş olduğu kolaylık, aynı olayları

deneyimlemeseler bile benzer şekilde etkilenen bireylerin varlığı küresel kuşak sınıflandırmaları olasılığını artırmaktadır (Aydın, 2020: 23-24). Edmunds ve Turner (2005), Mannheim'in kuşakları kendi ulusal bağlamlarında kavramsallaştırmasına günümüz koşulları gereği karşı çıkmakta ve kuşakların artık ulusal sınırları aştığını ifade etmiştir. "Küresel kuşak" kavramını kullanan Edmunds ve Turner, ilk küresel kuşak olarak küresel bilince sahip olması anlamında 1960'lar kuşağını vermekte ve protestoların ve aktivist hareketlerin sadece Avrupa ve Amerika'da değil; domino etkisiyle diğer kıtalara da yansıdığını ifade etmektedir. Yine, olayların haber olarak anında iletilmesi yoluyla eş zamanlı deneyimlenmesi nezdinde 11 Eylül kuşağını dinamik bir küresel kuşak olarak tanımlamaktadır.

2.1.2. Kuşaklararası İlişki Kavramı ve Unsurları

Son yıllarda kuşaklararası ilişkiler bilimsel araştırmalarda önemli bir konu haline gelmiştir. Doğurganlığın azalmasıyla birlikte artan yaşam beklentisi ve buna bağlı olarak gelişen yoğun demografik değişiklikler kuşaklararası ilişkiler kavramını ön plana çıkarmıştır. Refah toplumlarında artan yaşam beklentisi, ebeveyn ve çocukların ortak yaşam sürelerinin uzamasına bağlı olarak aynı zamanda üç veya dört kuşaktan oluşan ailelerin varlığını artırmıştır (Nauck ve Steinbach, 2009: 1059-1064). Yaşam beklentisindeki artış, düşen bebek ölüm oranlarıyla birlikte ele alındığında tarihsel olarak yeni bir fenomen ortaya çıkarmaktadır. Bu fenomen, aynı anda çok sayıda farklı kuşak ve bu kuşakların hane içi yahut hane dışında bir arada yaşaması olarak açıklanabilir (Jimenez-Roger ve Sanchez, 2021: 2).

Kültürel süreçte yeni katılımcılar ortaya çıkarken, bu süreçteki eski katılımcılar sürekli olarak ortadan kaybolmaktadır. Herhangi bir kuşağın üyeleri, tarihsel sürecin yalnızca geçici olarak sınırlı bir bölümüne katılabilir. Bu nedenle birikmiş kültürel mirasın sürekli olarak aktarılması gerekmektedir. Çünkü kuşaktan kuşağa geçiş, devamlılık arz eden bir süreçtir (Mannheim, 1952: 292).

Kuşaklararası ilişki; aile içinde genetik yapı ve açık bir sosyalleşme ilişkisi ile birbirine bağlanan insanlar arasında kişisel, yaygın ve dikey bir sosyal ilişkinin var olmasıdır. Aynı zamanda bu kavramı, tarihsel ve gelişimsel zaman içinde gençlerin ve yaşlıların bilgi ve etkileşim alışverişinde bulundukları sürekli bir ikili müzakere

olarak tanımlamak mümkündür (Bengtson ve Black, 1973: 207-223). Bu ilişki türü bir bakıma “insan doğasının sosyo-kültürel bir görevi”dir, zira ebeveyn otoritesinden ebeveyn bakımına giden bir tarihsel süreç ve değişimi ihtiva eder (Lüscher vd, 2017: 275).

Kuşaklararası ilişkiler ilk olarak mikro düzeyde yani aile içinde incelenirken günümüzde ise makro düzeyde yani toplum açısından ele alınmaktadır. Bunun en önemli sebebi yaşam süresinin uzaması ve bakım sorumluluğunun ve hizmetlerinin ekonomik ve sosyal açıdan artış göstermesiyle toplumda oluşturduğu etkilerdir. Bu artış, yaşlıların toplum içinde yük olarak görülmesi ve yaşlılara yönelik olası olumsuz algıları tetiklemesi gibi sebeplere dayanmaktadır. Bu olumsuz algının oluşturduğu kuşaklararası ilişkilerin azalmasına karşıt olarak, kuşaklararası ilişkileri güçlendirmeye olan ihtiyaç vurgulanmaktadır (Yıldırım, 2015: 280).

Demografik olarak nüfusun yaşlanması ve bunun sonucunda toplumda bulunan yaşlı oranının artış göstermesi, kuşaklararası ilişkileri daha görünür kılmıştır. Bakım sağlanması, bilgi paylaşımı ve diğer aktarımların görünür hale gelmesi ve kuşaklararası ilişkilerin gelişmesi hem yaş ayrımcılığını hem de yaş entegrasyonunu da beraberinde getirerek sosyal ve politik gündemde de daha fazla yer almasına neden olmuştur (Jimenez-Roger ve Sanchez, 2021: 5).

Kuşaklararası ilişkiler, toplumsal yeniden üretimin, sürekliliğin, etkileşimin ve toplumların varlığının özünü oluşturmaktadır (McDaniel, 1997: 2). Bu ilişkide etkileşim ve aktarım yaşlı kuşaklardan genç kuşaklara doğru ilerleyen tek yönlü bir süreç değildir. Teknolojik yenilikler, demografik değişimler ve diğer kültürel gruplarla temasın getirmiş olduğu sosyal sistemin çerçevesine ilişkin değişikliklerin olduğu bir toplumda bu ilişkinin iki taraflı bir süreç olduğu aşikârdır. Genç kuşaklar nispeten yaşlı kuşaklardan öğrenirken, yaşlılar da gençlerden öğrenmektedir (Bengtson ve Black, 1973: 208-209).

Bir kuşaktan diğerine geçişin sürekli olması, kuşaklararası ilişkinin kesintisiz olmasını ve etkileşimin akıcı hale gelmesini beraberinde getirir. Bu ilişki sürecinde her zaman en genç ve en yaşlı arasında etkileşim gerçekleşmeyebilir; ilk temaslar

birbirinden daha az uzak olan diğer “aracı” kuşaklar tarafından gerçekleştirilir (Mannheim, 1952: 301).

Kuşaklararası ilişkiyi durağan ve değişmez bir fenomen olarak konumlandırmak yeterli olmayabilir. Kuşaklararası ilişki gelişimsel bir fenomen olarak karşımıza çıkmaktadır; zaman içinde sistematik değişimlere tabidir. Bu değişim kültürel yahut bireysel olabilir aynı zamanda bir kuşak ilişkisinin yaşam süresi içinde gerçekleşebilir. Bu nedenle kuşaklararası ilişkinin kendisini, zamanın ve toplumsal yapının genel boyutları bağlamında sürekli gelişen bir varlık olarak görmek gerekmektedir (Bengtson ve Black, 1973: 209).

Bu değişim iki düzeyde gerçekleşmektedir. Öncelikle tıpkı sosyal bir kurumun tarihsel süreç içinde değişimi gibi bu ilişki türü de tarihsel sürecin doğal akışı içerisinde değişim gösterir. Bilhassa kültürel değişimin hızlı yaşandığı dönemlerde, yani zamanın akış hızı ile orantılı olarak aile üyelerinin de birbiriyle ilişkilerini etkileyen bir dizi önemli olay gerçekleşebilir. İkinci olarak ise kuşaklararası ilişkiye mensup üyelerin kendi hayat yolunda ilerlerken üyenin ve ilişkinin gelişip ilişkinin çerçevesinin değişmesiyle gerçekleşir. Bu değişim, üyenin biyolojik, psikolojik veya sosyolojik nitelikte gelişen olaylar olabilir. Biyolojik olaylar, üreme kapasitesinin kazanılması veya kaybedilmesi ile büyüme ve yaşlanmayı içermektedir. Psikolojik olaylar, üyelerin bilişsel kapasitelerinin gelişimini ve buna bağlı olarak gelecekteki olaylara ve yaşam hedeflerine ilişkin tasarı ve deneyimlerindeki değişiklikleri içermektedir. Sosyolojik olaylar ise üyelerin sosyal konumlarına bağlı olarak ana sosyal etkileşim alanlarına giriş ve çıkışlarını içermektedir. En nihayetinde tarihsel faktörlerin gelişimsel etkileri önemli olsa da bireysel yaşam süresinin daha kısa çerçevesi içinde anlam bulmaktadır (Bengtson ve Black, 1973: 219-221).

Kuşaklararası ilişkilerde sosyalleşme, genç kuşak daha bağımsız hale geldikçe azalmaktadır (Bengtson ve Black, 1973: 218). Kuşaklar yaşlandıkça yerine yeni kuşaklar gelmekte ve bu kuşaksal devir hızı neticesinde bireylerin tutum, davranış, inanç ve yaşam tarzları da bu değişimden etkilenmektedir (Adıgüzel vd, 2014: 168). Döngünün gerçekleştiği her anda kuşaklararası ilişki yeni bir biçime evrilmekte ve bu ilişkinin sağladığı kolaylıklar ve sebep olduğu zorluklar da aynı oranda şekillenmektedir.

Kuşaklararası ilişkilerin incelenmesi birçok disiplinin kesişim noktasında yer almakta ve disiplinler arası işbirliğini gerektirmektedir. Gelişim psikolojisi, sosyal gerontoloji, demografi, ekonomi, sosyoloji gibi birçok disiplinin konusuna girmekte ve sürekli gelişen doğası itibarıyla diğer bilim dallarını da kapsayacak niteliktedir (Nauck ve Steinbach, 2009: 1069).

Kuşaklararası ilişki çalışmalarında üç kuram ön plana çıkmaktadır. Bunlar, *kuşaklararası çatışma teorisi*, *kuşaklararası ikilem teorisi* ve *kuşaklararası dayanışma teorisi*dir. Kuşaklararası çatışma teorisi, kuşaklararasıdaki fikir ayrılıkları ve anlaşmazlıkları üzerine odaklanmakta ve bu farklılıklar üzerinde durmaktadır. Bu teoriye göre kuşaklararasıda çatışma kaçınılmazdır (Özmete, 2017: 3-4). Çatışmaların kalıtsal olduğunu ve bu ilişkilerin doğasında bulunduğunu savunan bu teoride çıkış noktası, aile ve akrabalık ilişkilerindeki güç ilişkilerinde gizlidir. Son yıllarda, kuşaklararası çatışma teorisi devletlerin refah uygulamaları ve kaynakların dağılımı ekseninde ele alınmaktadır (Lüscher vd, 2017: 273).

Kuşaklararası ikilem teorisine göre kuşaklararası ilişkiler kavramı her zaman müspet anlamlar içermemekte ve “ikircikli” (Lüscher ve Pillemer, 1998: 415) bir yapıdan oluşmaktadır. Diğer bir deyişle, kuşaklararası ilişkiler hem olumlu hem de olumsuz bileşenleri bünyesinde barındırmaktadır (Nauck ve Steinbach, 2009: 1061). Olumsuz bileşenlerin altında yatan nedenler, kuşaklararasıdaki yaş farklarından kaynaklanan sorunlardan ziyade farklı toplumsal kuşaklara mensubiyet ve sahip olunan değerler, yargılar ve yaşam biçimi farklılıklarından kaynaklanmaktadır (Onur, 1980: 15).

“Kuşaklararası duygu tezatlığı” olarak da ifade edilebilecek bu teori, kuşaklararası ilişkilerin aşk-nefret, bağımsızlık-bağımlılık, yakınlık-uzaklık gibi hem çatışmacı hem de dayanışmacı tavır ve davranışları içermesini kabul etmektedir. (Lüscher vd, 2017: 274). Bu “müphemlik”, kuşaklararası ilişkilerin doğal bir parçası olarak kabul edilse de tüm ilişkilerin her zaman ikircikli olduğu anlamına gelmemektedir. Zira ilişkiler statik değil, dinamiktir. Yani, ikircikli bir ilişki uyumlu veya gergin bir ilişkiye dönüşebilir. Elbette ki bunun tam tersi de geçerlidir. Söz konusu müphemlik aslında bu ilişki biçiminde bir katalizör görevini üstlenmektedir; ilişkinin daha da

geliştirilmesine yardımcı olan süreçleri ve dinamikleri tetiklemektedir (Albert ve Ferring, 2018: 9-10).

Genel olarak dayanışma ve çatışmanın birbirinin karşıtı olarak görülmemesi gerekmektedir. Kuşaklararası ilişki, hem yakın hem de çatışmalı olabilir; ikisi aynı boyutun zıt uçlarında değildir (Marshall vd, 1993). Dayanışmanın karşıtı çatışma değildir; asıl sorun ilişkinin sona ermesinin bir sonucu olarak “kuşaklararası özerklik”tir. Bunun birtakım sebepleri bulunmaktadır (Szydlik, 2008: 101):

i. *Kuşaklararası dayanışma idealize edilmemelidir.* Dayanışmanın baskın olduğu ilişkiler, çatışmanın olmadığı anlamına gelmemektedir. Örneğin finansal katkılar kuşaklararasıdaki güç ilişkilerinin bir ifadesidir ve bazen “rüşvet” olarak daha doğrusu vasiyetçi tarafından iktidar aracı olarak kullanılabilir. Yahut yaşlılıkta bakım büyük bir yükü beraberinde getirirken ebeveyn ve yetişkin çocukların aynı evde kalması her zaman iki taraf için de saf ve bozulmamış bir ilişki ve dayanışma örneği olmamaktadır.

ii. *Aile kuşakları arasındaki çatışmalar, kuşaklararası dayanışmanın olmadığını göstermemektedir.* Birbirleriyle çatışan aile üyeleri, diğer taraftan yine de destek sağlayabilir, çatıştığı diğer üye ile teması sürdürebilir yahut duygusal olarak yakın hissedebilir. Öyle ki, bazen çatışmalara dayanışmanın sebep olduğu bir gerçektir. Çatışmalar belirgin ve uzlaşmaz hale geldiğinde, kuşaklararası ilişkinin sona erdirilmesi tavsiye edilmektedir.

iii. *Çatışmalar yıkıcı veya yapıcı olabilir, ara sıra yahut sürekli olarak ortaya çıkabilir.* Bunlar, fikir ayrılıklarından daha yüksek sesli tartışmalara kadar hatta fiziksel saldırılara kadar gidebilir. Bu, çatışmanın türüne ve tartışmanın yürütülme biçimine göre risklerin olduğu kadar fırsatların da olduğu anlamına gelmektedir. Örneğin, aile üyeleri arasındaki tartışmalar, farklı görüş ve istekleri açığa kavuşturma ve böylece ilişkiyi canlı tutma ve geliştirme şansı verebilir. Bu “soft mücadeleler” kuşak çatışmasından karşılıklı özgürleşmeye ve ilişkiyi canlı tutmaya yol açabilecek bir durumdur.

Kuşaklararası ilişkiyi anlayabilmek için bu ilişkinin belirleyici unsurlarına değinmek gerekmektedir. Kuşaklararası ilişkinin ilk belirleyicisi olarak karşımıza bireysel adaptasyon süreci çıkmaktadır. Bireyin yaşamı boyunca içinde bulunduğu toplumun politik, ekonomik, dini ve eğitim kurumlarına sürekli daha fazla maruz kalması ve bir dereceye kadar uyum sağlaması söz konusudur. Daha genç kuşakların ise bu adaptasyon sürecinin bir kısmını önceki kuşakların deneyimiyle; büyük çoğunluğunu ise gerçek deneyimle, yani doğrudan söz konusu sosyal ortamların içinde bulunarak gerçekleştirdiği bilinmektedir (Bengtson ve Black, 1973: 224).

Yeni bireylerin sürekli ortaya çıkışı kesinlikle birikmiş kültürel varlıkların bir miktar kaybıyla sonuçlanacaktır ama öte yandan bu süreç, Mannheim'in (1952: 293) "fresh contact" (taze/yeni temas) olarak tanımladığı süreçle birlikte teori ve pratikte değişiklikler meydana getirecektir. "Sosyal gençleşme faktörü" çerçevesinde ele alınabilecek bu "taze temas", yeni bir hayata başlamak, yeni bir beklentiler çerçevesi ve deneyimler dizisi kurabilmeyi içermektedir.

Farklı kuşakların aynı dış gerçeklik algısına sahip olmamaları, bu ilişkinin belirleyici unsurlarının başında gelmektedir. Kuşakların büyüme, gerileme, sınırlı yaşam süresi gibi biyolojik gerçeklere göre oluşan göreceli konumları, gelecek zamana ilişkin algıların farklılıklar oluşturmalarına yol açmaktadır. Örneğin ebeveynler kuşakları arasındaki benzerliğe dikkat çekerek bu mesafeyi en aza indirme çabası içerisindeyken genç kuşağa mensup üyeler kuşakları arasındaki farklılıkları en üst düzeye çıkarma eğiliminde olmaktadır (Bengtson ve Black, 1973: 225-226). Kuşakların birbirleriyle ilişkilerini farklı karakterize etmeleri olağandır. Örneğin daha yaşlı kuşaklarda sosyal mirasın daha genç kuşaklara aktararak onların gelişmesinde pay sahibi olma düşüncesi bulunurken; genç kuşaklarda ise deneyimleme ve gelişme özgürlüğü isteği sonucunda kendilerine daha fazla alan tanınmasını tercih etmektedirler.

Diğer bir belirleyici ise sosyal konumdaki farklılıklardır. Bir sosyal kurumdaki statü, yaşla birlikte -en azından yaşa bağlı sosyal konumlardan geri çekilme meydana gelene kadar- artma eğilimindedir. Öyleyse, gençlerin ve yaşlıların genellikle orta yaşlılara kıyasla sosyal statülere ilişkin dezavantajlı olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca zamanla oluşan sosyal konumdaki farklılıkların mesleki

başarılarla eskisinden daha az önem verilmesi, emeklilikte artan boş zamanın genç kuşakların yakınına göç etmeye neden olması gibi yaşlı ve genç kuşaklar arasındaki ilişki üzerinde etkisi bulunmaktadır (Bengtson ve Black, 1973: 227).

İlişkinin belirleyicileri arasında, aynı anda birden çok kuşağa ait olma gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır. Birtakım rol çatışmalarına, kararsızlıklara veya fırsatlara neden olabilecek “çok kuşağa ait olma” gerçeği, her birey için geçerlidir. Büyük kardeşin küçük kardeşine karşı bakım ve yetiştirme gibi ebeveynlik görevlerini üstlenmesi yahut daha genç olan kuşağın yaşlı kuşaklara karşı iletişim teknolojisi gibi birtakım yetersizliklerine bağlı olarak öğretmenlik rolünü üstlenmesi, bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Lüscher vd, 2017: 271).

Son olarak ise kohort içi dayanışma karşımıza çıkmaktadır. Şüphesiz, bireyin farklı kuşaklardan aile üyeleriyle olan ilişkisinde önemli sosyal belirleyicilerden biri, yakın yaş grubuna mensubiyettir. Kohort üyeliği başlı başına bir etki oluşturmaktayken bu etkinin önemi, diğer kohort üyelerinin varlığıyla birlikte artmaktadır. “Ortak bir kadere katılım duygusu” kolektif çabayı ve kohort bilincini ortaya çıkarmaktadır. Ortak kader duygusu, diğer kuşaklara yabancılaşmayı beraberinde getirebilir (Bengtson ve Black, 1973: 228).

Öte yandan Kalish (1969), genç bireyler arasında kohort bilincini oluşturan aynı koşulların yaşlılar için de geçerli olduğunu söylemiştir. Bu sebeple, genç ve yaşlı bireylerin pek çok ortak özelliği paylaştıklarını hatta onların “kuşak farkı müttefikleri” olduklarını iddia etmiştir. Her birey, toplumsal gerçekliklerin ve sosyal değişimlerin küçük bir bölümünü deneyimlemektedir. Farklı bireyler tarafından deneyimlenen bu değişimler zaman zaman birbiriyle belli dereceye kadar örtüşse de aile içerisinde bu örtüşme daha fazladır. Ama çocuk büyüdükçe bu örtüşme azalmaktadır. Yine de pek çok davranış ve eğilimin aile içinde bir kuşaktan diğerine önemli ölçüde benzerlik göstermesi olağan bir durumdur (Bengtson ve Black, 1973: 231).

2.1.3. Kuşaklararası Dayanışma Kavramı ve Boyutları

“İnsan”ın sürekliliği ve yaşam döngüsü, bireylerin zaman boyunca birbirlerini desteklemelerini, rehberlik etmelerini ve ilgilenmelerini gerektirir (Yarrow, 2009: 104). Toplamların sahip olduğu kültürel olgular ve tarihsel süreçler, kuşaklararası dayanışmanın belirlenmesinde büyük rol oynamaktadır. Örneğin, geniş aile modellerinde kuşaklararası sevgi, bağıllık, bakım gibi konulardaki dayanışmalar, temel destek düzeyinde kabul edilmektedir (Müftüler, 2019: 116). Toplamların içinde bulunduğu aile ilişkileri ve aile dayanışmalarına ilişkin temel ön kabuller, hâkim kültürün değışkenlik ve çeşitliliği dayanışmanın seyrini etkilemekte ve kuşaklararası dayanışmanın sınırları bu anlayışa göre çizilmektedir.

Kuşaklararası dayanışma kavramının odak noktası, 1960 ve 1970’li yıllarda öncelikle kuşaklar arasındaki coğrafi/mekânsal uzaklığı ve yaşlılar ve gençler arasında algılanan psikolojik uçurumu ele almak olsa da uzun yıllardır daha geniş bir kapsamı ihtiva etmektedir. Kuşaklararası dayanışmanın katalizör haline gelmesinde evsizlik, okulu bırakma, genç yaşta hamilelik ve çocuk bakımı ihtiyacı gibi konuları da barındıran sosyal sorunların önemi fazladır. Bu genişletilmiş odak, haliyle çeşitli hizmet alanlarında bulunan profesyonellerin de katılımını sağlamıştır. Dayanışma, artık sadece iki kuşak üyesi arasında değil, profesyonellerin program geliştirme hazırlıklarını, çeşitli araştırmalarını ve kamu politikalarını içeren bir öneme sahiptir (Larkin ve Newman, 1997: 7).

Kuşaklararası dayanışma kavramı, temel olarak kuşaklar arasındaki sosyal uyumu ifade etmektedir (Jimenez-Roger ve Sanchez, 2021: 3). Bireyler arasında yaratılan ve sürdürülen bağlar, kuşaklararası dayanışmayı oluşturmaktadır. Sıcaklık, şefkat, bağıllık, etkileşim ve gerektiğinde yardım sağlama konuları bu bağın parçalarıdır (Bengtson ve Oyama, 2007). Aynı veya farklı kuşak üyelerinin birbirlerine duyduğu güven olarak tanımlanabilecek bu kavram (Lüscher vd, 2017: 273); bir yandan belirli davranışları, diğer yandan ise aile kuşakları arasındaki aidiyet ve yakın bağlantı hislerini içermektedir (Szydlik, 2008: 98). Kuşaklararası dayanışmada adaletin önemi, bu dayanışmanın sürdürülebilir olması adına önem arz etmektedir. Zira dayanışmadaki adalet, yalnızca kaynak tahsisi meselesi değil, karşılıklık meselesidir. Büyük ebeveynler ve torunlar ile genç veya yaşlı akrabası olan ve

olmayan her yaştan insanın karşılıklı bağımlılığı kabul etmesi ve onlarla iş birliği yapma zorunluluğunu içselleştirmesi insani bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır (Yarrow, 2009: 104).

Kuşaklararası dayanışmayı mikro ve makro düzeyde incelemek mümkündür. Makro düzey, toplum bazında genç, yaşlı ve bir arada bulunan kuşakların birbirleriyle olan yahut olası sosyal ve ekonomik dayanışma ilişkilerini ifade etmektedir. Mikro düzeyde ise aile içerisindeki farklı kuşakların birbirleriyle olan dayanışma ilişkileri ele alınmaktadır (Bengtson ve Oyama, 2007; Özmeye, 2017: 4).

Kuşaklararası ilişkiye mensup üyelerin zaman içerisinde farklı konumlara geçişi ve oluşan yeni koşullar, kuşaklararası dayanışmayı sekteye uğratabilir (Bengtson ve Black, 1973: 224). Bir toplumun dinamizmi arttıkça genç kuşakların sorunlarının eski kuşaklara yansıma derecesi de artmaktadır. Aynı şekilde sosyal dinamizmin artmasıyla yaşlı kuşak, genç kuşaktan gelen etkilere giderek daha açık hale gelmektedir. Bu süreç o kadar yoğun hale getirebilir ki, eski kuşak bu etkilere karşı daha fazla zihin esnekliği edinip ara nesillere nazaran daha fazla uyum sağlayabilir (Mannheim, 1952: 302).

Akranlar, yaşam boyunca görece yakın hareket etme eğiliminde olduğu için yaşam döngüsü aşamalarının geçişlerinde her zaman birbirleri için rol model olarak işlev görmemektedirler. Ebeveynler genellikle söz konusu geçişler için en olası rol modellerdir. Bu deneyim ve kuşaklar arası örtüşme aynı zamanda dayanışmanın en somut halini de yansıtmaktadır (Bengtson ve Black, 1973: 231).

Her kuşak mensubu birey kendi gereksinimleri ve kapasiteleri dâhilinde şüphesiz önemli bir yere sahiptir. Farklı yaş grupları arasındaki destek ve iş birliğini eşitlik esasına dayalı olarak sağlamak kuşaklararası dayanışmanın geliştirilmesiyle gerçekleşmektedir (Özmeye, 2017: 34).

Kuşaklararası dayanışma perspektifine yönelik yapılan eleştiri, aile içi çatışmayı ihmal ettiği yönündedir. Kuşaklararasıdaki ilişkilerde gerilim deneyimlerinin varlığını yok saymak mümkün değildir. Lakin dayanışma, kuşaklararasıdaki çatışmaların tırmanmasını önleyici rol üstlenebilir (Kalmijn, 2014: 389).

Kuşaklararası ilişkilerde çatışmanın ve dayanışmanın bir arada olduğu bilinmektedir. Çatışmanın tarih boyunca var olduğu ve bitmeyeceği gerçeğini kabul etmekle birlikte kuşaklararası ilişkilerde dayanışmanın ve desteğin ne kadar önemli olduğu aşikârdır.

Kuşaklararasıdaki dayanışmanın hem olumlu hem de olumsuz duygulardan oluştuğunu ve aile üyelerinin birbirlerine karşı aynı anda hem sıcak hem de hasmane duygulara sahip olma olasılığını içerdiğini söylemek mümkündür. Kuşaklararası dayanışmanın içinde çekici ve itici güçler aynı anda bulunmaktadır (Silverstein vd, 2010: 1007).

Kuşaklararası dayanışmayı boyutlarıyla ele almak önem arz etmektedir. Bu boyutlar, Bengtson ve Roberts (1991) tarafından geliştirilen çok boyutlu bir veri setine dayanmaktadır. Aile içi ortam için ürettikleri ilişkisel, duygusal, uzlaşmacı, işlevsel/fonksiyonel, normatif ve yapısal olmak üzere altı boyutta ele alınan bu çalışma, kuşaklararası dayanışmanın boyutlarına ilişkin referans alınmakta olup en kapsamlı çalışmayı ihtiva etmektedir.

“Kuralcı bir idealleştirme” riskinin olduğunu ve bu aktivitelerin gönülsüzce veya zorlayarak da yapılabileceğın mümkün olduğu varsayımı ile adı geçen modele eleştiri getirilmiştir. Ayrıca ele alınan boyutlarda, kuşaklararası ilişkilerin içsel dinamiklerinin önemli kısımlarının ve onları şekillendiren sosyal koşulların göz ardı edilebileceğinden bahsedilmiştir (Lüscher vd, 2017: 274). Lakin geliştirilen bu teorik model, aile içinde kuşaklararası dayanışmanın nasıl çalıştığını araştırmak için literatürde birçok durumda kullanılmaya devam etmektedir (Jimenez-Roger ve Sanchez, 2021: 3). Dykstra ve Fokkema (2011), Hank (2012), König’in (2019) ve daha birçok akademisyenin yaptığı kuşaklararası dayanışmaya ilişkin çalışmalar, Bengtson ve Roberts’in ortaya koyduğu kuşaklararası dayanışmanın boyutlarına dayanmaktadır.

Çizelge 2.1. Nominal Tanım ve Ampirik Örnekleriyle Kuşaklararası Dayanışmanın 6 Boyutu

Boyutlar	Nominal Tanım	Ampirik Göstergeler
İlişkisel dayanışma	Aile üyelerinin katıldığı çeşitli etkinlik türlerindeki etkileşim sıklığı ve örüntüleri (temas türü ve sıklığı)	1.Kuşaklararası etkileşim sıklığı (yüz yüze, telefon, e-posta vb.) 2.Paylaşılan ortak faaliyetlerin türleri (boş zamanlar, özel günler vb.)
Duygusal dayanışma	Aile üyelerine karşı duyulan olumlu duyguların türü, derecesi, karşılıklılığı	1.Aile üyelerine duyulan sevgi, yakınlık, anlayış, güven, saygı gibi duyguların derecesi 2.Aile üyeleri arasında olumlu duygularda algılanan karşılıklılık dereceleri
Uzlaşmacı dayanışma	Aile üyeleri arasında değerler, tutumlar ve inançlara ilişkin anlaşma derecesi ve uyumu	1.Belli değerler, tutumlar ve inançların bireysel ölçümleri arasında aile içi uyum 2.Değerler, tutumlar ve inançlarda diğer aile üyeleriyle algılanan benzerlik dereceleri
İşlevsel/fonksiyonel dayanışma	Kaynak paylaşımı, yardımlaşma derecesi ve miktarı	1.Karşılıklı yardımlaşma paylaşımının sıklığı (finansal, fiziksel ve duygusal) 2.Kuşaklararası kaynak paylaşımının karşılıklılık dereceleri
Normatif dayanışma	Aile içi rollerin, beklentilerin ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi derecesi	1.Ailenin ve kuşaklararası rollerin önem dereceleri 2.Evlat olarak yükümlülüklerle bağlılığın dereceleri
Yapısal dayanışma	Aile üyelerinin sayısı, türü ve coğrafi yakınlık derecesi	1.Aile üyelerinin yerleşim yakınlığı 2.Aile üyelerinin sayısı 3.Aile üyelerinin sağlığı

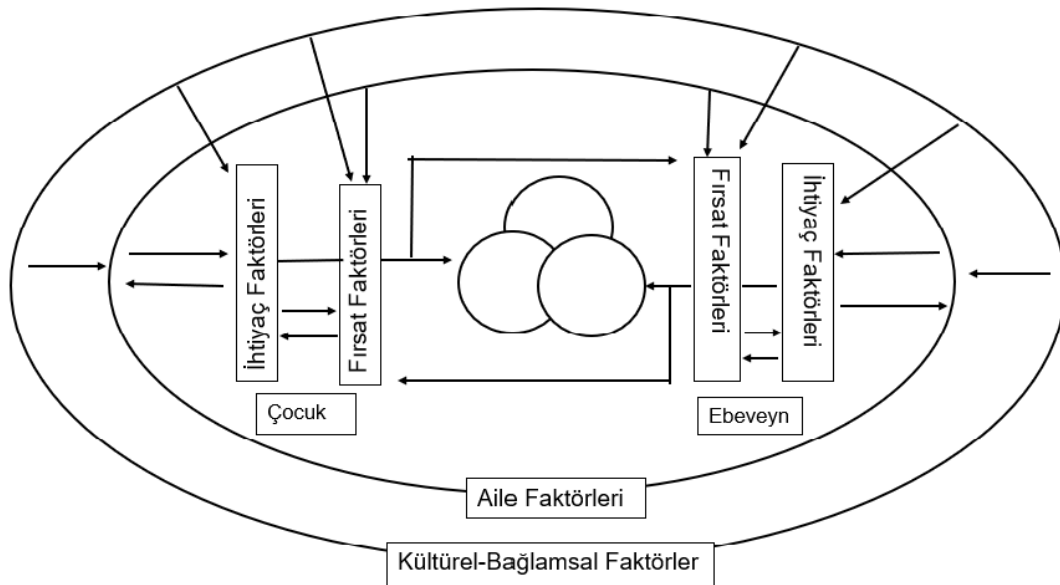
Kaynak: Bengston, Vern L. & Robert E. L. Roberts (1991). "Intergenerational solidarity in aging families: an example of formal theory construction." Journal of Marriage and the Family, 53, 857.

Tablodan da görüleceği üzere aile düzeyinde kuşaklararası dayanışmanın yapısı, uzun vadeli ilişkiler boyunca ebeveynler ve çocuklar, büyükanne-büyükbabalar ve torunlar arasındaki etkileşim, uyum, duygu ve desteğin davranışsal ve duygusal boyutlarını karakterize etmektedir (Bengtson ve Oyama, 2007).

Kuşaklararası dayanışmanın birden fazla boyutu içermesi, araştırmacıları tek bir boyut üzerinden dayanışmanın güçlü yahut zayıf olduğunu nitelendirmekten alıkoymaktadır. Bu çok boyutluluk sayesinde kalıplandırma hatasının önüne geçilmektedir. Örneğin bir ailede yapısal dayanışma zayıfken işlevsel dayanışmanın güçlü olması gayet mümkündür (Kalaycıoğlu, 2012: 54). İlişkisel dayanışma aile üyeleri arasındaki sosyal temasın ve paylaşılan faaliyetlerin sıklığını, yani ortak

faaliyetleri içerirken; duygusal dayanışma duygusal yakınlık, aile üyeleri arasında onaylama ve yakınlık gibi boyutları kapsamaktadır. Uzlaşmacı dayanışma ise fikir birliğini temsil etmektedir. Bu fikir birliği, aile üyeleri arasındaki görüşler, değerler ve yaşam tarzları konusunda gerçek veya algılanan bir anlaşmadır. İşlevsel/fonksiyonel dayanışma ise aile üyeleri arasındaki araçsal ve mali yardım ve destek alışverişini içerir. Normatif dayanışma, diğer aile üyelerine karşı hissedilen yükümlülük gücüdür. Yapısal dayanışma ise aile üyeleri arasındaki etkileşimi sınırlandıran veya artıran coğrafi uzaklık gibi faktörlerdir (Silverstein ve Bengtson, 1997: 432).

Szydlık (2008: 99), kuşaklararası ilişkilerin ilgili yönlerini analiz etmek ve bu ilişkinin dinamiklerini ve değişimini anlamak adına bir çerçeve sunmuş ve kuşaklararası dayanışmanın teorik modelini ortaya koyarken aşağıdaki şemayı oluşturmuştur.



Şekil 2.1. Kuşaklararası dayanışmanın teorik modeli

Kaynak: Szydlık, Marc (2008). "Intergenerational Solidarity and Conflict". Journal of Comparative Family Studies, 39(1), s.97–114.

Ortada bulunan üç daire kuşaklararası dayanışmanın işlevsel, ilişkisel ve duygusal boyutlarını simgelemektedir. Dayanışma için çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bunlar; fırsat, ihtiyaç, aile, kültürel-bağlamsal faktörlerdir. Burada birey, aile ve toplum olmak üzere üç analiz düzeyi söz konusudur ama esas olarak her biri belirli fırsat ve ihtiyaç yapılarına sahip iki faktörün, yani ebeveyn ve çocuktan oluşan iki kişinin dâhil olması

durumudur. Bu ilişki, bir aileye ve bunun da ötesinde toplumsal bir bağlama yerleştirilmiştir. Bu dört faktör grupları arasında etkileşim ve bağımlılıklar bulunmaktadır.

Yardım, bakım ve vasiyet işlevsel bir dayanışma biçimidir.

İç dairelerin etrafındaki oklar, fırsat ve ihtiyaçların iç içe olabileceğini göstermektedir. Yani, bir kişinin ihtiyaçları diğerinin fırsatlarıyla örtüşebilir yahut çelişebilir.

Fırsat yapıları, dayanışmanın gerçekleşmesi için fırsatları ve kaynakları yansıtmaktadır. Bu bağlamda sosyal etkileşimi mümkün kılar, teşvik eder yahut engeller. İhtiyaç yapıları dayanışma ihtiyacına işaret etmektedir. Bunlar, eğitim sırasında, işsizlik anında yahut yaşlılıkta yetersiz finansmandan kaynaklanan sebeplerle finansal nitelikte olabileceği gibi, kısa süreli yahut uzun süreli hastalık, yaşam boyu bakım gibi sağlık sorunlarından yahut arkadaşlık, tavsiye, teselli gibi duygusal ihtiyaçlardan kaynaklanabilir. Aile yapıları ise kısmen erken çocukluk dönemindeki aile yaşantısı da dâhil olmak üzere tüm sosyalleşme tarihini içermektedir. Bu yapı, özellikle aileyi bir arada tutma konusunda beklenen rol dağılımını da içermektedir. Örneğin, boşanmış bir ebeveynle büyümek, mali transfer dağılımında diğer kardeşlerin varlığı ve sayısı gibi örnekler yetişkin yaşamında kuşaklararası dayanışma için farklı sonuçlar doğurabilir. Kültürel-bağlamsal yapılar ise kuşaklararası ilişkilerin geliştiği toplumsal koşulları temsil etmektedir. Bunlar sosyal ve ekonomik koşulların yanı sıra vergi sistemi, işgücü piyasası, konut piyasası gibi belirli kurum ve grupların kural ve normlarını da içermektedir. Bu yapı haliyle, söz konusu toplumun siyasi ve ekonomik rejimlerinin etkisi altında şekillenmektedir (Szydlık, 2008: 100).

Kuşaklararası dayanışmanın aile ortamı dışında da gerçekleştiğini kabul eden çalışmalar da mevcuttur. Örneğin Gonzales ve diğerleri (2020), Sanchez ve diğerleri (2011), Fanghanel (2012) gibi araştırmacılar aile dışı üyeleri içeren kuşaklararası ev paylaşımına değinerek, bu paylaşım programlarında da kuşaklararası dayanışmanın boyutlarına ilişkin bulgulara rastlamışlardır. Bu çalışmalar sonucunda bilhassa bakım ve destek, kuşakların birbirleriyle erişimin etkinliği gibi konularda

teşvik edici örnekler ortaya koymuşlardır. Bu örnekler, kapsam gereği konumuzun dışında olup konu detaylandırılmayacaktır.

2.2. Çocuk Refahı Kavramı

Bu bölümde öncelikle refah ve çocuk kavramlarına geniş bir şekilde yer verilip çocuk refahı kavramı boyutlarıyla birlikte etraflı bir şekilde incelenmektedir.

2.2.1. Refah Kavramı

Refah kavramına ilişkin ortak kabulün olduğu bir tanım yapmak mümkün değildir. Refah birçok unsurdan bir araya gelen, karmaşık, çeşitli ve çok yönlü bir karaktere sahip olduğu için üzerinde anlaşılmış bir tanım bulunmamaktadır. Lakin Türkçe karşılığının varlık, bolluk, esenlik, rahatlık gibi anlamları ihtiva ettiğini söylemek mümkündür. Daha geniş mahiyette ise sıhhatli olma, konforlu bir hayat sürme, sağlık-başarı ve mutluluk hali olarak tanımlanmaktadır (Metin ve Özaydın, 2014: 9).

20. yüzyılın büyük çoğunluğundan itibaren uluslararası literatürde de “welfare” ve “well-being” kavramlarının her ikisinin de hemen hemen eşanlamli kullanıldığı ve insani gelişme, sosyal adalet, kamu politikaları gibi tartışmalarda bilhassa ekonomik refah bağlamında “refah” kavramının karşılığı olarak kullanıldığı görülmektedir. Bunun en önemli sebebi, 20. yüzyılın ilk yarısı boyunca Beveridge ekonomisinin getirdiği hükümet kontrollerinde gerçekleşen uygulamaların demokratik ülkelerdeki yeniden dağıtım mekanizmalarının ve sosyal adalet tartışmalarının genişlemesiyle alakalıdır. Adı geçen yüzyılın sonlarına doğru hem dünya ekonomisinin bütünleşmesi hem de Sovyet Bloğunun çöküşüyle bu eğilim büyük ölçüde azalmış hatta tersine dönmüştür. Böylece, tarih boyunca tartışılabilen bireylerin hem özel isteklerini gerçekleştirmenin araçlarını hem de yaşadığı toplumun vatandaşı olarak refahı uygulayacak devlet kurumlarını seçmeleri gerekliliği welfare ile well-being kavramlarının aynı içeriği ihtiva etmediği, yazın dünyasında kabul olagelmıştır (Jordan, 2008: 1-2).

Kelimenin kökenine bakıldığında “welfare” in “iyi bir yolculuk” anlamına geldiği görülmektedir. Refahı, iyi olma yahut iyi olma durumu, esenlik, sağlık-mutluluk-

varlık gibi koşulların varlığı gibi kavramlarla tanımlamak mümkündür (Rescher, 1972: 3).

İyi olma hali ise temel refah bileşenlerinden çok daha ötesini içeren kapsamlı bir bütünü temsil etmektedir. Örneğin kültürel ufku dar, fiziki çevresi yetersiz olan, despot yönetim anlayışı içerisinde olan bir birey, kendi refahının hiçbir boyutunda yoksunluk çekmeyebilir, hatta kişisel olarak kendisini oldukça mutlu ve iyi hissedebilir. Lakin esenlik ve iyi olma hali çerçevesinde incelenecek olursa, bunun gerçeklik taşımadığı aşikâr olacaktır. Bireyin refahı, böyle bir durumda yaşamının temelini oluştururken yapının kendisi olmamaktadır (Rescher, 1972: 8).

İlkçağlardan günümüze “iyi olma hali” kavramına iki tür bakış açısı hâkim olmuştur. Bunlardan ilki niceliksel hazza önem atfeden Aristippos ve hazzın niteliğine dikkat çeken Epikuros’un hazcı(hedonik) yaklaşımıdır. Bu bakış açısına göre iyilik hali, hazsal zevk ve mutluluklardan oluşmaktadır. Hazcı bakış öznel mutluluğu kapsamakta ve zevk ve memnuniyetsizliklerin deneyimlenmesi ve yaşamın iyi kötü tüm yanlarının değerlendirilmesiyle ilgilenmektedir (Taşçı, 2020: 13).

Diğer hakim bakış açısı ise Aristoteles’e aittir. Aristoteles, Nikomakhos’a Etik (2014: 31-32) adlı eserinde nihai amaç olarak “eudaimonia” kavramından bahsetmekte ve bu kavramı insanın ulaşabileceği en yüksek kalite, insanın nihai ve en yüksek hedefi olan kendini gerçekleştirme ve mutluluk hali olarak tanımlamaktadır. Ayrıca, insan yaşamının iyileri olarak üçlü bir tasnif yapmıştır. Ona göre iyiler; dış/dışsal iyiler, bedenle ilgili iyiler, ruhla ilgili iyiler olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Mutluluk için servet, siyasi güç¹, saygınlık gibi dışsal koşulların da önemli olduğunu söyleyen Aristoteles, bedensel koşulların da sağlıklı yaşamla alakalı olduğunu belirtmektedir. Lakin en önemlisi ruhla ilgili iyilerdir; çünkü gerçek iyiler-en başta ve tam anlamda iyiler-, ruhla ilgili iyilerdir. Burada ruhsal iyiler, karakter erdemine, yani eğitimle oluşan ve gelişen düşünce erdemine değil; alışkanlıkla edinilen karakter erdemine işaret etmektedir. Bütün bu iyiler, mutluluk için arzulanmaktadır. Aristoteles’e göre insan eylemlerinin temel amacı, şartların el verdiği en yüksek duruma veya iyiye

¹ Aristoteles’e göre siyasetin amacı en iyiye ulaşmaktır. Siyaset, yurttaşları nitelikli ve iyi insan kılmaya, insanların iyi eylemlerde bulunması için çaba gösterir.

erişmektir. Bu amacı gerçekleştiren kişi aynı zamanda en yüksek yaşam kalitesine ulaşmaktadır.

Bireyin duyguları, düşünceleri, ilişkileri, kaynaklardaki artışı gibi unsurları içinde barındıran refah, arzu edilen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. İkili bir anlam taşımaktadır; biri yüksek yaşam kalitesi diğeri ise yoksullukla mücadeledir (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010: 121).

Refah, toplumun koşul ve eğilimlerini konu alan normatif bir yargılama aracıdır. Bunu iki boyutta ele almaktadır. Bunlardan ilki, insan(lar)ın refahı; diğeri ise toplumların yahut grupların refahıdır (Borlandi vd, 2011: 609). Marshall'a göre ise refah; sadece sanayi toplumlarının büyümesi ile gerçekleşmemiş; aynı zamanda yurttaşlık haklarının gelişiminin bir sonucu olarak da ortaya çıkmıştır (Giddens, 2013: 412). Marshall, sosyal vatandaşlığın tarihsel sürecini incelerken üç önemli aşamadan bahseder; daha doğrusu vatandaşlığın üç tip haktan oluştuğunu belirtir. 18. yüzyıldan başlayıp 20. yüzyılda son bulan haklar manzumesi; 18. yüzyılda sivil hakların elde edilmesi, 19. yüzyılda siyasi hakların kazanımı ve son olarak 20. yüzyılda da sosyal hakların kazanılmasıyla son bulmaktadır (Marshall ve Bottomore, 2000: 15-73).

Refah kavramının üç yönü bulunmaktadır. Bunlar iktisadi refah, toplumsal/sosyal refah ve bireysel refahıdır. Bu refah türleri birbirinden tamamen bağımsız değildir; kesişim alanları bulunmaktadır. Refahın üç yönünü açıklamakta fayda bulunmaktadır.

İktisadi refahın kurucusu kabul edilen Pigou, 1920 yılında kaleme aldığı "The Economics of Welfare" adlı kitabında toplumsal refahın ölçümünde sosyal hayatta mevcut olan en bariz ölçüm aracı olan "para"yı esas alarak doğrudan veya dolaylı olarak "para ölçüsüne erişilebilirlik" testi ile çalışmasını sınırlamıştır. Pigou, ayrıca ekonomik ve ekonomik olmayan refah arasında kesin bir sınırın olmadığını fakat bu ikisi arasındaki ayrımın kısmen de olsa gerçekleşmesinde bu testin gerçekleşmesinin önem arz ettiğini belirtmektedir (Pigou, 1920: 10-11).

Yapılan araştırmalar neticesinde de ortalama gelirlerdeki artışlar ile iyi olma hali arasında güvenilir bir bağlantı olmadığı ortaya çıkmıştır. Özellikle gelişmiş ülkelerde iktisadi refah ile bireylerin yaşamlarından duydukları memnuniyet doğru orantılı şekilde örtüşmemektedir (Lane, 1991; Kelsey, 1995; Pusey, 2003; Frey ve Stutzer, 2002; Layard, 2005; aktaran: Jordan, 2008: 4).

Tıpkı refahın kendisi gibi sosyal refahın da tanımı çok zordur; çünkü sınırları belirsizdir. En basit tanımıyla sosyal refah, bir devletin yapmayı yahut yapmamayı/eylemsizliği seçtiği ve toplumun yaşam kalitesini etkileyen her şeydir. Devletin vatandaşlarına hizmet ve/veya gelir sağlayarak onların refahı üzerinde etki oluşturması, sosyal refahın tanımını oluşturur. Bunu, çeşitli sosyal güvenlik uygulamaları, kamu yardımları ve sosyal hizmet programlarıyla gerçekleştirir. Bu adı geçen ve ayrıca aşağıda da görülecek olan kimi sosyal refah uygulamalarını Wilensky ve Lebaux'nun 1958 yılındaki sosyal refah çalışmalarından mülhemle (Abrahamson, 394-415 den aktaran Özdemir, 2007: 127) “kalıntı (residual)” olarak adlandırmak mümkündür. Çünkü bu sağlanan faydalar ancak bireyler ekonomik zorluklar yaşadıktan sonra sağlanmaktadır. Yine de spesifik olarak başlıca sosyal refah programları şu şekildedir (DiNitto ve Johnson, 2016: 2-4):

- i. Gelir:* Sosyal güvenlik, İşsizlik sigortası, çalışan tazminatları, ek güvenlik geliri, muhtaç ailelere geçici yardım, nafaka, asgari ücret düzenlemeleri
- ii. Sağlık:* Sağlık hizmeti, tıbbi yardım, ocuk sağlık sigortası programları, hasta koruma ve bakım uygulamaları, halk sağlığı
- iii. Beslenme:* ek beslenme yardım programı, yaşlılar için beslenme programları
- iv. Sosyal hizmetler:* ocuk ve yetişkin koruyucu hizmetleri, aile koruma hizmetleri, evlat edinme hizmetleri, toplum ruh sağlığı hizmetleri, gündüz bakımı, bağımsız yaşam hizmetleri, uzun süreli bakım hizmetleri
- v. İstihdam:* İstihdam hizmetleri, mesleki eğitim, mesleki rehabilitasyon, çalışma teşvik programları
- vi. Konut:* Toplu konut, konut kuponları (housing voucher), mortgage desteği, evsizler için sığınaklar

vii. *Eğitim*: Okul öncesi eğitim, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması², engelliler için eğitim yasaları, devlet okulu finansmanı, yükseköğrenim için mali yardım

Yukarıda adı geçen sosyal refah kriterlerinin bir yönü fazlasıyla politik öbür yönü ise cesur ve yeni adımlar atılmasının kolay olmadığı kriterlerdir. Zira maliyetlidirler ve devletler büyük hatalar yapmaktan kaçındıkları için aşamalı yaklaşımı benimsemişlerdir (DiNitto ve Johnson, 2016: 12).

Sosyal refah kurumlarını aile, piyasa, sivil toplum kuruluşları yani hükümet dışı kuruluşlar ve refah devleti olarak açıklamak mümkündür. Bu kurumların örgütlenmesindeki temel kaygı, elbette ki toplumsal ihtiyaçların³ karşılanmasıdır (Alcock vd, 2011: 45-47). Sosyal refah, 21. yüzyıl itibarıyla küreselleşmenin etkisi ve liberal felsefenin önem kazanmasıyla birlikte sadece devletin sağladığı uygulamalar olmaktan çıkmıştır. “Refah karması” olarak adlandırılan yeni yapı ile birlikte sivil sektör, gönüllü sektör, özel sektör ve dini kurumlar gibi diğer bazı kurumların sosyal refahın sağlanması noktasında daha çok devlete yardımcı bir rol üstlenmişlerdir (Özdemir, 2004: 97).

Refah kavramının en temel yönü olan bireysel refah ise mutluluk, yaşam kalitesi, iyi olma, esenlik gibi kavramlarla eşdeğer anlamda kullanılmaktadır. İçsel ve dışsal değişkenlerin varlığı üzerinden ölçülebilen bireysel refah, bireyin bizatihi kendisi ile ilgili bir alandır. Bireyin yapmış olduğu tercihler ve seçimler ile doğrudan alakalıdır (Taşçı, 2020: 7-9).

Refah, birçok bileşene sahiptir. Refahın temel unsurları; fiziksel refah (sağlık), maddi refah (varlıklar), ruhsal veya psikolojik refah (zihin durumu veya akıl sağlığı) dır. Refahın belki de en önemli bileşeni olan sağlık, refahın gerçekleşmesinde tek koşul değildir. Refah, bireyin temel gereksinimlerinin mevcudiyeti ile ilgili olduğu için, yaşam standartlarında belirli bir asgari seviyeye işaret etmektedir. Bu unsurlardan

² Yazar, bu maddeyi “No Child Left Behind Act” olarak belirterek 2001 yılında ABD Kongre kararı ile kabul edilmiş dezavantajlı öğrencilerin akademik başarılarını yükseltmek amacıyla verilen devlet desteğine vurgu yapmıştır.

³ Tercih, istek ve ihtiyaç kavramlarını açıklamakta fayda vardır. Tercihler, birtakım seçimler yapıldığı zaman ortaya çıkmaktadır. İstekler ise ihtiyaçlardan daha geniş bir kavram olup, bireyin istekleri ile ihtiyaçlarını ayırma zarureti bulunmaktadır. İhtiyaçları ise temel ve ara ihtiyaçlar olarak ikili bir ayrıma tabi tutmanın yanı sıra; hissedilen ihtiyaç, uzmanların tanımladığı ihtiyaç ve karşılaştırmalı ihtiyaç olarak üçe ayırmak mümkündür (Alcock vd, 2011: 47-48; Topak, 2012: 37-38).

birinin eksikliği yahut zayıflığı, genellikle diğer unsurların üstünlüğüyle tazmin edilemez (Rescher, 1972: 4-5). Refah, bireyin “mutluluk arayışı”nda en azından asgari düzeyde bir başarı için ihtiyaç duyduğu kaynaklardır. Burada sadece fiziki ve maddi kaynaklar değil; bunlara ek olarak entelektüel ve sosyal kaynakları da eklemek önemli rol oynamaktadır (Rescher, 1972: 7).

Rescher (1972: 12-14) kaleme aldığı eserinde bireysel refahın ana kıstaslarını belirlemiş ve bireyin refahı için gerekli temel kriterleri sıralamıştır. Kriterlerin kendi aralarında oluşan bir dengenin sağlanması, bireyin refahının gerçekleşmesi noktasında önemlidir. Çok bileşenli bu kriterler şu şekildedir:

i. Fiziksel sağlık: Fiziksel sağlık kategorisini oluşturan unsurların büyük ölçüde birbiriyle bağlantılı olmadığını söylemek mümkündür. Örneğin, fiziksel durumu iyi olan bireyin fiziksel sıkıntı yaratacak birtakım hastalıklara maruz kalması mümkün olabilir.

- a. Yaşam beklentisi
- b. Fiziksel durum (dinçlik ve işlevlerin yeterliliği)
- c. Fiziksel duygu tonu (acı veya fiziksel sıkıntıların olmaması)
- d. Fiziki normallik (şekli ve açık fiziksel noksanlıklar veya engellilik olmaması)

ii. Akıl sağlığı: Fiziksel sağlık kategorisine nispeten burada unsurlar birbiriyle bağlantılıdır.

- a. Denetimli, sınırlı veya kurumsal bağlamlar dışında tercih edilen doğrultuda etkin bir şekilde hareket edebilme kapasitesi
- b. Zihinsel ton (anormal korkuların, düşmanlıkların, zihinsel sıkıntı ve semptomlarının olmaması)
- c. Bireyin kendinden ve koşullarından memnuniyeti (özsaygı ve memnuniyet)
- d. Diğer bireylerle iletişimde normal fonksiyon kapasitesi

iii. Maddi refah: Rekabetçi boyutu olması sebebiyle diğer faktörlerden ayrılmaktadır. Bireyin refahının diğerlerinin pahasına yükseltilmesi gibi çarpıcı durumları içerebilmektedir.

- a. Gelir
- b. Kıymetli varlıklara sahip olma (para, arazi, kıymetli evraklar)
- c. Diğer hizmetlere erişim
- d. Maddi mal varlığı süresinde güvence

iv. Kişisel varlıklar:

- a. Entelektüel kaynaklar
- b. Sosyal kaynaklar

v. Çevresel varlıklar: Nispeten daha yoksul olan bir bireyin, yaşadığı şehir itibariyle daha iyi sağlık, eğitim ve kültürel tesislere daha kolay ulaşabilirken; daha küçük bir kentte yaşayan başka bir birey sosyal çevre noktasında şanssız olabilir yahut daha az gürültü ve daha iyi çevresel koşullara sahip olabilir.

- a. Kişisel kullanım için ihtiyaçların ulaşılabilirliği
- b. Kişisel hizmetlerin ulaşılabilirliği
- c. Çevrenin kalitesi (yapay ve doğal, sosyal, halk sağlığı vb)

Bireyin refahı, insanın sosyal bir varlık olmasından hareketle en yakın çevresi ve hayatında olan diğer bireylerin refahına bağlıdır. Diğer bireylerin refahı, bireyin refahına ek değildir; daha ziyade ayrılmaz bir bileşen olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyin, ailesinin ve yakın çevresinin refahına yönelik bir tehdit kendi refahına da bir tehdit oluşturabilir (Rescher, 1972: 6).

2.2.2. Çocuk Kavramı

Çocuk ve çocukluk kavramı, toplumdan topluma, kültürden kültüre ve tarihten tarihe değişiklik göstermiş ve farklı anlamlar yüklenmiştir. Bu bağlamda çocukluk sadece biyolojik bir kategori değil; aynı zamanda sosyo-kültürel bir kavram ve tarihsel bir süreçtir.

Geçmişte; “henüz yetişkin olmamış, kendi kararlarını alamayan, biyolojik bir geçiş dönemi” olarak tanımlanan çocukluk kavramını günümüzde bireyin gelişim sürecindeki en özel ve masum hali olan özel bir dönem olarak tanımlamak mümkündür (Sağlam ve Aral, 2016: 43-44). Yine de çocuk kavramını tanımlamak, her toplum ve kültürde çocuğa tanınan haklar, onlardan beklenen davranış, tutum ve yükümlülükler, oluşturulan eğitim modellerine kadar birçok konuda belirleyici bir özellik taşıdığı için önem arz etmektedir. Bu sebeple sadece biyolojik yahut sosyolojik epistemolojiye dayalı değil; çok yönlü bir bakış açısıyla yaklaşım gerekliliği bulunmaktadır (Tan, 1989:72).

Çocukluk araştırmaları Antik Dönem, Eski Yunan ve Roma Dönemi, Ortaçağ ve Rönesans, Aydınlanma, Sanayi Devrimi ve Kapitalist Gelişim Dönemi, Modern Dönem, Post-Modern Dönem olarak çeşitli dönemlerde çocukluğun evrilişini ele alsa da (Eraslan, 2019: 81-82) temelde üç çocukluk dönemi ve anlayışından bahsetmek mümkündür. İlk çocukluk anlayışı Ariès'in geleneksel çocukluk olarak tanımladığı ve doğrudan bebeklikten yetişkinliğe geçilen dönemdir. İkinci çocukluk anlayışı modern çocukluk paradigmasıyla oluşan ve artık çocuğun yetişkinlerden farklı olduğunun kabul edildiği anlayıştır. Son olarak ise Postman'ın "Çocukluğun Yokoluşu" adlı eserinde ortaya koyduğu postmodern çocukluk anlayışıdır (Şirin, 2017: 9-10).

Çocukluk çalışmalarında literatür genellikle çocuk kavramının tarihselliğini açıklarken Ortaçağ'daki anlayışı üzerine oluşmuştur. Çünkü bu dönemde bir çocukluk algısı olmaması, çocukların yetişkinlerin dünyasına ait bir varlık olarak görülmesi ve Batı'da kilisenin olumsuz çocuk yargısını oluşturmaya neden olmasıdır. Rönesans ve Aydınlanma ile değişen bu olumsuz çocukluk düşüncesi, çocukluğa ilişkin yeni adımlar atılarak modern çocukluk düşüncesi oluşmaya başlamıştır (Karakuş Öztürk, 2017: 255).

Çocukluk kavramının anlaşılması için tarihsel süreç önemlidir. Geçmiş iki ya da üç yüzyılda ortaya çıkan çocukluk, öncesinde yani Ortaçağ'da var olmamış ve eski kültürlerde uzun bir bebeklik döneminden doğrudan yetişkinlerle aynı iş ve diğer etkinlik ve rollere katılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Yedi yaşında biten bebeklik çağı, bir başka döneme ihtiyaç duyulmadan yetişkinlik dönemiyle devam etmektedir (Giddens, 2013: 215). Bunun en önemli sebebi kolektif yaşamın getirdiği hareketliliklerdir. Kolektif yaşamın hızlılığı, her yaş ve sınıf için aynı şekilde akmakta ve kimseye yalnızlık ve mahremiyet için bir alan ve zaman bırakmamaktadır (Ariès, 1962: 411).

Ariès'in çalışması sosyal bilimlerde oldukça yankı uyandırmıştır. Çünkü çocukluğun biyolojik değil, sosyal ve kültürel bir kategori olduğu bu çalışmayla birlikte kabul edilmiştir. Ariès, çocuğun toplumsal bir kurgu olduğuna işaret ederek genel geçer bir tanımın da olamayacağını ifade etmiştir (Akbaş ve Atasü Topçuoğlu, 2009: 95).

Ariès'e göre önce bebekliğe ilişkin kelime dağarcığı ortaya çıkmıştır. Ve bu kelime dağarcığı genişlediğinde bile çocukluk, ergenlik ve gençlik kategorileri arasında hala bir muğlaklık söz konusu olmuştur (Ariès, 1962: 29). Ariès, çocukluğun keşfinin 13. yüzyılda başladığını ve gelişiminin 15. Ve 16. yüzyıllarda da sürdüğünü ancak bu gelişimin kanıtlarının 17. yüzyıl boyunca daha görünür hale geldiğini ve bunun kanıtı olarak sanat tarihinden çeşitli ressamların eserleriyle, çocuk oyunları ve elbiseleriyle örneklendirmiştir ve incelenebileceğini belirtmiştir (Ariès, 1962: 47).

Ortaçağ'da bir çocukluk fikrinin olmaması demek çocukluğun özel doğasının, yani çocuğu yetiştikten ayıran özelliklerinin farkına varılmaması anlamına gelmektedir. Bu fikrin, çocukların ihmal edildiği, hor görüldüğü yahut terk edildiği anlamına gelmediği unutulmamalıdır. Çocuklara duyulan sevgi ile çocukluk fikri ayrı anlamlar ihtiva etmektedir (Ariès, 1962: 127).

Ariès, Ortaçağ'da çocukluk kavramının olmadığını hatta 18. yüzyıla kadar ergenlikle çocukluğun birbirleriyle karıştırıldığını ifade etmiştir. Bu karışıklığın, yani uzun çocukluk süresinin ise dönemin biyolojik gerçekliklere olan ilgisizliğinden kaynaklandığını belirterek çocukluk fikrinin bağımlılık fikriyle bağlantılı olduğunu ve bireyin ancak bağımlılık durumundan çıktığında çocukluktan çıktığını söylemiştir (Ariès, 1962: 25-26). Aslında burada bahsedilen, Ortaçağ'da çocuk ve yetişkinler arasındaki ayrımın günümüzde algılanan gibi olmaması, yetişkin ve çocukların hayatının benzer tutum ve davranışlarla deneyimlemeleridir. Hayatı deneyimleme pratiklerine ilişkin farklılaşma modern zamana ilişkindir (Demir Gürdal, 2013: 7).

Postman'a göre (1995: 10-11) Ortaçağ'da çocukluk fikrinin oluşmama sebebi okuryazarlığın, eğitim düşüncesinin ve ayıp fikrinin olmaması, modern ailenin oluşmamasıdır. Bir diğer önemli sebep ise çocuk ölüm oranlarının yüksekliği ve bu sebeple yetişkinlerin çocuklara karşı duygusal bağılıklara sahip olmamalarıdır. Lakin 16. yüzyılla birlikte matbaanın ve onun bir getirisi olarak yaygın okuryazarlığın bir sonucu olarak yeni iletişim biçimleri ortaya çıkmış ve "okuma yeterliliğine sahip yetişkin" ve "okuma yetersizliğine sahip çocuk" anlayışı oluşmuştur.

16. yüzyıl sonlarında ve bilhassa 17. yüzyılda, çocukluk kavramının farkındalığının ve çocuklara yönelik korumacı tavrın oluşması iki türlü meydana gelmiştir.

Bunlardan ilki aile içinde ve çevresinde küçük çocuklara ilişkin korumacı tavrın oluşmasıylaadır. Diğer i se aile dışından; din adamları ve kilise tarafından gerçekleşmiştir. Bu düşüncenin arka planında çocukların “Tanrı’nın korunması ve ıslah edilmesi gereken kırılgan yaratıkları” olarak görmeleri yatmaktaydı. Bu düşünce daha sonrasında aile yaşamına da geçerek ailedeki çocukluk kavramını pekiştirmiştir (Ariès, 1962: 133).

Çocuğa ilişkin “korumacı” tavr Montaigne, Baltasar Gracián ve Fustel de Coulanges gibi düşünürlerin tepkisini çekmiştir. Onlara göre “çocukluk ve gençlik kusurlu çağlardır ve çocukluk çağındaki bir insanı ancak zaman iyileştirebilir”. Zira, önceki dönemlerdeki kayıtsız tavrın silinip bu “koruma” fikrinin oluşması çok yenidir (Ariès, 1962: 130-132).

17. ve 18. yüzyılda çocukluk fikrine ilişkin en büyük etkiler John Locke ve J. J. Rousseau’ya aittir. Diğer bir deyişle modern çocukluk paradigmasının oluşumunda bu iki düşünürün önemi oldukça büyüktür. Locke “Eğitim Üzerine Düşünceler” (2004: 11-13) adlı eserinde çocuklara nasıl davranılması gerektiğini ve eğitim hakkındaki görüşlerini ele almıştır. Çocukların zihninin “su gibi çok kolay bir şekilde bu tarafa ya da öbür tarafa çevrilebildiğini” söyleyen Locke, milletlerin refahı ve esenliğinin çocukların iyi eğitimine bağlı olduğunu ifade etmiştir. Çocuğun kişisel açıdan yeteneklerinin, kapasite ve mizacının göz ardı edilmemesini tavsiye etmektedir (Cihan, 2006: 177).

Rousseau’nun 1762 yılında kaleme aldığı Emilè kitabı (2009: 11-39), çocukluğa yüklediği anlam ve döneminin oldukça ilerisinde bir çocukluk anlayışı sergilemesi açısından önemlidir. Rousseau, çocukluk halinden şikâyet etmenin anlamsız olduğundan ve çocukların kendi haline bırakıldığı takdirde yaşanacak bir hayatın söz konusu olmadığından bahsetmektedir. Rousseau çocukların özgür bırakılmasının gerekliliğini vurgulamış ve çocukları sevmeyi, onlara hoşgörü ve şefkatle yaklaşmayı salık vermiştir. Ayrıca çocuğu bir araç olarak görülmemesi gerektiğini ifade etmiş ve çocuğun kendi içinde önemli olduğunu söylemiştir.

Modern çocukluk fikrinin oluşmasında birtakım süreçler önemlidir. Çocukluk fikrinin oluşmasındaki en önemli etken ise okullaşma ve formel eğitimidir. Okullar,

çocukların sosyal statüsünde önemli değişime sebep olmuş ve okul öğrenimi ile çocukluk özdeşleştirilmiştir. Okul, çocuğu yetişkin toplumundan uzaklaştırmıştır. Böylece bebeklik, konuşma ediniminin elde edildiği noktada bitmekte ve okumanın öğrenilmesiyle çocukluk başlamaktadır (Ariès, 1962: 413; Postman, 1995: 52).

Bu bağlamda modern çocukluk paradigması, aynı zamanda modern yetişkinlik paradigmasıdır (Postman, 1995: 61). Aynı zamanda ailenin sadece bir isim ve mülkün aktarımı için bir kurum olmaktan çıkıp ahlaki ve manevi bir işlev üstlenmesi ile eş zamanlıdır (Ariès, 1962: 413).

Burjuvazi, “burjuva ailesi”nin oluşumuyla birlikte modern çocukluk kavramının şekillenmesinde en önemli kaynaklardan biri olmuştur. 18. yüzyılda burjuvazi, tıpkı yaşam biçimlerinde ve düşünce dünyalarında değişiklik yaptığı gibi çocuk ve çocukluk algılarında da farklılık göstermeye başlamış ve artık çocuklarını yetişkinlerden farklı olarak hissettirmeye hatta çocuklara özel kıyafetler diktirmeye başlamışlardır. Bu durum, çocukların eğlence anlayışlarına da yansımış ve yeni oyun ve oyuncaklar ortaya çıkmıştır. Yine ayıp, kabahat kavramlarının ortaya çıktığı ve yetişkinlere ait kavram, kelime ve konuların artık çocukların yanında dile getirilmemesi gerektiği ilkeler bütününü ortaya çıkmıştır. Yani aslında ebeveyn-çocuk arasındaki sosyal ilişkinin kurulması ve çocukluğun ayrı bir evre olarak tanımlanması söz konusu olmuştur (Karadoğan, 2019: 204-217).

Ariès’e göre, modern ailenin ve çocukluğun burjuvazi ile oluşmasındaki sebepler, sosyal merdivenin iki ucunda bulunan soylular ve alt sınıfların kapalılığıdır. Bunun sebebi soyluların eski görgü kurallarını uzun süre korumaları ve dışarıdan gelenlere karşı kayıtsız kalmaları; alt sınıfların ise kolektif ve kalabalık yaşamdan hoşnut olmalarıdır (Ariès, 1962: 414).

Ailenin çocuğa ilişkin korumacı tavrının pekişmesinden sonra bu yüzyıllarda iki unsur daha eklenmiştir; hijyen, beden bakımı ve sorumluluğu ve fiziksel sağlık kaygısı. Artık, çocuklar ve aile hayatı ile ilgili her şeyin dikkate değer bir konu haline geldiği ve sadece çocuğun bir yetişkin olarak geleceği değil, bir çocuk olarak mevcut varlığı da aile merkezi bir yer edinmiştir (Ariès, 1962: 133). Sonuç olarak, 1850’li

yıllara kadar Batı dünyasında çocukluk toplumsal bir gerçeklik haline gelmiştir (Postman, 1995: 54).

19. yüzyılın sonlarında ise Sigmund Freud ve John Dewey'in çalışmaları, çocukluk kavramına netlik kazandırmıştır. Freud, "Rüyaların Yorumu" adlı eserinde çocuk ve ailesi arasındaki etkileşimlerin çocuğun yetişkinliğinde bürüneceği rollere kesin bir etkisinin olduğunu ve çocuk zihninin göz ardı edilemeyecek kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Dewey ise "Okul ve Toplum" adlı eserinde çocukların gerçek duygu, gereksinim ve haklarının gözetildiği takdirde onların sosyal yaşamda verimli bir katılımcı olarak rol alabileceklerini vurgulamıştır (Postman, 1995: 60). Bu görüşler, bilhassa Batı'da çocuklara yönelik eğitim anlayışı ve hukuki düzenlemelerin biçimlenmesinde önemli rol oynamıştır.

Çocukların çalıştırılması aslında her dönemin konusu iken 16. yüzyılda Amerika köle ticareti ve 18. yüzyılda Sanayi Devrimi'nin başlaması ile şüphesiz trajik boyutlara ulaşmıştır (Karadoğan, 2019: 205). Hem çocukluğun bir toplumsal gerçeklik olarak kabul edilmeye başlanması hem de çocuk işçilerin yaşının altıya kadar düşmesi ve on sekiz saatlere kadar varan çalışma süreleri gibi Sanayi Devrimi'nin ağır koşulları çocuklara karşı koruma tedbirleri alınmasına yol açmıştır.

1.Dünya savaşıdan sonra artan toplumsal duyarlılık neticesinde çocuğa ilişkin tüm kavramlar gözden geçirilerek, uluslararası birtakım ilkelerin kabulü söz konusu olmuştur. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün kurulmasıyla birlikte çocuk ve çocuk işçilere yönelik çalışmalar artmıştır.

Çocuk ve çocukluk kavramını birbirinden tamamen ayırmak ve bunlardan birine odaklanmak doğru olmayacaktır. Bu iki kavram birbiriyle doğrudan ilişkilidir. Çocuk somut bir varlıkken çocukluk soyut düşünceler, imgeler ve değerler bütünüdür (İnal, 2019: 13-14). Çocuk, cisimleşmiş birey ya da bireysel aktörken; çocukluk sosyal, kültürel ve tarihsel bir inşa ve söylemdir (Demir Gürdal, 2013: 5).

James'e göre (2004: 33-34) ise çocukluk, çocuklar ve çocuk kavramları arasında bir ayırım yapma zorunluluğu bulunmaktadır. Ona göre çocuk, bireysel toplumsal aktöre atıf yapan bir tanımdır. Tekil bir terim olan çocuk, bütün çocukları temsil mahiyetinde

kullanılmakta ve bunun birtakım zararları bulunmaktadır. İlk olarak bu kullanım, çocukların bireyselliğini göz ardı etmektedir. Ayrıca çocukları kolektifleştirerek onların sosyal aktörler olarak önemini azaltmaktadır. Çocuklar kavramı, çocukluk döneminde olan bireyleri sınıflandıran bir kategoridir. Çocukluk kavramı ise çocukların yaşamlarının gelişimsel yönünü ele alan terimlerden biri olup yaşam akışında belirli bir alanı ifade eden ve bebeklikten sonra yetişkinlikten önce gelen zamansallığa işaret eden bir terimdir. Geçmişte sadece çocukluğa ilişkin değil, insan yaşamının evrelerinin tümüne ilişkin tanımlar muğlak ve yetersizdir. 19. yüzyıl itibarıyla bu konuda daha bilinçli ve detaylı çalışmalar ortaya çıkmış ve bu evrelerin gelişimin farklı düzeylerine göre disiplinler farklı gelişme modelleri ortaya koymuştur. Çocukluk da geçmişte bir genel evre olarak bahsedilirken, günümüzde somut kriter ve verilere dayanan birçok alt aşamalara sahip olan çocukluk kavramı görülmektedir (Canatan, 2019: 17-18).

Geçmişte bilhassa sosyal bilimlerin “yetişkin merkezli” olması, çocuk kavramının kısmen kenarda bırakılmasına ve çocukların bakıma, gözetime ihtiyaç duyan zayıf varlıklar olarak görülmesine neden olmuştur. Günümüzde ise çocukluk, başka konuları açıklamak için ele alınan bir kavram değil, başlı başına kendi gerçekliğiyle ele alınan bir konu haline gelmiştir (Onur, 2021: 9-10).

Günümüzde çocuk ve çocukluk şüphesiz çok önemli bir yere sahiptir. Gelişimsel bakış açısının ortaya çıkması, bilimsel gelişmeler ve insan hakları konusunda yapılan çalışmaların neticesinde çocuk kavramına ilişkin bakış açıları ve tanımlar değişime uğramıştır. Öyle ki, içinde bulunduğumuz yüzyılı “çocuk yüzyılı” olarak tanımlamak mümkündür. Bunda şüphesiz ailede çocuğun konumunun değişmesi etkili olmuştur. Üzerinde karar alınan ve ebeveynine itaat etmesi beklenen çocuk anlayışından görüş ve isteklerinin dikkate alındığı bir özne olarak kabul edilen çocuğa geçiş bunun en önemli göstergesidir (Canatan, 2019: 65).

Çocukluk araştırmalarının öncüsü kabul edilen Fransız tarihçi Philippe Ariès, “Tarihin her dönemi insan yaşamının belirli bir dönemi için ayrıcalıklı bir çağ olmuştur: gençlik, 17. yüzyılın; çocukluk 19. yüzyılın, ergenlik ise 20. yüzyılın ayrıcalıklı çağıdır.” (Ariès, 1962: 32) şeklinde belirterek çocukluk kavramının tarihteki yerini ve oluşumunu açıklamıştır.

Günümüzde çocuk kavramını tek bir bakış açısıyla genel geçer bir tanımını yapmak, eksik olacaktır. Biyolojik, sosyolojik, hukuki, fizyolojik ve psikolojik tanımların tümünü içine alan ve her bir toplumun belli bir zaman diliminde geçerli bir tanımlama kusursuza yakın bir gerçeklik ihtiva etmektedir (Sağlam ve Aral, 2016: 45). Çocuk tanımını yaparken idealize edilmiş çocuğu karakterize eden tanımlardan kaçınmak gerektiğini ifade etmiştir (Pufall ve Unsworth, 2004: 15).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 yılında kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 1. Maddesine göre “daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır” (BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme). Bu genel tanım, yeterli olmamakla birlikte çocuğa ilişkin evrensel bir kabulü içermektedir.

Sosyoloji, çocukluk kavramını sosyal bir gerçeklik olarak ele almakta ve diğer yaşam evrelerinden farklılık arz ettiğini belirtmektedir. Bu farklılığın iki sebebi bulunmaktadır. İlk olarak yukarıda değinildiği gibi çocukluğun bir dönem olarak kabulünün çok zor ve uzun bir süreç sonucunda gerçekleşmesidir. Diğer sebep ise çocukluğun kültürel, coğrafi ve dini öğretilerden etkilenecek aynı anda ortak ve farklı özelliklere sahip olmasıdır (Eraslan, 2019: 87-88).

Aile sosyolojisi ise çocuk kavramını, aileyi oluşturan üç temel öğeden biri olarak tanımlamaktadır. Çocuk, hem bir ilişkinin sonucu hem de bu ilişkinin devamını teminat altına alan bir varlıktır (Canatan, 2019: 31).

Sosyolojinin en yeni dallarından biri olan çocukluk sosyolojisi ise çocukluk kavramını 20. yüzyılın ortalarına dek sosyalizasyon teorisi üzerinden ele alarak çocuğu toplumda uyumlu bir birey olabilmesi için gereken bilgi, deneyim ve becerileri elde etme aşamasına sahip birey olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma göre çocuk, sosyal bir aktördür ve grubun üyesi olarak sosyalleşme noktasında henüz tamamlanmamış veya tamamlanma sürecindedir (Eraslan, 2019: 88).

Prout ve James (2005: 13), çocukluğun sosyalizasyon teorisi üzerinden açıklanmasına eleştiri getirerek, bu teoriyle birlikte çocuğun “gelecek kuşakların pasif temsilcileri ve yetişkin yaşamının bir provası” olarak yorumlanmaması ve

toplumsallaşma sürecinin ihmal edilmemesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Çocuktan beklenen uyumlu sosyalleşmenin gerçekleşmemesi durumunda başarılı veya başarısız sosyalleşme kategorisinin varlığı ve bunun bir getirisi olarak okul başarısızlıkları, ihmal edilen çocuklar, anormal gibi potansiyel çocuk kategorilerinin oluşması durumuna bir eleştiri getirmişlerdir.

Çocukluğun ayrı ve kendine özgü bir kategori olarak kabul edilmesi, modern çocukluk anlayışının en temel özelliğidir (Eraslan, 2019: 85). Bu dönemde, çocukluğa ilişkin teorik alanın detaylandırıldığı ve ayrıntılı ampirik bulgularla desteklendiği görülmektedir. İçinde bulunulan “çocuk yüzyılı” aslında hala gelişmekte olan bir paradigmayı işaret etmektedir (Prout ve James, 2005: 9).

Çocukların “tamamlanmamışlığı” yahut olgunlaşmamışlığı yaşamın biyolojik bir gerçekliğidir. Ama bu tamamlanmamışlığın anlaşılması ve anlamlı hale getirilme biçimleri bir kültür gerçekliği olarak karşımızda bulunmaktadır. Çocukluğu bir sosyal kurum haline getiren kültürel gerçeklerdir. Öyleyse çocukluk, insan yaşamının ilk yıllarının içinde oluşturulduğu ve aktif olarak müzakere edilmiş bir sosyal ilişkiler dizisidir (Prout ve James, 2005: 7).

Çocukluk, yetişkinliğe giden yolda biyolojik olarak belirlenmiş bir aşamayı ve düşüncenin basitliğinden karmaşıklığına, irrasyonel davranıştan rasyonel davranışa doğru bir ilerlemeyi temsil etmektedir. Öyleyse çocukluk, yetişkinlerin sosyal dünyasına bilişsel becerilerin kazanılması yoluyla zamansal geçişi bekleyen varlıklar olarak tanımlanabilir (Prout ve James, 2005: 10-11).

Modern çocukluk kavramının tanımlanması üç temel ilkeyle izah edilebilir. İlk olarak, toplumsal açıdan inşa edilmiş diğer kategoriler ve sınıflar gibi olduğunu belirten görüşler mevcuttur. Üyeleri ve tarihe bağlı olarak anlayışı ve doğasına bakış açısı değişebilir ama asla kaybolmayan kalıcı bir kategori olarak varlığını devam ettirmektedir. İkinci olarak, çocukların biyolojik ortam ve bulunduğu çevrenin bir ürünü olmasından ziyade toplumsal bir alanda faaliyet gösteren aktif özneler olduğu yönündedir. Son olarak ise çocukluk tanımında paradigma kaymasının olduğu ve çocukluk gözlemlerine dayalı “sade gözlemlerin” artık yeterli olmadığı yönündedir (Ryan, 2008: 555-556).

Prout ve James (2005: 8) post modern dönemin çocukluk paradigmasının temel özelliklerini altı madde ile açıklayarak yeni çocukluk sosyolojisini ortaya koymuştur:

- i. Çocukluk sosyal bir inşadır; toplumların özellikli bir yapısal ve kültürel bir ögesi olarak karşımıza çıkmakta ve insan yaşamının ilk yıllarını yorumlayıcı bir çerçeve olarak sunmaktadır.
- ii. Çocukluk, sosyal analiz değişkenidir; sınıf, cinsiyet, etnik köken gibi diğer değişkenlerden tamamen ayrılmamaktadır. Karşılaştırmalı ve kültürler arası analiz, tek ve evrensel bir tanımdan ziyade çeşitli çocukluk kavramlarını ortaya çıkarmaktadır.
- iii. Çocukların sosyal ilişkileri ve ilişki kültürleri, yetişkinlerin bakış açısı ve kaygılarından bağımsız şekilde incelenmelidir.
- iv. Çocuklar sadece sosyal yapıların ve süreçlerin pasif özneleri değildir. Bu bağlamda kendi sosyal hayatlarının ve içinde yaşadıkları toplumların şekillenmesinde aktif rol almaktadır.
- v. Etnografi, sosyolojik verilerin üretiminde genellikle deneysel veya anket araştırma tarzlarıyla çocukların doğrudan katılımlarına olanak sağladığı için çocukluk çalışmalarında oldukça önemli bir metodolojidir.
- vi. Çocukluk, sosyal bilimlerde ikili hermeneutik yaklaşımın olduğu bir fenomendir. Bu durum, hem yeni bir çocukluk sosyolojisi paradigmasını hem de çocukluğun yeniden inşa sürecini bir arada bulundurmaktadır.

Evrensel ve ideal bir çocukluk tanımı, çocukluğu tek bir biçim olarak belirleme yanlısına sebep olacaktır. Bu durum, dünyadaki çocukların çoğunun yok sayıldığı riskli bir bakış açısidir. Evrensel bir tanım yerine tarih, toplum ve kültüre göre farklılaşan çok sayıda çocukluğun varlığını kabul etmek, çocukluğa ilişkin söylenecek en önemli kabuldür. Burada dikkat edilecek husus, çocukların evrensel bir kategori ve sosyal bir fenomen olduğunun unutulmamasıdır. Tüm toplumların vazgeçilmez ve değişmez bir parçası olan çocuk sadece bu yönüyle evrenseldir (Demir Gürdal, 2013: 12-13).

Çocukluğu yeniden düşünmek, aslında çok eski zamanlardan beri olagelmiş bir durum olmakla birlikte günümüzde daha fazla ortaya çıkmış ve çocukluk hakkında düşünmede bir paradigma değişikliği hasıl olmuştur. Bunun sebebi, hem çocuklar

hakkındaki sosyal kararsızlıklar hem de çocukların ve haliyle çocukluğun günümüzde toplumlarda karşılaştıkları belirli sorunlardan kaynaklanmaktadır. Günümüzde çocukluğun doğasının “sorunlu” hale gelmesi, kavramı çocuk merkezli bir bakış açısını zaruri hale getirmiştir. Bu “sorunluluk” çocukluktan değil, çocukluğun maruz kaldığı aile, okul, kitle iletişim araçları, çevre gibi etkenlerden kaynaklanmaktadır. Pufall ve Unsworth’a göre yeniden düşünmenin yolu, yetişkin korkuları ile geleceği idealleştirici vizyonlar tarafından yönlendirilmemesinden ve çocukları dinleyerek, onların kendi geleceklerini oluşturmaları için nasıl hareket ettiklerini anlayarak onları oldukları gibi kabul etmekten geçmektedir (Pufall ve Unsworth, 2004: 2-4).

Çocukluğun değişiminin zaman içinde ve toplumsal ve tarihsel bağlamlar içinde gerçekleşen bir süreç olduğuna değinilmiştir. Bunlara ek olarak, farklı iki kültürdeki çocuklukların farklı olduğu nasıl kabul ediliyorsa aynı şekilde aynı kültür çevresi içindeki çocuklukların bazen yavaş bazen hızlı bir şekilde zamanla değiştiğini de kabul etmek gerekmektedir. Kitle iletişim araçlarının ve internetin hızlı gelişimi, bunun yanında toplumların yaşadığı travmatik olaylar, çocukluğun sosyal ortamlarındaki değişimi hızlandırmaktadır. Çocukluğu yeniden düşünürken, çocuk merkezli bakış açısını yakalamak onların refahını sürdürmenin tek yolu olarak gözükmektedir (Pufall ve Unsworth, 2004: 20).

2.2.3. Çocuk Refahı ve Boyutları

Çocukluk kavramının zaman içerisindeki değişimi ve gelişimi çocuk refahına olan bakış açısı ve anlayışını da etkileyerek dönüştürmüştür. Bunda çocuk haklarının temel bir insan hakkı olarak kabul görmesi, çocukluk sosyolojisine yönelik ilginin artması, bilhassa araştırmalarda çocuğun aktif katılımcı olmasına dair metodolojisinin gelişmesi, politika odaklı araştırmaların giderek artması ve bu politika süreçlerinde çocuk refahının tanımlanması, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin rolü büyüktür. Özellikle son yıllarda ülkeler, çocuklara yönelik oluşturdukları politika ve hizmetlerde çocukların iyi olma halini dikkate alarak hareket etmekte ve çocukların özel olarak korunması gerektiği fikrini benimsemektedir (UNICEF, 2013a: 5; Uyan Semerci vd, 2012: 14).

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin çocukların iyi olma halinin anlaşılmasına dair normatif çerçeveyi çizmiş olması, devletlerin ulusal verilerini karşılaştırmalı analiz yapmasının önünü açmasına ve bu göstergelerin birer izleme aracı olarak kullanılmasına yol açmıştır (UNICEF, 2014: 6).

Adı geçen Sözleşme'nin dört temel ilkesi, çocuk refahının kavramsallaştırılmasında ve bütüncül bakış açısını yansıtırma noktasında önemlidir (Ben-Arieh, 2008: 5):

i. Ayrım Gözetmeme: İlk ilke ayrımcılık yapılamayacağına ilişkindir. Çocukların ayrım gözetmeksizin kendi potansiyellerini kullanımında ve geliştirilmesinde aynı haklara sahip olması anlamına gelmektedir (Heffinck, 1999: 30). Sözleşme'nin 2. Maddesi “çocukların ve ailelerinin ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal veya başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, engellilik ve diğer statüler sebebiyle ayrım yapılamayacağını” ifade etmektedir.

ii. Çocuğun Yüksek Yararı: Bir diğer ilke, çocuğun yüksek yararına ilişkindir ve çocuk odaklılığı esas almaktadır. Sözleşme'nin 3. Maddesine göre “...çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir”.

Önemli olan neyin/nelerin “yüksek yarar” sağlayacağını belirlenmesidir. Burada sözleşme ve CEDAW'ın bu bağlamda yol göstericiliği önem arz etmektedir (Heffinck, 1999: 30-31).

iii. Yaşam, Yaşama ve Gelişme Hakkı: Hayatta kalma ve gelişme ilkesi diğer önemli ilke olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözleşme'nin 6. Maddesi her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğu ve çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabanın gösterilmesini ifade etmektedir.

iv. Çocuğun Görüşleri: Son ilke olarak ise çocuğun görüşüne saygı gösterilmesi 12. Madde ile belirtilmiştir. “Çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı”, çocuk refahının kavramsallaştırılmasındaki mihenk taşlarından biri olarak ortaya konulmaktadır.

Ben-Arieh (2010: 10) de bilhassa 1970li yıllardan itibaren “çocuk göstergeleri hareketi” olarak tanımladığı çocuk refahı göstergelerine ilişkin ilginin artmasının bir sebebi olarak çocukluk sosyolojisini göstermektedir. Ona göre çocuk göstergelerinin

hızlı gelişimine ve artmasında üç temel teorik gelişmenin önemi büyüktür. Bunlar ekolojik çocuk gelişimi teorileri, normatif çocuk hakları kavramı ve yeni çocukluk sosyolojisi. Ben-Arieh ayrıca bu gelişimi destekleyen üç metodolojik konuyu da belirtmiştir. Bunlar ise öznel bakış açısının öneminin artması, çocuğun aktif katılımcı olması, verilerin kullanımının genişlemesi ve çeşitliliğin artması şeklindedir.

Çocuk refahı, çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimlerinin yanı sıra toplumsal ve ekonomik boyutları da kapsayan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca hem bugünü hem de geleceğe ilişkin koşulların hazırlanmasını da içermektedir (Kurban, 2021: 39). Bu bağlamda çocuk refahının, standart refah tanımından daha fazla bileşeni kapsadığını söylemek mümkündür.

Çocuk refahının temelinde, çocukların iyi bir yaşam sürmeleri, yetenek ve potansiyellerini en iyi şekilde değerlendirmeleri bulunmaktadır. Çocukların iyi bir çocukluk yaşayabilmeleri ve içinde bulundukları koşullar göz önüne alındığında iyi bir gelecek için beceri, yetenek ve yeterliliklerini geliştirebilmek çocuk refahını sağlamanın öncül koşuludur (OECD, 2021: 37).

Çocuk refahı, çocuğun yaşam kalitesi ve memnuniyetini ön planda tutan ve temel göstergeler kapsamında yapabilirliklerini arttırmayı amaçlayan yaklaşımdır. Bu göstergeler hem nesnel hem öznel unsurları içermekte ve çocukların yaşam koşullarını belirleyen bütünsel bir yaklaşımı içermektedir (UNICEF, 2014: 6). Çocuğun yapabilirliğini artırmak doğrudan çocuk hakları ile ilişkili olduğu için çocuk haklarının hayata geçirilmesinin de çocuk refahının gerçekleştirilmesi adına hayati bir öneme sahip olduğu unutulmamalıdır (Uyan Semerci vd, 2012: 16).

Geleneksel bakış açısı odak noktasını “gelecek kuşakların üyeleri” olarak belirleyen ve çocuk refahına çocukların geleceği açısından bakan, onların eğitim ve gelecekteki istihdam edilebilirliklerine odaklanan bir bakış açısını içermekteydi. Bu bakış açısının en büyük sorunu, çocukluğun yaşam aşamasını dikkate almamasıdır. Günümüzde ise yeni bakış açısı, geleceği olduğu kadar bugünü de planlayan ve çocukların mevcut yaşam durumuna odaklanan görüşe evrilmiştir (Ben-Arieh, 2010: 12).

Ben-Arieh (2010: 15-17), çocuk refahını kavramsallaştıran ilk akademisyenlerden biri olması hasebiyle bu doğrultuda yaptığı çalışmalar oldukça önemlidir. Ben-Arieh çocuk refahına ilişkin göstergelerin son yıllarda altı büyük değişiklik yaşadığını belirtmektedir. Bu altı temel değişim hem birbiriyle ilişkili hem de birbirlerinin nedeni ve sonucunu oluşturmaktadır. Bu değişiklikler şu şekildedir:

- i. *Hayatta Kalmaktan İyi Olma Haline Geçiş*: Daha önceki göstergeler çocukların hayatta kalmasına odaklanma eğilimindeydi. Çocukların hayatlarını idame ettirmeye yönelik oluşan tehditleri bertaraf etmek onların temel ihtiyaçlarına odaklanmak için çocukların hayatlarını kurtarmaya yönelik politikalar teşvik edilmekteydi.

Mevcut göstergeler ise hayatta kalmanın ötesinde çocukların refahına odaklanmaktadır. Temel ihtiyaçların ötesinde çocuk gelişimini destekleyen göstergeler ortaya çıkmış ve artık yaşam kalitesine odaklanan politikalar ortaya çıkmıştır. Yaşam kalitesini hangi parametrelerin oluşturduğu ve bunun çocuklar üzerindeki etkilerini anlama çabalarıyla desteklenmiştir.

- ii. *Negatiften Pozitif Geçiş*: Daha önceki göstergeler sadece çocuğun yaşamındaki olumsuz sonuçlara odaklanmaktaydı. Ölüm, engellilik, sıkıntı, rahatsızlık ve hastalıklar gibi konuların çocuk refahının göstergelerini oluşturması söz konusuydu.

Mevcut göstergeler ise olumlu sonuçlara da odaklanmaktadır. Yani, çocukların memnuniyet ve esenlik göstergeleri de yer bulmuştur. Unutulmamalıdır ki, olumlu göstergelere ilişkin çıktılar durağan olmamakta ve aile, arkadaş, okul, çevre gibi çeşitli risk faktörlerinin etkileşiminden kaynaklanmaktadır. Çocuklar da gelişen kapasiteleri ile bu farklı faktörlere aracılık ederek aktif olarak refahlarını yaratmaktadırlar.

- iii. *Gelecekteki Refahtan Mevcuttaki Refaha Geçiş*: Daha önceki göstergeler çocukların gelecekteki başarı ve refahlarını vurgulamaktaydı. Çocukların üretken ve mutlu yetişkinler olmaya hazırlayan bu bakış açısı, her ne kadar kötü bir bakış açısı olmasa da çocukların mevcut haliyle ilgilenmediği için eksik kalmaktaydı.

Mevcut göstergeler ise çocukların şimdiki zamandaki refahına odaklanmakta ve iyi olma halleri sadece yetişkinliğe ertelenmemektedir.

iv. *Geleneksel Alanlardan Yeni Etki Alanlarına Geçiş:* Daha önceki göstergeler meslek edinme, eğitim, sağlık gibi çocuk refahının geleneksel alanlarından elde edilmekteydi.

Mevcut göstergeler ise sosyal hizmet alanı tarafından tanımlanan alanları aşarak yeni alanlara odaklanmaktadır. Çocukların yaşam becerileri, sivil katılımları ve çocuk kültürü gibi çocuk refahının yeni alanlarını kapsamaktadır.

v. *Yetişkin Bakış Açısından Çocuk Bakış Açısına Geçiş:* Daha önceki göstergeler yetişkin bakış açısına odaklanmaktaydı. Mevcut göstergeler ise çocuğun bakış açısını da dikkate almaktadır. Aynı zamanda çocukların hakkında en çok şey bildikleri konu olan zamanlarını nasıl geçirdikleri veya ne gibi konularda endişelendikleri gibi çocukların günlük yaşamına ilişkin göstergeler eklenmektedir.

vi. *Bileşik Endekse Geçiş:* Mevcut göstergeler çocukların refahına ilişkin çeşitli bileşik göstergeler geliştirme çabalarına odaklanmaktadır. Çocuklarla ilgili genişleyen veriler, demografik gruplar, farklı yerleşim yerleri ve bölgeler arasındaki eğilimleri karşılaştırmaların daha kolay olmasına ve çocukların zaman içindeki eğilimlerini karşılaştırmalarına olanak tanımaktadır.

Bir çocuğun ailesinin sahip olduğu gelir ve o gelirden çocuğa yapılan harcamalar, çocuk refahının önemli bir belirleyicisi olmakla birlikte çocuk refahı, refah kavramının bir gerekliliği olarak sadece maddi koşulları kapsamamaktadır. Çocuk refahı çok boyutlu ve dinamik bir yapıya sahiptir. Haliyle çocuklara ilişkin sorumluluk taşıyan herkesin iş birliğini gerektirmektedir (UNICEF, 2013a: 5). Ayrıca çocuğun iyi olma halini belirleyen ekonomik, siyasi, sosyal ve psikolojik faktörlerin de birbiriyle ilişkili olduğunun unutulmaması gerekliliğidir (Uyan Semerci vd, 2012: 16).

Çocuk refahına ilişkin sınır, yöntem ve tercihlerin belirlenmesi oldukça önem arz etmektedir. Zira çocuklara yönelik oluşturulacak politikalar hem çeşitli hem de birbiriyle doğrudan ilişkilidir. Bu sebeple politika yapımcıların ve karar alıcıların

çocuklara yönelik sunduğu refah ve yaklaşımları doğrudan bugünün çocuklarını ve geleceğin yetişkinlerini etkileyeceği için bu doğrultuda yapılan yatırım ve tercihleri geleceğin inşasında belirleyici olacaktır (Kurban, 2021: 39-40).

Çocuk refahını açıklamaya çalışılırken çok boyutlu olduğu ve bu boyutlarının açıklanmasıyla anlaşılabilceği, oluşturulacak göstergelerin tek bir boyuttan değil, tamamının ayrı şekilde incelenerek bütüne varılması gerekliliği vurgulanmıştır. Çocukların refahını ölçmek, yalnızca çocukların ne durumda olduğunu değil, aynı zamanda daha geniş bir dizi ölçümü gerektirmektedir. Çocuk refahı, erken çocukluk döneminde büyük ölçüde ebeveyn ve bakımından sorumlu oldukları kişilere bağlıdır. Ayrıca aile, çevre, okul gibi unsurları ele almadan çocuk refahını incelemek büyük ölçüde eksik kalacaktır (OECD, 2021: 12).

Çocuk refahının belirlenmesinde en önemli aktörün çocuk olduğu unutulmamalıdır. Bu da sadece nesnel koşulları değil, öznel deneyimlere de içermektedir. Maddi durum, sağlık, eğitim olanakları gibi maddi koşullar çocuk refahının belirlenmesinde önemli bir ölçütken, çocukların kendi yaşam koşullarına yönelik algıları, kendi yaşamlarını yorumlamaları, mutluluk ve yoksunluklarını ifade etmeleri gibi öznel deneyimler de önem arz etmektedir. Çocuk refahının çok boyutluluğu buradan gelmektedir (UNICEF, 2013a: 26).

Son yıllarda çocukların konumlarını ve yaşamlarını ölçme ve izleme çabalarının sayısında çarpıcı bir artış olmuştur. Bu konuya ilişkin önemli çalışmalar ve çocuk refahına ilişkin oluşturulan boyut ve göstergelerin kullanımı Amerika'da 1940'lı yıllarda hazırlanan "State of the Children" raporlarına kadar gitmektedir. 1966 yılında A. Bauer'in ortaya koyduğu "sosyal göstergeler hareketi" bu alanda çığır açmış, değerler ve hedeflerin gerçekleşmesi adına toplumların nerede durduğu ve nereye gittiğini değerlendiren önemli bir çalışmadır. Bu noktada çalışma, çocuk ve ailelerin koşulları da dâhil olmak üzere toplumdaki grupların mevcut ve zaman içindeki durumunu izlenmesinde yol gösterici niteliktedir (Ben-Arieh, 2008: 3-4).

Çocuk refahının boyut ve göstergelerini belirlemek oldukça önemlidir. Çünkü sadece çocukların yaşamlarını anlamak için çerçeve sunmakla kalmamakta aynı zamanda

ve en önemlisi normatif-politik-ampirik düzey arasında köprü kuran bir çerçeve sağlamaktadır (Ben-Arieh ve Frønes, 2011: 474).

O'hare ve Gutierrez (2012), inceledikleri 19 çalışmayla kapsamlı çocuk refahı endekslerinin oluşturmanın zorluğuna dikkat çekmiştir. Bu çalışmaların hemen hepsinde çocuk refahının ölçülmesinde sağlık, eğitim, maddi refah boyutlarının dâhil edildiğini, araştırmaların yarısından fazlasının güvenlik ve risk boyutunun da ele alındığını saptamışlardır.

OECD'nin (2009: 31) oluşturduğu çocuk refahına ilişkin boyutlara göre bunlar maddi durum/gelir, sağlık, eğitim, ev ve çevre koşulları, risk davranışları/riskler ve okul yaşamının kalitesi olarak altı boyutta ele alınmıştır. Bu rapora göre çocuk refahı altı boyut ve yirmi bir gösterge ile aşağıdaki gibi tablolaştırılmıştır.

Çizelge 2.2. OECD Raporuna Göre Çocuk Refahının Boyut ve Göstergeleri

Maddi Durum/Gelir:	Ev ve Çevre Koşulları:	Eğitim:	Sağlık ve Güvenlik:	Risk Davranışları/Riskler:	Okul Yaşamının Kalitesi:
Ortalama net gelir	Kalabalık ev	Ortalama okuryazarlık başarısı	Düşük doğum ağırlığı	Sigara	Zorbalık
Yoksul hanelerdeki çocuk sayısı	Kötü çevre koşulları	Eğitimde eşitsizlik	Bebek ölüm oranı	Alkol kullanımı	Okulu sevmeye
Eğitimde yoksunluk		NEET oranı	Emzirme oranı	Ergen hamileliği	
			Aşılanma oranı (boğmaca ve kızamık)		
			Fiziksel aktivite		
			Çocuk ölüm oranı		
			İntihar oranı		

Kaynak: OECD (2009) Doing Better for Children. Paris: OECD Publications.

UNICEF de 29 ülkenin çocuk refahını analiz ettiği raporunda (2013b: 5) çocuk refahını beş boyut ve yirmi altı gösterge ile aşağıdaki gibi ele almıştır.

Çizelge 2.3. UNICEF Raporuna Göre Çocuk Refahının Boyut ve Göstergeleri

Boyutlar	Unsurlar	Göstergeler
Maddi Durum/Gelir	Mali yoksunluk	Göreceli çocuk yoksulluğu oranı
		Göreceli çocuk yoksulluğu risk uçuşumu
	Maddi yoksunluk	Çocuk yoksunluğu oranı
		Aile refahı oranı
Sağlık	Doğum sağlığı	Bebek ölüm hızı
		Düşük doğum oranı
	Koruyucu sağlık hizmetleri	Genel aşılama oranı
	Çocuk ölüm oranı	1-19 yaş arası çocuk ölüm oranı
Eğitim	Katılım	Erken çocukluk eğitimi katılım oranı
		15-19 yaş eğitim katılım oranı
		NEET oranı
	Kazanım	Matematik, fen ve okumada PISA puanı
Davranış ve Riskler	Sağlığa ilişkin davranışlar	Aşırı kilolu olmak
		Kahvaltı yapmak
		Meyve yemek
		Egzersiz yapmak
	Riskli davranışlar	Ergen hamileliği
		Sigara
		Alkol kullanımı
		Uyuşturucu
	Şiddete maruz kalma	Şiddet
		Zorbalık
Ev ve Çevre Koşulları	Ev	Kendine ait oda
		Kalabalık ev
	Çevre güvenliği	Cinayet oranı
		Hava kirliliği

Kaynak: UNICEF (2013b), Child Well-Being In Rich Countries: A Comparative Overview, Innocenti Report Card 11, UNICEF Office of Research, Florence.

Oluşturulan göstergelerin dinamik süreçleri ifade ettiği unutulmamalıdır. Mevcut duruma atıf yaptığı gibi ekonomik veya sosyal olarak olası durumlara da işaret etmektedir. Göstergeler, refah olarak tanımlanan belirli bir olguya işaret etmez; bunun yerine refah fikrine anlam ve ampirik içerik üretilmesine fayda sağlamaktadır. Artan göstergeler, ortak bir anlayış çerçevesine duyulan ihtiyacı göstermektedir. Zira, geniş bir sosyal kaygı yelpazesini içinde barındırmaktadır (Ben-Arieh ve Frønes, 2011: 461-462).

Serra Müderrisoğlu ve arkadaşlarının UNICEF için hazırlamış oldukları raporda (2013a: 19-31) çocuk refahını, maddi durum, sağlık, eğitim, katılım olmak üzere dört boyutta inceledikleri görülmektedir. Maddi durum ve gelir, şüphesiz çocuğun

refahını doğrudan etkileyen en önemli alandır. Kamu hizmetlerinin kalitesi ve sağlık, eğitim gibi alanlarda fırsat eşitsizliğinin önlenmesi noktasında en önemli kalem olan gelir, çocuk refahının somut çerçevesini çizen en önemli boyut olarak karşımıza çıkmaktadır.

Maddi durum alanındaki iyi olma hali, hem nesnel göstergeleri hem de çocukların kendi deneyimlerinden yola çıkarak edinilecek göstergeleri de içinde barındırması hasebiyle yoksulluğun ve yoksunluğun çok boyutlu ele alınmasını gerekli kılmaktadır (UNICEF, 2014: 15).

Sağlık ise annenin hamilelik öncesi ve hamilelik sürecinden başlayarak çocuğun her bir gelişim safhasındaki sürecini etkileyen çocuk refahının boyutlarından biridir (UNICEF, 2013a: 40). Bir çocuğun sağlıklı bir fizyolojik ve psikolojik gelişim göstermesi, çocuk refahının en temel alanlarından biridir. Ayrıca diğer boyutlara görece daha nesnel verilere dayandığı için refahın kavramsallaştırılmasında kolaylık sağlamaktadır (UNICEF, 2014:13).

Savaşlar, şiddet, nükleer silahların yayılması, zorunlu göç, iklim değişikliği gibi birtakım küresel tehditler, çocuk refahını sağlık boyutuyla da etkilemektedir. Bu tehditlere yanıt verebilmek için sadece geleneksel biyomedikal yaklaşımlar yeterli olmamakta, sağlık profesyonellerinin de içinde bulunduğu küresel çocuk sağlığına yönelik klinik ve halk sağlığı hizmetleri ve bu alanda yapılacak sistem geliştirme ve politika oluşturmaya ihtiyaç bulunmaktadır (Goldhagen vd, 2020: 80).

Çocuk refahının bir başka boyutu olan eğitim, fırsat eşitsizliğinin derinden hissedildiği bir alan olarak çocuk refahının önemli sorunsallarından biridir. Beşeri sermayenin gelişimi ve eğitilmiş insan nüfusunun istenilen düzeyde gerçekleşmemesi aynı zamanda çocuk refahının istenilen düzeyde olmaması anlamına gelmektedir (UNICEF, 2013a: 60).

Katılım ise BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 12. Maddesine doğrudan atıf yaparak "çocukların birer vatandaş ve değişim aktörleri olarak" aile, kültürel ve sosyal hayata ve kendi yaşamını etkileyen kararlara tam katılımını gösteren boyutu ifade etmektedir (BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme). Zira çocuk refahı, çocuğun

sadece korunması gereken varlıklar olarak değil aynı zamanda iradelerini yansıtabilen ve söz sahibi olan bireyler olarak görülmesini de içermektedir (UNICEF, 2013a: 74).





3. TEORİK PERSPEKTİF

3.1. Büyük Ebeveynlerin Bakıcılık Rollerinin Çocuk Refahı Görünümleri

İş ve aile dengesinin önemli bir bileşeni olan çocuk bakım hizmetleri aile, devlet ve özel kurumlar tarafından sağlanmaktadır. OECD (2021b) enformel çocuk bakımını, büyükanne ve büyükbabalar, diğer akrabalar, arkadaşlar, komşular tarafından sağlanan ve sağlayıcının ödeme almadığı bakım şekli olarak tanımlamaktadır.

Uzun yaşam beklentisi ve nüfusta yaşlı yetişkin oranının artması gibi demografik eğilimler göz önüne alındığında büyük ebeveynlerin sayısı artmakta ve büyük ebeveynler ile torunlar artık daha fazla ortak yıl yaşamaktadırlar. Ayrıca düşük doğurganlık oranları nedeniyle büyük ebeveynlerin bakması gereken daha az çocuğu ve torunu olmaktadır. Bu gibi sebeplerle çok kuşaklı aile ilişkilerinin yani büyük ebeveyn rollerinin gelişmiş toplumlar da dâhil olmak üzere her yerde önemi artmaktadır (Täht vd, 2022: 219). Aynı zamanda, çocuğun önemi, nüfustaki oranının azalmasıyla birlikte tarihte hiç olmadığı kadar önemli rol oynamakta ve önemi giderek artmaktadır.

Büyük ebeveynlerin “bakıcı” olarak kullanılmasının iki temel nedeni mevcuttur. Bunlardan ilki resmi çocuk bakımının mevcut olmaması yahut yetersiz olmasıdır. Diğerisi ise çocuk bakımına yönelik normatif değer ve tutumlardır (Täht vd, 2022: 219). Öyleyse, çocuk bakımı tercihi sadece kurumsal bakım hizmetlerinin mevcudiyeti ve sıklığı gibi yapısal faktörlere bağlı değildir. Ebeveynlerin tercih ve tutumlarına, bağlı bulunduğu toplumun geleneklerine ve kültürel değerlerine de bağlıdır. Bu gibi sebeplerle çocuk bakımında en eski ve geniş seçenek olarak büyük ebeveynler tercih edilmektedir.

Hem büyük ebeveynlerin hem de aracı kuşağın sahip olduğu tutumlar çocuk bakımı tercihini etkilemektedir. Aassve vd. (2012: 62), çocuk bakımı tercihini aile tiplerine göre aşağıdaki şekilde belirlemiştir:

- *Modern Aileler:* Modern ebeveynlere sahip modern kadın profili bulunmaktadır. Yüksek motivasyona sahip çalışan kadınlarla karakterize edilir. Nispeten zayıf

aile bağları söz konusudur. Büyük annelerin istihdamda olması muhtemeldir. Zamanını torunlarına bakmak dışında çalışarak veya başka faaliyetlerle geçirmeyi tercih etme olasılıkları yüksektir. Ayrıca büyük ebeveynler aracı kuşaktaki kadının istihdamına yönelik olumlu ve destekleyici tercihe sahiptir. Çocuk bakımında ise tercih her iki kuşak için de kurumsal bakım hizmetleridir.

- *Geleneksel Aileler:* Geleneksel ebeveynlere sahip geleneksel kadın profili bulunmaktadır. Güçlü aile bağları söz konusudur. Aracı kuşaktaki kadının istihdamına yönelik olumsuz yargılar söz konusudur. Çocuk bakımında ise tercih aile içi çocuk bakımıdır. Burada, annenin birincil çocuk bakıcısı olması sebebiyle büyük ebeveynlerden çocuk bakımı yardımı alma olasılığı azdır.
- *Karma Aileler:* Geleneksel ebeveynlere sahip modern kadın profili söz konusudur. Çalışma konusunda yüksek motivasyona sahip kadınlarla karakterize edilmektedir. Büyükanne, işgücüne katılım oranlarının düşük olduğu bir kuşaktan olduğu için yardıma hazırdır. İstihdam ve bakım konusundaki tercihlerde kuşaklararası uyumsuzluk söz konusudur.

3.1.1. Büyük Ebeveynlerin Bakım Faaliyetlerine Dâhil Olmaları

Çok kuşaklı aile desteğinin özel ve önemli bir örneği, büyük ebeveynler tarafından sağlanan çocuk bakımıdır. Bu destek hem ebeveynler hem de çocuklar için önemli bir duygusal ve ekonomik kaynak oluşturmaktadır. Büyük ebeveynlerin ücretsiz, güvenilir ve esnek bir çocuk bakımı sunmaları, bu durumu cazip hale getirmektedir.

Büyük ebeveynler hayatlarının daha uzun sürelerini sağlıklı bir şekilde yaşamaktadır. Bu durum onların çocuklarından destek almaktan ziyade onlara giderek daha fazla destek sağlamalarına yol açmaktadır. İşgücü piyasasından daha erken yaşlarda emekli olma eğilimi, yetişkin çocuklarına yoğun destek sağlamaya hazır büyük ebeveyn sayısının artmasına yol açmaktadır. Ayrıca torunlarıyla daha fazla vakit geçirme ve yoğun bakım sağlanması, sağlık durumu iyi olan ve yeterli mali imkânlara sahip büyük ebeveynler için şüphesiz daha kolay gerçekleşmektedir (Albertini ve Tosi, 2022: 3-13).

Büyük ebeveynlerin torun bakımı, bebek bakıcılığından çocuk bakımında düzenli yardıma, ebeveynler çalışırken çocuk bakımının tek ve ana sağlayıcısı olmasından

torunlarıyla birlikte üç kuşağın aynı hanede yaşamasına kadar çok çeşitli şekillerde görülmektedir (Statham, 2011: 4). Günümüzde velayet bakımı sağlayan, aynı hane içerisinde bakım veren büyük ebeveynlerin sayısı yadsınamayacak ölçüdedir. Bununla birlikte çok daha yaygın olan ise birlikte ikamet etmediği çocuklarına yardımcı olarak torun bakımını üstlenmeleridir. Özellikle her iki ebeveynin de işgücü piyasasına katılması durumunda çocuklarına bakım veremeyen ebeveynler için akraba bakımı en popüler alternatif olarak görülmekte; akrabalar arasında ise en çok büyük ebeveynler tercih edilmektedir (Hank ve Buber, 2009: 55).

Kuşakların aynı hane içinde yaşamaması durumunda da büyük ebeveyn-aracı kuşak-torun arasında güçlü bağlar ve sık temaslar olmaktadır. Mali transferler ve yardımlaşma hem kuşaktan yukarıya hem de aşağıya doğru gerçekleşmektedir (Jappens ve Van Bavel, 2012: 94). Geçtiğimiz çeyrek asırda, yaşlanan insanların torun bakımı gibi aşağıya doğru zaman transferlerine olan katılımı, dönüşmekte olan sanayileşmiş toplumlar arasında da oldukça yaygın hale gelmiştir. Çok kuşaklı aile yapısı yükseliştir: ABD’de 1990’lı yılların sonlarından itibaren 18 yaşın altında çocukları olan yaklaşık 2,4 milyon aile ya büyük ebeveynlerle yaşamakta ya da onlardan çocuk bakımı gibi konularda yardım aldığı bilinmektedir. Avrupa’da ise 50 yaş üstü kadınların yaklaşık yüzde 12’si torun bakımına önemli miktarda zaman ayırmaktadır (Dimova ve Wolff, 2008: 316).

Büyük ebeveynlerin torunlarının bakımına ne derecede dâhil olacakları büyük ebeveynlerin isteklerine, aracı kuşağın ihtiyaç ve tercihlerine ve torunlarının da ihtiyaçlarına; en nihayetinde kuşaklararası bağların kalitesine göre değişmektedir (Hank ve Buber, 2009:56). Bakımın niteliğini ailevi koşullar belirlemektedir. Bakım ihtiyacı kimi zaman büyük ebeveynin tam zamanlı torunlarına bakmalarına sebep olmakta ve kimi zaman uzun süreli ya da ihtiyaca cevaben kısa süreli bakımlar sağlayabilmektedirler (Uğur, 2019: 150).

Çocuk bakımının büyük ebeveynler tarafından gerçekleştirilmesinin potansiyel avantajları bulunmaktadır. Bu avantajların başında esneklik gelmektedir. Esneklik, kişisel ihtiyaçlara daha iyi uyum sağlaması, kısa sürede erişilebilir olması, mesai saatleri dışında erişim bu avantajları oluşturmaktadır (Reinkowski, 2013: 2). Bu esneklik, torunlarını okullarından alıp ebeveynleri işten dönene kadar bakımlarını

üstlenmelerini, acil durumda bakıma ihtiyaç duyulduğunda müdahalelerini ve diğer bakım düzenlemelerini de içermektedir (Statham, 2011: 6). Ek olarak, torunlarının hastalanması veya bir ebeveyninin aniden işe çağırılması gibi alışılmadık durumlardaki bakım taleplerini de düzenli olarak yerine getirmektedirler (Hamilton ve Jenkins, 2015). Acil destek gerektiren durumlarda ve ani gelişen sağlık sorunlarında büyük ebeveynlerin boş zaman olanaklarının daha geniş olması, çalışan ebeveynler için önemli bir kolaylık sağlamaktadır.

Büyük ebeveynlerin çocuk bakımında tercih edilme sebeplerinden biri de daha güvenilir ve daha az maliyetli bir çocuk bakımı sunmalarıdır. Büyük ebeveynlerin çocuk bakımı, ebeveynler için iş ve aile gerilimini hafifletir ve çocuk yetiştirme maliyetini azaltarak önemli bir sosyo-ekonomik rol oynayabilir. Bu sebeple, büyük ebeveynler “uygun maliyetli çocuk bakımının birincil sağlayıcısı” olarak ilgi odağı olmaktadır (Wang ve Zhao, 2022: 762). Bu “bir aradalık”, her ne kadar çekirdek aile mutluluğu için risk barındırsa da destek sağlanan bireyin çocuk olmasından dolayı küçük sorun ve aksaklıklar görmezden gelinerek, aracı kuşak tarafından hem maliyet hem iş ve aile geriliminin azaltılması yönüne odaklanması mümkündür.

Büyük ebeveynler torunlarının bakımına çeşitli şekillerde destek olmaktadır. Örneğin; yemek hazırlama, kişisel temizlik gibi günlük rutinlerini sürdürmeye yardımcı olmaları, doktora götürmeleri, korku ve telaş anlarında onları teskin ederek yatıştırmaları, sırdaş olarak hareket etmeleri, yaşam becerilerini öğretmeleri gibi desteklerle torunlarına istikrar duygusu kazandırmaktadırlar (Gladstone ve Brown, 2002: 12). Büyük ebeveynler, düzenli çocuk bakımı sağlayıcıları olarak torunlarının hayatında önemli rol oynamaları bakım haricindeki desteklerinden kaynaklanmaktadır. Böylece büyük çoğunluğu torunların hayatlarında bağlanma figürleri olarak önemli rol oynamaktadırlar.

Ailelerin bakım ihtiyaçları arttıkça ve sosyal ağlar azaldıkça aile ilişkileri refah için daha önemli hale gelmektedir (Thomas vd, 2017:8). Büyük ebeveyn sadece bakımını sağladığı torununun değil, hanede yaşları farklı birden çok çocuk olması durumunda nispeten yaşı büyük diğer torunlarının da refahına katkıda bulunmaktadır. Büyük ebeveynin bakım desteğinin olmaması durumunda kardeşine

bakma sorumluluğunu alma potansiyeli olan çocukların bu yükünü hafifleterek onlara dolaylı bir destekte bulunmuş olabilir.

Kuşkusuz, kurumsal çocuk bakım hizmetleri, çocuk bakımı ihtiyacının düzenli ve belli zamanlarda gerçekleştirilmesi noktasında büyük ebeveynler tarafından sağlanan bakımın yerine daha iyi bir alternatif oluşturmaktadır. Fakat düzensiz ve öngörülemeyen çocuk bakım ihtiyaçlarını karşılama noktasında ise büyük ebeveynler daha iyi bir alternatif olabilir. Bahsedildiği üzere, hasta bir çocuğu okuldan alan, okul sonrası kurslarına götüren, ebeveynleri iş seyahatindeyken çocuğa bakacak bir büyük ebeveynin yakınlığı önem arz etmektedir (Compton ve Pollak, 2014: 72). Öte yandan çocuk bakımı seçeneklerinin kısıtlı ve yetersiz olduğu durumlarda büyük ebeveynlerin torunlarının bakımını üstlenmesi, ebeveynler için çocuklarını bir “güvenlik ağı”na yerleştirmeleri anlamını taşımaktadır (Hamilton ve Jenkins, 2015: 3). Aile, çocuk için hane içerisinde refahın teminatıyken hane dışı ve sosyal ortamlarda büyük ebeveynin sağlamış olduğu pek çok destek ve yardımlarla çocuk refahının yükselmesine yol açabilir.

Kurumsal çocuk bakımının yetersiz, maliyetli ve büyük ebeveyn bakımına nazaran riskli ve daha az güvenilir olması, ebeveynlerin bilhassa annelerin işgücü piyasasına katılımını engellemektedir. Çalışmak isteyen ya da çalışmak zorunda kalan anneler çoğu durumda büyük ebeveynler tarafından sağlanan enformel çocuk bakımına daha yoğun bir şekilde güvenmek zorunda kalmaktadır (Jappens ve Van Bavel, 2012: 92). Ebeveynlerin, bilhassa annelerin işgücüne katılımının artmasında büyük ebeveynlerin rolünü gösteren önemli çalışmalar bulunmaktadır. Zanella (2017) 55 yaş ve üzeri kişilerle yaptıkları anketlerde büyük ebeveynlerden aracı kuşağa gerçekleşen zaman transferleri ve çocuk bakımının özellikle genç annelerin işgücü arzının artmasına yardımcı olduğu sonucuna erişmiştir. Yine, Dimova ve Wolff’un 2008 yılında yayımlanan ve Fransa’da torun bakımının annenin işgücü arzı üzerindeki etkisini araştırdıkları çalışmalarında büyük ebeveynlerin torun bakımını gerçekleştirmelerinin annenin işgücü arzı üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna erişmişlerdir.

Wang ve Zhao’nun (2022) Çin’de gerçekleştirdiği araştırmada ise annenin işgücü piyasasına katılıp katılmadığına bakılmaksızın ilk çocuğun büyük ebeveynler

tarafından bakımının gerçekleşmesinin ikinci çocuğa sahip olma üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucunu ortaya koymuşlardır. Araştırma sonucunda büyük ebeveyn tarafından gerçekleştirilen çocuk bakımının doğurganlığı ve kadın işgücü arzını artırmanın bir yolu olarak görülmesi söz konusudur.

3.1.2. Müzakere Sonucu mu Görev mi? Torun Bakımında Motivasyonlar ve Tercihler

Büyük ebeveynlerin torunlarının bakımını üstlenmesindeki tercih ve motivasyonları, büyük ebeveynin ve çocukların refahını hangi yönde etkileyeceği ile ilişkilidir. Bu bakım kararı, büyük ebeveyn ve aracı kuşak arasındaki bir müzakere sonucu da gerçekleşmiş olabilir; görev olarak görülmesi de söz konusu olabilir. Tarafların “istekli” olması, çocuğun iyi olma halini etkileyecek en önemli unsurdur.

Büyük ebeveynlerin torunlarıyla olan etkileşim ve iletişimleri farklı düzeylerde olmakta ve bu durum onların torunlarına bakma motivasyonlarını ve deneyimlerini de etkilemektedir. Büyük ebeveynlerin torun bakımı deneyimini dört farklı stilde incelemek mümkündür. Bunlar (Goodfellow ve Laverty, 2003: 18):

- *Hevesli Bakıcılar*: Hayatlarını torunlarının etrafında oluşturan ve torunlarını merkeze alan büyük ebeveynlerdir.
- *Esnek Bakıcılar*: Çocuk ve torunlarıyla ilgilenen ama aynı zamanda kişisel zamanına da öncelik veren büyük ebeveynlerdir.
- *Seçici Bakıcılar*: Torunları hayatlarının önemli bir parçası olan ancak sadece büyükanne ve büyükbaba olarak tanımlanmak istemeyen, bir denge ve uzlaşma duygusuna sahip büyük ebeveynlerdir.
- *Tereddütlü Bakıcılar*: Torunlarına bakmayı öngörmeyen büyük ebeveynlerdir.

Büyük ebeveynlerin torunlarına düzenli bakım sağlayıp bunu ücretsiz olarak gerçekleştirmesinin altında çeşitli motivasyonlar olabilir. Bunun sebebi, büyük ebeveynlerin torunlarının hayatlarına katılma ve çocuklarına yardım etme isteği olabilir. Bir diğer sebep hem işin hem de çocukların bakımını üstlenmenin yani iş ve aile dengesini kurmanın zor olduğu bu dönemde, çocuklarını sadece aile hayatlarında değil aynı zamanda çalışma hayatlarında destekleyerek onların işgücü

piyasasındaki konumlarını iyileştirmeye dolaylı etki sağlamak olabilir. Bir diğer sebep ise aracı kuşağın bakıma yönelik tercihten kaynaklanıyor olmasıdır. Bazı ebeveynler çocuk bakımı konusunda kendi ebeveynlerine güvenmeyi tercih etmektedir. Kurumsal bakım hizmetlerinden ziyade büyük ebeveynleri en güvenilir kişiler olarak algılamakta ve çocuklarına fayda sağlayacak en güvenli ve duygusal açıdan besleyici bir ortamı büyük ebeveynler olarak görebilirler. Son olarak ise büyük ebeveynlerin çocuk bakımını üstlenmelerinin uygun maliyetli olması sebebiyle büyük ebeveynler, torunlarına bakarak çocuklarını dolaylı yoldan ekonomik olarak desteklemektir (Jappens ve Van Bavel, 2012: 86).

Büyük ebeveynlerin torunlarıyla vakit geçirmek istemesi bir başka motivasyon sebebidir. Çünkü birincil sorumluluk sahibi olmadıkları ama koşulsuz şefkat gösterebildikleri için torun bakımı, büyük ebeveynler için ödüllendirici nitelikte olabilir. Ayrıca onlara kendi deneyimlerini ve hayata bakış açılarını aktarma fırsatını vermektedir (Reinkowski, 2013: 3). Kendi yalnızlıklarını gidermenin yanında torunlarına kültürel mirası koruma ve aktarımı fırsatını vermesi, büyük ebeveynler için diğer bir motivasyon kaynağıdır. Kültürel değerlerin aktarılması ve bu konuda sorumluluk hissetmeleri, aile değerlerinin aktarılması ve rehberlik, gelenek görenek noktasında farkındalık kazandırma isteği gibi sebepler bu motivasyonu artırmaktadır.

Kurumsal refah hizmetlerinin gerçekleşmesi ile birey ve aile davranışları birbirlerini etkilemekte ve şekillendirmektedir. Örneğin kuşaklararası güçlü aktarımlara sahip olarak karakterize edilmiş bir toplumda, cömert destek politikalarının geliştirilmesi ve çocuk bakım hizmetlerinin kapsamının genişlemesini talep etme farkındalığı nispeten az olabilmektedir (Aassve vd, 2012: 58). Bu sebeple, geleneksel değerlere ziyadesiyle sahip olan büyük ebeveynler torunlarına bakma ve yardım etme konusunda oldukça yüksek bir isteğe sahip olabilir.

Büyük ebeveynlerin çocuklarına yardım etme isteği önemli bir sebeptir. Her iki ebeveynin de çalıştığı durumda, bakımı sağlayan büyük ebeveynler kendi kişisel yaşamlarını aracı kuşağın programına göre uyarlamak zorunda kalacağı için bunun bir zorunluluğa dönüşmesi ve motivasyon kaybı yaşanması mümkündür (Reinkowski, 2013: 4). Bilhassa kurumsal çocuk bakım hizmetlerinden

faýdalanılamadıđı durumlarda tek seçenek olarak büyük ebeveynlerin söz konusu olması, bunun bir tercihten ziyade zorunluluğa dönüştürmektedir.

Aracı kuşak istihdam ve ocuk bakımı arasında denge kurmakta zorlandığında büyük ebeveynlerin doğrudan ve kendiliğinden devreye gireceklerini düşünmemek, kuşaklararası dayanışmanın sürdürülebilirliği için önemlidir. Bu bakımın bir görev bilinciyle değil, gönüllü olarak gerçekleşmesi, yaşlıların özerkliğine ve kendi yaşam planlamalarına saygı duymayı da içermektedir. Aile kuşakları elbette ihtiyaç halinde birbirlerinin yanında yer almaktadır. Fakat aileler, toplumdan ve devletin sunduğu kamusal refah hizmetlerinden gelecek desteğe gvenebilmelidir. Aksi halde, büyük ebeveynlere torunlarına ilişkin aşırı yüklenme ve sorumluluk riski ortaya çıkacaktır. Bu da hem aile temelli yardımı ve dayanışmayı hem de ocuk refahını tehlikeye atabilecek ve toplum açısından da maliyet oluşturabilecek sonuçlara yol açabilir (Szydlık, 2012: 109). Aracı kuşağın ebeveynlerinden bu bakımını bir zorunluluk olarak beklememesi, büyük ebeveynlerin de torunlarının bakımını üstlenmelerini görev bilinciyle algılamamaları; bu konuda doğal bir sosyal dengenin oluşması önemlidir.

Büyük ebeveynler, ebeveynler için de esnek ve arzu edilen bir ocuk bakımı biçimidir. ocuk bakımının büyük ebeveyn tarafından karşılanmasının ebeveynler adına çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Öncelikle, ocuk bakımı birçok ebeveyn için bir endişe kaynağıdır. Bir diğer sebep, öngörülemeyen ve standart olmayan saatlerde bakımın sağlanmasıdır. Son olarak ise kurumsal ocuk bakım hizmetlerinin kalitesi ve uygunluğuna ilişkin ebeveynlerin değerleri ve bakış açılarıdır. Ayrıca büyük ebeveyn tarafından sağlanan bakımın ücretsiz olma eğilimi bir diğer faktördür (Hamilton ve Jenkins, 2015: 4).

3.1.3. “Büyük Ebeveynlik Stresinin” ocuk Refahına Olumsuz Etkileri

Büyük ebeveynlerin torunlarıyla ilgilenmesi ve bakım vermesi, büyük ebeveynlerin refahıyla doğrudan ilişkilidir. ocuk bakımını üstlenen büyük ebeveynlerin refahı olumsuz etkilenirken çocukların refahının artmasını beklemek gerçekçi olmayacaktır.

Torunlarına bakım veren büyük ebeveynlerin onların yaşam doyumu elde etmeleri üzerinde oldukça etkisi bulunmaktadır. Yani, büyükanne ve büyükbaba olma rolünden tatmin olan büyük ebeveynler hem daha fazla doyum elde edip hem de kuşaklararası ilişkileri güçlendirmeye katkıda bulunmaktadır. Fakat bu tür bakımın getirdiği sorumluluklar ve buna bağlı yaşanan fiziksel ve zihinsel stres, büyük ebeveynlerin sağlığına zarar verebilmektedir (Reinkowski, 2013: 3). Çocuk bakımının büyük ebeveynler için pek çok faydası ve tatmini olurken bu bakımı üstlenmenin mali, sağlık ve boş zamanın yönetimi ile ilgili maliyetleri bulunmaktadır. Ayrıca büyük ebeveynlerin emeklilik kararları ve planlamaları konularında çocuk bakımını üstlenmelerinin etkisi olabilir (Hamilton ve Jenkins, 2015).

Büyük ebeveynlerin çocuk bakımında sorumluluk ve stresin yanında başka birtakım engeller de bulunmaktadır. Bunlar büyük ebeveynlerin sağlığı, yaşlı ve genç kuşaklar arasındaki çocuk yetiştirme tarzı ve ebeveynlik fikrindeki uyumsuzluklar, coğrafi uzaklık ve ileri emeklilik yaşı, büyük ebeveynlerin emeklilik yaşını erteleme gibi faktörlerdir. Bu engeller, büyük ebeveynlerin çocuk bakımının sürdürülebilirliğinin önüne geçmektedir (Wang ve Zhao, 2022: 767).

Büyük ebeveynler genellikle çok az destekle yahut hiç destek almadan bakım vermenin zorluklarını ve yüklerini üstlenmektedir. Büyük ebeveynlerin hiçbir hazırlık yapmadan aniden torunlarına bakma rolüne adım atmaları alışılmadık bir durum olmamakla birlikte bu geçişin bir sonucu olarak kendi fiziksel ve ruhsal sağlık ihtiyaçlarını ve kişisel refahlarını karşılama becerilerinin azalması gibi birtakım zorluklarla karşı karşıya kalabilir. Şüphesiz, büyük ebeveynlerin daha yaşlı ve daha düşük sosyo-ekonomik statüye sahip olmaları bu sorunları daha karmaşık bir hale getirmektedir (Gentles-Gibbs ve Zema, 2020).

Öyle ki, kuşaklararası farklar, ekonomik kaynakların eksikliği, torunlarının ebeveynleriyle ilgili endişeler ve çeşitli suçluluk duyguları bu stresi artırmaktadır. Tüm bu sebepler, torunlarına bakan büyük ebeveynlerin onların refahını artırmak yerine olumsuz yönde etkilemektedir. Nitekim bu olumsuz durumların çocuk refahını da olumsuz yönde etkilediğine dair araştırmalar mevcuttur. Örneğin Lee ve arkadaşlarının yaptığı bir araştırmada (2016) büyük ebeveyn bakıcılarının bakımı üstlenen diğer bireylere göre daha yüksek düzeyde ebeveynlik stresi yaşadıklarını

ve çocukların davranışlarına ilişkin endişelerinin bu strese katkıda bulunduğu sonucuna erişmişlerdir.

Ayrıca büyük ebeveynlerin, diğer bakıcılara göre daha az eğitilmiş olmaları, daha yaşlı olmaları ve fiziksel sağlıklarının daha kötü olması gibi dezavantajlara sahip olmaları da başka bir olumsuzluk olarak düşünülebilir (Lee vd, 2016: 30). Büyük ebeveynlerin çocuk bakımına ilişkin organize destekler oluşturmak ve yönlendirme programları hazırlamak oldukça önemlidir. Geleneksel büyük ebeveyn bakımının yanında vaka yönetimine benzer modellerde ev ziyaretleri ve mentorluk gibi büyük ebeveyn yönlendirme programları hazırlanması ve uygulanması hem büyük ebeveynlerin hem de çocukların risk faktörlerini azaltmak için faydalı olacaktır. Böylece bakım hizmetini sağlayan büyük ebeveynler desteklenmiş ve güçlendirilmiş; çocuk refahı noktasındaki ilişki ve tutumları iyileştirilmiş olacaktır. Ayrıca, bakım hizmeti sağlayan büyük ebeveynlerin “daha iyi büyük ebeveynlik” için gerekli becerilerle donatılmasına yardımcı bir kaynak olacaktır (Gentles-Gibbs ve Zema, 2020).

Profesyonel yardım ve toplum hizmetlerinin kullanılması ile büyük ebeveyn tarafından gerçekleştirilen bakımın getireceği refah üzerindeki olası zararlı etkilerini azaltmak mümkündür. Bu bağlamda oluşturulacak politikalar, büyük ebeveynliğin stresini azaltmaya ve bunun yerine büyükanne veya büyükbaba olmanın ödüllendirici yönlerini geliştirmeye yardımcı olacaktır (Thomas vd, 2017:5).

3.1.4. Çocuk Bakımında Coğrafi Yakınlığın Önemi

Coğrafi yakınlık ve mekânsal mesafe, yetişkinler arasındaki kuşaklararası dayanışmanın en önemli belirleyicilerinden biridir. Zira daha kısa olan mesafeler daha sık temaslarla, daha yüksek düzeydeki yardımla ve daha yakın duygusal bağlarla örtüşmektedir. Aynı hanelerde yaşasalar da çoğu yetişkinin ebeveynlerinden uzakta yaşamaması, kuşaklar arasındaki güçlü ve yaşam boyu bağların temel nedenini oluşturmaktadır (Szydlık, 2012: 101).

Coğrafi yakınlık, büyük ebeveynlerin torun bakımını günlük hayata entegre etme hususunda da oldukça belirleyici bir rol oynamaktadır. Çünkü yakınlık, büyük

ebeveynlerin torunlarıyla düzenli olarak ilgilenmesi ve gerektiğinde devreye girme fırsatlarını artırmaktadır (Bünning vd, 2023: 167).

Büyük ebeveynlerin torunlarına sürekli bakım, oyun ve eğitim sağlaması, çocuklarının ve torunlarının hayatlarına temel bir katkı sağlamaktadır. Sağladıkları bu bakım ile birlikte ebeveynlere dinlenme fırsatı vererek aynı zamanda onlara karşı da şefkatli bir rol üstlenmektedirler (Hamilton ve Jenkins, 2015: 52). Coğrafi yakınlık ile böylece doğrudan ve dolaylı olarak torunlarının refahına olumlu katkıda bulunmaktadır. Büyük ebeveynlerin torunlarıyla ilgilenmesi, ebeveynlerin kendilerine zaman ayırmasına ve çocuklarına da daha kaliteli bir vakit bulmasına olanak tanımaktadır. Ebeveynlerin çocuklarına ilişkin birtakım sorumluluklarını paylaşan büyük ebeveyn, hem torunlarıyla yakın iletişim kurma fırsatını elde ederken hem de ebeveynlerin üzerindeki yükleri azaltmış olur.

Büyük ebeveynlerle olan coğrafi yakınlık, çocuklarının ve torunlarının maddi refahına da katkı sağlamaktadır. Bakım hizmetini üstlenmelerinin çocuklarının işgücü piyasasına girmesini yahut istihdamda kalmasını sağlayarak gelir elde etmelerine ve ekonomik fayda sağlamaktadır. Ayrıca onları kurumsal çocuk bakımı maliyetinden de kurtarmış olmaktadır. Zira, çocuk bakımı büyük ebeveynlik rolünün normal bir parçası olarak görülmektedir ve büyük ebeveynler çocuklarından bu bakıma ilişkin bir ödeme beklememektedirler. En nihayetinde çocukların yüksek yaşam maliyetleri bulunmaktadır (Hamilton ve Jenkins, 2015: 53). Diğer bir ekonomik katkı dolaylı olarak gerçekleşmektedir. Çocuğun bakımı esnasında gelişen ekonomik ihtiyaçlar çoğu zaman büyük ebeveyn tarafından karşılanarak ebeveynlerin hane harcamalarında tasarruf sağlamaktadır.

Compton ve Pollak (2014) ABD’de yaptığı araştırma sonucunda büyük ebeveynlere olan coğrafi yakınlığın ve onlardan çocuk bakım desteği almanın evli ve çocuklu kadınların istihdamda bulunmaları üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu belirtmiştir. Çocuk bakımında kuşaklararası aktarımın önemine dikkat çeken araştırmacılar, çocuk bakımı sağlayabilecek büyük ebeveynlerin yakınlığının çalışma kararını, istihdama bağlılığını ve düzenli çalışma saatini yüzde 4-10 arasında artırdığı sonucuna erişmişlerdir. Büyük ebeveynlerin gerçekleştirdiği çocuk bakımının

sadece belli ve düzenli çalışma saatleri sırasında değil, düzensiz ve öngörülemeyen zamanlarda da ihtiyaca cevap verebiliyor olmasının önemine dikkat çekmişlerdir.

Coğrafi yakınlığın büyük ebeveynlerin torunlarıyla iletişimi noktasında olumlu katkıları olurken bilhassa çocuk bakımında birtakım olumsuz tarafları olabilir. Kurumsal bakım hizmeti seçeneklerinin olmaması ve büyük ebeveyn tarafından sağlanan bu enformel çocuk bakımına güvenmek, aracı kuşağın coğrafi hareketliliğini sınırlandırarak iş fırsatlarını azaltabilir. Ayrıca büyük ebeveynlerin sağladığı çocuk bakımı, kişinin ebeveynlerine yakın yaşamayı gerektirdiğinden işe gitmek için daha uzun mesafeler kat etme olasılıkları olabilir veya mobilite eksikliği sebebiyle daha düşük ücret almaları söz konusu olabilir (Zanella, 2017). Şüphesiz bu durum çocuk refahını bir yandan olumlu etkilerken öte yandan mali ve zamansal açıdan olumsuz etkileyebilir. Yani çocuk, büyük ebeveynin sağladığı refahtan faydalanırken ebeveyninden dolayı refaha erişimi kısıtlı olabilir.

Coğrafi yakınlığın diğer olumsuz etkisi ise büyük ebeveynlerin torunlarına baktığı ve daha sonra hayatlarının sonuna kadar torunlarına bakacağı “örtülü bir sözleşmenin parçası” olabileceği düşüncesidir. Aynı şekilde aracı kuşak için de çocuklar büyüdüğünde yaşlı bakımına karşılık verme ve yaşlı bakımı sağlama taahhüdü olarak anlaşılabilir (Zanella, 2017).

Bugün birçok çalışan ebeveyn, akrabaları ve ailesinden coğrafi olarak uzak yerlerde yaşamaktadır. Bilhassa işgücü piyasasının mobilite talebi ve bunun yol açtığı konutlar arasındaki artan mesafeler, yardım ve bakım noktasında kuşaklararası yardım potansiyeline zarar vermektedir (Szydlik, 2012: 101). Bununla birlikte, aynı şehirde yaşayan ve bazen çocuk bakımı gibi sorumlulukları kök ailesiyle paylaşabilen ebeveynler, çocuk bakımını tamamen aile dışı bakıma güvenmek zorunda olan ebeveynlere göre önemli bir sosyal destek sağlamış olmaktadır (Kosseck, 1990: 775).

3.1.5. Büyük Ebeveynliğin Feminizasyonu Ve Kuşaklararası “Değiş-Tokuş”

Büyük ebeveynlerin çocuk bakımının cinsiyetçi rollere dayandığı bilinmektedir. Bu faaliyet büyükbabalardan ziyade büyükanneler tarafından üstlenilmektedir. Her iki büyük ebeveynin birlikte bakım sağladığı durumlarda bile bakımla ilgili rutin veya tekrarlanan görevleri üstlenme konusunda büyükannelerin rolü oldukça fazladır (Hamilton ve Jenkins, 2015).

Büyük ebeveyn rolü genellikle kadınlarda daha belirgindir, çünkü kadınlar ailelerine katkıda bulunmaya yönelik olarak sosyalleşirler. Büyük ebeveynlik görevlerinin doğası da cinsiyete dayalıdır. Fakat büyük ebeveynlik rollerinin külfetli hale gelmemesi için bir partnerin varlığı önemlidir; büyük ebeveynlerin görevlerini paylaşarak torunların büyük ebeveynlerin her ikisinden de pratik ve duygusal destek alması hem büyükanneler hem de çocuklar için önemlidir (Grünwald vd, 2022: 4-5).

Çocuk bakımının kadınlar tarafından yerine getirilmesinin meşrulaşması, ona atfedilen duygusal boyut ile sosyo-kültürel normlar ve geleneksel değerler ile gerçekleşmektedir (Gökbayrak, 2009: 59). Tıpkı çocuk bakımının büyük ölçüde anneler tarafından yerine getirilmesi gibi torun yetiştiren büyük ebeveynlerin büyük çoğunluğu kadındır. Fiziksel emek, şefkat ve duygusal emeklerinin bir birleşimi olan bu bakım sürecini büyük ebeveynler “sessiz kurtarıcılar” olarak devam ettirmektedir (Minkler, 1999: 202). Bakım hizmetinin duygusal boyutu, kadının doğasına atfedilerek kadınların rolünün bir uzantısı olarak ücretsiz bir hizmet olarak algılanmaktadır (Kul Parlak, 2016: 161). Büyük ebeveynliğin çocuk bakımını içeren bir role dönüşmesi ve torun bakım sorumluluğuna aktif katılımı çeşitli özelliklere göre farklılaşmaktadır. Farklılaşmasındaki en önemli etkenler, içinde bulunulan kültürel normlar ve cinsiyet farklılıklarıdır. Bakım faaliyetine katılımı, derecesi ve üstlenilen sorumluluklar bu bağlamda değişmekte; büyükannelerin torunlarının fiziksel bakımına katkıda bulunurken büyükbabaların ise araçsal ihtiyaçları noktasında sorumluluk aldığı görülmektedir (Uğur, 2019: 122).

Çalışan annelerin çocuk bakımı konusunda kadın akrabalarına olan bağımlılığı artmaktadır. Kızları ve erkek çocuklarının eşleri çalışırken çocuk bakımında büyükanneler daha büyük rol üstlenmektedirler. Hatta pek çok kültürde ve dönemde

anneanneler, çocukların refahı açısından duygusal olarak daha fazla tercih edilme eğiliminde olduğu görülmektedir (Jackson, 2014: 15).

Büyük annelerin işgücüne katılımı ile annelerin işgücüne katılımı arasında da kuşaklararası değiş tokuştan söz etmek mümkündür. Pek çok büyükanne, kızları ve erkek çocuklarının eşlerinin istihdamını kolaylaştırmak adına torun bakımını sağlamaktadır. Annelerin işgücü piyasasına katılımını desteklemek için bakım sağlayan büyük anneler, kimi zaman kendi istihdam kararlarını gözden geçirmekte ve yeniden düzenlemektedir. Dolayısıyla, bir kuşaktaki kadının istihdama katılımını artırmak bir önceki kuşağın istihdamını azaltmasıyla mümkün olmaktadır (Hamilton ve Jenkins, 2015: 58).

3.1.6. Çocukların Hastalıklarında “Mevcut Standartları Korumak”

Günümüzde her dört çocuk ve ergenden birinin en az bir kronik hastalıktan mustarip olduğu düşünüldüğünde çocuğun hastalık, kronik hastalık veya bir engele sahip olması durumunda tüm aile sisteminin etkileneceği bir gerçektir. Büyük ebeveynler de genellikle aile dinamiğinin önemli bir parçası olduklarından böylesi bir durumda onlar tarafından sağlanan bakım ve desteğin türü ve rolü de önem kazanmaktadır. Kronik hastalık ve engel durumunda büyük ebeveynin desteği hem araçsal hem de duygusal olarak aracı kuşak için en güvenilir kaynağı ve desteği oluşturmaktadır. Sadece bakım yükünü üstlenerek değil, torunlarının hastalığıyla daha iyi başa çıkmalarına yardımcı olarak hem aracı kuşağın hem torunlarının rahatlamalarına yönelik sağladıkları destek önemlidir. Ayrıca hasta toruna bakım ve desteğin, büyük ebeveynler tarafından bir görev olarak algılanarak büyük ebeveynlik rollerinin en önemli yönünü oluşturduğu bilinmektedir (Gantner vd, 2023).

Woodbridge vd. (2011: 362) yaptığı araştırma sonucunda torunun engelli yahut kronik hastalıklara sahip olmasının büyük ebeveynlik kimliklerini ve tarzlarını değiştirmedeği gözlemlenmiştir. Bilhassa “vekil ebeveyn” rolünde torunlarına destek sağladıkları ortaya çıkmıştır. Tüm büyük ebeveyn-torun ilişkilerinde aynı tarzlarını devam ettirdikleri, farklılığın ise normal gelişim gösteren torunlarında eğitim masraflarına katılmak, ödevlerine yardımcı olmak gibi konularda destek olurken;

engelli torunlarına uzman randevularına katılmak, alternatif iletişim becerilerini öğrenmek, tedavi masraflarında destek olmak şeklinde oluşmuştur.

Hastane ziyaretleri, hastaneden ayrıldıktan sonra çocuğa bakmayı, finansal destek olmayı, tıbbi bakıma dâhil olmayı, terapi kararlarına yardımcı olmayı, kontroller sırasında çocuk ve ebeveyne eşlik etmeyi, kardeşlerin bakımını üstlenmeyi, ev işlerinin yapılması gibi araçsal destekler, bu noktada önemlidir. Torunuyla sevgiyi paylaşmak, sevgi ve sıcaklık göstermek, torunlarının acısını teselli sözleriyle en aza indirmek, oynamak gibi duygusal desteklerin de önemi büyüktür. Aynı zamanda ebeveynlerin gerginliğini ve potansiyel stresini hafifletmek de çocuğun refahı adına önemlidir. Büyük ebeveynler bu zor zamanlarda ailenin “normalliğini” korumasına yardımcı olmaktadır (Gantner vd, 2023).

Büyük ebeveynlerin torunlarının sağlığının gelişmesinde önemli rol oynama potansiyeli bulunmakla birlikte birtakım olumsuz durumlar da yaşanabilmektedir. Çocukların sağlık ve refahını olumlu yahut olumsuz etkileyecek faktörler ve ebeveynlerin bu konudaki beklentilerinde dikkatli olmak gerekmektedir. Büyük ebeveyn ve torun arasındaki etkileşimi olumlu etkileyecek işlevlerin bazı riskli sağlık davranışlarına yol açabilmesi mümkündür. Torunlarıyla bağlarını kuvvetlendirmek adına sağlıksız yahut alerjik reaksiyona sebep olabilecek yiyeceklerin ikram edilerek büyük ebeveynlerce çocukların hastalık yahut alerjik durumlarının göz önüne alınmaması gibi durumlar söz konusu olabilir (Chambers vd, 2022: 11).

3.1.7. Büyük Ebeveynlerin Çocuk Bakımının Görünümleri

Çocuk bakım ihtiyaçlarının kamuya ait günlük bakım tesislerinin varlığıyla karşılanması söz konusu ülkelerin kurumsal, işgücü piyasası ve refah anlayışına bağlıdır. Kadın işgücü arzıyla resmi çocuk bakım hizmetlerinin yaygın olmasının doğrudan ilişkili olduğu bilinmektedir. Çocuk bakım maliyetlerinin ve ulaşılabilirliğin ebeveynlerin işgücüne katılımını doğrudan etkileme eğilimi olmasına rağmen büyük ebeveynlerin torun bakımını üstlenmesi de ülkeler ve refah rejimlerine göre farklılık göstermektedir (Täht vd, 2022: 219).

Bu farklılıkların çeşitli faktörlere göre şekillendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Büyük ebeveynlerin yaş ve sağlık durumları, ebeveynlerin doğurganlık kararı, istihdamı, büyük ebeveyn ile aracı kuşağın hane yakınlığı, kurumsal çocuk bakım hizmetleri, dayanışmaya ilişkin kültür ve tutum çocuk bakımında büyük ebeveynlerin üstlendiği rolü etkilemektedir.

3.1.7.1. Torun bakımında Avrupa'dan örnekler

Formal bakım hizmetlerinin artmasının yanı sıra enformel bakım da ebeveynlerin işgücüne katılımı açısından önemini korumaktadır. Formel ve enformel bakım stratejilerinin iç içe geçmiş ve birbirlerini tamamlayıcı olması beklenen bir durum olmakla birlikte ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Ebeveyn izni sonrasında kadının işgücü piyasasına dönmesi ve işgücü piyasasından dışlanma riskinin azalması, bireylerin çocuk bakımı fırsatlarına ne derece erişebildiği ile doğru orantılıdır (Täht vd, 2022: 218).

Geniş ve evrensel kurumsal bakım hizmeti sağlayan bir sistemde büyük ebeveynlere duyulan ihtiyaç daha sınırlı olabilmektedir. Burada büyük ebeveynlik acil yardıma ihtiyacı olan aracı kuşağa yardım etmenin bir yolu olarak görülmektedir. Örneğin İskandinav refah rejimine sahip ülkelerde büyük ebeveynlik “aracı kuşağa yardımcı” bir rol üstlenmektedir. Bunun aksine, Akdeniz ülkeleri gibi aileci refah sistemlerinde büyük ebeveynlere duyulan ihtiyaç çok daha güçlü olabilmektedir. Burada büyük ebeveynlik “çocuklara yardımcı” rol üstlenmekte ve “çocuk yetiştirmenin kalıcı bir biçimi” olarak düşünülmektedir (Aassve, 2012: 57).

Eurofound'un 2016 yılı “Avrupa Yaşam Kalitesi Araştırması”na göre özellikle Güney ve Doğu Avrupa’da birçok büyük ebeveyn kuşaklararası bir rolü yerine getirerek, çocuk bakımına katkıda bulunmaktadır. Araştırmaya göre torunları olan erkeklerin yüzde 29’u, kadınların yüzde 35’i torunlarına haftada en az bir veya iki kez bakım vermektedir. Bu oranların en yüksek olduğu ülkeler ise yüzde 56 ile Kıbrıs, yüzde 51 ile Lüksemburg ve Malta, yüzde 42 ile İspanya, yüzde 41 ile Letonya ve yüzde 40 ile Romanya’dır. Gündüz bakım sağlama hususunda ise kadınların sayısı erkeklerin sayısının iki katıdır (Eurofound, 2017:43-46). Ayrıca, hanedeki en küçük

çocuğa ilişkin bakımda çocuk bakımı yüzde 36 oranıyla büyük ebeveynler tarafından gerçekleştirilmektedir (Eurofound, 2017:58).

23 ülkeden aracı kuşağın dâhil edildiği bir çalışmada büyük ebeveynlerin çocuk bakımına ilişkin tutumları araştırılmıştır. Araştırma sonucu, AB ülkelerinde en yaygın resmi olmayan çocuk bakımı sağlayıcılarının büyükanne ve büyükbabalar olduğunu göstermiştir. Avrupalı büyük ebeveynlerin torunlarına çocuk bakımı sağlayarak çocuklarına yardım ettiği doğrulanmaktadır. Büyük ebeveynler tarafından gerçekleştirilen bu bakımın önemi Avrupa çapında bölgelere göre farklılık göstermektedir. Bu farklılık, kamuya ait çocuk bakımı tesislerinin mevcudiyeti ve bu tesislerin güncelliğini koruması için yapılan yatırımların varlığıyla da ilgili olmakla birlikte kültüre bağlı aile uygulamalarının ve tutumların da oldukça etkili olduğu tespit edilmiştir (Jappens ve Van Bavel, 2012: 86).

Araştırmalar, İtalya, Yunanistan ve İspanya'nın bazı bölgelerinde, Avusturya ve Macaristan'da annelerin, çocuklarına çocuk bakımı sağlamak için çoğunlukla büyükanne ve büyükbabalara güvenme olasılığının en yüksek olduğunu göstermektedir. İsveç, Danimarka ve Fransa'daki bölgelerde büyük ebeveynler tarafından sağlanan çocuk bakımının ortalamanın altında olduğu görülmektedir (Jappens ve Van Bavel, 2012: 112; Hank ve Buber, 2009: 63). Ayrıca bir ülkede kurumsal çocuk bakım hizmetlerinin kapsayıcılığı ne kadar yüksekse annelerin temel bakım kaynağı olarak büyük ebeveynleri görmeleri de o kadar az olmakla birlikte ikamet edilen bölgede hâkim olan tutum ve kültürün çocuk bakımı için büyük ebeveynlere güvenme olasılığı üzerinde oldukça etkisi bulunmaktadır. Daha muhafazakar bölgelerde kadınların çocukları için ana çocuk bakımı kaynağı olarak kurumsal alternatiflere yönelmediği, onun yerine büyük ebeveynleri tercih ettikleri tespit edilmiştir (Jappens ve Van Bavel, 2012: 112-113).

Hank ve Buber (2009: 57-63) 10 Avrupa ülkesinde büyük ebeveynlerle yaptıkları araştırmalarında, annenin tam zamanlı istihdamının yanı sıra standart dışı saatlerde çalışmasıyla büyük ebeveynlerin çocuk bakımına daha fazla dâhil olması yönünde doğru orantılı bir sonuç elde etmişlerdir. Araştırma sonucunda tüm Avrupa ülkelerinde büyükanne ve büyükbabalar tarafından çocuk bakımının yüksek oranda yaygın ve yoğun olduğunu bulmuşlardır. Avrupalı büyükannelerin yaklaşık yüzde

32'si, büyük babaların yüzde 25'i neredeyse haftada bir ya da sık yani düzenli torun bakımıyla meşgul olmaktadır. Genç büyük ebeveynler yaşlılara göre daha fazla çocuk bakımı sağlama eğilimindedir. Düzenli çocuk bakımında çalışan büyük ebeveynlerin sürece dâhil olma olasılıkları daha düşüktür.

Aassve ve arkadaşlarının (2012) Bulgaristan, Fransa, Gürcistan, Almanya, Macaristan, Rusya ve Hollanda'da yaptıkları araştırma sonucunda ise bazı ülkelerde büyük ebeveynlerin çocuk bakımı sağlamasıyla annelerin istihdama katılması arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Kurumsal bakım hizmetlerinin yaygın olduğu ülkelerde çocuk bakımı noktasında büyük ebeveynlerin rolünün daha az olduğu gözlemlenmekle birlikte bu sonucun büyük ebeveynlik rolünün daha az önemli olduğu anlamına gelmediğini ortaya koymuşlardır. Kurumsal bakım hizmetlerinin yaygın olduğu ülkelerde büyük ebeveynlerin anneye yardım etmeye yönelik bir mekanizma olduğu; yaygın olmadığı ülkelerde ise büyük ebeveynliğin çocuklara yardım etmeye yönelik bir mekanizma olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

3.1.7.2. Torun bakımında Türkiye'den örnekler

Büyük ebeveynlerin çocuk bakımı, merkezi rolüne rağmen önemli bir kamu politikası konusu olmaktan ziyade küresel anlamda özel ve ailevi bir konu olarak ele alınmaktadır (Hamilton ve Jenkins, 2015: 11). Çocuk bakım alternatiflerinin kurumsal yönde gelişmesi oldukça önemlidir. Aksi halde, büyük ebeveynlerin "zorunlu çocuk bakımı"nın, aile yaşam kalitesini ve çocukların refahını da risk altına alarak bir "bakım krizine" evrilme ihtimali artmaktadır.

Bakım sorununun büyümesinin ekonomik refahı ve sosyal uyumu da tehlikeye atacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Böylesi bir durumda ebeveynler, bilhassa anneler yeni baskılarla karşı karşıya kalabilir. Kadınların kazanç ve bakım verme arasındaki çatışmaların çözümünde kurumsal çocuk bakım hizmetleri en önemli destekken; kamu tarafından sağlanan yüksek kaliteli ve uygun fiyatlı çocuk bakımını bulmak henüz arzulanan düzeye ulaşabilmiş değildir. Diğer en önemli alternatif ise büyük ebeveynler olarak görülmektedir.

Türkiye’de ise kurumsal bakım hizmetlerinin sınırlı olmasından dolayı çocuk bakımının “aile-özel alan”da gerçekleştiğini söylemek doğru olacaktır. Başta anne olmak üzere büyükanneler ve diğer akrabalar tarafından gerçekleştirilen bu bakım enformel şekilde gerçekleşmektedir (Çelik vd, 2023: 69). Aile ve geleneksel dayanışma ağları, yekunu oluşturmaktadır. Bakım hizmetlerine ilişkin çeşitli gelişmeler olsa da kapsayıcılığının yeterli olmaması ve destekleyici mekanizmaların eksikliği sebebiyle çocuk bakımının, aile sorumluluğunda bir koruma ve bakım hizmeti etrafında sağlandığı görülmektedir (Gökbayrak, 2009: 72-76).

Ulusal mevzuatta istihdamda olan kadınların çocuk bakımını kolaylaştırmayı amaçlayan düzenlemeler mevcuttur. 4857 Sayılı İş Kanunu’nun 88. Maddesi gereğince “Gebe Veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları Ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik”, 150’den çok kadın çalışanı olan işyerlerinde 0-6 yaş arasındaki çocukların bırakılması ve bakımı için kreş/yurt açma yükümlülüğü getirmesine rağmen işverenlerin fason ve taşeron yoluyla üretimi parçalaması, bu “maliyetli” zorunluluktan muaf olmalarını beraberinde getirmektedir (Gökbayrak, 2009: 72). İşyerlerinde kreşlerin açılmasına dair mevcut kuralların bulunmasına rağmen uygulamada gerçekleşmemesi sadece denetim mekanizmasının eksikliğiyle açıklanamaz; mevzuatlara ilişkin boşluk arayışları da önemli bir faktördür.

Yine, 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu gereği düzenlenen “Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılacak Çocuk Bakımevleri Hakkında Yönetmelik” gereğince “kurumca istihdam edilen memurların 0-6 yaş grubuna giren en az 50 çocuğu için” bakımevleri açılması yükümlülüğü bulunmaktadır.

Hem kadın istihdamını desteklemek hem de çocukların büyükanneleri ile birlikte büyüyerek kültür aktarımına destek olmak adına T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından “Güvenle, Sevgiyle, Şefkatle Büyü Türkiye!” sloganıyla Nisan 2017-Mart 2018 arasında “Kadın İstihdamının Desteklenmesi İçin Büyükanne Projesi” pilot olarak uygulanmıştır. Projeyle birlikte üç yaşını doldurmamış torununa bakan büyükannelere nakit desteği sağlanması planlanmıştır. Proje kapsamında 12 ay boyunca 6500 büyükanneye karşılıksız 425 TL ödeme yapılmıştır. Ülkemizde ilk

kez uygulanan bir destek yöntemi olması ve toplumsal kültüre uygun bir proje olması adına önem arz etmektedir.

TÜİK tarafından 2018 yılında gerçekleştirilen “İş ve Aile Yaşamının Uyumu” verilerine göre 15 yaşın altında çocuk bakım sorumluluğu olan bireylerin işgücü durumuna göre bakım yeri tercihleri incelenmiştir. İstihdamda olanlar için bu veriler şu şekildedir:

Çizelge 3.1. 15 yaşın altında çocuk bakım sorumluluğu olan bireylerin işgücü durumuna göre bakım yeri tercihleri

Bakım yeri tercihi	Kadın	Erkek	Toplam
Evde ücretli bakım hizmeti kullananlar	3,3	1,3	1,9
Kurumsal bakım merkezlerini kullananlar	12,8	10,1	10,9
Her ikisini birlikte tercih edenler	0,6	0,3	0,4
Bakım hizmeti kullanmayanlar	83,4	88,3	86,9

Kaynak: TÜİK, İş ve Aile Yaşamının Uyumu, II. Çeyrek: Nisan-Haziran, 2018

Yine, aynı ankette işgücü durumuna göre 15 yaşın altındaki çocuklar için bakım hizmeti kullanmama nedenleri sorulmuştur. İstihdamda olanlar için bu veriler şu şekildedir:

Çizelge 3.2. İşgücü durumuna göre 15 yaşın altındaki çocuklar için bakım hizmeti kullanmama nedenleri

Bakım hizmeti kullanmama nedeni	Kadın	Erkek	Toplam
Ulaşılabilecek mesafede hizmet olmaması veya boş kontenjan bulunmaması	3,5	2,5	2,8
Bakım hizmetinin pahalı olması	12,2	13,9	13,4
Sunulan hizmetlerin türü veya kalitesine güvenilmemesi	1,8	1,7	1,7
Uygun bakım hizmetlerinin eksikliği ile ilgili diğer nedenler	0,3	0,3	0,3
Bakımın kendisi/eşiyle birlikte üstlenilmesi	52,2	66,2	62,3
Bakımı büyük ebeveynler veya diğerlerinin desteğiyle yürütülmesi	15,0	6,0	8,5
Çocukların kendilerine bakabilmesi	14,8	9,1	10,7
Diğer kişisel nedenler	0,2	0,2	0,2

Kaynak: TÜİK, İş ve Aile Yaşamının Uyumu, II. Çeyrek: Nisan-Haziran, 2018

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün düzenli gerçekleştirdiği Nüfus ve Sağlık Araştırmasına göre 5 yaş altı çocuğa bakım veren çocuk bakım alternatiflerinin kullanım oranları yıllara göre aşağıdaki gibidir:

Çizelge 3.3. 5 yaş altı çocuğa bakım veren çocuk bakım alternatiflerinin kullanım oranları

	2003	2008	2013	2018
Kendisi (Kadın)	38,76	34,68	27,21	23,75
Kocası	2,28	2,47	2,49	2,87
Büyük Kız Çocuk	12,19	7,4	7,32	4,02
Kadının Annesi	7,63	8,96	15,06	16,28
Kocasının Annesi	20,05	23,38	18,78	18,01
Büyük Erkek Çocuk	1,10	0,65	1,38	0,38
Diğer Akrabalar	6,37	4,81	5,66	3,07
Ücretli Bakıcı	4,32	4,94	6,63	8,81
Kurumsal Bakım	4,17	5,97	12,29	12,45
Diğer	3,15	6,76	3,17	10,35
N	1.272	770	724	522

Kaynak: HÜNEE, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2003-2018'dan aktaran Uğur vd (2023: 107).

Uğur'un çocuk bakımında büyükanne ve büyükbaba rollerine ilişkin Antalya ilinde yaptığı araştırmada (2019), torun bakımının sorumluluğu ve temel ihtiyaçlarının sağlanması büyük ölçüde büyükannelerdeyken, büyükbabaların bakım faaliyetlerine katılımı eğitim durumlarına göre şekillenmektedir. Ayrıca büyük ebeveynlerin sadece bakım sorumluluğunu yerine getirmedikleri ve torunlarının nitelikli zaman geçirmelerini çeşitli aktivitelerle destekledikleri görülmektedir. Aile değerleri, gelenek ve görenekler, bilgi-tecrübe-beceri paylaşımı ile torun bakımını destekleyen büyük ebeveynler, torunlarını geleceğe hazırlamak ve farkındalıklarını artırmayı amaçlamaktadırlar.

Taşkın ve Akçay'ın Konya'da yaptığı araştırmada (2019) ise büyükannelerin torun bakımına zorluklara rağmen olumlu düşüncelerini belirttikleri gözlemlenmiştir. Fakat torun bakımına karar verici öznenin büyükannelerde olmadığı ve çocuk bakımında cinsiyete dayalı bir iş bölümünün yansıması olarak büyükannelerin aktif rol almasının beklendiği sonucuna erişilmiştir. Torun bakımının doğal bir görev veya mecburiyet olarak görülmesi, kimi zaman büyük ebeveynlerin gündelik rutinlerini bile yerine getirememelerine ve sağlık sorunlarını olumsuz yönde etkilediği sonucuna erişilmiştir.

Uğur ve diğerleri (2023) Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün düzenli gerçekleştirdiği Nüfus ve Sağlık Araştırması'nın 2003-2018 yılları arasındaki verilerini inceleyerek regresyon ile ikincil verilerin analizi yöntemini kullanmışlardır. Araştırmada, çalışan annelerin çocuklarının bakımı anne, anneanne ve babaanneler tarafından gerçekleştirildiği ve kurumsal bakımın ise çalışan kadınlar tarafından tercih edilmediği yahut edilemediği; yine de zaman içerisinde kurumsal bakım tercihlerinde artış olduğu sonucuna erişmişlerdir. Ayrıca ailedeki kişi sayısı arttıkça kurumsal bakım tercihi ihtimalinin azaldığı; hane halkı sayısının akrabalarından yardım alma düzeyinin ve enformel çocuk bakım alternatiflerinin artışıyla paralel olduğu bir diğer bulgudur. Hane geliri, annenin eğitim seviyesi, hanedeki kişi sayısı gibi değişkenlerin artışıyla kurumsal çocuk bakım hizmetlerini tercih etme arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

3.2. Kuşaklararası Dayanışma Perspektifinden İş ve Aile Yaşamı Dengesinin Önemi

İş ve aile yaşamı dengesi, bireyin işte, evde ve bulunduğu toplumda birden fazla sorumluluğu etkili bir şekilde yönetmesine olanak tanıyan, bu dengeyi kendi koşullarına göre kendisinin belirlediği bir refah durumudur (David vd, 2012: 3). Bu denge mücadelesini, bireylerin iş, aile ve boş zamanlarının her birine katılmaları için makul fırsatlar sağlayacak şekilde dengeleme arzusu olarak da açıklamak mümkündür (Brown, 2004: 10). İş ve aile yaşamı dengesinden bahsedebilmek için bireyin iş ve aile rolleriyle ilgilenirken bunlardan eşit derecede tatmin olması, zaman, katılım ve memnuniyet dengelerinin eşit derecede yüksek (pozitif denge) yahut düşük (negatif denge) olması gerekmektedir. Bu denge, roller arası çatışma ve müdahalenin olmaması anlamına gelmektedir (Greenhaus, 2003: 513).

İş ve aile rollerine dengeli katılım, bireyin iyi olma halini destekleyen ve iş ve aile yaşamı çatışmasını azaltan bir durumdur. Dengeyi sağlamış bireyler, her iki role de tamamen katıldıkları için bu iki görevin geçişkenliğinde yaşanan yahut yaşanması muhtemel sorunların kronikleşmesine izin vermeden çatışmayı engeller. Tüm rollerin uzun vadeli taleplerini karşılayacak rutinler geliştirirler. Yani, iş ve aile rollerine dengeli bir katılım, çatışmayı ve stresi azaltması yönünden bireyin refahıyla ve yaşam kalitesiyle doğrudan ilişkilidir (Greenhaus, 2003: 515). Bir kariyerde çalışma ve gelişme arzusunun yanı sıra bireyin iş dışındaki hayatından da keyif alma arzusu, iş ve yaşam dengesinin en önemli göstergesidir.

İş ve aile yaşamı arasındaki ilişki değerlendirilirken, bunların birbirlerinden farklı boyutlar olarak değil, bireyin yaşamında sürekli olarak örtüşen ve birbiriyle etkileşimde olan boyutlar olarak değerlendirmek gerekmektedir. İş ve aile dengesi hem bireyin kişisel deneyimleri, davranış ve tutumlarını hem de politika konularını içermektedir. Bu sebeple modern refah sistemleri, toplumsal ve bireysel refahın sağlanmasının iş ve aile politikalarının getirdiği ekonomik ve sosyal sonuçlar bağlamında gerçekleşeceği üzerine belirlenmektedir (Gerson ve Migliavacca, 2022: 196).

Sınırları çizilemeyen bu dengenin her bir birey için farklı olduğu ve objektif bir dengeden bahsedilemeyeceği bilinmelidir. İstihdamda olan bireyin medeni durumu, anne-baba olma görevleri yahut diğer sorumlulukları çerçevesinde bireyin iş ve aile yaşamı dengesinden beklentileri kuşkusuz değişecek ve farklılaşacaktır (Özen Kapız, 2002: 140).

İş ve aile yaşamı dengesini sağlayacak politikalar, yasal ve kurumsal mekanizmalar olmak üzere iki grupta ele alınmaktadır. Yasal mekanizmalar, ebeveyn izni, emzirme izni, hamilelik sürecinde kadını koruyan hükümler, çalışma süreleri ve esnek çalışma düzeni gibi çalışma süreleri ve izinlerine ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Kurumsal mekanizmalar ise çocuk, yaşlı, engelli bakım hizmetlerine ilişkin düzenlemeler ve bakım yükümlülüklerini destekleyici nakit transferlerdir (Dedeoğlu ve Şahankaya, 2015: 97-98).

3.2.1. Kadınların Ev İçi Mesai ve Yeni Babalık İdealinin İş-Aile Yaşamı Dengesi Beklentisi

İş ve aile yaşamı dengesine ilişkin literatürdeki çalışmalar, çocuk bakımı ve çalışma hayatının dengesinin oluşturulması noktasında cinsiyetin önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kadınların çocuk bakımı görevlerinin çoğunu yerine getirdiği, çalışan erkeklere göre daha fazla endişe duydukları ve bakım düzenlemelerine doğrudan dâhil olduklarını söylemek mümkündür. Babaların çocuk yetiştirme ve bakımı konularında artan ilgisi olmasına rağmen çocuk bakımı, öncelikli olarak kadınların sorumluluğunda görülmektedir (Kossek, 1990: 772). İşgücü piyasasına katılan kadınların payının artmasına rağmen, çiftlerin yüksek eğitilmiş olduğu ve erkeklerin işsiz olduğu durumlarda da ücretsiz ev işlerinin büyük bir kısmının hala kadınların omuzlarında olduğu görülmektedir (Albertini ve Tosi, 2022: 3). Rutin ev işlerinin “cinsiyete dayalı yapışkanlığı”, kadınlar için hem iş hem de aile hayatını etkileyen önemli bir durumdur.

Mevcut “ebeveynlik kültürü” özellikle kadınları etkilemektedir. İstihdam açısından bakıldığında annelik ve iş, kadınların dengelemesi ve bir arada tutması gereken iki yaşam deneyimi haline gelmiştir. Kadınlardan ücretli işlerde çalışmaları, iş ve aile yaşamını uzlaştırmalarının beklenmesi söz konusudur. Fakat ebeveynlik izinlerinin

sınırlı olması, esnek çalışma saatlerinin olmaması, kurumsal bakım hizmetlerinin yetersizliği ve maliyetli olması ve iş yükü, ebeveynliğin getirdiği taleplere cevap vermeyi zorlaştırabilir. Ebeveyn olup olmayacağı, ne zaman ve nasıl olacağı konularının cevabı bireyin ekonomik, kültürel ve kurumsal bağlamın bir arada olduğu sosyal inşada gizlidir (Naldini, 2022: 143).

İş ve aile yaşamı dengesi kadınların istihdama girmesi, kalma süresi ve çocuk yetiştirme kararlarını şekillendirmekte önemli bir rol oynamakta ve bu da kadın işgücüne katılım oranlarını, doğurganlık oranlarını ve ebeveynlik kalitesini etkilemektedir (Fan ve Potočnik, 2021: 2). İşgücüne katılım oranının düşmesinin mali, doğurganlık oranlarının azalmasının demografik, ebeveynlik kalitesinin düşmesi ise çocuk refahında azalma meydana getireceği ve bu dengenin kurulamamasının birçok sonucu olduğu unutulmamalıdır.

Kadınların okul öncesi ve okul çağındaki çocuklarına bakmak için işten ayrılma olasılıklarının daha yüksek olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, çalışan annelerin istihdamda kalmak için birden fazla iş ve iş dışı taleplerini nasıl dengede tuttukları önemli bir konudur (Fan ve Potočnik, 2021: 2). Bu noktada kişisel destek ağlarının ve kuşaklararası ilişkilerin büyük rolü vardır.

İngiltere’de 10.983 çalışan anneye yapılan bir araştırma sonucunda çalışan annelerin, bilhassa çocuk bakımı noktasında yerel bir sosyal destek ağına sahip olmasının iş ve aile yaşamı memnuniyetlerini olumlu yönde etkilediği ortaya konulmuştur. Fakat evde çocuk bakımı desteğinden yararlanmanın, çalışan annelerin çocuklarıyla geçirecekleri zaman eksikliği algısını tam olarak telafi edemediği, çocuk bakımı sağlayıcılarının “çocuklarla geçirecekleri zamanın alternatifi olarak seçilmedikleri” araştırmanın bir diğer sonucudur (Fan ve Potočnik, 2021: 15-16). Büyük ebeveynlerin oyun ve sosyal faaliyetler gibi “torun odaklı” faaliyetlerin önemi büyükken “ebeveyn odaklı” rollerinin genişlemesi, kısa vadede çocukların refahını artırıcı etkide bulunurken uzun vadede ebeveyn karmaşasına yol açabilir.

2010 yılında Danimarka’da yapılan bir araştırma ise (Rockwool Foundation Research Unit, 2010), yüksek gelirli ebeveynlerin genellikle daha uzun saatler

çalıştıklarını ve çocuklarıyla geçirdikleri daha az zamanı onlara daha fazla para harcayarak telafi ettiklerini, buna karşın düşük gelirli ebeveynlerin çocuklarının doğrudan bakımına daha az para, ancak daha fazla zaman harcadıklarını ortaya koymuştur.

Gerçekten de uzun çalışma saatleri ve iş yoğunluğu, bireylerin çocuk bakımı ve ebeveynlik rolü gibi birtakım görevleri yönetememeye ve iş ve aile çatışmasına yol açmaktadır. Daha bağımlı çocuklara sahip olmak, daha küçük çocuklara sahip olmak, kronik hastalığı olan çocuklara bakmak gibi durumlar, bireylerin ebeveynliğe daha fazla zaman ayırması üzerinde baskı oluşturabilecek nedenlerdir. Bu da, çalışan annelerin çocuk bakımına ayırdıkları sürenin yeterliliği algısını zayıflatmakta ve iş ve aile dengesinin memnuniyeti üzerinde dolaylı olarak olumsuz bir etki yaratmaktadır (Fan ve Potočník, 2021: 4).

Bakım işi ve ev içi sorumluluklar büyük oranda kadınlarda olsa da babalığın yeni görünümünde babaların daha etkin rol aldığını söylemek mümkündür. Daha güçlü baba figürü ve iyi bir baba ideali, çocukların gelişimi ve refahı için oldukça büyük öneme sahiptir. Bir babanın rolü, şüphesiz ekonomik destek sağlamaktan çok daha fazlasıdır. Sağlıklı çocuk gelişimi, duygusal ve sosyal bağlılığın gelişmesi ile başarılı babalık kavramı arasında önemli bir illiyet bağı bulunmaktadır. Babaların çocuk yetiştirmedeki rolleri ve sorumluluklarının farkındalığı, aile odaklı çocuk refahı sisteminde önemli bir yer teşkil etmektedir.

Families and Work Institute'nün yaptığı 30 yıllık süren bir araştırmaya göre, ABD'de 1977 yılında erkeklerin yüzde 34'ü iş ve aile yaşamı çatışması yaşadığını bildirirken bu oran 2008 yılında yüzde 49'a ulaşmıştır. Aynı şekilde, 1977 yılında babaların çocuklarıyla birlikte geçirdikleri günlük ortalama süre 2 saatken 2008 yılında 3,1 saate çıktığı bildirilmiştir. Babaların çocuklarıyla vakit geçirdiği sürenin artması ve buna bağlı olarak iş ve aile çatışmasındaki bu artış birbirleriyle bağlantılıdır (Kenneth ve Ellen, 2011: 1). Günümüzde başta kadınlar olmak üzere erkeklerin de iş ve aile yaşamı arasındaki uyum arayışı, istihdamda olan bireylerin karşı karşıya kaldığı önemli bir sorundur.

3.2.2. İş ve Aile Yaşamı Dengesinin Kurulmasında Kuşaklararası Destek

Yoğun ve düzensiz çalışma şekillerinin bir getirisi olarak iş ve aile yaşamı dengesinin gözetilememesi; ailelerde çocuklarının gelişimlerini sağlayacak faaliyetlerine katılamaması ve bilişsel gelişimlerini destekleyememesi anlamına gelmektedir. Bu durum ailelerin, çocukların gelişimlerine ayak uydurabilme yeteneklerini sınırlandırmaktadır. Çocuğun evde yalnız kalması yahut geçici çözümler, sık bakıcı değişimleri, çocukların iyi olma halini oldukça etkileyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ebeveynlerin bu sebeple işgücünden ayrılması, ister istemez çocukların hayatlarına istikrarsızlık getirecek ve refahlarında bir kayıp oluşturacaktır.

Kuşaklararası dayanışma, bakım hizmetlerinin yeterli olmadığı yahut yokluğunda bu sorunun üstesinden gelmek için sıklıkla devreye girmektedir. Çocuk bakımlarının yetersiz olduğu durumlarda büyük ebeveynler devreye girerek ebeveynlerin iş ve aile yaşamı dengesini kolaylaştırmada önemli rol oynamaktadır. Büyük ebeveynlerin mevcudiyeti ile ev işlerinin bölünmesi, azalması ve iş ve aile yaşamı dengesini bu şekilde sağlamaya çalışmak, tercih edilen bir yöntem olarak sıklıkla görülmektedir.

Sosyo-demografik eğilimler ve işgücü piyasasındaki dönüşümlerin bir sonucu olarak büyük ebeveyn desteğinin rolü, bireylerin ve hanelerin yaşam süreçlerinde oldukça önemli bir hale gelmiştir. Bilhassa Avrupa toplumlarında büyük ebeveynlerin varlığı, genç çiftlerin işgücü piyasasına katılımı ve doğurganlık kararlarını etkilemektedir. Büyük ebeveynlerin sosyal desteğinin küçük çocukları olan bireylerde ücretsiz ev işlerinin bölüşümünde katkısı olduğu ve onların iş ve aile dengelerinin kurulmasında önem arz ettiği ortaya konulmuştur. Ev işlerinin yerine getirilmesi noktasında büyük ebeveynlerin üstlendiği sorumluluklar, bireylerde bu ücretsiz işlerin daha az cinsiyet eşitsizliğiyle yapılmasına olanak sağlamaktadır. Cinsiyete dayalı daha eşit bir ev işi bölümü demek daha fazla iş ve aile yaşamının uyumlaştırılmasına olanak sağlamaktadır (Albertini ve Tosi, 2022: 1). Büyük ebeveynlerin sağladıkları destekler, işgücüne katılım ve doğurganlık kararları da dâhil olmak üzere ebeveynlerin yaşamının birçok yönüyle ilgilidir.

Kuşaklararası destek alışverişi, hem ihtiyaç anında hem de günlük yaşamda büyük ebeveynlerin ve onların yetişkin çocuklarının yaşamlarının ayrılmaz bir parçasıdır.

Sevgi, tavsiye, bakım sağlama gibi sosyal destekler yahut tartışmalar, eleştirel olma, çok fazla talepte bulunma gibi birtakım gerginlikler aile ilişkilerinin kalitesini psikososyal, davranışsal ve fizyolojik yollarla etkilemektedir. Burada sosyal destek, koruyucu bir kaynak olarak kuşaklararası dayanışmaya en büyük zemini oluşturmaktadır. Aile ilişkilerinin kalitesi, refah açısından önemli sonuçlar doğurabilir (Thomas vd, 2017:2-5).

Büyük ebeveynler, ebeveynler ve torunların sıklıkla yaşamlarının farklı noktalarında birbirlerine bakım sağlamanın her birinin sosyal destek, stres ve sosyal kontrol mekanizmalarına katkıda bulunarak refahını etkilemektedir (Thomas vd, 2017:4). Bir hanede baba, büyük ebeveyn, dadı gibi birden fazla bakıcı olması, çocukların tüm gün boyunca kaliteli bakıma erişmesine neden olabilir (Fan ve Potočník, 2021: 5).

Ebeveyn-çocuk, büyük ebeveyn-torun, kardeş gibi aile ilişkileri bireyin yaşam boyu refahının şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bireyler yaşlandıkça, bakım verme ihtiyaçları arttıkça ve işyeri gibi diğer alanlardaki sosyal bağlar hayatlarında daha az merkezi hale geldikçe aile ilişkileri refah için daha önemli hale gelebilmektedir (Thomas vd, 2017:2).

Kök aile desteği, bireylerin iş ve aile yaşamı dengesini kurmasında ve bu doğrultudaki sorumluluklarıyla başa çıkmasında önemli bir destek kaynağıdır. Zira, ebeveynlerin aile dışı çocuk bakımı ve diğer desteklerin kullanılmasıyla doğru orantılı olarak bu sorumluluklarının çalışma hayatlarında olumsuz etkisinin olacağı ve denge yerine çatışmanın galip geleceği ortaya konulmuştur (Kossek, 1990: 775).

Büyük ebeveynin hem torun bakımı vermesinin hem de ücretli bir işte çalışmasının zaman ve enerji açısından baskı ve ikilemler oluşturması muhtemeldir. Büyük ebeveynlik görevleri ile iş taahhütleri arasında çatışma olmaktadır. Bu nedenle, ücretli işte çalışan büyük ebeveynlere göre büyük ebeveyn olmak, çalışmayan büyük ebeveynlere göre daha külfetli ve zorlu bir deneyimdir (Grünwald vd, 2022: 5). Zira böylesi bir durumda çocuklar için hem ebeveynlerinin hem büyük ebeveynlerinin iş ve aile yaşamı uyumsuzluğuna maruz kalmaları ve olumsuz etkilenmeleri söz konusu olacaktır.

Kuşaklararası ilişki deneyiminin kadın ve erkeklere göre değiştiğine ilişkin çalışmalar mevcuttur. Kadınlar kuşaklararası ilişkilere daha fazla dâhil olma ve bu ilişkilerden daha fazla etkilenme eğilimindedir. Bu durum, çocuklarına ve yaşlı ebeveynlere daha fazla bakım vermenin yanı sıra bu yükümlülüklerden kaynaklanan zaman açıkları da dâhil olmak üzere dayanışma yükünün orantısız payını kadınlar taşımaktadır (Thomas vd, 2017:5). Bu orantısız dağılım hem aracı kuşak hem de büyük ebeveynler için böyledir. Bu durumun iş ve aile yaşamı dengesini bozucu nitelikte olduğu unutulmamalıdır.

3.2.3. İş ve Aile Yaşamı Dengesinde Karşılaştırmalı Türkiye Görünümü

OECD'nin 2011 yılından bu yana yayınladığı "Daha İyi Yaşam Endeksi (Better Life Index)" ile refah, on bir temel boyutu üçü OECD üyesi olmayan (Rusya, Brezilya, Güney Afrika) 41 ülke üzerinden incelemekte, bir dizi tematik bölüm ile de refahın farklı yönlerine derinlemesine bir bakış sunmaktadır. Bu temel boyutlardan biri iş-yaşam dengesidir.

2020 yılına göre OECD ülkeleri genelinde, tam zamanlı çalışan kişilerin boş zaman ve kişisel bakım için harcadığı ortalama süre günde yaklaşık 14 ile 16,5 saat arasındadır. OECD ülkelerinin ortalaması 15 saat iken Türkiye'de bu saatin 14,61 olduğu tespit edilmiştir. OECD raporuna göre Türkiye son 20 yılda vatandaşlarının yaşam kalitesini artırma konusunda önemli ilerleme kaydetmekle birlikte ortalamanın altında performans gösterdiği vurgulanmıştır.

Çizelge 3.4. Karşılaştırmalı Daha İyi Yaşam Endeksi

	İş-Yaşam Dengesi	Çalışanların çok uzun saatler çalışması yüzdesi	Boş zaman ve kişisel bakıma ayrılan zaman
Kolombiya	0,6	23,7	-
Kosta Rika	1,3	22	-
Türkiye	2,5	25	14,61
Japonya	3,4	-	14,1
Güney Afrika	3,6	15,4	-
Kore	3,8	-	14,83
Avustralya	4,4	12,5	14,36
ABD	5,2	10,4	14,57
Brezilya	6,2	5,6	-
Kanada	6,5	3,3	14,57
Yunanistan	7	4,5	15,03
Almanya	8	3,9	15,62
İspanya	8,4	2,5	15,75
Norveç	8,5	1,4	15,67
İtalya	9,4	3,3	16,47

(www.oecdbetterlifeindex.org dan yazar tarafından belli ülkeler derlenmiştir)

Hem ücretli hem de ücretsiz işler dikkate alındığında, hemen her OECD ülkesinde kadınlar erkeklerden daha uzun saatler çalışmaktadır. OECD ülkelerindeki ortalama 25 dakika iken, cinsiyet eşitsizliğinin yüksek olduğu İtalya, İspanya, Estonya, Yunanistan, Macaristan'da kadınların erkeklerden günde 1 saat fazla zaman harcadığı görülmektedir. Norveç, Yeni Zelanda ve Hollanda'da ise erkekler kadınlara göre 5 ile 24 dakika arasında fazla zaman harcamaktadır. Erkekler ücretli işlerde kadınlara göre daha uzun saatler harcarken (günde ortalama 1 saat 40 dakika daha fazla) toplam çalışma saatlerindeki bu farklılığın sebebi, kadınların ücretsiz işlerde harcadığı uzun saatlerden kaynaklanmaktadır. Rutin ev işleri, bakım işleri, eve ilişkin alışveriş ve ev faaliyetleri gibi sebeplerden dolayı cinsiyetler arası bu fark oluşmuştur. Örneğin Norveç'te kadınların ev ve bakım işleriyle ilgilenme olasılığı erkeklere göre 1,7 kat daha fazlayken, Türkiye'de bu oran neredeyse 17 kattan daha fazladır (OECD, 2020: 165).

Bu veriler, Türkiye'de kadın erkek arasında geleneksel bir iş bölümü olduğunu kanıtlayıcı nitelikte olduğunu göstermesi adına önemlidir. Ayrıca uzun çalışma saatlerinin kadınların hem ev içi sorumluluklarını yerine getirip hem de işgücü

piyajasına girmesinin önünde engel oluşturmaları, bu verilerin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Dedeoğlu ve Şahankaya, 2015: 102).

Türkiye’de aile, geleneksel refah kurumlarının başında gelmektedir. Toplumun dini ve geleneksel inancında da ailenin övülmesi ve aileye özel bir önem atfedilmesi neticesinde aile kurumunun, geleneksel koruma rolü etkin bir şekilde gerçekleşmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarına bakıldığında devletin, aile ve hayır kurumları gibi geleneksel refah kurumlarından yararlandığı ve sosyal risklere karşı sorumluluk hissetmediği görülecektir (Metin ve Özaydın, 2014: 152-154). Türkiye’de şehirleşmenin, aile bağlarını zayıflattığı işsizlik, hastalık ve yaşlılık gibi durumlarda akraba ve tanıdıklardan gelen desteklerin giderek azaldığı gerçeği söz konusu olsa da (Buğra, 2010: 90), aile, refahın temini noktasında hala en önemli kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çocuk bakımı ve diğer işlerin gerçekleşmesi, eğer büyük ebeveyn ve aracı kuşak olarak iki kuşak arasındaki bir müzakere sürecinin sonucu olarak belirlenecekse, bu tercihler “anne”nin istihdam kararı üzerinde etkili olacaktır (Aassve, 2012: 62). 0-3 yaş arasındaki çocuklara yönelik kurumsal bakım hizmetlerinin nispeten az sağlanması, çocuklara ilişkin ödeneklerin ve gelir transferlerinin az olması, işgücü piyasasında yarı zamanlı işlerin bulunmasının düşük olması, yoğun mesai gibi durumlar ebeveynlerin iş ve çocukla ilgili zaman taleplerini dengelemesini zorlaştırmaktadır. Bu durum büyük ebeveyn desteğine olan ihtiyacı artırmaktadır. Bilhassa iş ve “annelik” arasındaki uyumsuzluğun üstesinden gelinmesinde büyük ebeveynlerin çocuk bakımının kritik bir rolü bulunmaktadır.

3.3. Kuşaklararası Dayanışma ve Çocuk Refahında Güncel Tartışmalar

Bu bölümde, büyük ebeveynlik tipolojilerine değinilerek babanın yeni toplumsal rollerden bahsedilecektir. Geniş aile refahının gündelik yaşam pratiklerine olan etkisi ve pandemiyle birlikte etkisi artan dijitalleşmenin kuşaklararası dayanışmaya nasıl yön verdiği tartışılacaktır. Son olarak ise altruizmden bahsedilerek büyük ebeveyn ve torun bağlamındaki kuşaklararası dayanışmanın karşılıklılık ilkesinden ziyade fedakârlık ilkesine dayanmasından bahsedilecektir.

3.3.1. Büyük Ebeveynlik Tipolojileri

Her büyük ebeveyn kendi kişiliği ve aile dinamiklerini gözeterek kendine uygun büyük ebeveynlik stilini oluşturmaktadır. Şüphesiz, büyük ebeveynlik rolünde tek bir stil yoktur; büyük ebeveynler çoğu zaman aşağıda söz konusu olan stillerin bir kombinasyonu olarak benzersiz bir stil oluşturmaktadır.

Neugarten ve Weinstein (1964: 201-203), 70 çift büyük ebeveynle onların torunlarıyla olan ilişkileri üzerine derinlemesine mülakat yaparak büyük ebeveynlik rolünün önemini ve bu rolün stilini analiz etmişlerdir. Büyük ebeveynlerin torunlarıyla olan ilişkisini karakterize eden bu sınırlandırma öncü niteliğindedir. Araştırmacılar, yaptıkları çalışma neticesinde beş büyük ebeveynlik stili belirlemişlerdir:

1. *Resmi*: Büyük ebeveynliği öncelikli olarak biyolojik yenilenmenin ve biyolojik devamlılığın bir parçası gibi görenler “resmi” olarak tanımlanmıştır. Bu stilde, büyük ebeveynler torunlarıyla ilgilenmekte ama ebeveyn ve büyük ebeveyn rolleri arasında net bir ayrım yapmaktadır. Torunlarıyla sürekli ilgilenirler ama torunlarının yetiştirilmesi hususunda ebeveynlere müdahale etmemektedir. Torunlarına ilişkin ara sıra bakım hizmeti gibi çeşitli görevler üstlenirler de büyük ebeveynlik sınırını iyi çizmektedirler.

Örneklendirmek gerekirse, torunları sayesinde kendisini yeniden genç hisseden; hayatını torunları aracılığıyla devam ettiğini gören; torunları aracılığıyla aile soyunun sürmesinden mutluluk duyan büyük ebeveynlerdir.

2. *Eğlence Arayan*: Büyük ebeveynliği yeni bir duygusal rolde başarılı olma fırsatı olarak gören ve kendisini ebeveyn olduğundan daha iyi bir büyük ebeveyn olarak hissedenler “eğlence arayan” stilde karakterize edilmiştir. Ebeveyn olarak değil ama büyük ebeveyn rolünde duygusal olarak kendini gerçekleştirmeyi sağlayan büyük ebeveynler bu kategoride değerlendirilmektedir. Torununun “arkadaşı” olarak arasında resmiyet olmayan, eğlenceli bir ilişkiye işaret etmektedir. Torunlarıyla oyunlar ve eğlenceli aktiviteler ile etkileşime girerler. Bu ilişkide otorite net değildir, her iki tarafın da ilişkiden keyif alması yönünde kuruludur.

Örnek olarak, çocukları için yapmayacağı şeyleri şimdi torunları için yapanlar; yoğunluğu sebebiyle ebeveyn olmanın tadını çıkaramayıp torunları için farklı olan büyük ebeveynler gösterilebilir.

3. *Vekil Aile*: Ebeveyn ve büyük ebeveyn arasında net bir ayrım olmayan durumdur. Büyük ebeveynler torunuyla yakından ilgilenmektedir. Vekil aile rolünü üstlenen büyük ebeveynler maddi yardım yahut yaşam deneyimlerini aktararak torununun refahına katkıda bulundukları için tatmin düzeyleri yüksektir. Bu rolü daha ziyade büyükanneler üstlenmektedir. Aracı kuşağın istihdamda olması ve büyükannenin torununun bakım sorumluluğunu üstlenmesi söz konusudur.
4. *Ailenin Bilgesi/Çınarı/Kaynağı*: Büyük ebeveynliğin torunlarına yaşam becerilerini, hayat tecrübelerini öğrettiği, ödevlerine ve sorunlarına yardımcı olduğu stildir. Otoriter bir ilişki söz konusudur. Özellikle büyükbabalarda görülmektedir.
5. *Mesafeli/Uzak Figür*: Büyük ebeveynin torununu nadiren gördüğü, genellikle tatillerde ve birtakım özel günlerde bir araya geldiği stildir. Büyük ebeveynin torunuyla teması kısa süreli ve seyrek. Büyük ebeveyn-torun arasında diğerlerine göre duygusal sıcaklık daha azdır. Torunlarından kendilerini nispeten uzak hisseden ve büyük ebeveynlik rolünü kendi yaşamlarına adapte etmekte zorlanan büyük ebeveynlik stildir. Aslında bunun sebepleri, büyük ölçüde büyük ebeveynlerin istihdam olması yahut başka gönüllü işlerde aktif olması ya da aracı kuşak ile ilişkilerinin gergin olmasıdır.

Kornhaber ve Woodward (1981: 168-177) ise çocukların gözünden büyük ebeveynlerin oynadığı rolleri şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. *Tarihçi*: Kültürel ve ailevi tarih anlayışını sağlarlar. Aile arşivcileri olarak aile mirasının koruyucusudurlar. Bu da çocuklara “ben”in yanında hakkında konuşacak “biz”i sağlamaktadır. Böylece aile geçmişi çocuğun aidiyet duygusunu güçlendirmektedir. Ayrıca dini inanç ve değerleri de aktarırlar.
2. *Mentor*: Büyük ebeveynler torunlarına yaşam boyu edindikleri bilgeliği öğretirler. Bu bilgelik soyut olmaktan ziyade kişisel, teorik olmaktan ziyade pratiktir.
3. *Rol Model*: Yaşlılık ve aile ilişkilerinin gelecekteki rolü için rol modelidirler. Torunlarının nasıl bir büyük ebeveyn olacağı onların imajına bağlı olacaktır. Ayrıca yaşlılığa ilişkin deneyimleri de yine büyük ebeveynleri aracılığıyla şekillenecektir.
4. *Sihirbaz*: Büyük ebeveynler torunlarının gözünde büyüdür; hikayeler anlatır ve çocukların hayal gücünü harekete geçirir.

5. *Besleyici*: Büyük ebeveynlerin oynadığı en temel roldür. Torunları için hemşire, bakıcı, oyun arkadaşı, müzakereci, sırdaş gibi roller edinen büyük ebeveynler böylece ebeveynlere de en büyük destekçi olarak duygusal açıdan çökmemelerini sağlayarak torunlarına hem doğrudan hem dolaylı şekilde destek olurlar.

Büyük ebeveynlerin ve torunların gözünden oluşturulan her iki tipolojinin de birbirleriyle uyumlu ve paralel olması, büyük ebeveynlerin torunlarına yansıttığı rollerin torunlar tarafından net bir şekilde anlaşıldığını doğrular niteliktedir. Aslında, büyük ebeveynlerin içinde bulunmak istediği rollerin torunlarına doğru ifade ettiklerini de söylemek mümkündür.

3.3.2. Büyükbaba Gibi Olmama ve Babanın Yeni Toplumsal Roller

Avrupa ülkelerinin çoğunda ebeveynliğin sosyal ve kültürel anlamı derinden değişmiştir. Bu değişimin üç sacayağı bulunmaktadır. Birincisi, bireyin ebeveyn olup olmayacağı ile alakalıdır. Zira geçmişte ebeveyn olmak sıradanken, günümüzde bir seçim ve/veya dileğin sonucudur. Diğer sacayağı, bireylerin ebeveyn olma zamanlarının değişmesidir. Ertelemek ve daha az çocuk sahibi olmak, günümüzde ebeveyn olmanın temel özelliklerinden biridir. Son sacayağı ise ebeveyn olma şekli ve çocuk-ebeveyn ilişkileri üzerine değişimdir. Yoğun ebeveynlik kültürünü ortaya çıkaran bu durum, günümüzde ebeveynlerin çocuklarını büyütmek ve onlara bakmaktan çok daha fazlasını içermektedir. Büyük ebeveyn yahut bakıcılarının, çocukların kaçta uyuduğundan neler okuduğuna, nasıl oynadığına, hangi kurallara uyduklarına ne zaman ve ne kadar süreyle izin vereceklerine kadar her şeyin düşünüldüğü ve karar verildiği bir süreci içermektedir (Naldini, 2022: 142).

Genç kuşakların cinsiyet rolleri, tutum ve davranışlar açısından ebeveynlerine göre daha eşitlikçi yaklaşımda oldukları görülmektedir. Bu değişikliklerin temel göstergelerinden biri, erkeklerin bilhassa küçük çocuklarıyla ilgili olarak babalığı algılama ve uygulama biçimidir. Bu durum, erkeklerin babalık ideallerindeki ve pratiklerindeki değişiklikleri yansıtmaktadır. Bakım uygulamaları ve “samimi” duygusal bağlar, “iyi baba” olmanın önemli bileşenleri olarak giderek daha fazla kabul görmektedir. Bu bağlar, şüphesiz çocukların refahı ve sosyalleşmesi için

önemlidir. Günümüzde daha fazla “baba”, bir önceki kuşaklarının aksine çocuk bakımına daha fazla katılmaları ve dâhil olmaları gerektiğini vurgulamaktadır (Bertolini ve Musumeci, 2022: 31). Ebeveynlerin eşit sorumluluğu ilkesinin giderek daha çok baba tarafından benimseniyor olması; yani “babalık” sorumluluklarının tam ifa edilmesi, ebeveynlerin çocuk bakımında sorumluluklarını paylaşması, aile planlaması ve ailelerin sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir.

Babalar ve babalık üzerine yapılan araştırmaların çoğu bakım, istihdam, izin, cinsiyet arasındaki ilişkilerin açıklanması noktasında sınırlı ve yalnızca bir yönüne odaklanmaktadır. Bu da aslında, çocuk refahının geliştirilmesinde erkeklerin kısmi noktadaki temsilini kabul etme ve bakım ve sosyalleşme noktasındaki yetersiz temsilini görmeme ve anlamama riskini taşımaktadır (Bertolini ve Musumeci, 2022: 31).

Büyük ebeveyn ve torunu birbirine bağlayan aracı kuşak köprü vazifesi görmektedir ve kuşaklararası ilişkileri düzenleyen sosyal değişim sürecinde önemli güce sahiptir. Haliyle, büyük ebeveyn ve torun ilişkisi söz konusu olduğunda aracı kuşağın rolü oldukça önem arz etmektedir. Bu kuşağın yaşlı insanlara karşı tutumları, onlarla ilişkisinin kalitesi ve beklentileri, büyük ebeveyn-torun ilişkisini etkilemektedir. (Barranti, 1985: 346).

Aracı kuşağın köprü vazifesi rolü, demografik değişimle birlikte önem kazanmaktadır. Zira, çocukların hayatında giderek artan sayıda büyükbaba bulunmaktadır. Daha uzun yaşam süreleri ve daha düşük doğurganlık sebebiyle, doğan her torununa zaman ve kaynak yatırımı yapacak daha fazla büyükbaba mevcudiyeti söz konusu hale gelmektedir (Buchanan ve Rotkirch, 2016: 10). Tarih boyunca büyükbabalar genellikle aile soyunun hâkimi, otorite figürü ve kültürel değerlerin aktarıcısı olarak görülmektedir. Günümüzde ise bu büyükbaba figürü değişerek daha yumuşak ve şefkatli bir imaja bürünmüştür; artık “yeni büyükbabalar” ortaya çıkmaktadır. Bu yeni büyükbabalar, kendi çocuklarıyla vakit geçirmeyi kaçırdıklarını hisseden ve torunlarıyla daha fazla vakit geçirmeyi zevkli bulan erkeklerden oluşmaktadır. Babalıkla ilgili sosyal gelenekler, erkekleri çocukların hayatlarında daha fazla dâhil olmaya teşvik etmektedir. Büyükbabaların bu değişen rolleri ve özellikle torunlarıyla ilgilenmesinin hem kendilerinin hem de

torunlarının sağlığı ve refahları üzerinde olumlu etkileri vardır (Buchanan ve Rotkirch, 2016: 5). Büyük babaların, geçmişteki babalık rollerini torunları üzerinden telafi etmeye çalışmaları, kuşaklararası ebeveynlik otoritesi sorununa ve karmaşaya yol açma riskini barındırmakla birlikte tarafların kurdukları bu bağın bilhassa ilişkisel, duygusal ve işlevsel dayanışma boyutlarını güçlendirerek torunlarının refahına doğrudan katkıda bulunma imkânı sağlamaktadır.

Buchanan ve Flouri'nin (2008) 11-16 ya  arası 1596 katılımcı ile yaptığı araştırma sonucunda da kendi çocuklarını büyütürken ebeveynlik konusunda birtakım sorunlar yaşayan bireylerin büyük ebeveyn olarak çok daha duyarlı oldukları ve torunlarına karşı daha şefkatli bir yaklaşımda oldukları belirlenmiştir.

Büyük ebeveynleriyle olan duygusal yakınlık, çocukların daha az uyum zorluğu ya amasında önemli bir faktördür. Bu durum, güvenli bağlanmalarının oluşması, rol model ve mentor olarak destek olan büyük ebeveynlerin sahip olduğu değerlerin içselleştirilmesi gibi çeşitli mekanizmalarla açıklanabilir. Bir diğer sebep ise çocukların büyük ebeveynlerine ev i lerinde yahut başka işlerde ve çeşitli şekillerde yardımcı olarak empati ve sosyal becerileri geliştirmeyi  ğrenmeleridir (Attar-Schwartz, 2016:281).

Büyük babalar torunlarının hayatlarına mentorluk yapmak, fiziksel aktivitelere katılmak ve torunlarına gelecekteki kariyerleri hakkında tavsiyelerde bulunarak katkı sağladıkları belirtilmektedir (Buchanan ve Rotkirch, 2016: 296). Tan ve Buchanan'ın (2016: 233-235) yaptığı araştırma neticesinde de katılımcılar, büyük babalarından düzenli olarak tavsiyeler aldıklarını, gelecek planlarını konuştuklarını ve düzenli olarak mali destek aldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca büyük babalarına nazaran büyükanneleriyle hobilerini, ilgi alanlarını paylaşma konusunda daha istekli olduklarını, b y kannelerinin problem çözme konusunda daha fazla yardım ettiğini ve b y kannelerini otorite figürü olarak algıladıkları ortaya çıkmıştır.

Bu sürecin, geçmişten süregelen alışkanlıklarla kadınların, ebeveynlik yükünün orantısız şekilde yüklenmelerine sebep olabileceği riski unutulmamalıdır. Hem aracı kuşak hem de büyük ebeveyn için bu durumun geçerli olduğunu söylemek mümkündür. En nihayetinde aile ilişkileri üzerinde aktif olma, ebeveyn baskısı

oluşturmaktadır. Ebeveyn-çocuk ilişkisinin kalitesinin düşük olması ihtimali nedeniyle kadınların kendilerini suçlama olasılıklarının erkeklerle göre daha yüksek olduğu bilinmektedir (Thomas vd, 2017:5).

Bu yeni büyük babalığa karşın yine de erkekler, eşlerinin yanında çocuklarla ilgili daha az sorumluluğa sahip olmaya devam etmektedir. Bilhassa torunların fiziksel bakımının üstlenmesi noktasında büyükanneler daha fazla isteklidir. Ayrıca yapılan araştırmalar neticesinde baba tarafından büyükbaba, torunun bakış açısından en uzak figür olarak değerlendirilmektedir (Buchanan ve Rotkirch, 2016: 292). Tanskanen ve Danielsbacka'nın (2012:987) 11-16 yaş arası çocuklarla yaptığı araştırmada da yalnızca anne tarafından büyük ebeveynlerin katılımı, çocuğun daha az duygusal ve davranışsal sorun yaşamasıyla anlamlı bir şekilde ilişkili çıkarken, baba tarafından büyük ebeveynlerin katılımının çocuğun daha az sorun yaşaması arasında anlamlı bir ilişki bulamamışlardır. Yani, anne tarafından olan büyük ebeveynler torunlarının sorunlarını azaltma noktasında baba tarafından büyük ebeveynlere nazaran daha etkilidir.

3.3.3. Geniş Aile Refahının Gündelik Yaşam Pratiklerine Etkisi

Kornhaber ve Woodward (1981), "Büyük Ebeveynler-Torunlar" kitabına şöyle başlar:

"Her çocuk doğduğunda bir de büyükanne ve büyükbaba doğar. Toplum çocuğun doğumunu ve ebeveynlerini kaydeder, ancak büyükanne ve büyükbabasını kaydetmez... Bunun böyle olmasının bir nedeni, bir çocuğun yalnızca bir kez doğması, büyükanne ve büyükbabanın ise her yeni torunla birlikte yeniden doğmasıdır. Belki de bir başka neden de insanların büyükanne ve büyükbaba olmak için hiçbir şey yapmasına gerek olmamasıdır. Çocukların doğmayı seçememeleri gibi, ebeveynler de büyükanne ve büyükbaba olmayı seçemezler. Her iki durumda da bu onların başına gelen bir şeydir, bir hediyedir. Çocuklar için hayatın hediyesidir. Büyükanne ve büyükbabalar için bu, kendilerinden önce gelenler ve kendilerinden sonra gelenler arasında yeni bir bağlantının hediyesidir. Var olmak bağlı olmaktır."

Toplumların ilerlemesi, aile yaşamı ve organizasyonunda önemli değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Bu değişimin en önemli itici gücü demografik dönüşümlerdir. Doğurganlığın azalmasıyla birlikte artan yaşam beklentisi, akrabalar arasındaki dikey ilişkilerin daha da güçlendiği çok kuşaklı ve "beanpole families" olarak tanımlanan yeni aile yapılarını oluşturmuştur (Aassve vd, 2012: 55). "Aile ağacının

budanması” olarak tabir edilebilecek bu yeni durumda, bir kuşakta daha az kardeş olması, bir sonraki kuşakta daha az teyze ve amcalar anlamına gelmektedir. Bu yeni durumda, bir aile ağacı yerine daha uzun ve ince aile ilişkileri söz konusudur. Daha uzun yaşayan büyük ebeveynler, hatta büyük büyük ebeveynler söz konusuysen daha az genç çocuklar ve daha zayıf akrabalık bağları bulunmaktadır.

Yetişkinler önceki kuşaklardaki yetişkinlere göre yaşamlarının daha fazlasını büyük ebeveyn olarak geçirmektedir. Aynı şekilde çocuklar da yaşamlarının daha uzun bir döneminde torun rolünde kalacaklardır. Büyük ebeveynler ve torunları arasındaki bu kuşaklararası bağın 30-40 yıla kadar sürmesi mümkündür (Barranti, 1985: 343). Bu demografik değişimle birlikte büyük ebeveynlerin daha uzun sürelerde bu rolünü koruması ve mevcudiyetinin artması, kuşaklararası destek için ek fırsatlar sağlamakta ve aile içi ilişkilerini azaltmak yerine güçlendirmektedir (Woodbridge vd, 2011: 356). Büyük ebeveyn-torun arasındaki yaşam paylaşım süresindeki artış ve düşük doğum oranlarının olası bir sonucu, zaman, mali destek gibi yatırımların ve sevginin daha az sayıda toruna yayılması ve torun başına potansiyel yatırımların artması gibi olumlu şekilde sonuçlanabilir (Coall ve Hertwig, 2010: 12).

Büyükanne ve büyükbaba olmak birçok yaşlı yetişkin için heyecanla beklenen bir “geçiş töreni”dir, yaşam süresi arttıkça yaşlı yetişkinlerin yaşamlarının yaklaşık üçte biri boyunca büyük ebeveyn olma imkanları vardır (Woodbridge vd, 2011: 355). Büyük ebeveynler ve onların çocukları arasında bireysel hanelerin sınırları ötesinde ömür boyu süren yoğun ilişkiler söz konusudur. Ayrıca daha çok kadının işgücü piyasasında olması, aktif yaşlıların torunlarıyla ilgilenmesi ve bunun aile bağlarını güçlendirmesi olasıdır.

Büyük ebeveynler, bilhassa aracı kuşağın ebeveynlikle ilgili zorluklarını aşmasına yardımcı olabilir. Ayrıca ebeveyn ve torun ihtiyaçlarının en yüksek olduğu çocukluk döneminde çok önemli destek sağlayabilir (Barnett vd, 2010: 28).

Büyük ebeveynlerin katılımı, torunları da dâhil tüm kuşakların daha iyi refahıyla doğrudan ilişkilidir. Fakat büyük ebeveynler özellikle torununa birincil bakım verme veya koruyucu rolleri üstlenmesi, refaha ket vurabilir. Bu sebeple kuşaklararası bağları güçlendirmek önemlidir (Barnett vd, 2010: 42). Bağları güçlenmesi, büyük

ebeveynlerin torunlarıyla olan doğrudan ilişkileri ve birtakım eylemleri barındırmasıyla mümkündür. Bunlar birlikte eğlenme, televizyon izleme, günlük geziler, dini aktiviteler, tavsiye ve öğütlerde bulunma, arabuluculuk sağlama, harçlık verme, yetenek öğretimi gibi aktivitelerdir (Uğur, 2019: 124).

Torunlarla etkileşim, büyük ebeveynler için önemli bir tatmin kaynağıdır. Bununla birlikte torunları küçükken büyük ebeveynler tarafından oluşturulan katılım kalıplarının zaman içinde daha yüksek düzeyde katılıma evrilmesi mümkündür. Daha yüksek düzeyde iletişim, daha belirgin büyükanne ve büyükbaba rol tanımlaması, torunlarıyla aktivitelere daha sık katılım ve duygusal yakınlık, bu etkileşimin getirilerindendir (Barnett vd, 2010: 29).

Büyük ebeveynler ile torunları arasındaki duygusal bağlar benzersizdir, çünkü ebeveyn ve çocukları arasında meydana gelen normal çatışmalar, söz konusu iki kuşak arasında mevcut değildir. Bunun sebebi, ebeveyn-çocuk ilişkisindeki duygusal yoğunluğun büyük ebeveyn-torun arasında olmamasıdır. Büyük ebeveynlerin bu ilişkide, ebeveyn olmanın eğlencesine sahip ama ebeveyn sorumluluklarına sahip olmamaları aralarındaki bağı benzersiz hale dönüştüren en önemli etkidir (Kornhaber ve Woodward, 1981). Günümüzde büyük ebeveyn-torun ilişkilerinin, değişen büyük ebeveynlik kalıplarıyla birlikte hoşgörü ve sıcaklık ekseninde gerçekleştiğini söylemek yanlış olmayacaktır (Barranti, 1985: 344). Elbette ki büyük ebeveyn rolünün gerçekleştirilmesinde kişisel ve tarihsel zamanın yanı sıra kültürel ve bölgesel bağlamlara göre değişen sosyal yapı da oldukça önemlidir (Silverstein vd, 2003: 75).

Büyük ebeveynlerin torunlarıyla kurdukları ilişkiler, aile sistemlerini güçlendirecek ve üyelerine geniş bir destek çemberi oluşturacak potansiyel bir kaynaktır. Aracı kuşağın her iki kuşakla olan ilişkisi, büyük ebeveyn torun ilişkisi için önemli bir aracı ve rol modelidir (Barranti, 1985: 350). Büyük ebeveynler ile torunlar arasındaki duygusal bağ, çocuklara “doğal bir toplumsal bağımsızlık biçimi” kazandırmaktadır (Kornhaber ve Woodward, 1981).

Büyükanne ve büyükbabaların torunlarıyla olan ilişkileri, daha kapsamlı çocuk bakımı sorumlulukları içerdikleri durumlar gibi bazı önemli istisnalar dışında,

genellikle hem büyükanne hem de büyükbabalar ve torunlar için daha yüksek refahla ilişkilidir. Büyükanne ve büyükbabaların çoğu torunlarıyla anlamlı buldukları etkinliklere katılır, torunlarına yakın hisseder, büyükanne ve büyükbaba rolünü önemli görür ve torunlarıyla iletişimi kaybederlerse daha düşük refah yaşarlar (Thomas vd, 2017:5). En yaşlı ve en genç kuşak arasındaki yaş farkının giderek açıldığı bu dönemde, genç kuşaklara destek sağlama noktasında büyük ebeveynlerin rolü ve çocukların büyük ebeveynlerinin izole olma riskinden koruması noktasındaki dayanışması önem kazanmaktadır.

Büyük ebeveynler ile torunları arasında gerçekleşen kuşaklararası destek alışverişi ve duygusal ilişkileri ile refahın doğrudan bağlantılı olduğu çeşitli araştırmalarla doğrulanmıştır. Duygusal ilişki özellikleri refahla ve iyi oluşla pozitif ilişkilidir (Merz vd, 2009: 538). Büyük ebeveynlerin torunlarına yaptığı duygusal, finansal ve zaman yatırımları, farklı aile kuşaklarının yaşam seyrinde ne denli önemli olduğunu ortaya koyan pek çok çalışma vardır (Albertini ve Tosi, 2022: 2).

Ebeveynlerin çocuklarının tüm yaşamları boyunca desteklemek için ellerinden geleni yaptıkları ve kuşaklararası aktarımı belirleyen en önemli unsurun çocukların ihtiyaçlarından ziyade ebeveynlerin sunduğu fırsatlar olduğunu söylemek mümkündür. Bu destekler, kuşaklararası dayanışma için fırsat, ihtiyaç ve aile yapılarının önemini de kanıtlamaktadır (Szydlik, 2012: 106). Öte yandan büyük ebeveyn-torun ilişkisi büyük ebeveynlere, geçmişteki ebeveynlik hatalarını düzeltme, gelecek kuşağa eğitim verme, torunlarıyla gurur duyma, onlardan keyif alma fırsatını da verdiği için benzersizdir (Woodbridge vd, 2011: 356).

Büyük ebeveyn ve torun ilişkilerinin, torunlar küçükken büyük ölçüde aracı kuşağa bağlı olduğu unutulmamalıdır (Barnett vd, 2010: 30). Büyük ebeveyn ve torunları arasındaki yüksek kaliteli ilişkiyi korumak ve geliştirmek, öncelikle aracı kuşağın sorumluluğundadır. Zira, ilişkilerin bozulması uzun vadede daha az refaha erişim anlamına gelebilir. Çocuklar küçükken bu ilişkiyi desteklemek ve geliştirmek için bu bağlamda aile danışmanlıkları ve terapileri gibi uygulamalar, büyük ebeveynler yaş aldıkça yeniden geçerli hale gelebilir (Merz vd, 2009: 547).

Bunun yanı sıra, çok sayıda bakım sorumluluğuna yol açan aile kuşakları söz konusu olabilir. Hem yaşlanan ebeveynlere hem de çocuklara sahip olmaları aracı kuşak için “kuşak sıkışıklığı”na yol açabilir (Aassve vd, 2012: 78). Hem torunların hem büyük ebeveynlerin aynı anda yardıma ve bakıma ihtiyaç duyması aracı kuşağı ayrıca etkileyecek ve kuşaklararası çatışmaya sebebiyet verecek aşamaya gelme olasılıklarını artıracaktır. Bir üst ve bir alt kuşak arasında dengeyi sağlama görev ve çabaları, onları taraflardan biriyle olan dayanışmasını olumsuz etkileyerek çocuk refahını negatif yönde etkileme riskini barındırmaktadır.

Kuşaklararası dayanışma ve sosyal eşitsizlik arasında bağlantı olduğu bilinmektedir. Ebeveynlerin mali kaynakları, ikamet yeri, sosyal ağları, duygusal destekleri gibi birçok konuda yapılan tercihler şüphesiz çocuklarının eğitimi, istihdamı, gelir ve prestijini etkilemektedir. Artık bu bağlantının sadece iki kuşak arasında gerçekleşmediğini söylemek mümkündür. Kuşakların bir arada yaşamasıyla, büyük ebeveynlerden torunlarına olan destek ve dayanışmalar, bu bağlantıyı sürdürmektedir (Szydlik, 2012: 102). Dayanışmanın bilhassa bu işlevsel boyutu, şüphesiz büyük ebeveynlerin sahip olduğu kaynaklarla doğrudan bağlantılı olmakla birlikte torunlarına sağladıkları ya da sağlayamadıkları maddi ve manevi imkanlarla sosyal eşitsizlik uçurumu artabilir yahut azalabilir.

Kurumsal refah hizmetlerinin eksikliği, büyük ebeveyn-aracı kuşak ve torunların birbirleriyle olan ilişkilerini etkilemektedir. Bu da bireyler, aileler ve nüfus grupları arasında farklı boyutlarda eşitsizliklere yol açabilir (Szydlik, 2012: 109). Büyük ebeveynin miras bırakması, bakım hizmetlerinde destek olması, miras konuları gibi alanlar, bu eşitsizliklerin sürdürülmesinde önem arz etmektedir.

Kuşaklararası dayanışmanın düşük kalitede seyrettiği durumlarda, kök aileden araçsal destek alan aracı kuşağın refahı üzerinde olumsuz olduğuna dair çalışmalar da bulunmaktadır. Büyük ebeveynlerden aracı kuşağa gerçekleşen kuşaklararası dayanışmada salt araçsal desteklerin varlığı, aracı kuşağın özerkliğini ve çocuklarına karşı otorite çabalarını baltalamakta olduğu şeklinde sonuçlanabilir. Bu sebeple, araçsal desteklerin yanında duygusal desteklerin bulunması önemli olup ikisi bir arada olduğunda aracı kuşağın ve torunun refahı olumlu yönde etkilenmektedir (Merz vd, 2009: 546).

Ailelerin değişen yapısı ve nüfusun yaşlanmasının yeni geniş aileler için yeni zorluklar ortaya çıkarması da mümkündür. Büyük ebeveynlerin geç yaşama girerken daha karmaşık aile geçmişleri söz konusu olabilir. Örneğin ocuksuz veya üvey çocukları olan çeşitli aile yapıları bunlara örnek teşkil etmektedir. Ayrıca yetişkinlerin ileri yaşlara girmesiyle daha karmaşık ve aile geçmişlerinin ortaya çıktığı görülmektedir (Thomas vd, 2017:8). Bu ilişkilerin potansiyel risk ve faydalarının incelenmesinin, geniş aile refahına olumlu yansımaları olacaktır.

3.3.4. Zor Zamanlarda Gerçekleşen Kuşaklararası Dayanışma Platformları ve “Dijital Dayanışma”

Kuşaklararası bağların nemi, COVID-19 ile başlayan pandemi döneminde bir kez daha ortaya konmuştur. Birçok aile için iletişim evrimii ortama taşınmış olup teknoloji, çok kuşaklı aileler için oldukça önemli hale gelmiştir. Bu süreç, kuşaklararası temasın ve spesifik olarak da büyük ebeveyn ve torunları arasındaki ilişkinin doğasını bozduğunu yahut değiştirdiğini söylemek mümkündür. Yaşanan bu süreçte okulların kapanması veya çalışma saatlerinin sınırlandırılması, büyük ebeveynlerin desteğini her zamankinden çok daha fazla önemli hale getirmiştir.

Pandemiden önce birçok büyük ebeveyn, torununa bakım sağlamasa bile torunlarıyla yakından ilgilenmektedir. Salgın ile birlikte okulların ve ocuk bakım merkezlerinin büyük çoğunluğu kapanmıştır. Bu sebeple ocuk bakımı için aracı kuşağın ebeveynlerine başvurması olası etkilerden biridir. Yani, pandemi öncesine göre çok daha fazla sayıda büyük ebeveynin torunlarının bakımını üstlendiği söylenebilir (Gilligan vd, 2020: 437). Öte yandan yaşları itibariyle sağlık riski daha yüksek olan büyük ebeveynlerin, torunlarıyla yüz yüze teması neticesinde virüse maruz kalma riskleri de daha fazla olmuştur. Aracı kuşağın ebeveynleri için bu riski almaması durumunda büyük ebeveyn torun ilişkisi sıklığı sosyal mesafe kuralları neticesinde oldukça sekteye uğramış olabilir.

Ayrıca yaşlı kuşakların sağlık risklerine daha fazla maruz kalmaları ihtimalinden dolayı alınan tedbirler, geniş kuşaklara onların güvende tutulmasında önemli bir rol vermiştir. Virüsün bulaşmasını önlemek için torunlarla büyük ebeveynler sınırlı fiziksel temasta bulunmak zorunda kalmışlardır (Nouwen ve Duflos, 2023).

Aşı kampanyasının henüz başlamadığı ve okulların çoğunlukla açık olduğu 2020-2021 kışına dair 2075 katılımcıyla Almanya'da yapılan bir araştırmada torun bakımının salgın sırasında istikrarlı kaldığına dair sonuçlara erişilmiştir. Covid-19 gelişme riskini artıran hastalıklara sahip olan büyük ebeveynlerin sosyal mesafe tedbirleri nedeniyle kendilerini enfeksiyondan korumak adına geçici olarak torunlarına bakmamaya karar verdiklerini göstermiştir. Torun bakımında coğrafi yakınlığın, pandemi sürecinde daha belirleyici olduğunu belirten yazarlar, aşılama oranlarının atmasıyla birlikte torunlarıyla geçici olarak teması kesenlerin çoğunluğunun muhtemelen yeniden torun bakımına devam ettiğini öngörmüşlerdir (Bünning vd, 2023).

Gaziantep'te 13 büyük ebeveyn ve 13 torunla yapılan bir araştırmada pandeminin büyük ebeveyn ve torun ilişkisini nasıl etkilediğini incelemiştir. Araştırma sonucunda büyük ebeveynlerin pandemiden önce torunlarıyla birçok aktivite yaptıklarını, pandemiyle birlikte ise bu aktivitelerin değişime uğradığı sonucuna erişilmiştir. Dışarıda gerçekleştirilen aktiviteler azalırken ev içi aktiviteleri artmıştır. Torunların, büyük ebeveynlerine virüs bulaştırmamak adına zaman zaman onlarla görüşmediği, görüştüklerinde de kalabalık olmayan ortamlarda sınırlı sürede vakit geçirdikleri sonucu da araştırmadan elde edilen önemli verilerdendir (Gaspik vd, 2023).

Covid-19 salgınıyla birlikte karantina kısıtlamaları, okulların kapatılması, tecrit ve gelir kaybının oluşturduğu stres, büyük ebeveynlerin yaşları itibarıyla virüse karşı savunmasızlığından kaynaklanan korkular artmıştır. Büyük ebeveynlerin güvende olmaları için torunlarından uzak durması gerekliliği, torunlarının onlarla temas sıklığını azaltmıştır. Bu durum, aile yapılanmasının marjinalleşmesine neden olmuş olabilir (Birchall ve Holt, 2023: 466).

Nisan 2020 de ABD de en az bir büyük ebeveyni yaşayan 175 katılımcıyla yapılan bir araştırmada salgın sırasında büyük ebeveyn-torun temasındaki değişiklikler incelenmiş ve büyük ebeveynleriyle daha duygusal bir dayanışma içinde olduğunu belirten katılımcılar, büyük ebeveynleriyle ilgili endişeleri nedeniyle kısmen de olsa temaslarını artırmışlardır. Bir kısmı ise bu artan teması, ebeveynlerinin veya başka bir aile üyesinin talebinden kaynaklandığını belirtmiştir. Büyük ebeveynle olan

ilişkide torunların zorunlu rolleri hakkında bir durum söz konusudur (McDarby vd, 2021).

Öte yandan, karantinadan bir süre sonra işe dönen yetişkin çocukları için birçok büyük ebeveyn, torunlarının temel ihtiyaçlarını karşılamamanın ötesinde çevrimiçi öğrenmelerini ve ödevlerini denetlemek, akademik destek sağlamak gibi ebeveynlik sorumlulukları edinerek onlara katkılarda bulunmuşlardır. Bu desteği sağlayanlar için; hem çocukların hem büyük ebeveynlerin birbirlerini daha iyi tanımaları ve birbirlerinden bir şeyler öğrenmeleri fırsatı oluşmuştur.

11 öğretmen, 7-13 yaş arası 7 torun ve onların büyük ebeveynleriyle Çin'de derinlemesine mülakat ile yapılan bir araştırma sonucuna göre, pandemi döneminde daha fazla zaman geçiren büyük ebeveyn ve torunların birbirlerinden olumlu etkilendiğine dair dört ana sonuca ulaşılmıştır. Her iki kuşağın daha fazla sağlık bilgisi, yaşam becerisi ve değerlerini kazandığı, büyük ebeveynlerin öğrenme perspektifleri ve davranışlarının değiştiği, torunların büyük ebeveynlerini daha iyi anlayarak yaşam boyu öğrenme kavramını geliştirdikleri ve büyük ebeveyn ve torunlar arasındaki ilişkilerin daha da yakınlaştığı şeklindedir. En nihayetinde aile, hem örgün hem yaygın eğitimin gerçekleşebileceği bir yer olmuş ve torunların büyük ebeveynlerine nasıl saygı göstereceği, nasıl ilgileneceğini öğrenecekleri ve yaşam becerilerini edinecekleri bir fırsat olmuştur (Lyu vd, 2020: 836).

Ailelerin alışkanlıkları, fiziksel mesafeyi koruma ve kendini tecrit etme gibi tedbirler, sosyalleşme ve ziyaretlere getirilen kısıtlamalar gibi nedenlerle değişmiştir. Bu değişim, pandemi sırasında iletişimi sürdürmek için teknolojiye yönelmeyi zorunlu kılmıştır. Büyük ebeveynler ve torunları teknoloji ve sosyal medyayı aracı kılarak ilişkilerini sürdürmeye çalışmışlardır.

Son yıllarda aile ilişkilerine aracılık eden sosyal medyanın kullanılması, kısa mesaj gönderme, görüntülü görüşme gibi bilgi ve iletişim teknolojisi ve sosyal ağ hizmetleri, pandemi döneminde daha önemli olmuştur. Ailelerde aidiyet duygusunun gelişmesinde ve kuşaklararası dayanışmanın sergilenmesinde önemli bir rolü vardır.

Yapılan bir araştırmada, büyük ebeveynler, Covid-19 döneminde torunlarıyla olan iletişimde yalnızlık duygularını azaltmak için teknolojiden yararlanmanın önemini belirtmişlerdir. Fakat bu dijital dayanışma, duygusal ve normatif dayanışmaya daha fazla önem atfeden büyük ebeveynler için dayanışma beklentilerine tam manasıyla karşılık veremeyecek nitelikte olduğu sonucuna erişilmiştir. Bir sosyal medya uygulaması olan Tiktok'ta büyük ebeveyn-torun paylaşımlarına ilişkin 328 videoyu kuşaklararası dayanışmanın boyutlarına göre inceleyen Nouwen ve Duflos (2023), tarafların birbirlerine olan sevgilerini ifade ettikleri ve duygusal dayanışmanın ön plana çıktığı sonucuna erişmişlerdir. İkinci olarak, ilişkisel dayanışma ön plana çıkmıştır. Araştırmacılar, büyük ebeveyn ve torunların pandemi sırasında ortak etkinlik paylaşımlarının çeşitli yollarını bulduklarını belirtmişlerdir. Üçüncü olarak da işlevsel dayanışma ile bu iki kuşağın zor zamanlarda birbirlerine nasıl yardım ettiklerini gösteren videoların yer aldığı belirtilmiştir. Araştırma sonucunda uzlaşmacı dayanışmaya ilişkin bir veriye ulaşıldığını belirten yazarlar, Tiktok'un farklı görüş ve fikirleri açık şekilde paylaşacak bir platform olmadığını ifade ederek dayanışmanın tüm boyutlarıyla karşılanmasının mümkün olmadığını ifade etmişlerdir.

Salgın sürecinin kuşaklararası ilişki üzerinde tek yönlü değil, karmaşık sonuçları bulunmaktadır. Bir yandan büyük ebeveyn ve torun arasındaki bağların güçlenmesine yol açarken öte yandan ilişkisel dayanışmanın temas boyutunun eksikliği, kuşaklararasıdaki gerginlik duygularını artırabilir. Aracı kuşak hem kendi ebeveynlerini hem de çocuklarına aynı anda destek olduğu için burada kilit rol oynamaktadır. Örneğin, büyük ebeveynler ve torunlar pandemi sırasında güvenlik önlemlerinin hangi seviyede olması gerektiğine ilişkin farklı değerlere sahip olması bir gerilim kaynağını oluşturur. Öte yandan duygusal tutumlar ve teknolojiden yararlanma, bu desteği güçlendirmektedir (Gilligan vd, 2020: 434).

Pandeminin bir diğer etkisi ise birtakım aile geleneklerinin değişmesi yönünde oluşmuştur. Tatiller, bayramlar ve özel günler gibi etkinliklerde birden fazla kuşağın bir araya gelmesi ve kutlaması yaygın bir durumken pandemiyle birlikte bu aile gelenekleri değişmiş olabilir. Örneğin doğum ve ölüm ritüelleri salgından etkilenen en önemli olaylardan biridir. Zira büyük ebeveynler torunlarının doğumuyla birlikte ebeveynlere en önemli destek kaynağı olarak ön plana çıkarken pandemi

döneminde torununun doğumuna şahitlik edememiş yahut sonraki süreçlerinde yanında bulunamamış bir süreç yaşanmış olabilir. Bunun yerine torunlarıyla ilk kez görüntülü sohbet yoluyla tanışan, önemli günlerinde sadece iletişim araçlarıyla temas kurabilen bir ilişkiye evrilmiş olması muhtemeldir (Gilligan vd, 2020: 440). Bu süreçle birlikte büyük ebeveyn ve torun arasındaki geleneksel yüz yüze ritüelleri engelleyen bir durum meydana gelmiştir. Bunun yerine kuşaklararası ilişki ve temas uyarlanarak farklılaşmıştır. Bazı büyük ebeveynler bu yeni “sanal” uyarlamaya ayak uydurabilse de her iki kuşak için de daha az tatmin edici olduğu aşikârdır.

İspanya’da 153 büyük ebeveynle yapılan araştırmada (Alonso Ruiz vd, 2022) büyük ebeveyn ve torunları arasındaki dijital boş zaman aktivitelerinin kuşaklararası refaha nasıl etkisi olduğunu araştırmıştır. Pandemiden önce dijital eğlence etkinlikleri büyük ebeveynler ve torunları tarafından en az paylaşılan etkinlikken karantina sırasında ilk sıraya yükselmiştir. Çalışma, büyük ebeveynlerin torunlarıyla paylaştığı boş zaman aktivitelerinin genel olarak oldukça faydalı olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca paylaşılan bu dijital boş zaman etkinliklerinin de torunların refah düzeyinin artmasıyla ilişkili olduğunu belirtmişlerdir.

Kısıtlamalar ve sosyal etkileşim eksikliği, ortak anların özlemini çeken çocuklar için duygusal ve psikolojik sonuçlara yol açabilmektedir. Dijital etkinliklerin fiziksel olmasa da temasın süreklilik kazandırmasındaki önemi, bu iki kuşak arasındaki ilişkinin gelişmesi adına teknolojinin oynadığı rolün genişletilmesine ihtiyaç bulunmaktadır (Alonso Ruiz vd, 2022: 32). Dijital okuryazarlığı olmayan büyük ebeveynlerin torunlarıyla oluşturamadığı bağ ve temas, çocukların refahına olumsuz etkisi olmaktadır. Ayrıca, pandemi döneminde ya da hemen öncesinde büyük ebeveyn olan yetişkinler için de birtakım handikaplar bulunmaktadır. Torunlarıyla oluşturamadıkları fiziksel temas ve görüşme sıklığı, tarafların ilişkisinin oluşmasında olumsuz bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine bu noktada, aracı kuşağın taraflar arasında uzlaşmacı tavrıyla sağlayacağı dijital köprü, büyük ebeveyn ve torun arasındaki dayanışmanın ve bağın güçlenmesine vesile olabilir. Aksi halde hem ilişkisel dayanışmanın oluşmaması hem dijital okuryazarlığın eksikliği, iki kuşak arasındaki temasın ve ilişkinin azalmasına neden olacaktır.

3.3.5. Çocuk Refahında Altruizm Etkisi

Kuşaklararası ilişkilerin ardındaki motivasyon ve etki sebepleri, araştırmacıların bu ilişkiyi anlama gayesindeki en önemli merak sebebini oluşturmaktadır. Bunun sebebi olarak iki farklı görüş mevcuttur. İlki bu ilişkinin sebebi olarak karşılıklılık veya değişim beklentisiyle yapıldığı görüşüdür. Burada kişisel çıkarı davranışlara dayandığı fikri esas alınmaktadır. Kuşaklararası çatışma teorisi, karşılıklılık ile uyumludur. Diğer ise bu ilişkiyi gerçekleştiren bireyin şefkatli ve fedakârlık tercihlerine dayandığını öne süren anlayıştır. Kuşaklararası dayanışma ise bu anlayışla benzerlik göstermektedir (Bianchi vd, 2007: 4).

Karşılıklılık modeli, transferlerin yapıldığı anda karşılıklı olarak yapılmasının gerekmediği ve çok daha sonraki bir tarihte yahut farklı şekillerde “geri ödeme” yapılabileceği anlayışına sahiptir (Bianchi vd, 2007: 4). Burada varsayılan mekanizma, torunlara yapılan yatırım eylemlerinin çocukların karşılıklılık normlarını harekete geçirdiğine yöneliktir (Coall ve Hertwig, 2010: 9). Örneğin yaşlı ebeveynlerin bakımı, torunun bakımının karşılığı olarak verilebilir.

Karşılıklılık modeli, ebeveynlerin büyük ebeveynlere borcunu ödemesinin önemini ve çocuklarının bunun farkında olması gerekliliğini vurgulamaktadır. Ailelerin transferleri, çocukların daha sonra geri ödeyeceği yatırım şeklidir. Bu durumda büyük ebeveynler, çocuklarının kendilerine karşı fedakâr olmasını sağlamak için yatırım yapabilirler. Fedakârlık yapan kişiye karşı minnettarlık ve yükümlülük duygusu oluşması ve gelecekte bunun yararlı olacağı fikrini içermektedir. Minnettarlığından dolayı gelecekte büyük ebeveyne yardım edecektir (Laferrère ve Wolff, 2006: 938).

Bu “çıkarıcı” davranışın olası önemine rağmen, aile üyeleri arasındaki bağların akraba olmayan bireyler arasındaki bağlardan farklı olması beklenir. Çünkü aile üyelerinin kendi aralarındaki ilişkiyi yönlendiren motivasyon ve bağları bulunmakta ve bu sebeple birbirlerinin refahını önemsemektedirler (Bianchi vd, 2007: 10). Birey, sadece kendinden bir sonraki kuşağın deneyimlediği faydayı değil aynı zamanda o kuşağın kendi soyundan gelenlerin refahını da önemsiyorsa bu durumda kuşaklararası fedakarlıktan bahsetmek mümkündür (Millner, 2016: 2). Elbette, aile

ilişkileri değerlendirilirken ne tamamen fedakarlıktan ne de tamamen kişisel çıkara dayalı karşılıklılıktan bahsetmek doğru olacaktır.

Günümüzde, çocukların artan maliyeti ile birlikte büyük ebeveynlere yönelik talep daha fazla olmaktadır. Ama bu talebin karşılanabilirliği, büyük ebeveynlerin sosyo-ekonomik durumu, aile içindeki rolleri, mesleki durumları ve yaşlı ebeveynlerin varlığı gibi birçok faktöre bağlıdır (Coall ve Hertwig, 2010: 12). Burada önemli olan dengelemek ve dengeleme çabası içerisinde olan kuşakların varlığıdır. Ayrıca hem aracı kuşak için hem büyük ebeveynler için bireyin içinde bulunduğu sosyal ağ ve kültürün, bu dayanışmayı onaylaması, onları motive edebilir. Bireyin içselleştirdiği ve kültürel olarak onaylandığı roller, bu dayanışmanın anlaşılması ve sürdürülebilmesi adına önemlidir.

Aile içinde olan, özelde de büyük ebeveyn den torununa olan fedakarlığın birtakım özellikleri vardır. Çünkü doğrudan veya tanımlanmış bir karşılığı olmaması hasebiyle piyasada gerçekleşen transferlerden farklıdır. Öncelikle bu ilişkide yazılı bir sözleşme yoktur. Büyük ebeveyn torununun eğitime yatırım yapabilir ve bunun geri ödemesini talep etmemektedir. Başka bir özelliği, bu fedakarlıkların neyi satın aldığı ve hangi fiyata alındığının bilinmemesi sebebiyle bir piyasasının olmamasıdır. Piyasası yoktur, çünkü başka bir boyutta gerçekleşmektedir. Örneğin torununa bakım veren bir büyük ebeveyn aynı fedakarlığı komşusu için yapmamaktadır. Ayrıca fedakarlıktan kaynaklanan transferler sadece mali destekleri değil, açıkça piyasada ikamesi olmayan şefkat, ilgi gibi duygusal faktörleri de içermektedir (LaFerrère ve Wolff, 2006: 892).

Büyük ebeveynlerin fedakârlık göstererek çocuklarına yaptıkları mali transferlerle onların refahlarını en üst seviyeye çıkararak hem aracı kuşak için hem de torunları için refah kazanımları oluşturmaktadır (Soares, 2015: 2). Refah birçok faktöre bağlı olduğundan, büyük ebeveyn nakit transferi yaparak, zaman yardımı sağlayarak, ortak konutta yaşayarak, aynı transferler sağlayarak aracı kuşağın ve torununun refahını artırabilir. Hatta, dikkat, sevgi, şefkat, iyi büyük ebeveynlik davranışları gibi daha zor ölçülebilen unsurlar üzerinden de torununun refahına katkı sunabilir (Bianchi vd, 2007: 12).

Büyük ebeveynlerin fedakarlıklarının varlığı ve sınırının belirlenmesinde içinde bulundukları kültürel kodlar ve rol davranışları önemlidir. Elbette, büyük ebeveynlerin seçim yapma ve eylemde bulunma yetisinden yoksun oldukları iddia edilemez. Fakat bu bakış açısında, bireylerin birbirine kenetlenmiş yükümlülükler ve borçlar ağına bağlı olması söz konusudur. Bu ağ, aracı kuşağın büyük ebeveynlerden beklentileri ve büyük ebeveynler için toplumsal olarak öngörülen ideal rollerden örülmüştür. (Goh, 2009: 66).

Yaşlı kuşaklardan genç kuşaklara doğru gerçekleşen güç değişimi, kuşaklararası dinamiğin bir parçasıdır. Büyük ebeveynlerin aracı kuşaktaki otorite pozisyonlarının azalması, emeklilik gelirlerindeki düşüklük ve ekonomik güçteki değişim, sağlık durumları, aracı kuşaktaki her iki ebeveynle iletişimi gibi sebepler bu güç değişimini oluşturmaktadır. Büyük ebeveynlerin gücü, konumu ve temsil ettiği roldeki düşüş, onların aracı kuşağın çocuklarıyla ilgili beklentilerini karşılamak için kendi ihtiyaç ve planlarından vazgeçmelerine zemin oluşturabilir. Aracı kuşak tarafından yüklenen bu sorumluluklar, büyük ebeveyn tarafından “aile soyunun devamlılığı için yatırım” olarak da algılanabilir. Aracı kuşağın bu destekleri olağan karşılamasındaki sebep de bunun kendileri için değil aile için olduğunu düşünmeleri olabilir. Burada söz konusu olan, büyük ebeveynlerin ailenin geleceği olarak gördükleri torunlarına öncelik vermeleri ve yatırım yapmalarıdır (Goh, 2009: 67).

Büyük ebeveynin torunuyla yakından ilgilenmesi ve fedakarlığı zaman zaman ikileme yol açabilir. Büyük ebeveynin torunlarına bakmanın neşesi ve zevkinin getirmiş olduğu fedakarlıkla, bu sorumluluğunun tanınmaması ve değer verilmemesinin oluşturacağı olası “sömürü” hissi gerilim oluşturacaktır. Ailevi yükümlülüklerle karşı kişinin kendi çıkarlarını takip etme özgürlüğü, kuşaklararası sorumluluklara karşı emeklilik tercihleri, kendi işleri ve alternatif planları ile torun bakımı sorumluluklarını dengelemek gibi ikilemlerin oluşturacağı gerilim, büyük ebeveyn torun ilişkisini etkileyecektir (Goh, 2009: 65).

Goh (2009: 66), Çin’de yaptığı araştırmada büyük ebeveynlerin torunlarıyla yoğun ilgilenmesi sonucu onların mutsuzluk, adaletsizlik duygusu ve fiziksel yorgunluk gibi deneyimlere sahip olduğu sonucuna erişmiştir. Bu olumsuz deneyimlere rağmen neden bu rolde ısrarcı olduklarına dair yalnızca bireysel fedakarlığın bu durumu

açıklamakta yetersiz kaldığını ve bakış açısını sosyo-kültürel ortamdan bağımsız düşünmemenin zorunluluğunu ifade etmiştir.

3.4. Kuşaklararası Dayanışma Ve Çocuk Refahı Alanına İlişkin Akademik Çalışmalar

Literatürde, kuşaklararası dayanışma ve çocuk refahına olan etkilerini inceleyen çeşitli araştırmalar söz konusudur. Aşağıda, bu çalışmaların bir kısmına kronolojik sıralamayla yer verilmiştir.

Kornhaber ve Woodward 1981 yılında yayımladıkları “Grandparents/Grandchildren: The vital connection” adlı kitaplarında yaşları 5-18 arasında olan 300 çocuk ve aynı sayıda büyük ebeveynle üç yıldan uzun süren derinlemesine mülakat gerçekleştirmişlerdir. Araştırmalarında büyük ebeveyn-torunlar arasındaki duygusal bağları ve bu bağların kaybının çocuklar üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Araştırmacılara göre büyük ebeveynlerin torunlarıyla olan ilişkisinin nasıl olduğundan bağımsız olarak varlıklarıyla bile, onların duygusal refahını iyi ya da kötü her şekilde etkilediğini belirtmişlerdir.

Sarah A. Ruiz ve Merrill Silverstein, 2007 yılında “Relationships with Grandparents and the Emotional Well-Being of Late Adolescent and Young Adult Grandchildren” isimli çalışmalarındaki örnekleme 925 geç ergen ve genç yetişkinden oluşmuştur. Büyük ebeveyn ve torun ilişkilerinin duygusal yakınlık, temas sıklığı ve sosyal destek olarak üç boyutta sosyal uyumlarını inceledikleri bu çalışmada büyük ebeveynlerin torunlarının yetişkinlikteki yaşamları için önemli olduğunu destekleyen kanıtlar sunmaktadır. Bilhassa tek ebeveynli ailede büyük ebeveynlerin torunların refahının artmasına ilişkin sonuçları ortaya koymuşlardır.

Ann Buchanan ve Eirini Flouri (2008; Tan ve Buchanan, 2016: 231) tarafından yapılan ve İngiliz Ekonomik ve Sosyal Araştırma Konseyi’nin finanse ettiği “Involved Grandparenting and child well-being” isimli araştırmada büyük ebeveyn-torun arasındaki ilişkinin niteliği ölçülmüş ve çocuk refahına etkileri incelenmiştir. Araştırma sonucunda dört önemli bulguya rastlanmıştır. İlk olarak, büyük ebeveynlerin ergenlik dönemindeki torunlarına olan ilgisinin oldukça geniş olduğu

ve çocuk bakımı, tatilde ilgilenmek, okul toplantılarına katılım gibi konularda ebeveyn boşluğunu doldurduklarına ilişkin verilerdir. Ayrıca, büyük ebeveynlerin katılımının torunların daha yüksek refaha ulaşmasıyla ilişkilendirildiği sonucuna erişilmiştir. Üçüncüsü, ebeveynlerin boşanması durumunda büyük ebeveynlerin önemli rol oynadığı ve torunlarının bu döneme uyum sağlamasını kolaylaştırdıkları yönündedir. Son olarak ise ailenin sıkıntılı zamanlarında büyük ebeveynlerin daha fazla dayanıklılık gösterdiği ve destek olduğu yönündedir.

Julia Griggs, Jo-Pei Tan ve diğerlerinin 2010 yılında “They’ve Always Been There for Me’: Grandparental Involvement and Child Well-Being” başlığıyla yayımladıkları çalışmada İngiltere ve Galler’deki 11-16 yaş arası 1596 çocuğa anket uygulanmış, 40 çocukla ise derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda büyük ebeveynlerin çocuk refahının artmasında çok önemli bir rolü olduğunu hem niceliksel hem niteliksel olarak kanıtlamıştır. Torunlarının eğitime destek olma, çalışan ebeveynlerinin boşluğunu doldurma gibi konularda büyük ebeveynlerin önemli bir rol oynadığı sonucuna dikkat çeken bu çalışmada, torunun günlük rutinine daha çok dâhil olan büyük ebeveynlerin onların ilgi alanları ve eğitimleriyle ilgilenme düzeylerinin arttığı sonucuna erişmiştir. Aynı hane içerisinde yaşam da dâhil olmak üzere torunlarına daha yüksek düzeyde bakım sağlayan büyük ebeveynlerin torunlarına ilişkin geleneksel olarak ebeveyn sorumluluklarını üstlendikleri sonucu ortaya çıkmıştır.

Maria A. Monserud, 2010 yılında *Continuity and Change in Grandchildren's Closeness to Grandparents: Consequences of Changing Intergenerational Ties* isimli çalışmasını yayımlamıştır. ABD’de yapılan bu çalışmada 13.007 kişiden oluşan aracı kuşak ve 2505 çocuk katılımcıya torunların büyük ebeveynlerine mevcut yakınlıkları ve kuşaklararası ilişkilerin değişikliğine ilişkin sorular sorulmuştur. Araştırmanın sonucunda, büyük ebeveyn torun ilişkisi bağlarının güçlenmesinde aracı kuşağın merkezi önemine dikkat çekmiştir. Büyük ebeveyn ve torun arasındaki ilişkinin statik olmadığı ve zaman içinde büyük ebeveynlere olan yakınlığın torunların çocukluktan genç yetişkinliğe geçerken, ebeveynleriyle olan ilişkileriyle doğru orantılı olarak artma ihtimalinin daha yüksek olduğu bir diğer bulgudur.

Fatma Arpacı ve Aydan Bekar (2013), çocukların büyük ebeveynleriyle etkileşimlerine ilişkin görüşleri incelemek amacıyla 2011 yılında Ankara'da büyük ebeveynleri ile birlikte yaşayan 300 ilköğretim öğrencisine anket uygulamıştır. Araştırma sonucunda büyük ebeveyn-torun etkileşimine ilişkin olumlu görüşlerinde çocuğun ve büyük ebeveynin yaşı, eğitim durumu ve çocuğun cinsiyetinin etkili olduğu saptanmıştır. Küçük yaş grubundaki çocuklar büyük ebeveynlerine karşı daha olumluyken, yaşları büyüdükçe değerlendirmelerin daha olumsuz olduğu görülmektedir. Ayrıca çocuklar, genç büyük ebeveynleriyle daha iyi iletişim kurmaktadır. Kız çocuklarının büyük ebeveynleriyle ilişkileri daha iyi iken, erkek çocukların büyük ebeveynleriyle etkileşimi nispeten daha olumsuzdur.

Lauren Wild'in (2016: 253; 2018) 2012 yılında Güney Afrika'da büyük ebeveynlerin katılımının çocuk refahı üzerindeki etkisini ölçen çalışma Güney Afrika'da bu konuda yapılan ilk çalışmadır. Ortalama yaşı 14 olan 671 katılımcıya anket ve 12 kişiyle gerçekleştirdiği yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda kuşaklararası dayanışmada büyük ebeveynlerin katılımının torunlarında sosyal ve duygusal yeterliliği artırmak ve teşvik etmek için önemli bir kaynak olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada, büyük ebeveynlerin katılımının ebeveyn görevlerini yerine getirme noktasında yeterli unsur olarak değil, tamamlayıcı bir görev ifa ettiği sonucuna erişilmiştir. Anne tarafından büyükannelerin en ilgili olduğunu, en uzak olan büyük ebeveynin ise baba tarafından olan büyükbabaların olduğu sonucuna erişilmiştir. Ayrıca ebeveynleri büyük ebeveynlerle iyi ilişkilere sahip olması ve çocuklarının büyük ebeveynleriyle temasını teşvik etmesi büyük ebeveynlerin katılımının temel belirleyicisidir. Coğrafi yakınlık söz konusu olduğunda büyük ebeveynlerin torunlarıyla daha sık ilgilendiğini ortaya koymuştur.

Antti O. Tanskanen ve Mirkka Danielsbacka'nın (2012) İngiltere'de 11-16 yaş arası katılımcıyla yaptıkları araştırmada, çocuklara büyük ebeveynleriyle olan ilişkileri ve katılımı sorulmuştur. Büyükbabaların torunlarına kültürel kaynakları doğrudan katılım yoluyla aktardıklarını ve bunun neticesinde onların çocukluklarındaki gelişimini ve yetişkinlikteki sosyo-ekonomik başarılarını artırabileceği sonucunu paylaşmışlardır. Ayrıca aracı kuşağın çocuklarının büyük ebeveynleriyle iletişim kurmasında önemli rolleri olduğunu ve büyük ebeveyn-torun arasındaki teması teşvik ederek yahut engelleyerek ilişki kalitelerini belirlediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca büyük

ebeveynlerin soy ve cinsiyete göre çocuğun refahını etkilemede önemli olduğu ve anne tarafından olan büyük ebeveynlerin çocuğun duygusal ve davranışsal sorunları azaltmasında baba tarafından büyük ebeveynlerin bu konuda daha az başarılı olduğu sonucunu ortaya koymuşlardır.

Sigurveig H. Sigurðardóttir ve Sigrún Júlíusdóttir tarafından İzlanda’da yapılan ve 2013 yılında “Reciprocity in Relationships and Support Between Grandparents and Grandchildren: An Icelandic Example” ismiyle yayımlanan çalışmada 65 yaş üzeri 782 büyük ebeveynler ve 648 kişi onların torunları olmak üzere iki bağımsız anket uygulanmıştır. Çalışmada, kuşaklararası karşılıklı, pratik, duygusal ve finansal desteğin ilişkileri araştırılmıştır. Katılımcılar, anne tarafından büyük ebeveynleriyle daha sık görüştüğünü belirtmişlerdir. Ayrıca kadınların (büyükanne, aracı kuşak, torun) aile bağlarını koruma ve aile ilişkilerini sürdürme olasılıklarının erkeklere göre daha yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucunda büyük ebeveynlerin sosyal ve duygusal destekleri sonucunda torunlarının hayatlarında oldukça önemli rol oynadığını ortaya koymuştur. Araştırma sonucunda, ebeveynlerin çocuklarına karşı yükümlülüklerini getirmedikleri durumda büyük ebeveynlerin temel değerler ve kültürel miraslarını torunlarına aktarma konusunda devreye girdikleri ortaya çıkmıştır. Bir başka dikkat çekici sonuç ise ebeveynlerin boşanması yahut birinin ölümü halinde büyük ebeveynle torun ilişkisinin zayıfladığı hatta kopma riski bulunduğu ilişkindir.

2016 yılında yayımlanan Eunju Lee, Michael Clarkson-Hendrix ve Yeonggeul Lee’nin “Parenting stress of grandparents and other kin as informal kinship caregivers: A mixed methods study” isimli çalışması, travma ve ebeveyn ihmali yaşayan torunlarına bakım sağlayan büyük ebeveynlerin ebeveynlik stresini inceleyerek çocuk ve yaşlı refahına olan etkilerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Amerika’da kuzeydoğuda bir eyaletin beş ilçesinde yapılan ve Karma yöntem yaklaşımı benimseyen bu çalışmada, kapsamlı torun bakımı ve sorumluluğu içerdiği durumlarda büyük ebeveynlerin diğer enformel bakım üstlenicilere göre daha fazla ebeveynlik stresi yaşadıklarını ortaya koymuştur. Kuşaklararası farklılığın, büyük ebeveynlere suçluluk duygusu ve aracı kuşakla ilgili endişeleri nedeniyle birtakım zorluklar yaşadıklarını ortaya koymuştur. bu durumun hem yaşlı refahını hem de

çocuk refahını olumsuz yönde etkilediği ve bu enformel bakım desteğinin kurumsal politikalarla güçlendirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Prof. Dr. Emine Özmete'nin yürütücü olarak yer aldığı "Türkiye'de Kuşaklararası Dayanışmanın Değerlendirilmesi Projesi" (Özmete, 2017) kapsamında Mayıs-2015 ve Kasım 2016 tarihleri arasında 12 ilde gerçekleştirilen çalışma yapılmıştır. Nicel araştırmada 65 ve daha büyük yaşta olup yetişkin çocuğa sahip olan 1902 yaşlı katılımcı, 20-54 yaş grubunda olup 65 ve daha büyük yaşta ebeveynine sahip olan 2198 yetişkin çocuklar ile gerçekleştirilen çalışmada kuşaklararası dayanışma altı boyutuyla irdelenmiştir. Araştırma, çocuk refahını içermemekle birlikte Türkiye'de kuşaklararası dayanışmaya ilişkin kapsamlı çalışma olması adına önemlidir. Araştırma sonucunda hem yaşlılar hem de yetişkin çocuklar için en güçlü dayanışma boyutları duygusal ve ilişkisel dayanışma olurken; yaşlılar tarafından çocuklarına sağlanan en düşük dayanışma şekli işlevsel dayanışma olarak tespit edilmiştir.

Jo-Pei Tan'ın Malezya'da 13-17 yaş arası Malay, Çinli ve Hintli 643 katılımcıyla yapılandırılmış anket tekniğiyle 2017 yılında yaptığı çalışmasında torunların kendilerine en yakın hissettikleri büyük ebeveyniyle olan ilişkilerine ve bu ilişkinin sonuçlarına odaklanmıştır. "Do grandparents matter? Intergenerational relationships between the closest grandparents and Malaysian adolescents" (2018) başlığıyla yayımlanan bu çalışmada, etnik köken farketmeksizin aynı sonuçlara ulaşılmıştır. Büyük ebeveynlerin torunlarıyla olan ilişkisinde kurdukları duygusal yakınlık sayesinde torunların risk ve olumsuzluklara karşı daha dirençli olduğu ve bu risklerin aşılmasında büyük ebeveynleriyle olan pozitif ilişkilerin etkili olduğu ve refahını artırdığı sonucu tespit edilmiştir. Çocukların sadece ebeveyn-çocuk bağından ziyade daha geniş aile sistemine entegre edilerek büyük ebeveynle yakın ilişkiler kurması gerekliliği, araştırmacının en önemli gözlemidir.

Shalhevet Attar-Schwartz ve Ann Buchanan'ın 2018 yılında yayımlanan "Grandparenting and adolescent well-being: evidence from the UK and Israel" isimli çalışmasında büyük ebeveynlerin torunlarıyla olan kuşaklararası dayanışma ilişkisini iki ülke karşılaştırmasıyla incelemişlerdir. İsrail ve Birleşik Krallık'ta yapılan bu araştırmalar anket aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. İngiltere'deki çalışmanın toplam

örnekleme 7-11. Sınıflardaki 1569 ortaöğretim öğrencisi ile 30 nitel görüşmeye dayanmıştır. İsrail'deki araştırma ise yine 7-11. Sınıflardaki 2751 ortaöğretim öğrencisinin nicel çalışmasına dayanmaktadır. Her iki araştırmada da büyük ebeveynlerin torunların yaşamlarında önemli figürler oldukları ve sosyal yaşamlarında destekleyici önemli figürler oldukları, kuşaklararası dayanışmanın gelişmesinde bu ilişkinin önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Coğrafi yakınlık ve temas sıklığı arttıkça büyük ebeveynlerin, torunlarının hayatlarında akıl hocası, destekçi, mali yardım ve hediye sağlayıcı gibi çeşitli roller oynadıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca sadece büyükannelerin değil, beklenenin aksine büyükbabaların torunlarının refahının artmasında büyük öneme sahip olduğu araştırmanın bir diğer sonucudur. İsrail'de kültürel farklılıklara dikkat çekilmiş, Arap ve Yahudilerin farklı büyük ebeveyn-torun ilişkisi ortaya koyduğu gözlemlenmiştir. Arap ailelerin Yahudi ailelere göre daha kolektivist ve ataerkil olduğu, büyük ebeveynleriyle olan ilişkilerinde de baba tarafından büyükbabalarına daha fazla yakınlık hissettiklerini ortaya koymuşlardır. Ayrıca Arap ailelerinde büyük ebeveynlerin torunlarının hayatlarına daha fazla dâhil olduğu ve coğrafi olarak daha yakın yaşadıkları da bir başka sonuçtur (Attar-Schwartz, 2016: 280).

Ruksar Sattar 2019 yılında Leicester Üniversitesinde yaptığı ve "Putting The Welfare Of The Child At The Heart Of The Reconciliation Of Work And Family Life Principle: A Role For Grandparents?" başlığıyla tamamladığı doktora tez çalışmasında ebeveynlerin iş ve aile hayatı uyumunu sağlaması noktasında büyük ebeveynlerin çocuk refahına etkisini konu almıştır. Sattar, büyük ebeveynlerin çocuğun refahının artmasında yadsınamaz bir katkısı olduğunu ve bu bağlamda büyük ebeveynlerin ücretsiz bakım emeğinin tanınması ve gerekli değerin verilmesinin önemli olduğu sonucuna varmıştır. Ayrıca büyük ebeveynlerin torunlarına ilişkin bakımlarının çocuk bakım hizmetlerinin yerine geçecek bir araç olmasından ziyade tamamlayıcısı olarak yer bulmasının gerekli olduğunu vurgulamıştır.

Gentles-Gibbs ve Zema'nın 2020 yılında yayımladıkları araştırmada ise ABD'de Orta Batı'daki bir eyalette torunlarını büyüten ve onların velayetini alan 8 büyükanne ve büyükbabayla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış, bu ilişkinin çocuk refahına olan etkisi araştırılmıştır. "It's not about them without them: Kinship

grandparents' perspectives on family empowerment in public child welfare" isimli çalışmalarında büyük ebeveynlerin sosyal hizmet görevlilerinin desteğine ihtiyacı olduğunu ve ayrıca velayet ve buna ilişkin mahkeme işlemlerinde ilgili prosedürlerin tamamlanması için de yardıma ihtiyaç duyduklarını, karmaşık bürokratik tüm işlemleri kendi başlarına yönettiklerini belirtmişlerdir. Yeniden "yeni" ebeveyn olmak, finansal stres yaşamak gibi sorunları belirten büyük ebeveynler, ihtiyaç duydukları yardımı istemekte bazı zorluklar yaşadıklarını ve bunların torunlarının refahına olumsuz yönde etkisi olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda, torunların velayetini almak suretiyle yeniden ebeveynliğe geçiş yapan büyük ebeveynlerin mali yardımların geliştirilmesine ve sosyal hizmet uzmanlarının desteğine ihtiyacı vurgulanmıştır. Çocuk refahı hizmetleriyle daha güçlü ve güvenli ilişkiler kurularak büyük ebeveynlerin güçlendirilmesi ve yönlendirme programlarıyla çocuk refahının artırılması önerilmiştir. Çocuk refahında büyük ebeveyn bakımının önemine ve büyük ebeveyn önceliği kültürünün oluşturulmasına yönelik atılacak somut adımların önemli olduğu dikkat çekilmiştir. Tüm katılımcıların sistem içerisinde ailenin güçlendirilmesinin gerekliliğini vurgulamışlardır.

4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

4.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Kapsamı

Bu bölümde çalışmanın saha araştırmasına yönelik araştırmanın konusu, amacı ve kapsamı ele alınmaktadır.

4.1.1. Konusu

Aile yapısının değişimi, artan ortalama yaşam süresi, kadınların işgücüne katılımının artması, tek ebeveynli ailelerin artışı gibi sebeplerle büyükanne ve büyükbabaların torunlarının yaşamındaki rolü hızla arttırmaktadır. Uluslararası literatürde de kuşaklararası dayanışma çerçevesine dayalı büyük ebeveyn ve torun arasındaki ilişkiye dair yapılan çalışmaların son yıllarda artış gösterdiği görülmektedir. Günümüzde çocuk refahının artırılmasına yönelik modern mekanizmalar kurulmuş ve işliyor olsa da farklı aile yapıları ve çocuğa ilişkin bilinç düzeyi, çocuğun refaha erişiminde eşitsizlik yaratmaktadır. Bu bağlamda araştırmada büyük ebeveyn ve torun ilişkisinin çocuk refahı üzerindeki etkilerinin incelenerek bu ilişkinin kuşaklararası dayanışma boyutları ele alınmaktadır.

Araştırmamızda, farklı kuşaklararası ilişkide kırılmalar, kuşaklararası dayanışmanın çocuk refahı üzerindeki etkisi, büyük ebeveyn-torun ilişkisi ve bu ilişkide aracı kuşağın rolü, çalışma hayatında yer alan ebeveynlerin büyük ebeveyn-torun ilişkisi üzerindeki etkileri ve kuşaklararası dayanışmayı belirleyen değişkenler gibi başlıklara cevap aramak hedeflenmiştir. Bu bağlamda Ankara ilinde kentsel alanda büyük ebeveynler ile torunları arasındaki ilişki kalitesi ve görüşme sıklığının, torunların refahı üzerindeki etkisini incelemektir. Araştırma, çocuğun iyi olma hali endeksini oluşturan maddeler ile kuşaklararası dayanışmanın boyutlarını oluşturan ampirik göstergeler düzleminde ele alınmıştır.

4.1.2. Önemi ve Amacı

Türkiye’de aile bağının, dayanışma ilişkilerinin gerçekleşmesinde birincil etken olduğu açıktır. Günümüzde, çocuk refahının artırılmasına yönelik modern

mekanizmaların varlığı söz konusu olsa da ülkemizde kültürel dinamikler göz önüne alındığında büyük ebeveyn-torun ilişkisinin küçümsenemeyecek kadar etkili bir sistem olduğu açıktır. Ayrıca, yaşanan demografik dönüşümler ile birlikte kuşaklararası dayanışmanın önemi artmaktadır. Son yıllarda kuşaklararası dayanışma çerçevesine dayalı büyük ebeveyn-torun ilişkisi üzerine yapılan uluslararası araştırmaların artış gösterdiği görülmektedir. Yapılan bu çalışmaların çok büyük çoğunluğu, bireylerin refahının artışında kuşaklararası dayanışmanın önemine vurgu yapmaktadır. Ülkemizde ise kuşaklararası dayanışmanın çocuk refahına etkilerini analiz eden bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Ayrıca çocuk refahı alanına ilişkin yapılan çalışmaların sosyal hizmetler boyutunda kaldığı görülmektedir. Alana ilişkin yapılan akademik çalışmaların oldukça sınırlı olması bu tür bir çalışmanın gerekliliğini uyandırmıştır. Bu çalışma, kuşaklararası dayanışmanın büyük ebeveynlerle olan ilişkilerin çocuk refahı üzerinde oluşturduğu etkiler açısından da irdelenmesi gereken bir alan olarak görülmektedir.

4.1.3. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Kuşaklararası dayanışma bağlamında büyük ebeveyn-torun ilişkisinin çocuk refahına etkilerinin incelenmesi amacıyla aracı kuşak yani “ebeveynleri ve çocukları olan ebeveynler” araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

Öncelikle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, TÜİK gibi konumuz ile doğrudan ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından ön bilgilendirme ve sahaya yönelik çeşitli veriler elde edilmiş, yapılan çalışmalar hakkında bilgiler alınmıştır. Yapılan bütün ön görüşmeler sayesinde yapılacak olan saha araştırmasının biçimlenmesinde alanı etraflı bir şekilde öğrenme ve edinilen bilgilerden hareketle çalışmanın berraklaşması sağlanmıştır.

Örnekleme daha kapsamlı hale getirebilmek amacıyla birtakım sınırlılıklar ve kriterler belirlenmiştir. Araştırmanın evreni içerisinde seçilecek olan örneklemin aşağıdaki kriterleri sağlaması gerekmektedir:

- Büyük ebeveyn, aracı kuşak (katılımcı), torun, yani üç kuşağın Ankara'nın kentsel alanında ikamet etmesi

- Katılımcının sahip olduğu çocuk sayısı fark etmemekle birlikte yetişkin gözüyle değerlendirilecek çocukların 5-13 yaş aralığında olması
- Katılımcıların tek ebeveynli aile olmaması
- Katılımcıların ve eşlerinin işgücü piyasasında bulunmaları
- Büyük ebeveynlerin her ikisinin de hayatta olmaları
- Büyük ebeveyn ve aracı kuşağın farklı hanelerde yaşamaları
- Büyük ebeveyn ve torunun en az ayda bir kere teması olması

Bu seçenekler uyarınca 25 kişi ile yüz yüze olmak üzere nitel araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırma, 05.11.2023-12.12.2023 tarihleri arasında olmak üzere yaklaşık 5 haftalık süre içerisinde yapılmıştır. Görüşmeler yaklaşık olarak 2 ile 3 saat sürmüş olup; katılımcıların yoğun çalışma koşulları sebebiyle genellikle çalışma saatleri dışında kafe, lokanta gibi alanlarda; bir kısmı ise öğle aralarında işyerlerindeki dinlenme alanlarında veya uygun alanlarda gerçekleşmiştir.

4.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu bölümde öncelikle nitel araştırma yöntemi ve fenomenolojik yaklaşım açıklanacaktır. Ardından veri toplama tekniği incelenecek olup bu kapsamda kartopu örnekleme yöntemi, yarı yapılandırılmış görüşme formu ve derinlemesine mülakat, betimsel analiz detaylandırılacak olup araştırmacının sahada karşılaştığı kolaylıklar ve zorluklara değinilecektir.

4.2.1. Nitel Araştırma Yöntemi ve Fenomenolojik Yaklaşım

Bilimsel araştırmalar toplumsal gerçekliği ve sosyal olguları önyargısız ve tarafsız bir şekilde anlayıp keşfetmek amacıyla yürütülmektedir. Araştırma yöntemleri, bilimsel düşüncenin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır (Kaptanoğlu, 2013: 13). Bilimsel araştırma, ardışık ve birbirini etkileyen adımlardan veya faaliyetlerden oluşan temel bir disiplin içerisinde ilerleyen süreci ifade etmektedir (Büyüköztürk, 2013: 1). Bilimsel araştırmalar genel olarak nitel ve nicel araştırma olarak ikiye ayrılmaktadır. Nitel araştırma başta gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama teknikleri sayesinde verilerin toplanılarak işlendiği yöntemi temsil etmektedir. Nitel araştırma yöntemleri, toplumsal algı ve olayların gündelik hayatta

gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasını amaçlayan bir araştırma türüdür. Nitel araştırma yöntemleri, sosyal bilimler ve insan davranışları üzerine yapılan araştırmalarda karmaşık ve derinlemesine anlayışlar elde etmek amacıyla kullanılan yaklaşımlardır. Bu yöntemler, insanların deneyimlerini, duygularını ve algılarını anlamaya odaklanarak, genellikle küçük örneklem grupları üzerinde gerçekleştirilen esnek ve dinamik araştırma süreçlerini içerir. Nitel araştırma yöntemleri, sayısal veriler yerine sözel ve betimsel veriler toplar ve analiz eder.

Nitel araştırmanın herkes tarafından kabul görececek genel geçer bir tanımını yapmak kolay olmamaktadır. Birçok kavramın farklı disiplinlerle yakından ilişkili olmasından dolayı 'nitel araştırma' terimi oldukça geniş bir kavramı temsil etmekte ve tanımlamaktadır. 'Durum çalışması', 'yorumlayıcı araştırma', 'aksiyon araştırması', 'doğal araştırma', 'tanımlayıcı araştırma', 'teori geliştirme' ve 'içerik analizi' bu kavramlardan sadece birkaçıdır. Farklı kavramlar ile karşımıza çıkan bu isimlendirmeler araştırma deseni ve analiz teknikleri açısından benzerlik taşımaktadır. Bu tanımlamaların geneli için 'nitel araştırma' bu kavramları kapsayan genel bir terim olarak kabul edilebilir (Yıldırım, 1999: 9). Nitel araştırma, ele aldığı problemin doğal ortamında sorgulayıcı ve yorumlayıcı bir yaklaşımla incelenmesine ve anlaşılmasına odaklanan bir yöntemdir (Guba ve Lincoln, 1994).

Nitel araştırma, “varsayımlardan yola çıkarak bireylerin veya grupların bir sosyal ya da insani soruna yükledikleri anlamları inceleyen ve bu araştırma problemlerini yorumlayıcı/teorik çerçeveler kullanarak ele alan bir süreç” olarak tanımlanmaktadır (Creswell, 2016). Nitel araştırma, gözlem, mülakat ve belge inceleme gibi nitel veri toplama yöntemlerinin uygulandığı; olayların ve kavramların doğal bağlamlarında gerçekçi ve bütünsel bir biçimde incelenmesini amaçlayan bir süreç olarak ifade edilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu araştırma yöntemi, disiplinler arası bütüncül bir bakış açısını benimseyerek, araştırma problemini yorumlayıcı bir yaklaşımla ele alan bir yöntemdir. İncelenen kavram ve olaylar, kendi çerçevelerinde değerlendirilerek, kişilerin kavram ve olaylara yükledikleri anlamlar tarafından değerlendirilir (Altunışık ve Diğerleri, 2010: 302).

Nitel araştırma, Felsefe, Antropoloji, Sosyoloji, Psikoloji gibi insan davranışını inceleyen çeşitli sosyal bilimlere dayanır ve bu disiplinler arasında pek çok ortak

noktalar bulunmaktadır. Bu alanların hepsi, insan davranışının karmaşık ve çok boyutlu yapısını göz önünde bulundurarak, insan davranışının en iyi şekilde bulunduğu bağlam içinde anlaşılabilirliğini savunur. Fen bilimlerinde yaygın olan mekanik anlayışın aksine, bu disiplinler insan davranışlarının doğasına uygun analiz yöntemlerinin daha isabetli olacağı görüşü geçerli hale gelmiştir. Bu bağlamda, ilgili disiplinler nitel araştırma yöntemlerini kullanma biçimleri açısından farklılık gösterse de insan davranışının doğasına uygun nitel yöntemlerin kullanılmasının daha doğru olacağını belirtirler (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 42-48).

Katılımcı algılarının araştırılması gerektiğinde, nitel bir yöntemin daha kıymetli olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda, çalışmanın amacına uygun olarak nitel yöntem tercih edilmiştir. Nitel araştırmalar, istatistiksel yöntemlerle ulaşılamayan bulgular ortaya koysa da katılımcıların yaşadıkları deneyimlerden toplanan verilerin değeri, nitel çalışmalarla en iyi şekilde ortaya çıkarılabilir (Yin, 2014). Nitel araştırma oluşturulan soru formları aracılığıyla çoğunlukla olayların arkasında yatan dinamiklerin ne şekilde başlayıp mevcut durumun derinlemesine anlaşılmasına katkı sunar. Ayrıca, nitel araştırmalar, nicel yöntemlerle keşfedilmesi zor olan duygular veya düşüncelerin ortaya çıkmasına olanak tanır (Rubin ve Rubin, 2011). Nitel araştırmalarda, araştırmacılar katılımcıların sorulara vermiş oldukları yanıtlar üzerinden belirli bir olguyu anlamlandırmayı hedeflerler (Yin, 2014).

Nitel araştırma yöntemleri, insanların yaşamlarını, deneyimlerini ve algılarını derinlemesine anlamak için kritik öneme sahiptir. Bu yöntemler, sosyal bilimler ve insan davranışları alanında zengin ve kapsamlı veriler sağlar. Gözlem, görüşme, doküman analizi, odak grup görüşmeleri, etnografi ve durum çalışması gibi nitel araştırma yöntemleri, araştırmacılara esneklik sunar ve katılımcıların perspektiflerinden anlamlı bilgiler elde etmelerini sağlar. Nitel araştırma, sayısal verilerin ötesine geçerek, insan deneyiminin karmaşıklığını ve derinliğini keşfetmek için güçlü bir araçtır.

Nitel araştırma yöntemleri, sosyal bilimlerde ve insan davranışlarının anlaşılmasında önemli bir rol oynar. Bu yöntemlerden biri olan fenomenoloji yaklaşımı, özellikle bireylerin deneyimlerini derinlemesine anlamayı hedefler. Fenomenoloji, bir fenomeni veya olguyu bireylerin kendi deneyimlerinden ve bakış

açılarından hareketle anlamaya çalışır. Bu yaklaşım, bireylerin deneyimlerini, duygularını, düşüncelerini ve algılarını ön planda tutar ve bu bilgileri anlamak için yapılandırılmış bir metodoloji sunar. Fenomenolojik araştırmalar, toplumsal yaşantının içinde farkında olunan, bireylerin yaşamlarından, duygularından ve düşüncelerinden yola çıkarak bir olgu hakkındaki anlayışlarını derinlemesine açıklamayı hedefler. Fenomenoloji, anlaşılması zor veya tam olarak bilinmeyen olguları incelemek için uygun bir metodolojik yaklaşım sunar (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 69).

Fenomenoloji, Edmund Husserl tarafından geliştirilmiş olup, bireylerin dünyayı nasıl algıladıklarını ve deneyimlediklerini anlamak için kullanılır. Araştırmacılar, fenomenolojik yöntemlerle bireylerle yapılan derinlemesine görüşmeler, odak grupları veya gözlemler aracılığıyla veri toplarlar. Bu veriler, bireylerin yaşantılarının derinlemesine anlaşılmasına ve anlamlandırılmasına olanak tanır. Fenomenoloji yaklaşımı, katılımcıların deneyimlerini doğal ortamlarında inceler ve bu deneyimlerin içsel yapılarını ve anlam dünyalarını ortaya çıkarmaya çalışır. Bu yöntem, sosyal bilimlerde ve eğitimde, özellikle bireylerin yaşantılarını ve algılarını anlamak amacıyla yaygın olarak kullanılır. Fenomenolojik araştırmalar, bilimsel araştırmalarda subjektif deneyimlerin ve bireylerin iç dünyalarının anlaşılmasına önemli katkılar sağlar (Patton, 2015; Cevizci, 1999; Tatlıcan, 2011).

Fenomenolojik yaklaşım, fenomenleri kendi doğaları içinde açıklamaya, anlamaya ve tanımlamaya çalışır (Giorgi, 2012). Fenomenolojik felsefe, insanın günlük yaşamında deneyimlediği her şeyin rastlantısal tepkiler olmadığını, aksine bu tepkilerin bilinçli davranışlar ve tepkiler olduğu varsayımına dayanır (Ersoy, 2019). Fenomenoloji yaklaşımı araştırmacılara, insanların farklı deneyimlerine dayanarak bir fenomenin veya olayın anlamını derinlemesine kavramayı amaçlar (Creswell, 2021). Bu yaklaşımda, özellikle insanların bilinçli olarak algıladıkları dünya ve deneyimlerin önemi vurgulanır (Layder, 2014). Fenomenolojik perspektif, araştırmacılara öğrenilen konuları, deneyimlemiş bireylerin gözünden anlama fırsatı sunar (Patton, 2015; Creswell ve Poth, 2016).

Sonuç olarak, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenoloji yaklaşımı, insan deneyimlerinin derinlemesine anlaşılması ve yorumlanmasında kapsamlı bir

çerçeve sunar. Bu yöntem, araştırmacılara bireylerin bakış açılarından bir olgunun veya fenomenin anlamını keşfetme imkânı sağlar ve sosyal bilimlerde önemli bir araştırma aracı olarak değerlendirilir.

4.2.2. Veri Toplama Tekniği

4.2.2.1. Kartopu örnekleme yöntemi

Kartopu örnekleme, bir katılımcının tanıdığı başka bir katılımcıyı araştırmaya önermesiyle örneklemin genişletilmesini ifade eder. Bu yöntemde mevcut katılımcılar, araştırmaya yeni katılımcılar eklemek için önerilerde bulunurlar. Böylelikle örneklemin büyüklüğü artar ve daha çeşitli veriler elde edilmesi mümkün olur (Berg ve Lune, 2019). Kartopu örnekleme yöntemi, belirli bir nitelik taşıyan küçük veya ulaşılması zor grupların incelenmesinde etkili bir yöntemdir. Bu yöntem, mevcut katılımcıların kendi sosyal ağları aracılığıyla yeni katılımcılar önermesiyle, genişleyen ve derinleşen bir örneklem oluşturur. Ancak, örneklem yanlılığı ve genellenebilirlik konularında dikkatli olunmalıdır. Kartopu örnekleme, doğru kullanıldığında, nitel araştırmalarda değerli ve zengin veriler elde edilmesini sağlayabilir. Farklı bir deyişle bu yöntemde, araştırma konusu ile ilgili olarak başlangıçta bir referans kişi seçilir ve bu kişi aracılığıyla diğer bireylere ulaşılır. Süreç, sürekli yinelenir. Katılımcılar, araştırmacıları başka bireylere yönlendirir ve örneklem genişler. Bu nedenle, "kartopu etkisi" olarak adlandırılır. Genellikle damgalama ve ayrımcılıkla karşılaşan kişilere ulaşmak amacıyla kullanılır. Uyuşturucu kullanan bireyler bu yöntemle örnek olarak verilebilir (Biernacki ve Waldorf, 1981; Noy, 2008).

Kartopu örnekleme yöntemi, konu hakkında derinlemesine bilgi sağlayabilecek bireyleri veya durumları belirlemede son derece etkilidir. Bu yöntem, "Bu konuda en fazla bilgiye sahip kim olabilir, bu konuyla ilgili olarak kimlerle görüşmemi önerirsiniz?" (Patton, 1987) sorusu ile başlar. Kartopu örneklemede süreç ilerledikçe, elde edilen isimler adeta bir kartopu gibi büyür ve bir noktadan sonra belirli isimler tekrar tekrar ön plana çıkar. Böylece, görüşülmesi gereken kişi sayısı ve ilgilenilmesi gereken durumlar azalmaya başlar (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Genel anlamda açıklamak gerekirse kartopu örnekleme yöntemi, belirli bir nitelik taşıyan küçük veya ulaşılması zor grupların incelenmesinde etkili bir yöntemdir. Bu yöntem, mevcut katılımcıların kendi sosyal ağları aracılığıyla yeni katılımcılar önermesiyle, genişleyen ve derinleşen bir örneklem oluşturur. Ancak, örneklem yanlılığı ve genellenebilirlik konularında dikkatli olunmalıdır. Kartopu örnekleme, doğru kullanıldığında, nitel araştırmalarda değerli ve zengin veriler elde edilmesini sağlayabilir.

4.2.2.2. Yarı yapılandırılmış görüşme formu

Nitel araştırmalarda en sık kullanılan veri toplama tekniği görüşme (mülakat) yöntemidir. Görüşme, “yetkinlik, hassasiyet, odaklanma, insanlar arası anlayış, tahmin yeteneği, zihinsel uyanıklık ve disiplin gibi çeşitli boyutları içermesi nedeniyle hem bir sanat hem de bir bilim olarak değerlendirilir.” Bu nedenle, görüşme tekniği, basit sohbetlerden çok daha derinlemesine ve anlamlı bir iletişim sürecini ifade eder. Stewart ve Cash'e göre, görüşme “önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç doğrultusunda yapılan, soru sorma ve yanıtlama üzerine kurulu, karşılıklı etkileşimli bir iletişim süreci” olarak tanımlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2016; Merriam, 2015).

Nitel araştırmalarda, katılımcıların bilgi, görüş, deneyim, duygu ve düşüncelerini ortaya çıkarmak için görüşme yöntemi oldukça etkili olarak değerlendirilir. Bu yöntem, araştırmacılara derinlemesine bilgi sağlamak için vazgeçilmezdir ve uzmanlık gerektiren belirli aşamalardan geçer. İlk olarak, görüşme formunun hazırlanması ve test edilmesiyle başlar. Ardından, görüşmelerin planlanması, gerekli hazırlıkların tamamlanması ve son olarak görüşmelerin gerçekleştirilmesi süreçleri dikkatle yürütülmesi gereken adımlardır. Araştırmacılar, soru formu hazırlarken belirli ilkeleri göz önünde bulundurmalıdır: soruların kolay anlaşılabilir olması, odaklanmış sorular hazırlanması, açık uçlu sorular sorma, yönlendirmekten kaçınma, çok boyutlu sorular sormamak, alternatif sorular ve sondalar eklemek, farklı türde sorular kullanmak, mantıklı bir sıra izleyerek soruları düzenlemek ve soruları geliştirmek (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Yarı yapılandırılmış görüşme formu, nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir veri toplama aracıdır. Bu form, araştırmacının belirli bir konuda derinlemesine bilgi

toplamasına ve katılımcıların deneyimlerini, düşüncelerini ve duygularını anlamasına yardımcı olur. Creswell'in (2017) çalışmasında belirttiği gibi, yarı yapılandırılmış formlar ve açık uçlu sorular kullanılarak yapılan derinlemesine görüşmeler, katılımcılar için açık ve güvenli bir ortam yaratır.

Araştırmacı, görüşme formunu hazırlarken araştırma sorularını ve hedeflerini dikkate alır. Ana temalar ve bu temalara ilişkin sorular belirlenir. Bu sorular genellikle açık uçlu ve katılımcının geniş yanıtlar verebileceği şekilde tasarlanır. Görüşme sırasında, araştırmacı önceden hazırladığı soruları sormaya başlar. Katılımcının yanıtlarına göre ek sorular sorarak derinlemesine bilgi toplamaya çalışır. Görüşmenin esnek doğası, katılımcının rahat ve güvenli bir ortamda hissetmesini sağlar, bu da daha samimi ve dürüst yanıtlar elde edilmesine yardımcı olur. Görüşmeler tamamlandıktan sonra, toplanan veriler analiz edilir. Araştırmacı, yanıtları temalara göre sınıflandırır ve yorumlar. Bu süreçte, katılımcıların deneyimlerinin ve düşüncelerinin derinlemesine bir anlayışı elde edilmeye çalışılır (Berg ve Lune, 2015; Patton, 1987).

Yarı yapılandırılmış görüşmelerin, tamamen yapılandırılmış ve serbest görüşmelerin arasında bir yerde konumlandığı söylenebilir. Bu tür görüşmelerde, görüşmeci genel bir plan izler; ancak görüşülen kişilerin özelliklerine göre bu plan çerçevesinde sorular değiştirilebilir, yeni sorular eklenebilir veya çıkarılabilir. Bu şekilde, konunun farklı yönlerini ortaya çıkarmak hedeflenir (Altunışık vd. 2007; Altunay vd., 2014).

Yarı yapılandırılmış görüşmenin özellikleri aşağıdaki gibi açıklanmıştır (Dömbekci ve Erişen, 2022)

- Soru formu vardır ancak görüşme esnasında yeni soru eklenebilir, çıkarılabilir ve soru sıralaması değiştirilebilir.
- Derinlemesine ve genel bir çerçevede yer alan veri elde edilir.
- Katılımcı/katılımcılardan elde edilmesi beklenen verinin genel hatlarıyla çizilebildiği durumlarda tercih edilir.
- Esnekliği orta düzeydedir.
- Toplanan veriler belli oranda kategorize edilebilir.

Literatürde yapılan daha önceki çalışmalar ışığında değerlendirmek gerekirse, yarı yapılandırılmış görüşme formu, nitel araştırmalarda katılımcıların derinlemesine ve zengin bilgiler sunmasına olanak tanıyan etkili bir araçtır. Esnek yapısı, araştırmacının belirli temalar etrafında bilgi toplamasına ve katılımcıların doğal bir ortamda özgürce konuşmasına imkân tanır. Bu yöntem, sosyal bilimler, eğitim, sağlık ve birçok diğer alanda değerli veriler elde edilmesine katkı sağlar.

4.2.2.3. Derinlemesine mülakat

Derinlemesine görüşmeler, bireylerin sosyal dünyalarını tanımlamak ve yorumlamak için etkili bir yöntemdir ve bu nedenle nitel araştırmaların temel yöntemlerinden biridir (Yeo vd. 2013). Yeo vd. (2013) göre, derinlemesine görüşmeler araştırmacıya esneklik sağlayarak araştırma konusundaki yapıyı ortaya çıkarmasına olanak tanır. Bu yöntem, araştırmacı ve katılımcılar arasında etkileşimli bilgi alışverişine imkân verir ve araştırmacının katılımcının süreçteki tecrübeleri sayesinde o kişi için taşıdığı anlamı daha derinlemesine anlaması için derinlemesine irdeleme olanağı sağlar. Bu bağlamda, sistematik bir şekilde veri toplamanın ve olayların gerçek ortamda neden o şekilde gerçekleştiğini ve gelecekteki çalışmalarda nelere odaklanılması gerektiğini belirleme imkânı vermektedir. Bunun yanı sıra, toplumsal saha araştırmalarında sosyal çalışmacı ve saha uzmanlarının nasıl algılandığını da anlamak amacıyla derinlemesine görüşmeler yapılmaktadır (Gunbayi ve Sorm, 2020).

Derinlemesine mülakat, doğrudan gözlem yapılamayan durumlarda bireylerin çevrelerindeki dünyayı nasıl tanımladıklarını anlamak için kullanılan bir veri toplama yöntemidir. Nitel araştırmalarda ise görüşme tekniği olarak genellikle yarı yapılandırılmış görüşme formları tercih edilmektedir (Merriam, 2015). Derinlemesine görüşme, araştırılan konunun tüm yönlerini kapsayan, genellikle açık uçlu soruların kullanıldığı ve ayrıntılı yanıtların alınmasını sağlayan bire bir görüşmelerle bilgi toplanmasını mümkün kılan bir tekniktir. Bu yöntemle katılımcının duyguları, bilgileri, deneyimleri ve gözlemleri görüşme yoluyla elde edilir (Tekin ve Tekin, 2006).

Derinlemesine mülakat, nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir veri toplama yöntemidir. Bu yöntem, katılımcılara konuyla ilgili bakış açılarını, duygularını,

düşüncelerini ve deneyimlerini kendi sözleriyle ayrıntılı bir şekilde ifade etme imkânı verirken, araştırmacılara da bu kişilerin görüşülen konuyla ilgili perspektiflerini derinlemesine anlama fırsatı sunar (Gürbüz ve Şahin, 2014).

Derinlemesine mülakat tekniği, katılımcıların belirli bir konuya ilişkin derinlemesine bilgi, duygu, düşünce ve deneyimlerini anlamak için kullanılan nitel bir veri toplama yöntemidir. Bu teknik, bireylerin perspektiflerini, algılarını ve motivasyonlarını ayrıntılı bir şekilde ortaya çıkarmayı amaçlar. Derinlemesine mülakatlar, yapılandırılmış veya yarı yapılandırılmış formda olabilir, ancak genellikle esneklik sağlamak ve konunun farklı yönlerini keşfetmek için yarı yapılandırılmış bir yaklaşım tercih edilir. Bu teknik, genellikle uzun ve açık uçlu sorularla katılımcıların kapsamlı yanıtlar vermesini teşvik eder. Mülakatlar sırasında, mülakat yapan kişi, katılımcının yanıtlarını derinleştirmek ve açıklığa kavuşturmak için ek sorular sorabilir. Derinlemesine mülakatlar, özellikle karmaşık ve çok boyutlu sosyal olguları anlamak için değerli bir yöntemdir ve sosyal bilimlerde, sağlık araştırmalarında, pazarlama araştırmalarında ve diğer birçok alanda yaygın olarak kullanılır (Legard vd. 2003; King vd. 2018; Seidman, 2006; Rubin ve Rubin, 2011; Kvale ve Brinkmann, 2009).

Derinlemesine mülakatlar, araştırmacının katılımcının deneyimlerini ve bakış açılarını derinlemesine anlamasına olanak tanır ve genellikle zengin, ayrıntılı ve niteliksel veri sağlar. Derinlemesine mülakat tekniği, araştırmanın konusu hakkında zengin bilgi sahibi olmayı hedefler. Araştırmacı, açık uçlu sorularla katılımcının düşüncelerini keşfetmeye çalışır ve bu sayede katılımcının dünyayı nasıl algıladığı, deneyimlediği ve ifade ettiği hakkında derinlemesine bilgi edinir (Bryman, 2016).

4.2.2.4. Betimsel analiz

Betimsel analiz, sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir. Bu yöntem, araştırmacıların belirli bir olayı, durumu veya fenomeni detaylı bir şekilde incelemelerini ve betimlemelerini sağlar. Betimsel analiz, araştırmanın temel amacının olguları doğru bir şekilde tanımlamak ve açıklamak olduğu durumlarda tercih edilir. Bu yaklaşımın odak noktası, görüşmeler ve gözlemler yoluyla elde edilen verilerin düzenlenmiş ve anlamlı bir biçimde sunulmasıdır. Veriler belirli temalara göre sınıflandırılır, özetlenir ve derinlemesine

yorumlanır. Bulgular arasında neden-sonuç ilişkileri kurulur ve gerektiğinde farklı olgular arasında karşılaştırmalar yapılır. Bu süreç, araştırmanın temel bulgularını anlamak ve analiz etmek için yapılandırılmış bir yöntem olarak değerlendirilir (Karataş, 2015).

Betimsel analiz, sosyal bilimlerde kullanılan bir araştırma yöntemidir ve genellikle nitel araştırma çerçevesinde uygulanır. Bu yöntem, araştırmacıların belirli bir olayı veya durumu kapsamlı bir şekilde anlamalarını ve detaylı bir biçimde betimlemelerini sağlar. Betimsel analiz, olayın veya durumun özelliklerini, örüntülerini ve bağlamlarını detaylı bir şekilde gözlemleyerek, katılımcıların veya olayların deneyimlerini ve bakış açılarını anlamaya çalışır. Betimsel içerik analizi, belirli bir konuyla ilgili yapılan çalışmaların incelenerek, eğilimlerinin ve araştırma sonuçlarının açıklayıcı bir yaklaşımla değerlendirildiği düzenli araştırmaları içerir (Çalık ve Sözbilir, 2014; Wolcott, 1994). Başka bir araştırmaya göre betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleriyle elde edilen verilerin önceden belirlenmiş temalara göre özetlenip yorumlanmasını sağlayan bir nitel veri analiz yöntemidir. Bu yöntemde araştırmacı, katılımcıların düşüncelerini ve gözlemlerini doğrudan alıntılarla etkili bir şekilde yansıtmayı amaçlar. Betimsel analizde temel amaç, elde edilen bulguları okuyucuya özgün ve yorumlanmış bir şekilde sunmaktır (Özdemir, 2010). İgit (2019) çalışmasında, betimsel analizi "genel tematik yapı oluşturma, yani kategori ve tema/alt tema oluşturma süreçleriyle genelden özele doğru ilerleyen tündengelim yaklaşımı" olarak açıklamaktadır. Yine benzer bir bakış açısı ve ifadeyle Özen ve Hendekçi (2016) çalışmasında betimsel analizi, çeşitli veri toplama yöntemleri kullanılarak elde edilen verilerin önceden belirlenmiş temalar doğrultusunda özetlenip açıklanması işlemi olarak açıklamış ve bunun nitel veri analizi içinde yer aldığını belirtmiştir.

Yıldırım ve Şimşek (2016) çalışmasında betimsel analizin 4 aşamadan oluştuğunu belirtmiştir. Bu aşamaları çerçeve oluşturma, verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve bulguların yorumlanması olarak ifade etmiştir.

- Çerçeve Oluşturma (Veri Toplama): İlk aşama, araştırmacının belirli bir konu veya olgu hakkında veri toplamasını içerir. Bu veriler genellikle gözlem, görüşme, odak grupları veya belge analizi gibi yöntemlerle elde edilir.

- Verilerin İşlenmesi: Elde edilen veriler, belirli temalar veya kategoriler doğrultusunda düzenlenir ve düzeltilir. Bu aşamada veriler temalara veya kategorilere göre sınıflandırılır.
- Bulguların Tanımlanması: Veriler, belirli temalar veya desenler etrafında özetlenir ve analiz edilir. Araştırmacılar, verilerdeki bulguları tanımlayarak analizlerini derinleştirirler.
- Bulguların Yorumlanması: Son aşamada ise bulgular, özetlenir ve yorumlanır. Bulgular arasında neden-sonuç ilişkileri kurulabilir, farklı olgular arasında karşılaştırmalar yapılabilir ve teorik çerçevelerle ilişkilendirilebilir.

Betimsel analizde, araştırmacılar genellikle gözlem ve görüşmeler yoluyla elde ettikleri verileri kullanırlar. Veriler, belirli temalar ve kategoriler doğrultusunda sınıflandırılır, özetlenir ve analiz edilir. Bu süreç, araştırmacının amaçlarına ve sorularına göre şekillendirilir ve araştırma bulgularını derinlemesine anlamak için kapsamlı bir çerçeve sunar (Merriam ve Tisdell, 2015).

Sonuç olarak betimsel analiz, özellikle araştırmacının katılımcıların deneyimlerini veya bir fenomenin özelliklerini derinlemesine anlamaya odaklandığı durumlarda önemli bir rol oynar. Araştırmacılar, betimsel analiz yoluyla elde ettikleri bulguları, okuyucuya açık ve anlaşılır bir şekilde sunarak, olayların veya durumların karmaşıklığını ve zenginliğini ortaya koymayı amaçlarlar.

4.3. Araştırmacının Notları

Araştırmacı tarafından yürütülen saha araştırması sürecinde birtakım kolaylık ve zorluklarla karşılaşmıştır. Kimi hususların sonuçları, hem kolaylık hem de zorluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu başlık altında sahada karşılaşılan kolaylıklar ve zorluklara değinilecektir.

4.3.1. Sahada Karşılaşılan Kolaylıklar

Saha araştırmasını kolaylaştıran en önemli husus, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Etik Komisyonu'nu tarafından onaylanan araştırmanın yapılabilirliğine ilişkin izinlerdir. Katılımcılara, araştırmanın başında onaylı izin belgesi gösterilerek

onların herhangi bir tedirginlik yaşamaması ve araştırmaya destek olması sağlanmıştır.

Araştırma kapsamında büyük ebeveyn ve torun arasındaki ilişkinin irdelenmesi, katılımcıların oldukça dikkatini çekmiştir. İçinde bulunduğumuz kültürel kodlar ve gelenekler neticesinde, büyük ailenin önemine ve kuşaklararasıdaki dayanışmanın giderek azalıyor olmasına dikkat çeken katılımcılar, araştırmanın konusu itibariyle mutluluk duyduklarını ve yardımcı olmak istediklerini belirtmişlerdir.

Saha araştırması esnasında ulaşılan katılımcı aracılığıyla bir veya birden çok katılımcıya ulaşma imkânı, araştırma adına kolaylık olmuştur. Katılımcıların arkadaş ve akrabalarına yönlendirmesi, katılımcılara ulaşmayı sağlayan ve hızlandıran bir imkân sağlamıştır. Yukarıda bahsedilen sebepler neticesinde, katılımcıların yönlendirdiği diğer katılımcılara bu çalışmaya katkı vermeleri gerekliliğini vurgulayarak araştırmacı adına yardım istemişlerdir.

Araştırmada karşılaşılan en önemli kolaylık, katılımcıların hem çocukları hem de kendi ebeveynleriyle ilgili konular hakkında detaylı anlatma isteği içinde olmalarıdır. Katılımcıların araştırmaya ikna edildikten sonra soruları iştiaqla yanıtlaması ve şeffaflıkla anlatmaları, araştırmacıya sağlanan en büyük kolaylık olmuştur.

4.3.2. Sahada Karşılaşılan Zorluklar

Her saha araştırmasının doğasında olduğu gibi araştırmacı, söz konusu çalışma gerçekleşirken birtakım zorluklarla karşılaşmıştır. Karşılaşılan ilk ve en büyük zorluklardan biri, araştırma sınırlılıklarından kaynaklı olarak katılımcılara ulaşmanın güçlüğü olmuştur. Araştırmanın sınırlılıklarının kimi zaman tam anlaşılabilmesi ve kriterlerin tamamının sağlanması gerekliliğinin aday katılımcılar tarafından göz ardı edilmesi sebebiyle kimi görüşmeler tamamlanamamış, yarı yapılandırılmış görüşme formunda olan demografik bilgilere ilişkin bilgiler alınırken araştırmacı tarafından aday katılımcının uygun olmadığı tespit edilmiştir.

Sınırlılıklara ilişkin yaşanan ilk zorluk, araştırma kapsamında katılımcının her iki ebeveynin de hayatta olması kriteri ile ilgilidir. Bireylerin ilk evlenme yaşının

ilerlemesi ve buna bağılı olarak geç yaşta ebeveyn olmaları, söz konusu zorluğun tetikleyici unsuru olmaktadır. Katılımcıların yaşı, büyük ebeveynlerin yaşını da etkilemekte ve her ne kadar ortalama yaşam süresi uzuyor olsa da büyük ebeveynlerin taraflarından birinin hayatta olmama riskini barındırmaktadır. Bu noktada birtakım zorluklar yaşanmış ve hem 5-13 yaş arası çocuğa sahip olan hem de ebeveynlerinin her ikisi de hayatta olan katılımcılara ulaşmanın önünde engel teşkil etmiştir.

Sınırlılıklarla ilgili yaşanan diğerk zorluk, katılımcının ve eşinin istihdamda olması zorunluluğuna ilişkindir. Araştırma kapsamında aracı kuşağın her ikisinin de istihdamda olmasının beklenmesi, yükselen seyrine rağmen kadın istihdam oranı göz önüne alındığında kriterleri karşılayan katılımcılara ulaşmada güçlük oluşturmuştur. Günümüzde boşanma oranlarının artması ve tek ebeveynli ailelerin çoğalması da katılımcılara ulaşmadaki güçlüklerden biri olmuştur.

Toplam doğurganlık hızının gerilemesi, sadece eşlerden oluşan çekirdek ailelerin artışına sebep olmaktadır. Araştırmanın sınırlılıkları kapsamında katılımcıların 5-13 yaş aralığında en az tek çocuk sahibi olma beklentisi, bu kritere uyan katılımcılara ulaşmadaki güçlüğü oluşturmuştur. Sınırlılıklara ilişkin bu zorlukların sebebinin yaşanan demografik dönüşümün sonucu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Çalışmanın çocuklarla ilgili olması, katılımcılar tarafından önyargıyla karşılanarak özel soruların olduğu düşüncesiyle reddedildiği durumlar olmuştur. Ayrıca, bireyselleşmenin artması ve çeşitli yoğunluklar sebebiyle ebeveynlerle sık görüşememe durumu, sahada karşılaşılan zorluklardan biridir. Çalışmada, ayda en az bir kere büyük ebeveyn ile torun görüşmesinin gerçekleşiyor olması beklentisinin aday katılımcılar tarafından şaşkınlıkla karşılaşılmamasına sebep olduğu durumlar meydana gelmiştir.

Belirlenen katılımcılarla çalışmayı gerçekleştirmek üzere randevulaşmak ve görüşmek, katılımcıların yoğun çalışma koşulları sebebiyle kolay olmamıştır. Genellikle akşam geç saatlerde ve hafta sonu gerçekleşen görüşmeler kimi zaman ise katılımcıların işyerinde yapılmış ve görüşmenin seyrinin sekteye uğramasına ve uzamasına neden olmuştur.

Yaşanan diğer bir zorluk ise, katılımcılarla yapılan görüşmelerin uzun saatlerle gerçekleşmesidir. Katılımcıların hem çocukları hem de kendi ebeveynleriyle ilgili konular hakkında detaylı anlatma isteği içinde olması, araştırma adına en büyük kolaylıkken öte yandan bir zorluğu da beraberinde getirmiştir. Katılımcıların, çocuklarıyla kendi ebeveynlerinin ilişkisini anlatması, çoğuna kendi çocukluğunu ve kendi büyük ebeveynleriyle yaşadıkları anıları hatırlatmış olup zaman zaman araştırmanın bağlamından uzaklaşmalarına neden olmuştur. Ek olarak, katılımcıların çocuklarıyla ilgili araştırmanın kapsamı dışında başka konulara girmeleri, çocuklarının başarı ve hatalarını, ebeveynlerinin yaklaşımlarını, kimi zaman ise çocuklarının diğer büyük ebeveynlerine değinmeleri, yapılan mülakatların süresini oldukça uzatmıştır.

5. ARAŞTIRMA BULGULARI

5.1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Çizelge 5.1. Büyük Ebeveynlere İlişkin Bilgiler

NO	KATILIMCI	CİNSİYET	YAŞ	EĞİTİM	MESLEK	AYLIK NET GELİR	EŞİN MESLEĞİ	HANE GELİRİ	ÇOCUK SAYISI	KAPSAMDAKİ ÇOCUKLAR	KAPSAM DIŞI ÇOCUKLAR
1	Ebeveyn1/E/43	E	43	Doktora	Öğretim Üyesi/Kamu	65.000	Öğretmen/Kamu	90.000	2	Ç/E/8	Ç/K/18
2	Ebeveyn2/K/38	K	38	Yüksek Lisans	Araştırma Görevlisi/Kamu	30.000	Mühendis/Özel	330.000	2	Ç/K/9	Ç/E/4
3	Ebeveyn3/K/45	K	45	Yüksek Lisans	Basın ve Halkla İlişkiler Müşaviri/Dernek	30.000	Muhasebeci/Özel	55.000	2	Ç1/K/11, Ç2/E/7	
4	Ebeveyn4/K/35	K	35	Lisans	Büro Yönetimi Elemanı/Dernek	25.000	Yük Taşıma Şoförü/Özel	65.000	1	Ç/E/6	
5	Ebeveyn5/K/38	K	38	Yüksek Lisans	Büro Memuru/Dernek	23.000	İç Mimar/Özel	48.000	2	Ç/K/8	Ç/E/3
6	Ebeveyn6/K/45	K	45	Önlisans	Yönetici Asistanı/Dernek	20.000	Bilgisayar Teknikeri/Özel	45.000	2	Ç/K/10	Ç/E/18
7	Ebeveyn7/K/35	K	35	Lisans	Büro Memuru/Dernek	20.000	Muhasebeci/Özel	42.000	2	Ç/E/6	Ç/E/16
8	Ebeveyn8/K/52	K	52	Lise	Evde Çocuk Bakım Elemanı	24.000	Park temizlik İşçisi	37.000	2	Ç/E/13	Ç/E/23
9	Ebeveyn9/K/50	K	50	Ortaokul	Hizmetçi-Ev İşleri	12.000	Şoför/Özel	33.000	3	Ç/E/9	Ç/K/24, Ç/E/20
10	Ebeveyn10/E/41	E	41	Lisans	Danışman(Müşavir)/Kamu	40.000	Yönetici Asistanı/Özel	75.000	3	Ç/K/11	Ç/K/14, Ç/K/4
11	Ebeveyn11/E/38	E	38	Lise	Park Temizlik İşçisi	18.000	Giyim ve Giyim Aksesuarları Satış Elemanı	48.000	1	Ç/K/5	
12	Ebeveyn12/E/37	E	37	Lise	Temizlik İşçisi	18.300	Hizmetçi-Ev İşleri	28.300	5	Ç1/K/11, Ç2/K/9, Ç3/E/9, Ç4/K/7	Ç/K/1
13	Ebeveyn13/E/41	E	41	Lise	Şoför/Kamu	25.000	Sekreter/Kamu	41.000	1	Ç/E/7	
14	Ebeveyn14/E/46	E	46	Lisans	Kamu İşçisi	19.000	Muhasebeci/Özel	31.000	1	Ç/K/10	
15	Ebeveyn15/E/41	E	41	Lisans	Büro Memuru/Kamu	30.000	Sekreter/Özel	45.000	1	Ç/K/12	
16	Ebeveyn16/E/46	E	46	Lise	Mağaza Sorumlusu/Özel	20.000	İç Mekan Süs Bitkileri Yetiştiricisi/Serbest	35.000	2	Ç1/K/7, Ç2/E/6	
17	Ebeveyn17/E/39	E	39	Lisans	Basınla İlişkiler Görevlisi/Kamu	28.000	Öğretmen/Kamu	53.000	2	Ç/E/8	Ç/E/3
18	Ebeveyn18/E/37	E	37	Önlisans	Şube Personeli/Dernek	20.000	Kamu İşçisi	40.000	3	Ç/E/7	Ç/K/2, Ç/K/7Aylık
19	Ebeveyn19/E/41	E	41	Lisans	Büro Memuru/Kamu	30.000	Öğretmen/Kamu	75.000	2	Ç1/K/12, Ç2/E/6	
20	Ebeveyn20/E/34	E	34	Önlisans	Posta Hizmetleri Teknikeri/Kamu	26.000	Büro Memuru/Kamu	52.000	2	Ç/K/5	Ç/E/2
21	Ebeveyn21/E/49	E	49	Lise	Oto Kaporta İşçisi/Özel	32.000	Giyim ve Giyim Aksesuarları Satış Elemanı	43.400	2	Ç1/K/13, Ç2/K/7	
22	Ebeveyn22/E/38	E	38	Yüksek Lisans	Makine Mühendisi	70.000	Hemşire/Kamu	106.500	1	Ç/K/5	
23	Ebeveyn23/E/33	E	33	Doktora	Proje Müdürü/Kamu	90.000	Öğretmen/Kamu	116.000	2	Ç/E/8	Ç/K/8 Aylık
24	Ebeveyn24/E/32	E	32	Lisans	Endüstri Mühendisi/Kamu	65.000	Kimya Mühendisi/Kamu	95.000	1	Ç/K/6	
25	Ebeveyn25/E/41	E	41	Lisans	İnşaat Mühendisi/Kamu	65.000	Doktor/Kamu	125.000	1	Ç/K/5	

Çizelge 5.1. (devam) Büyük Ebeveynlere İlişkin Bilgiler

KATILIMCI	BÜYÜKBABANIN YAŞI	EĞİTİM DURUMU	MESLEĞİ	AYLIK NET GELİRİ	BÜYÜKANNENİN YAŞI	EĞİTİM DURUMU	MESLEĞİ	AYLIK NET GELİRİ	HANE GELİRİ	TOPLAM TORUN SAYISI
Ebeveyn1/E/43	65	Lisans	Emekli Memur	13.000	60	Okur-yazar	Ev Hanımı	Yok	13.000	5
Ebeveyn2/K/38	64	Lisans	Müfettiş	40.000	63	Lisans	Emekli Memur	13.000	80.000	2
Ebeveyn3/K/45	70	İlkokul	İşçi Emeklisi	12.000	68	İlkokul	Ev Hanımı	Yok	12.000	6
Ebeveyn4/K/35	59	Ortaokul	Dernek Yöneticisi	65.000	53	İlkokul	Ev Hanımı	10.000	90.000	2
Ebeveyn5/K/38	64	Önlisans	Emekli Memur	11.500	60	İlkokul	Ev Hanımı	Yok	10.000	13
Ebeveyn6/K/45	63	Önlisans	İşçi Emeklisi	7.500	61	Ortaokul	Ev Hanımı	Yok	7.500	3
Ebeveyn7/K/35	62	İlkokul	İşçi Emeklisi	13.000	62	İlkokul	Ev Hanımı	Yok	13.000	6
Ebeveyn8/K/52	75	Okur-yazar	Emekli Çiftçi	7.500	65	Okur-yazar değil	Ev Hanımı	Yok	13.000	13
Ebeveyn9/K/50	78	İlkokul	Emekli Serbest Meslek Erba	9.000	76	Okur-yazar değil	Ev Hanımı	Yok	11.000	20
Ebeveyn10/E/41	67	İlkokul	İşçi Emeklisi	7.500	68	İlkokul	Ev Hanımı	Yok	9.500	3
Ebeveyn11/E/38	66	Lise	İşçi Emeklisi	16.000	58	Ortaokul	Ev Hanımı	Yok	19.000	2
Ebeveyn12/E/37	61	Ortaokul	İşçi Emeklisi	20.000	57	Ortaokul	Ev Hanımı	Yok	20.000	6
Ebeveyn13/E/41	71	Ortaokul	Emekli Serbest Meslek Erba	7.500	69	İlkokul	Ev Hanımı	Yok	7.500	9
Ebeveyn14/E/46	80	İlkokul	Emekli Serbest Meslek Erba	7.500	74	İlkokul	Ev Hanımı	Yok	7.500	4
Ebeveyn15/E/41	61	İlkokul	Emekli Serbest Meslek Erba	7.500	61	İlkokul	Ev Hanımı	Yok	42.500	6
Ebeveyn16/E/46	80	Okur-yazar	İşçi Emeklisi	12.000	63	Okur-yazar değil	Ev Hanımı	Yok	12.000	5
Ebeveyn17/E/39	69	Lisans	Emekli Memur	15.000	69	Lisans	Emekli Memur	15.000	50.000	3
Ebeveyn18/E/37	63	Lise	Emekli Memur	10.000	61	Lise	Emekli Memur	10.000	20.000	3
Ebeveyn19/E/41	75	Ortaokul	İşçi Emeklisi	16.000	65	Ortaokul	Ev Hanımı	Yok	21.000	7
Ebeveyn20/E/34	63	Önlisans	Emekli Memur	11.500	61	İlkokul	Ev Hanımı	Yok	11.500	12
Ebeveyn21/E/49	76	İlkokul	Emekli Serbest Meslek Erba	7.500	74	Okur-yazar değil	Ev Hanımı	Yok	7.500	7
Ebeveyn22/E/38	65	Lisans	Emekli Memur	25.000	60	Lise	Ev Hanımı	Yok	25.000	1
Ebeveyn23/E/33	57	Ortaokul	Emekli Serbest Meslek Erba	8.500	52	İlkokul	Ev Hanımı	Yok	33.500	3
Ebeveyn24/E/32	58	Lisans	Endüstri Mühendisi/Kamu	40.000	51	Lise	Ev Hanımı	Yok	45.000	2
Ebeveyn25/E/41	74	Lisans	Emekli Memur	15.000	66	Lise	Ev Hanımı	Yok	15.000	6

Yukarıdaki tablolarda ilk olarak aracı kuşak ve çocuklarına ilişkin demografik bilgilere yer verilmiştir. Bu kapsamda katılımcılara yaşları, eğitim seviyeleri, meslekleri, aylık net gelirleri, eşlerinin mesleği ve hane gelirleri sorulmuştur. Ayrıca sahip oldukları çocuklar, yaşları ve cinsiyetleri sorulmuş; tabloda araştırma kapsamına giren ve kapsam dışı olan çocuklar ayrıca belirtilmiştir.

Çalışmanın ilgili bölümlerinde katılımcı cevaplarının ardından katılımcıya ait sırasıyla cinsiyet ve yaş bilgilerine yer verilecektir. Örneğin, Ebeveyn1/E/43 ifadesi, Ebeveyn1'in erkek ve 43 yaşında; Ebeveyn2/K/38 ise Ebeveyn2'nin kadın ve 38 yaşında olduğunu belirtmektedir. Ek olarak, katılımcıların çocukları tabloda yine aynı sırayla belirtilmektedir. Ebeveyn1'e ait Ç/E/8, katılımcının çocuğunun erkek ve 8 yaşında olduğunu bildirmektedir. Birden fazla çocuğa sahip olan katılımcıların çocukları sırasıyla Ç1, Ç2, Ç3... olarak tabloda yer bulmuştur.

Katılımcılara, ebeveynlerine ilişkin birtakım demografik bilgiler sorulmuş ve büyük ebeveynlere ilişkin bu bilgilere diğer tabloda yer verilmiştir. Büyükbaba ve büyükmannelerin yaşı, eğitim durumları, meslekleri, aylık net gelirleri ve hane gelirleri, toplam torun sayıları bu tabloda yer verilen bilgilerdir.

5.2. İlişkisel Dayanısmaya İlişkin Sonuçlar

Katılımcılara, çocuklarının büyük ebeveynleriyle görüşme sıklıkları sorulmuştur. Katılımcıların bu soruya vermiş oldukları yanıtlar toplu bir şekilde değerlendirildiğinde büyük ebeveyn ve torun görüşmesinin üç farklı zaman diliminde ağırlık kazandığı görülmüştür. Katılımcıların bir kısmı, tarafların görüşme sıklığının ayda bir ya iki kere olduğunu, bir kısmı haftada bir ya da iki kere olduğunu ifade ederken, büyük çoğunluğu ise büyük ebeveyn ve torun görüşmesinin her gün gerçekleştiğini belirtmiştir.

- Katılımcıların bir kısmı, büyük ebeveynlere olan coğrafi uzaklık, çocukların okul ve kurs yoğunluğundan zaman kalmaması sebebiyle büyük ebeveyn-torun görüşmesinin ayda bir ya da iki kere olduğunu ifade etmiştir:

Ayda bir ya da iki kere görüşüyorlar. (Ebeveyn1/E/43)

En azından ayda bir, bir kez görüşüyorlar. Aynı şehirdeyiz ama ben Çankaya'da annemler Bağlıca'da oturuyorlar. Uzaklık durumu söz konusu. Bir de okul varsa eğer, okulun olduğu dönemde zorlanıyoruz. Çünkü kızım 5. sınıfta, hafta sonu bir sürü ödev geliyor. Oğlum 1. sınıf ödevleri vs. falan. O yüzden biraz böyle her hafta sonu gitmek zorlaşıyor. Bir de hafta sonu kursları oluyor, jimnastiği vs. derken. O kurs koşturmacalarında zaman ayırmak zor. Ama ayda bir de olsa gitmeye gayret ediyoruz. Ama yaz tatilinde haftada bir, iki haftada bir. Ben izinliysem vs. daha sık görüşebiliyoruz tabii. (Ebeveyn3/K/45)

En kötü ayda en az bir kez görüşüyoruz, hafta sonuna denk geliyor genellikle. Bazen sık da olabiliyor bu, okullar tatil olduğu haftalarda. Hani onların da bakımı gerekebiliyor. (Ebeveyn5/K/38)

- Katılımcıların bir kısmı ise çocuklarının büyük ebeveynleriyle görüşme sıklığını haftada bir-iki olarak belirtmişlerdir:

Şu an on günde bir. Yazın her hafta görüşüyorlar. (Ebeveyn7/K/35)

Haftada iki kere diyebiliriz. Bir hafta sonu olur bir hafta başı olur. (Ebeveyn16/E/46)

Geçen yıl her gündü. Bu sene anaokuluna başladığı için haftada bir gün görüşüyoruz diyebiliriz. (Ebeveyn22/E/38)

En az haftada bir gün. Bazen iki oluyor. Okul zamanı ikiye geçemiyor pek ama haftada bir gün kesin. Eğer bir şey oldu görüşemediysek zaten arıyorlar işte görüşemedik, özledik. Ya biz gelelim ya siz gelin diye. Ben çok sık gidiyordum eskiden, oğlumdan önce daha çok. Haftada üç dört gün belki. Oğlum olunca ister istemez, bir bebek var, evde bakıcı var. Onun düzenini değiştirmek zor geliyor. E bir de alternatifin daha iyi. Evde ve kendi düzeninde, bakıcı da olunca... Bu sefer onlar daha çok gelmeye başladılar. Ama onlar da tabi ister istemez ne kadar gelecek, babam yoğun yani, çalışıyor. (Ebeveyn2/K/38)

- Çocuklarının büyük ebeveynleriyle her gün görüştiklerini söyleyen katılımcı sayısı önemli bir yekûn olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun sebebi, mekânsal yakınlık, yoğun çalışma temposu yahut çocuklarının okul giriş çıkış saatleriyle uymaması sebebiyle büyük ebeveynlerin lojistik destek sağlamaları ve torunlarının günlük bakımını üstlenmesi gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır:

Her akşam görüşüyorlar. Kreşini işim dolayısıyla kendi evime değil, annemin evine yakın bir yere yazdırdım. 200 metre kadar yakın. Her gün okul çıkışı anneannesi alıyor, bazen bir iki saat kalıyor, bazen mesai saatime göre üç beş saat kalıyor. Ben oraya gidiyorum oğlumu almaya ve evimize geçiyoruz. Bütün düzeni buna göre oturttuk eşim de sürekli yurtdışında olduğu için... Hafta sonu da illaki bir gün yine görüşüyorlar. (Ebeveyn4/K/35)

Genelde ben evde olmuyorum ya, okul çıkışı anneannesinin yanına gidiyor her gün. Okul çıkışı anneannede kalıyor, ben geldikten sonra eve geçiyoruz. Hafta

içi her gün görüşüyorlar. Benden çok anneanneyi görüyor diyelim (gülüyor). (Ebeveyn8/K/52)

Okul zamanı her gün görüşüyorlar. Çünkü biz gündüz çalıştığımız için babam okula götürüyor öğlen, dördü de aynı okula gidiyor. Okul karşımızda hemen, mesafesi yakın... Hafta sonu da müsait olursak görüşüyoruz ama onun haricinde haftanın beş günü görüşüyor çocuklar. Ama öyle her hafta sonu da sıklıkla gidilmiyor. (Ebeveyn12/E/37)

Günlük. Yani şöyle eşim de çalıştığı için okuldan annem alır, ben işten çıkınca alır eve geçeriz. Pazar günü bizde ama haftanın altı günü görüşüyorlar. Çünkü ikimiz de altı gün çalışıyoruz. Cumartesi günü yarım ama, bir buçuk gün bizimle. Diğer günler onlarla. (Ebeveyn14/E/46)

- Büyük ebeveyn-torunların görüşme sıklığını etkileyen faktörlerden birinin büyük ebeveynlerin farklı çocuklarından sahip oldukları torunlarına bakım sorumluluğunun da olmasını belirten katılımcılar mevcuttur. Burada da mekânsal yakınlığın belirleyici olduğu görülmektedir:

Tabi bir de ikinci çocuk olunca... Üç kardeşiz, aynı anda çocuğumuz olunca... Erkek kardeşim annelere yakın oturuyor, onun kızına annemler bakıyor. Öyle olunca hafta sonu gelinimiz çalışıyorsa çocuğa bakacak kimse yok. Annemler "Gelin çalışıyor, biz gelecektik ama gelemedik" oluyor. Biz gidiyoruz. (Ebeveyn3/K/45)

Daha sonra annemler taşınmak zorunda kaldılar kardeşimin çocuklarına da baktıkları için. Daha yakın olduklarında neredeyse her gün görüşüyorduk. (Ebeveyn5/K/38)

Katılımcılara, çocuklarının büyük ebeveynleriyle daha çok nerede vakit geçirdikleri sorulmuştur. Büyük ebeveyn-torun buluşmalarının aracı kuşak gözetiminde mi gerçekleştiği merak edilmiştir. Büyük ebeveynlerin torunlarıyla birebir vakit geçirme imkanları da irdelenmiştir.

- Bu doğrultuda katılımcılar, torun-büyük ebeveyn buluşmalarının büyük ebeveynlerin evlerinde gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Bunun en önemli sebebi, büyük ebeveynlerin bakımlarıyla ilgilenmeleridir:

Genelde orada oluyor. Şimdi şöyle hafta içini varsayarsak ben çalışıyorum hanım da çalışıyor. Doğal olarak orada oluyor. Ben zaten tüm gün çalıştığım için hanım oradan alıp eve çıkarıyor. (Ebeveyn11/E/38)

Eşim işe gideceği zaman onlara bırakıyor çocukları. Eşim çok sabahın köründe gitmediği için işe, biraz daha geç bırakıyor. Babam oradan okula götürüyor sonra. En ufağı da şimdi babaannede tabi, bir yaşında. Genelde babaanneyle dedenin evinde vakit geçirmiş oluyorlar. (Ebeveyn12/E/37)

Genellikle oğlum anneanne ve dedenin evinde. Onlar aldıkları için kreşten birebir vakit geçiriyorlar. (Ebeveyn4/K/35)

- Katılımcıların bir kısmı ise büyük ebeveynler ile torunlarının birebir vakit geçirme imkanlarının olmadığını, üç kuşak bir araya gelerek zaman geçirdiklerini ifade etmişlerdir:

Evde, bahçede ya da bizim evde beraber vakit geçiriyoruz. Çok nadir şöyle biz hasta falan olduğumuz zaman ya da ne bileyim bir yere gitmemiz gerektiğinde, oğlum hasta olduğunda bize geliyorlar... Onun dışında beraberiz. (Ebeveyn1/E/43)

Ya onlar bize geliyor ya da biz onlara gidiyoruz. Ev ortamında. Anneanneyle AVM'lere gidiyoruz. Anneanne, ben, kızım olarak üç kuşak. (Ebeveyn6/K/45)

Genelde biz gidiyoruz, onların evinde görüşüyoruz. Bizimle birlikte görüşüyorlar ama çok nadir de olsa bırakıyoruz dışarda bir işimiz varsa. Ama genellikle bizimle birlikte. (Ebeveyn17/E/39)

Genelde onların evinde görüşüyoruz. Yüzde seksen onların evinde, yüzde 20 dışarıdadır. Beraber görüşüyoruz. (Ebeveyn25/E/41)

- Katılımcılar, özel programları olduğu durumlarda büyük ebeveyn-torun buluşmasının kendileri için bir fırsat doğurduğunu ve bunların çocuklar tarafından da olumlu bir şekilde karşılandığını ifade etmişlerdir:

Kızım özellikle annemlerle iki üç kere tatile gitti bugüne kadar. Bir kere hatta ben iş sebebiyle çok yoğunum, oğlum da çok küçüktü, üç dört aylık falandı. Annemler mesela Sapanca'ya iki üç günlüğüne tatile gideceklerdi. Annem dedi ki "ben kızı da alayım, sen kafan rahat çalış". O zaman mesela gitmişlerdi. Bir kere annem onu Adana'ya düğüne götürdü, bir akrabanın düğününe. Gene benim bir şey vardı, eşim yoktu. Annem onu aldı gitti. (Ebeveyn2/K/38)

Bizim gideceğimiz ama kızı götüremeyeceğimiz bir programımız varsa pazar günü de bıraktığımız oluyor tabii. Mesela bir düğüne gideceğiz, kızımız "ben gelmek istemiyorum, beni dedemgilde bırakın" diyor. Akşam alabilirsek alıyoruz yoksa da orada kalıyor. (Ebeveyn14/E/46)

Genelde orada vakit geçiriyor. Nadir, işimiz olursa bir hafta sonu bazen kızımızı bıraktığımız oluyor. (Ebeveyn15/E/41)

Büyük ebeveyn ile torun arasındaki ilişkinin boyutunu öğrenebilmek adına katılımcılara büyük ebeveynin, torununun eve kaçta geldiği ve arkadaşları hakkında bilgileri haiz olup olmadığı gibi sosyal hayatına ilişkin detayların hakimiyeti sorusu yöneltilmiştir.

- Buradaki ilk farklılaşma, büyük ebeveynlerin cinsiyeti yönünde olmuştur. Büyükkannelerin torunlarının sosyal hayatına daha çok vakıf olduğu

gözlemlenirken, büyükbabaların biraz daha az bilgiye sahip oldukları görülmüştür:

Gittiği kursu bilirler, ondan sonra konuşurlar ne öğrendin diye. Robotik kursuna gider onu anlatır gösterir.... Onlar da dinler. Babaanne daha çok sorar, değer. (Ebeveyn1/E/43)

Dedesi de bilir ama belki isim olarak bilmez arkadaşlarını, ilişkilerini bilir. Ama isim olarak kreşten birkaç arkadaşı var kızımın özellikle sevdiği arkadaşları, annem bilir... Annem de dâhil olur ve isimlere kadar bilir yani. (Ebeveyn5/K/38)

Arkadaşlarının isimlerini bilirler. Annem o konuda daha titiz, genelde tanır arkadaşlarını. (Ebeveyn8/K/52)

Dede değil de arkadaşlarının isimlerini babaanneleri bilir. Babam biraz kendi de bir şey görmediği için, bizi sevmedi ama öpmeden bizi gitmezdi. Aynısını torunlarına da yapıyor, yine uzak duruyor ama işte eski toprak... Ama babaannelerine anlatırlar okulda yaşadıklarını falan, bir şey olduysa anlatırlar. (Ebeveyn16/E/46)

- Büyük ebeveyn ile torunu arasındaki ilişkinin boyutunu etkileyen bir diğer faktör ise büyük ebeveynlerin yaşına bağlı gelişen durumlardır. Büyük ebeveynlerin yaşlarına bağlı olarak torunlarının sosyal hayatlarına ilişkin bilgi düzeyleri azalmaktadır:

Tabi tüm ayrıntılarıyla anlatıyor çocuklar ama annemlerin aklında ne kadar kalıyor bilmiyorum. ()

Kızım bazen paylaşır. Arkadaşlarıyla olan durumlarını anlatır babaannesine ama oğlum anlatmaz. İsimlerini bilmezler ama akıllarında çok kalacağını sanmıyorum. (Ebeveyn19/E/41)

Küçük kızımı zaten onlar alıp bırakıyor ama büyük kızımın okulu, jimnastik kursu, dershanesi, saatleri vs. onlar karıştırıyorlar şimdi. Tam net bilmiyorlar yaşlı oldukları için. (Ebeveyn21/E/49)

- Büyük ebeveynlerin torunlarının sosyal hayatlarına ilişkin bilgileri detaylı bilip bilmemesi, birlikte ne kadar çok vakit geçirdiklerine bağlıdır. Bilhassa okul ve kurstan alıp bırakma, okul sonrası zamanını birlikte geçirme, mekânsal yakınlık gibi sebepler büyük ebeveynlerin torunları hakkında daha çok bilgi sahip olmasının önemli sebeplerindendir:

Mahalledeki arkadaşlarını bilirler. Annemler o mahallede yaşadığı için eskiden... O arkadaşlarıyla ne sıklıkla görüştüğünü de bilir. (Ebeveyn7/K/35)

Oturduğumuz yerde binadaki çocuklar var arkadaşları, okula gitmediği için başka yok. Tabi aynı binada olduğu için babaanne biliyor. (Ebeveyn11/E/38)

Hafta sonları kursa gidiyor, kurs saatlerini vs. de bilirler. Tabi arkadaşlarını da bizden iyi biliyorlar (gülüyor). Dede getirip götürdüğü için sürekli. (Ebeveyn13/E/41)

Dede aldığı zaman soruyor "Kızım ne yaptın okulda, nasıl geçti okulun?" diye. Ya da babaanne geldiğinde soruyor. O da anlatıyor hepsini. (Ebeveyn20/E/34)

- Öte yandan, büyük ebeveynlerin torunlarıyla olan mekânsal uzaklığı ve daha az görüşmeleri, büyük ebeveynlerin torunlarının sosyal hayatına ilişkin bilgilere daha az sahip olmalarına sebebiyet vermektedir:

Kursun detaylarını bilmezler, ne kursuna gittiğini biliyorlar sadece. Annem ve babamlar hafta sonu programını bilmez genellikle. Arkadaşları hakkında kreşteyken biliyorlardı, çünkü o zaman daha çok arkadaşlık ilişkisi vardı. (Ebeveyn24/E/32)

Pazartesi perşembe jimnastiğe gidiyor. Ama üçten beşe kadar mı gitti, kurs nerede bilmezler... Benim bildiğim kızımın on arkadaşı varsa, ikisini üçünü biliyordur babaanne dede. Ama tabi çok vakıf değiller. Okulunun yeri nerede dersiniz bilmiyorlar henüz. (Ebeveyn25/E/41)

- Katılımcıların çocuklarına ilişkin koyduğu kural ve gereklilik neticesinde de büyük ebeveynlerin torunlarının sosyal hayatına ilişkin bilgileri artmaktadır. Burada torunun gün içerisinde neler yaptığı, kimlerle ne şekilde vakit geçirdiği gibi sorular gündelik rutine bağlanmaktadır. Bu durum aşağıdaki ifadelerde açık bir şekilde görülmektedir:

Hepsine sahipler. Şöyle oğlumu okuldan aldığımda annem, rutinleri var. "Bugün okulda ne yaptın?" gibi benim hazırladığım sorular. Yazdım hepsini anneme verdim. Her gün çıkışta şu sorular sorulacak, yemek ne yediği sorulacak gibi. A4 kâğıdına yazdım verdim yani. Hangi arkadaşlarıyla oynadın vs. gibi sorular hevesli bir şekilde cevapları dinleyerek... Okuldan dönüşten eve gidene kadarki sohbetleri. Böyle bir rutinleri var. (Ebeveyn4/K/35)

Tabi babaannesi ve dedesi bilgi sahibi. Ama bu hesap verme şeklinde değil, onların da haberi var... Ama çocukta elimiz üstünde olsun gözetimimizde olsun ayrı ama çocukta baskı kuracak rahatsız edecek şekilde bir şeyleri yok. (Ebeveyn14/E/46)

Biz oğlumu küçüklüğünden beri konuşturmaya çalışıyoruz. Ekolalisi vardı, tekrar ederek anlaşıyordu insanlarla. Biz de onu aşması için sürekli konuşturmaya çalışıyorduk. Annemler de onu bildiği için... Babaannesi, dedesi onlar da devamlı konuşturuyor. "Okul nasıl, öğretmenle aran nasıl, arkadaşlarıyla aran nasıl, teneffüste ne yapıyorsun?" gibi her bize geldiklerinde konuşuyorlar. O yüzden de öğreniyorlar arkadaşlarının ismini doğal olarak. (Ebeveyn17/E/39)

- Büyük ebeveynlerin torunlarının sosyal hayatına ilişkin bilgileri bilmesinin bir sonucu olarak, bazı durumlarda merak sınırlarını da aşarak sosyal kontrolü artırıp ebeveyn rolünü ihlal edebildiği görülmektedir:

Hakimler ikisi de. Zaten o konuda hemen bilmek isterler. Bir şey olduğunda mutlaka ne yaptı etti öğrenmek ister... Hatta karışır da (gülüyor). Mesela bize geliyorlar diyelim, saat 7 buçuk 8 olmuş kızım hala gelmemiş. "Neden sen bu kadar izin veriyorsun?... Ona bırakırsan sen çok gider". Ben onların yanında "Saat de kaç oldu bak hala gelmedi" falan diyorum onlar da hemen işte "ama sen çok rahat davranıyorsun"... Bazı konularda kendi çocukluğumu hatırlıyorum koruyucu, aman fazla çıkmasın gitmesin bir şey olur bilmem ne. Hemen koruyuculuk devreye giriyor. (Ebeveyn2/K/38)
Annem takip eder, hatta gider bakar da gizli gizli. Okuluna gider, gittiği etüde. İyi mi davranıyorlar kötü mü davranıyorlar diye, kendine göre bir hafiyeliği var yani (gülüyor). (Ebeveyn22/E/38)

Büyük ebeveyn ile torun arasındaki sosyal ilişki araştırılmak istenmiştir. Burada katılımcılara, büyük ebeveyn ve torun arasında boş zaman aktiviteleri olarak birbirleriyle nasıl vakit geçirdikleri sorulmuş ve bu temasların sıklığı irdelenmiştir.

- Bu aktivitelerin büyük ebeveynlerin cinsiyetine göre farklılaştığı ilk göze çarpan durumdur. Cinsiyete dayalı ilk farklılaşma, oyun ve bakımın üstlenmesi noktasında olmuştur. Torunlarıyla oyun arkadaşı olan, birlikte oyun kurarak vakit geçiren büyük ebeveynlerin genellikle büyükbabalar olduğu görülürken, büyükannelerin genellikle torunlarının bakımını ve temel ihtiyaçlarını gözettiği ve bu minvalde birlikte vakit geçirdikleri anlaşılmaktadır:

Annem daha çok mutfakta çocuklara bir şey hazırlamakla uğraşıyor. Babamın daha çok dibine giriyorlar, babam da şeyi çok seviyor "sizde var mıdır başparmak badi parmak uzun hacı bilmem ne tarzı" tekerlemeyle çocukların parmaklarını yapıp gıdıklıyor... Annem daha çok onu da yedireyim diye. (Ebeveyn3/K/45)

Babamla oğlum oyun oynar. Babam sağ olsun, çocuk yaşına iniyor o süreçte. Oğlumun da özlediği şey o olur. Annemle de genelde yemek boyutuna gelince sıra, annem o kısmı üstlenir. Genelde yemeğinin hazırlanması, büyüdükten sonra pek yedirme yok ama gerçi hala yedirmesini istiyor oraya gittiğimizde...Oyun kısmı genelde babamla oluyor, bakım kısmı annemle örneğin duş alınacaksa. Duşu, yemeği annem yaptırır. (Ebeveyn23/E/33)
İşte playstation oynamayı seviyor. Playstation oynarken dedenin ona üzüm yedirmesini istiyor falan... Annemin bir yoğun yemek hazırlığı osu busu. Haliyle çocukla pek ilgilenmiyor olabilir. (Ebeveyn24/E/32)

- Oynanan oyunlarda da cinsiyete dayalı farklılaşma söz konusudur. Büyükbabalar güce dayalı oyunlar oynarken büyükannelerin beceriye dayalı oyunlar oynadığı ifade edilmiştir:

Dedemiz kaleye geçiyor oğlum futbolcu oluyor, salonda. Bir güzel futbol oynuyorlar. Anneanneyle kağıtlarla origami tarzı yapılan şeyler var ya kağıt kesmeler boyamalar. (Ebeveyn7/K/35)

Babaannesiyile beraber kek yapıyorlar, annem koyar malzemeleri, mikserle kızım karıştırır. "Babaanne ben yapacağım" diye. Tabi üst baş mutfak ne halde oluyor artık(gülüyor). Genelde yaptıkları bunlar. Dedeyle genelde babam ya sırtına alır gezdirir evin içinde, babam güya at kızım da prenses ya da Rapunzel, öyle geziyorlar. (Ebeveyn11/E/38)

Dedesı uyumludur, onun huyuna gider beraber çizgi film izliyorlar. Babaannesı titizdir, temizlik yaparken bazen eline bir şey alır, onun peşine takılır. (Ebeveyn14/E/46)

Üçü bir aradayken babamla kızım oyunlar oynar koştururlar evde. Babam kovalar. Gıdıklamaya şey yapar. Topla oynarlar evin içinde. Babam, erkek çocuklarla oynanan oyunları oynuyor genelde kızım (gülüyor). (Ebeveyn20/E/34)

- Torunla gerçekleştirilen aktivitelerde büyük ebeveynlerin eğitim, bilgi ve beceri düzeylerine göre aktiviteleri değişkenlik göstermektedir:

Babam sabahları resim yapar. Kızımı da alıyor yanına. Ona gösterir, teknikler gösterir, çok güzel işte baya kurs gibi. Birlikte çok yapıyorlar resim. (Ebeveyn2/K/38)

Annem dikim işlerinde çok iyidir. Kızım da terzi dikim işlerini anneanneden yardım alır, işte anneannesı ona iğne iplik verir. (Ebeveyn6/K/45)

İsim şehir oynuyorlar dedesiyle. Anneannesiyile ikisi bir olur, annem hani okuma yazma bilmediği için... Anneannesinin okuma yazmaya akli çok ermiyor da oğluma şu çarpım tablosu falan var ya onları soruyor... Annemle pazar alışverişı, market alışverişı yapıyorlar. Çünkü annem okuma yazma bilemediğinden hesapları yapamıyor. (Ebeveyn8/K/52)

Babaanneyle bazen kitap okuyorlar, babaanne emekli ilkokul öğretmeni. Onla kitap, okuma tarzı şeyleri seviyorlar. (Ebeveyn17/E/39)

- Büyük ebeveyn ve torun arasındaki kuşak farkı ve büyük ebeveynlerin sağlık sorunları gibi nedenler tarafların sosyal ilişkilerinin boyutunu olumsuz yönde etkilediği aşağıdaki ifadelerden anlaşılmaktadır:

Bir şeyler yeme ya da oğlumun yaptıkları şeye destek olma... Başka etkinlik yok... Bizimkilerin sabrına ve tahammülüne bağlı olarak devam ediyorlar, bir saat falan oynuyorlar. (Ebeveyn1/E/43)

AVM'lerde oyun alanlarına gidiyorlar. Üstte yemek yiyorlarmış dedesiyle. Annem fazla evden çıkmaz dizleri ağrıdığı için. (Ebeveyn9/K/50)

Bahçeye iner, onların gözetiminde olur. Apartmanda sağda solda çocuklarla oynarlar onların gözetiminde olur. Onlar da yaşlılarla birlikte otururlar. Çocuklar oynarken onlara bakarlar. Onun haricinde aralarında çok büyük kuşak farkı var, "hadi bir sinemaya gidelim olmuyor, hadi bir oyun parkına gidelim, AVM'ye falan filan" olmuyor. (Ebeveyn14/E/46)

"Dışarı çıkmak ister misin" diyor ama zaten biz yokken dedeyle çok çıkarmıyoruz. Çünkü biri yaşlı biri küçük. İki marjinal uç, risk oluyor bizim için (gülüyor). Kim kime sahip çıkacak sorunu var orada (gülüyor)... Yazın güzel bir hava varsa dışarıda dede annem üçü çıkıyor parka. Çıkıp geliyorlar ama yine de bir kısmında eşim ya da ben eşlik ediyoruz. Onların üçünü yalnız bırakmıyoruz nihayetinde ikisi belli bir yaşta. Parkta ne olur ne olmaz kaygısı var yani bizde. (Ebeveyn25/E/41)

- Teknolojik cihaz ve yeni nesil iletişim araçlarının çocuklar tarafından yoğun kullanımı büyük ebeveyn ve torun ilişkisini etkileyen önemli faktörlerden biridir. Çocuklar, tablet ve cep telefonu gibi iletişim araçlarıyla daha fazla vakit geçirmeleri, büyük ebeveynleriyle sosyal aktiviteleri sekteye uğratmaktadır. Bu durum, aşağıdaki ifadelerde açıkça görülmektedir:

Şimdi bilgisayarları var ya, anneanneyle ne konuşuyor bilmiyorum. Annem diyor ki "Fazla konuşmuyorum ki dersini yapsın. Ben konuşsam dersini engeller" diyor. Dedesi diyor "ses çıkarmıyoruz, ders çalışsın" diye. Oyun oynuyor muhtemelen (gülüyor) (Ebeveyn8/K/52)

Boş zamanlarda daha çok eve geldikten sonra oradaki bağ kopuyor. İhtiyaçlar karşılandıktan sonra ödevi varsa ödevini yapıyor yoksa da eline telefonu alıp video izliyor. Biz gelene kadar babaanne ve dedesiyle o bağ kopuyor. Herkes kendi kabuğuna çekiliyor. Oturup ortak bir sohbet paylaşım işine girmiyorlar, çok nadir. Çünkü ellerinde şu an cep telefonu var. Cep telefonu olunca biraz daha kapanıyorlar içlerine. (Ebeveyn10/E/41)

Tabi tablet biliyorsunuz yeni nesil çok seviyor, "bakın oynayabiliyorum" diye oynadığı oyunları gösteriyor babaanneyle dedeye. (Ebeveyn17/E/39)

Geçen oğlumu gördüm, babaannesine drone uçurmayı öğretiyordu evin içinde. Genelde bu oyunları oynar... Kızım babaanneyle daha çok telefonu için yaklaşıyor. Gerçi mecbur kaldım telefon aldım yeni. Ama ondan önce babaanneye gidip telefonu alma ilişkisi vardı onunla (gülüyor). (Ebeveyn19/E/41)

- Büyük ebeveynlerin torunla geçirdiği zamanlar ve gerçekleştirilen etkinlikler kuşaklararası aktarımın önemli bir parçası haline gelmektedir. Yapılan ortak

aktiviteler kimi zaman beceri ve tecrübelerin aktarımı ve çocukların toplumsallaşması adına önemli rol oynamaktadır:

Babamın bir tane terası var eğer yaz günüyse orada bir şeyler yetiştiriyor. Çocuklar gittiklerinde mutlaka su kovağını alıp suluyorlar birlikte... Çocuklar oraya girdikleri anda "hadi bakalım sofrayı kurun" deyip... Yardım ediyorlar anneanneye. (Ebeveyn3/K/45)

Birlikte en çok yemek yapma aktivitesini yapıyorlar. Ateşini kendi yakacak, kendisi yelleyecek. "Dede hadi kebab yapalım seninle" diye böyle bir düzen. Telefonu direkt "kebab yapıyor muyuz dede?" diye açıyor (gülüyor). (Ebeveyn4/K/35)

Beraber misafirlğe giderler, akraba ziyaretleri olabiliyor, komşu ziyareti. (Ebeveyn6/K/45)

Birlikte çam kozalağı toplarlar, mantar toplarlar. Bahçeleri sulamak, toprakla çapa falan yaparken oğlumun küçük aletleri var o da kazar taşları toplar. Salatalık, domates ne varsa onları toplamaya yardım eder. (Ebeveyn7/K/35)

Annem de babam da namaz kılıyor, bazen onlarla namaz kılıyor. Elini ayağını yıkıyor böyle abdest alıyor namaz kılıyor. Duaları onlar öğretti, bazen yaz tatilinde Kuran öğretiyor. Diyor "dedem bana Kuran öğretiyor". (Ebeveyn9/K/50)

Köye gittiklerinde de beraber, misal biber toplarlar domates toplarlar birlikte. Ekerken annem hep kızımınla birlikte ekti, ikisinin mahsülü mesela bu sene yediğimiz şeyler (gülüyor)... Ekmeden önce toprağı havalandırdıklarında beraber yaptılar dede toprağı sularken beraber suladılar. Meyveleri beraber topladılar. (Ebeveyn20/E/34)

Babaannesiyile bazen komşuların çocuğı oluyor ev ziyareti yaparlar hem komşunun çocuğıyla oynar... Dedesiyle birlikte bahçede uğraşmasını. Babam ona basit işler veriyor orada, işte "şu taşı şuraya taşı" gibi o da onu yapıyor. (Ebeveyn23/E/33)

- Bir araya gelme amacı torunuyla sosyalleşme olmayan büyük ebeveynlerin gündelik temel faaliyetlerini ortak sosyal aktiviteye dönüştürme etkinlikleri dikkat çekmektedir. Bu durum daha çok torun bakımını üstlenen ilişkilerde söz konusu olmaktadır. Bir aktivite ve faaliyet özelinde bir araya gelmekten ziyade çocuk bakımını üstlenen büyük ebeveynler, rutin işlerini gerçekleştirirken yanlarında torunları bulunmaktadır:

Annemle pazar alışverişi market alışverişi yapıyorlar. (Ebeveyn8/K/52)

Annem yemek yaparken şunu doğra diyor, hamurla oynuyorlar falan. Pazara gittikleri zaman alışveriş yapıyorlar onun istedikleri meyveleri alıyorlar. (Ebeveyn9/K/50)

Dede habercidir, bizimkiler de çizgi filmcidir. Muhakkak çocuklar galip gelir, babaanne de çocuklardan yana olur. Haber kapanır, çizgi film izlenir. İster istemez gidecekleri bir yer olmadıkları için onların da beraber çizgi film izliyorlar... Dedesi bir şey istedi ya da acıktı yemeğın hazırlanmasını istiyor,

oğlum da "biraz bekleyeceksin" der... Zaten oturdukları yerde bahçe var, babaannesiyile bahçeye çıkarlar iki kardeş kendi arasında. Babaannesi alır marketleri gezdirir, o şekilde... (Ebeveyn16/E/46)

Markete gidiyor babaanneyle. Zorunda kalırsa pazara götürüyor. Pazara gitmek zorunda kadın, iki çocukla gidiyor mecburen. Annem çocuğun hoşuna gitsin diye illa bir aktivite bulmaya çalışmaz, hayatın akışını yaşar çocuk da ona ayak uydurmak zorunda kalır. Ama çocukların da bu hoşuna gidiyor zaten. (Ebeveyn24/E/32)

- Çocukların sürekli olarak büyük ebeveynlerini yakında hissetmeleri, onları pek çok faaliyete ortak etme isteğini de beraberinde getirmektedir. Çocukların büyük ebeveynleriyle olan etkileşim sıklıklarından kaynaklanan hediyeleşmeleri, katılımcılar tarafından şu şekilde belirtilmiştir:

Marketteyken anneannesinin hoşuna gidebilecek bir şey varsa "bunu anneanneme alabilir miyiz" o şekilde hediye alır. (Ebeveyn6/K/45)

Kızım yolda giderken diyor ki bir gül bulsa ot çöp "aha bunu dedeme götüreyim" veya "anneanneme götüreyim" diyor, böyle hediyeleşiyorlar. (Ebeveyn9/K/50)

Kızım yapar, oğlum yapmaz. Kızım mesela bahçede sokakta bir çiçek görürse onu koparır verir, babaannesine götürür. Yediği bir şey varsa muhakkak ikram eder. Oğlumda öyle bir şey yoktur. (Ebeveyn16/E/46)

Oğlum değil de kızım yapar, mesela alışverişe gittiğimizde "babaanneme de etek alın, yok şunu alın bunu alın" diye böyle talepte bulunuyor. Bazen alıyoruz bazen almıyoruz ama öyle bir şey olduğu zaman istiyor yani. Yemeğe gittiğimizde ikisi de "Babaannemi de götürelim" diyorlar. (Ebeveyn19/E/41)

- Büyük ebeveyn ve torun arasında paylaşılan ortak faaliyetler, çocukların okul sosyal etkinliklerinde de kendini göstermektedir. Katılımcılar, çocukların bu etkinliklere büyük ebeveynlerini bizatihi davet ettiğini ve özel günlerde onlarla olma isteklerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir:

Şimdi 23 Nisan olacak provalara başladık oğlum da görevli, folklor ekibinde. Oğlum her şeyi hazırladı "anneanne hiç karışmıyorum, 23 nisanda bir hafta öncesinde geleceksiniz burada olacaksınız gösterime geleceksiniz" diye. Şimdiden davet etti. (Ebeveyn7/K/35)

"Dede bak geleceksin" diyor, "gelmezsen küserim" diyor. Etkinliklere kızım davet ediyor. O da "kızım iki ayağım şeyde olsa kanda olsa gene gelirim" diyor. Anneannesine de diyor "babam getirsin sizi taksiyle, dizlerin ağrıyor ya" diye. İllaki geliyorlar. "En önde oturacaksınız bak, herkesin annesi, babası, anneannesi, dedesi geliyor. Siz gelmezseniz üzülürüm" diyor. (Ebeveyn9/K/50)

Soruyor da davet de ediyor, "hatırlıyorsunuz değil mi yarın şu saatte gösterim var" diyor. Onlar da "evet kızım, zaten beraber gideceğiz arabayla" diye garanti altına alıyorlar. (Ebeveyn10/E/41)

Gösterileri olduğunda geçen sene folklorla gönderdim babaanneyle dede de katılıyor. Beni de çağırıyorlar onları da çağırıyorlar. Ben işte olduğum için gidemiyorum bizimkiler gidiyor. (Ebeveyn12/E/37)

Tüm programlarında, bugüne kadar altı yedi tane gösterisi olmuştur hiçbirini kaçırmadılar. Hepsine geldiler. Oğlum davet eder, geçen 29 ekimde gösterisi vardı yine. "Yarın beni izlemeye hepiniz geleceksiniz. Beni orada yalnız bırakmayacaksınız" diyor. Davet eder yani... (Ebeveyn13/E/41)

Katılımcılara, çocukların büyük ebeveynleriyle telefonla veya mesajla iletişim sıklıkları, nedenleriyle birlikte sorulmuştur.

- Torunlar üzerinde büyük ebeveynlerin sosyal etkilerinin yüksek olduğunu, telefonla arama isteklerindeki ifadelerden açık bir şekilde görülmektedir. Torunlar, büyük ebeveynleriyle kendi istek ve iradeleri doğrultusunda duymuş oldukları özelemlerini gidermek amacıyla çeşitli yoğunlukta iletişim kurma istekleri görülmektedir:

Oğlumun kendi telefonu var, ablasına özeniyor diye... Bazen açar, "dede bugün evdeyim. Beni çok arayın." der. Onlar da bir iki kere arka arkaya ararlar konuşurlar. (Ebeveyn1/E/43)

Bizim haberimiz olmadan bir bakıyorum mesela ben mutfakta yemek yaparken sesler geliyor, "oğlum ne yapıyorsun" diyorum. "Anneannemle konuşuyorum ona bir şey sormam lazım" ya da "özledim aradım" diyor. (Ebeveyn7/K/35)

Genelde benim kız arıyor dedeyi. Beni gösteriyor falan. Bir de babamla birlikte hattı aynı yaptık benimkiyle, çünkü yetmiyordu... Kendi aramızda ücretsiz konuşuyoruz. (Ebeveyn9/K/50)

Çocuklar haftada iki kere ararlar. Kendileri arar direkt. Benden alırlar telefonu, öyle ararlar. Babaanneyle dede çok sık aramaz. (Ebeveyn16/E/46)

Zaten her gün konuşuluyor da bazen dururken aklına geliyor "hadi babaanneyi arayalım" diye. (Ebeveyn17/E/39)

- Çocuklar, büyük ebeveynleriyle iletişime geçme nedenleri olarak birlikte plan yapmak, mutluluk ve sevinç paylaşımına ek olarak ebeveynlerini şikayet etme aracı şeklinde çeşitlenmektedir.

Şimdi telefonla görüşmeyi öğrendi, açıyor anneannesini arıyor WhatsApp'tan. Hafta sonu arıyor "anneanne ne yapıyorsun size gelelim mi? Bir şey yapalım mı?" gibi teklifte bulunuyor. İllaki arıyor hafta sonu. (Ebeveyn4/K/35)

Küçük kızım söylüyor babaannesine, "babaanne bana krep yapsana yarın" diyor. (Ebeveyn21/E/49)

Ama mesela önemli bir şey olduğunda, heyecanlandığı bir şey olduğunda anneannesiyse eğer ben telefonla konuşuyorsam hemen telefonu elimden çeker "anneanne, dede böyle böyle oldu" diye heyecanla anlatır. Ya da şu an tekvandoya gidiyor, hareketleri falan yeni yeni öğreniyor. Kendini videoya

çektirir. "Anne hemen bunu gruba gönder, dedemlere gönder görsünler" gibi şeyleri var. (Ebeveyn5/K/38)

Oğlum da der, aklına geldikçe özledikçe "anne ananemi arayalım mı? Bugün onun sevdiği film var" der. Annem Gönüldağı'nı, Masterchef'i falan izliyor, "hadi anne ananeme soralım izliyor mu" ya da "sobayı yaktılar mı kestane var mı üzerinde" diye o an merak ettiği bir şeyi sorar. İşte arıyor "dede oraya kar yağıyor mu buraya yağıyor" diye öyle çok aramıştır. (Ebeveyn7/K/35)

Benim telefonumdan görüntülü arıyor. Genelde benim kız arıyor dedeyi...

Alıyor telefonu ben kızdığım zaman, beni şikayet ediyor. (Ebeveyn9/K/50)

Ya da ben bir şey dediğim zaman kaldırır telefonu "babam böyle dedi şöyle dedi" diye beni şikayet etmek için arar (gülüyor). (Ebeveyn13/E/41)

- Kimi durumlarda büyük ebeveynle torunun iletişime geçmesi için aracı kuşağın teşvik edici rolü önem kazanmaktadır. Çocuklarının yanında ebeveynleriyle konuşarak teşvikte bulunması, hatırlatması, konuşurken telefonu çocuklara uzatması gibi durumlar da söz konusu olmaktadır. Ayrıca büyük ebeveynlerin iletişim beklentisi de aracı kuşağın bu rolünü pekiştirmektedir:

Babam kızıma şey demiş "sen beni neden aramıyorsun?" diye. Kızım çok içlendi, Ben de hatırlatıyorum ama "bir anneanneni ara bakalım ne yapıyorlar?" diye. Ben özellikle çocukların yanında konuşuyorum annemlerle. (Ebeveyn3/K/45)

Biz aradığımızda konuşur, spontane geliyor. Telefonu veriyorum kızıma. Annem diyor "kızım ne yapıyor?". O oradan laf atıyor derken öyle oluyor. (Ebeveyn15/E/41)

Babanne ve dede de iletişime geçmek istiyorlar. Aradıkları zaman oğlumu sorup konuşmak istiyorlar. Oğlum o an daha heyecanlı ilgi çekici bir şeyi yoksa konuşuyor ya da söylemek istediği bir şey varsa mesela, bazen biz onu dürtüyoruz. (Ebeveyn23/E/33)

5.3. Duygusal Dayanışmaya İlişkin Sonuçlar

Katılımcılara büyük ebeveyn ile torun arasındaki duygusal yakınlığın nedenleri ve çocuklarının hangi büyük ebeveyne daha yakın olduğu sorulmuştur.

- Katılımcıların büyük çoğunluğu, bu yakınlık sebebini büyük ebeveynlerden torunlara olan fedakârlık, merhamet, şefkat ve mutluluk odaklı olduğunu ifade etmişlerdir:

Bir de gerçekten annemin ve babamın kızıma karşı merhametli ve yakın olması. Yani bence onlar çok etkili. Çünkü çocuk kendisinin sevildiğini her zaman bilir. Onların da onu sevdiklerini, kıymet verdiklerini biliyor. (Ebeveyn5/K/38)

Küçüklükten beri onlara bıraktım ya ayrı bir bağları var. Tekne kazıntısı benim kız, annemler de diyor ki “İyi ki olmuş, bize de neşe oldu can yoldaşı oldu” diyor... Çok sık görüştükleri için, çok ilgilendikleri için, çok sevdikleri için... Biliyorsun, çocuklar ilgiye, sevgiye... Biz de veriyoruz ilgi ve şefkat ama onlarınki daha bir ayrı oluyor demek ki. (Ebeveyn9/K/50)

Onlarla konuştuğu zaman daha rahat oluyor benimle konuşmasına göre. Daha çok şefkat gösterdikleri için olabilir. (Ebeveyn17/E/39)

Annemden kaynaklı o yakınlık. Annem biraz dışa dönük bir insandır böyle hep verici tarzdadır. Annemin duygusal olarak hissetmesinden kaynaklı. (Ebeveyn22/E/38)

- Büyük ebeveynlerin torunlarıyla kurduğu “oyun arkadaşlığı” bağı ve çocukların isteklerinin büyük ebeveynler tarafından yerine getirilmesi de bu yakınlığın önemli sebeplerindendir:

Çocuk oyun oynarken ona arkadaş oluyorsanız çocuk sizinle vakit geçiriyor. (Ebeveyn1/E/43)

Her ikisi de dedeye daha yakın. Çünkü dede onların sadece oyun arkadaşı oluyor. (Ebeveyn3/K/45)

İkisi de babaanneye daha yakın. Çünkü babaanne seviyor, onlarla oyun oynuyor. (Ebeveyn19/E/41)

Babamla oğlumun oyun oynaması. Özellikle legoyu çok oynadıklarını hatırlıyorum. Babam da keyifle oynardı. (Ebeveyn23/E/33)

- Bu yakınlığın diğer önemli sebebi ise çocukların küçük yaşlarından itibaren büyük ebeveynlerinin yanında büyümeleridir:

Anneanneye daha yakın. Onunla daha çok vakit geçirdiği ve baktığı için zamanında bebekken. (Ebeveyn2/K/38)

Kızımın zaten onların elinde büyümüş olması, doğduğundan beri hep onlarla temas halinde olması. (Ebeveyn5/K/38)

Bizim çalıştığımız göz önüne alınırsa onlara biz hiçbir zaman bakıcıya kreşe zorunlu tutmadık ve oraya bırakmadık. Onun haricinde hep babaanne ve dede baktı... Küçüklükten beri bakımlarını onlar ilgilendiği ve üstlendiği için. (Ebeveyn10/E/41)

Daha önce bir sene geceler hariç bilfiil vakit geçirmiş olmaları. İkincisi babamın annemin ona olan yakınlığı. Birlikte vakit geçirdikleri için... (Ebeveyn23/E/33)

- Katılımcıların yoğun çalışma koşulları ve çocuklarına gerekli ebeveyn ilgisini gösterememeleri, çocukların ebeveyn desteğini büyük ebeveynde aramalarına ve bu minvalde yakınlık duymalarına yol açabilmektedir:

Mesela eşim de ben de bazen oğlumu duyamıyoruz soruları galiba yorgunluktan. Ama anneanneyle dede her şeyine ince ince cevap veriyorlar merhametle. Çok cömertler sevgi konusunda. Onun için aşırı bir bağ var aralarında. (Ebeveyn7/K/35)

Anne baba hem çalıştığımız için biz o şeyi gösteremiyoruz. Zaten gittik saat akşam altı yedi oluyor. E dokuzda yatıyor, arada iki saat kalıyor. İki saatte de biz ilgilenemiyoruz. Yemektir uğraştı ödeviydi derken iki saat geçti. Çocuğa o istediği sevgiyi gösteremiyoruz. İlgini de bu sefer dededen neneden görüyor bu sefer onlara yöneliyor. (Ebeveyn13/E/41)

Küçük kızım babaannesini çok seviyor, sonuçta annesinden daha çok ilgileniyor şu an. Yemeğini veriyor, ediyor. Banyosunu da yaptırıyor bazen. (Ebeveyn21/E/49)

Çünkü anne çocuğun yaşamsal ihtiyaçlarını karşılıyor genel olarak işte yedirmesi içirmesi vs. Babaanneyle arasındaki ilişki de bence öyle. Onun yaşamsal ihtiyaçlarını karşıladığı için yedek anne rolünde. O yüzden onunla daha fazla bağ kuruyor. (Ebeveyn24/E/32)

- Çocukların büyük ebeveynlerine yönelttiği sevgi ve yakınlık gibi duyguları onlara hazırladıkları hediyelerle göstermektedir. Bu hediyeleşmenin büyükbabalardan ziyade büyükannelere yöneltildiği, çocukların büyükanneleriyle kurduğu duygusal dayanışma ile açıklanabilir:

Oğlum bir yere gittiği zaman her şeyi çift alır, üç alır bazen. Bu kuzenime, bu anneanneme, bu dedeme şeklinde. Ama dedeyi unutuyor genelde onu alan taraf olarak gördüğü için. (Ebeveyn4/K/35)

Resim falan yapıyor ya da burada çiçek gördü koparır onu neneme götüreceğim diye. Dedesine fazla şeyi yok da... (Ebeveyn13/E/41)

Kızım ayrıca resim de yapıyor hepimize, dede dışında. (Ebeveyn22/E/38)

Kızım çiçek yapar bir kağıda, arkasına kalp çizer onu götürür babaannesine. Mesela "babaannene gideceğiz" derim, "tamam, olur. O zaman ben bir şey çizeceğim babaanneme" der. Dedeye yapmadı şimdiye kadar. (Ebeveyn25/E/41)

- Çocukların büyük ebeveynlerini "otorite boşluğu" olarak görmesi ve onları, ebeveynlerin koydukları kurallardan "kaçış ve kurtuluş yeri" olarak benimsemeleri bu yakınlığın sebepleri olarak görülebilmektedir:

Neden yakın olmasınlar? Yorulduğu yere köy kuruyorlar çünkü. E tabi biz o kadar değiliz yani. Bazen katı olabiliyoruz hayır diyebiliyoruz. Ama mümkün mertebe babaanne dedesi demez. Şöyle diyemez, hayır dedikleri anda boynunu büküp dudaklarını büzüştürdüğü anda tekerler suya iniyor onlarda. (Ebeveyn14/E/46)

Benden görmediğini, annesinden görmediğini oradan görüyorlar. Biz bazen "yok" diyebiliyoruz ama babaanne "yok" diyemiyor. Onlar her şeyini yaptığı için... Mesela oğlum yemeği çok seviyor. Diyelim yaptı ya kahvaltısını, bir saat

sonra “babaanne bir daha patates kızart”. Eşim yapmaz ama babaannesini kalker bir daha kızartır. (Ebeveyn16/E/46)

Biraz da bizim çocuklara herhalde bunaltıyoruz diye düşünüyorum. Çünkü son zamanlarda babaanneyi bir kurtarıcı olarak, bir kaçış olarak görmeye başladılar. İkisi de... Mesela eve gidince ben “ders yapın diyorum”. Ders yapmamak için ya oraya kaçmaya çalışıyor ya da “sen kızılıyorsun yaptırırken” diyorlar. (Ebeveyn19/E/41)

- Yine aynı sebeple, çocuklar otorite koyan büyük ebeveynlere karşı biraz daha az yakınlık duyulabilmektedir:

Dedeye daha yakın olduğunu düşünüyorum. Çünkü babam daha uysal daha mülayim. Anneanne biraz kuralcı. “Evi temiz tut. Dersini çalış. Telefonu bırak elinden” gibi kurallar koyuyor ya... Dedeye daha iyi. (Ebeveyn8/K/52)

Dedeyi çok seviyor, her dediğini yaptığı için. Biz kadınlar biraz daha şeyiz, “yok” demeyi biliyoruz. Ama dede “yok” demiyor, her şeyi yapmaya çalışıyor ondan dolayı. (Ebeveyn9/K/50)

Dedeye daha yakın sanki. Çünkü babaanne bazen ister istemez hayır diyebiliyor bazı şeylere. Ama dede “ya bırak çocuktur elleme”. Babaanne biraz titiz, çocuk ister istemez nihayetinde. Babaanne bazen “aman kızım dikkat et. Dökülüyor, şurada ye. Dolaşma elinde” diyor. Dedesi de “Elleme çocuğu, dökülsün. Süpürürüz gider” modunda. (Ebeveyn14/E/46)

Katılımcılara, büyük ebeveyn ile torun arasındaki özlem, hasret, düşkünlük gibi duygusal konularda karşılıklı paylaşım sıklığı sorulmuştur.

- Katılımcılar, çocuklarının büyük ebeveynleriyle sürekli görüşme, bir arada olma ve duygusal paylaşım isteğinde olduğunu belirtmişlerdir:

Bizde şöyle bir şey var, atıyorum sabahtan akşama kadar beraberler ya. Akşam “hadi eve gidiyoruz” dediğimiz anda başlıyor ağlamaya. Yok “babaannem de gelsin dedem de gelsin” ya da “ben gitmek istemiyorum”. Karşılaşıyoruz bunlarla. Ya da onlar bize geldiğinde “hadi biz gidiyoruz” diyor annem. “Gitmeyin, gitmeyin” diye ağlıyor. (Ebeveyn11/E/38)

Hele ki evde sıkıldıkları zaman, yağışlı havalarda falan çıkmadıklarında işte “babanemgile gidelim” diye muhakkak söylerler. Özledikleri zaman haftada üçe çıkıyor işte o da akşamları oluyor genelde, akşam saatlerinde inerler. (Ebeveyn16/E/46)

Onlardan ayrı kaldığı zaman onları istiyor. “Özledim” diyor, “ben babaanneme gitmek istiyorum” diyor. “Babaannemde kalmak istiyorum” diyor. Onlar köydeyken de normal rutinde de diyor. Eve çıkıyoruz iki dakika oluyor, “ben babaannemi özledim. Beni aşağı götür” diyor. Yok da diyemiyorsun (gülüyor). (Ebeveyn20/E/34)

Küçük kızımın babaannesine düşkünlüğü çok. Mesela tatile gideceğiz “babaannem de gelsin. Babaannem gelmezse ben gitmem etmem” diye trip atıyor. (Ebeveyn21/E/49)

- Katılımcılar, büyük ebeveyn-torun görüşme süreleri uzadıkça tarafların birbirlerine özlemlerini dile getirdiklerini ifade etmişlerdir:

En son şöyle oldu annemlerle uzun süre görüşemediler. Oğlum eve gelince kızıma "Anneannemle dedem sana küsmüşler, hiç arayıp sormuyormuşsun. Seni çok özlemişler ama sen hiç aramamışsın". Kızım da hemen aradı. Ertesi gün hemen "anne bugün anneannemlerde kalayım en iyisi. Zaten epeydir kalmadım, çok özledim" falan diye. (Ebeveyn2/K/38)

Görüşmedikleri zaman her iki taraf da dillendiriyor. "Dedemleri özledik. Ne zaman gideceğiz, gelmiyorlar mı". Annemler de "çocukları çok özledik, getirmiyor musunuz" diyorlar. (Ebeveyn3/K/45)

Anneannesine yoğun duygular hisseder. Telefon açıp "anneanne gelsene, seni özledim" diyerek davette bulunur. Birdenbire anneannesini arayıp "seni özledim" der. (Ebeveyn6/K/45)

O süre uzadı mı, o bir aylık süre uzadığı zaman iki taraftan da "özledik, gidelim" diye. Hem oğlum söylüyor hem de annemler de "özledik, hadi gelin ya da biz gelelim" diyorlar. (Ebeveyn23/E/33)

Katılımcılara, büyük ebeveynleriyle vakit geçiren çocuklarının kendilerini nasıl hissettikleri sorulmuştur. Bu deneyimini katılımcılarla paylaşması, paylaşma düzeyleri ve sıklığı öğrenilmek istenmiştir.

- Katılımcıların neredeyse tamamı, çocuklarının büyük ebeveynleriyle birlikte vakit geçirmelerinden oldukça mutlu olduklarını gözlemledikleri ve çocukların bu mutluluğu açık bir şekilde ifade ettiklerini belirtmişlerdir. Büyük ebeveynlerin torunlarına sunduğu ilgi ve ihtimam, bu mutluluğu pekiştiren önemli bir unsurdur. Ek olarak, çocuklarının büyük ebeveynleriyle geçirdikleri zaman dilimindeki yaşadığı mutluluğu ve güzel anıları bir süre daha anlatmaya devam ettikleri katılımcıların şu ifadelerinde yer bulmuştur:

Mutlu hissediyor. Söylüyor, "dedeyle şunu yaptık" vs. diye anlatıyor. Gelirken sarılışından, giderken uğurlayışından işte detaylı konuşmasından falan anlıyorsun mutlu oluyor. (Ebeveyn1/E/43)

"Anne biliyor musun bugün neler yaptık o kadar mutluydum ki! Anneannem bana şunu yaptı ben istemeden benim isteyeceğimi düşündüğüm halde" ... Oğlum "Ben daha söylemeden anneannemin içine doğuyor benim sevdiklerim. Anneannem beni çok iyi tanıyor". Mesela bu cümleyi çok kullanır. Hep böyle güzel şeyler söylüyor. Onlarla birlikteyken çok mutlu olduğunu kendisinden anlıyoruz, gülücüklerle geliyor çünkü cıvı cıvı geliyor. (Ebeveyn7/K/35)

Oradayken daha mutlu oluyor çünkü orada ilgi fazla. Bir de orada el üstünde tutuyorlar. Biz aldığımız zaman biraz buruk oluyor, surat asıyor ama oradayken gülüyor eğleniyor. (Ebeveyn13/E/41)

Onlarla birlikte olduğu zaman mutlu olduğunu görüyorsunuz. Şimdi kendimden düşünüyorum ben de dedeme gittiğim zaman mutlu oluyordum. Sınırsız sevgi görüyor, devamlı ilgi gösteriliyor. Oradan çıkınca daha mutlu bir çocuk olarak çıkıyor evlerinden. (Ebeveyn17/E/39)

Mutlu oluyor genelde. Şuradan anlıyorum ben kızımı her yere götüremiyorum gelmek istemiyor. Ama “babaanneye gidelim mi” dediğimde “oluuur” diyor. O “olur” onun isteyerek gittiği bir şey. O “olur” diyerek gittiği yer çok az, işte oyun alanları, park, babaanne... Babaanne istediği yerlerden biri. (Ebeveyn25/E/41)

Onlardan ayrıldıktan sonra özellikle oyun oynadılarsa mesela ayağını uzatıp “dedemin yaptığı gibi yapsana” diyorlar. Ya da hamur vs. yapıyorsak “biliyor musun anneannem de böyle yapıyor” diyor, “suyunu şöyle koyuyor” falan. “Yumurtasını böyle kırıyor” diyor. Sürekli anlatmayı devam ettiriyorlar. (Ebeveyn3/K/45)

- Her ne kadar çocuklar, büyük ebeveynleriyle geçirdikleri zaman diliminden mutlu olsalar da oradaki monotonluktan sıkıldıkları ve kendi rutinlerini özlediklerini belirtmektedir. Ayrıca katılımcılar, büyük ebeveyn ile geçirdiği vaktin rutinin bir parçası haline gelmesinin çocuklarda farklı bir duygunun uyandırmadığını bildirmişlerdir. Katılımcılar, tarafların birbirleriyle geçirdikleri zaman diliminde yaşadığı olumsuzlukları, üzüldüğü durumları ve memnun olmadığı anların bir şikayet unsuru olarak paylaşılarak hoşnutsuzluğun çocuklar tarafından dile getirildiğini şu ifadelerle belirtmişlerdir:

Sadece bazen çok uzun süre kalırsa mesela iki günden fazla kalırsa evdeki o arkadaşları ya da ne bileyim kendi rutinini özleyebiliyor, sıkılabiliyor orada. Çünkü orada da daha bir monoton hayat var, anneanne babaanne evi daha da monotondur ya. Ama kendini huzurlu hissedersin ama çok uzun süre de kalamazsın (gülüyor). Çok uzun süre kalmak istemiyor, sıkılıyor. Ama bir iki gece onlar için güzel. (Ebeveyn2/K/38)

Büyük kızım biraz daha soğuk yapı olarak. Çok fazla gitmez. Gittiği zaman da tabi genelde bizim zorumuzla, sıkılmış hissediyor kendisini. Gittiğimiz zaman koltuğun üzerine uzanıyor “baba ben sıkıldım” diyor. “Birazdan kalkacağız” diyorum. Sıkılıyor. (Ebeveyn21/E/49)

Soruyoruz mesela, “nasıl geçti günün”. “İyi geçti” deyip kapatıyor. Hiç detay vermez... Bir de hafta içindeki durum rutine bağlanmış bir şey, okuldan çıktım, babaanneme gittim yemek yedim gibi babaannesiyile dedesini rutinin bir parçası olarak görüyor. Yapacağı başka bir şey yok çünkü. Onun için ayrıca heyecanlandırmıyor onu, eve nasıl geliyorsa oraya da öyle gidiyor. (Ebeveyn14/E/46)

Paylaşmazlar çünkü artık sıradan olduğu için... Her gün beraberler, sıradanlaştı. Aynı evde yaşıyormuş gibiyiz şu an. (Ebeveyn19/E/41)

Babam kızdığı zaman söylüyorlar “dedem bize kızdı” diye onları söylüyorlar. “Babaannem bize ilgi gösterdi, dedem bize kızdı” gibi öyle şeyler... Oluyor tabi. Herkes el bebek gül bebek torununa bakacak diye bir şey yok. Dediklerini yapmama, kızma gibi şeyler oluyor. Belli bir yerde kızmak zorunda kalınabiliyor. (Ebeveyn12/E/37)

Dedelerinden biraz serzenişte bulunuyorlar. Mesela dedeleri domates eker, biber eker. Bunlar oralara girdiği için kızabilir. Dede dokundurtmaz. Çiçeğine dokunsunlar dede ortalığı yıkar. Dövme kesinlikle yoktur ama kızabilir. Ondan yakınırlar. Bana hemen söylerler hatta dedesi bile gözümün içine bakar “söyleyecek mi çocuklar” diye. (Ebeveyn16/E/46)

Katılımcılara, çocukların büyük ebeveyn algısı sorulmuştur. Çocukların gözünden büyük ebeveynin kim olduğu ve neye tekabül etmekte olduğu merak edilmiştir. Katılımcılar, çocukların gözünden büyük ebeveyn algısının tek olmadığı; büyükanne ve büyükbaba olarak farklılaştığı görülmektedir.

- Katılımcıların çoğu, büyükannelelerin torunlarının ebeveyn eksikliğini gidermeye yardımcı olan “ikinci anne” konumunda olduğunu ifade etmiştir. Çocukların büyükannelelerini koruyucu, kollayıcı, ihtiyaçlarını gideren kişi ve birincil bakım faaliyetlerini üstlenen kişi olarak görmekte olduğu katılımcıların şu ifadelerinde yer bulmuştur:

Annem, normalden fazla yalnız kaldığında duygusal boşluğunu neredeyse yoka çevirdiği ikinci anne. Anneme bir iki kere “anne” dedi. Annem bunu engelledi, “rol karmaşası olmasın” dedi. İkinci anne, anneannesini oğlum için. (Ebeveyn4/K/35)

Anne yarısı diye düşündüğünü düşünüyorum. Benimle özdeşleştiriyor. Benim annem çünkü. Ben onun annesiyim. Benden daha kıymetli olduğu anların olduğunu hissediyorum. Benden daha çok güvendiğini hissediyorum. (Ebeveyn8/K/52)

Anneanne kızımı kreş dönemine kadar büyüttüğü için onun için ikinci bir anne konumunda. Benim eksikliğimi anneannesine gidermeye çalıştığı için onun için çok değerli. “kalbimin en özel yerindesin” demişti bir kez anneannesine... Aralarında farklı bir bağ vardır. Benden ve babasından sonra en yakın olduğu için. (Ebeveyn6/K/45)

Ben şu cümleyi oğlumdan çok duydum “iyi ki anneannemle büyümüşüm anne. Ben çok üzülüyordum sen beni bırakıp işe gittiğinde ama”. Bıraktığımdaki o boşluğu annemle babam o kadar güzel doldurmuş ki. Yemesinden içmesine, ilgilenmesine, parka götürmesine her şeyiyle. İşime daha dört elle sarıldım. Bazen diyordum, “iş mi bıraksam. Oğluma haksızlık mı yaptım” diye bu eleştiriyi kendime çok yapıyordum ama oğlum bana böyle deyince mutlu oluyordum, duygulanmışım tabi. (Ebeveyn7/K/35)

Anneanne, anne yarısı. Benden sonra bir ailesinin, ben bırakıyorum ya orada emin ellerde hissediyor. Mesela köye gitmişlerdi annemgil. Komşuya geçmişti kızım, iş saatim uymadıydı mecburen. İstemedi mesela. Onların yok olmasından korkuyor yaşlandıkça. Bir şey isteyeceği zaman “anne” diyor. (Ebeveyn9/K/50)

Babanne kızımın gözünden yemek yapan, evin işini gören, herhangi bir hastalığında ona yardım edebilecek, onu koruyacak, istediğinde onunla oyun

oynayabilecek bir konumda babaanne. Herhangi bir sıkıntısı olduğunda onun kapısını çalabilecek konumda. (Ebeveyn20/E/34)
Küçük kızım için her şeyi. Annesi gibi görüyor, "her şeyim o benim" diyor. Hatta bazen biz küçük kızım ile birlikte yatıyoruz. Orada bile söylüyor yatarken "ben en çok anne seni, sonra babamı, sonra babaannemi seviyorum" diyor. Ablasını bile babaannesinden sonra sayıyor. (Ebeveyn21/E/49)

Aynı soru, çocukların büyükbabaları için de sorulmuş ve çocukların gözünden büyükbabaların kim ve neye tekabül etmekte olduğu merak edilmiştir. Katılımcıların çoğu, çocukları için büyükbaba algısının evin büyüğü ve oyun arkadaşı olduğunu ifade etmiştir. Büyükanne için daha duygusal yanıtlar gelmiş ve olumsuz bir yargıya rastlanmamıştır. Fakat katılımcılar, çocuklarının algısından büyükbabalarını açıklarken nispeten olumsuz ve maneviyattan ziyade maddiyatçı bakışın ağırlıkta olduğu yorumlar yapıldığı dikkat çekmektedir.

- Katılımcıların büyük çoğunluğu, çocuklarının büyükbabalarını oyun arkadaşı ve maddi kaynak olarak gördüğünü ifade etmişlerdir:

Dede, bir oyun arkadaşı. Babasına yaptıramadığı şeyleri ona yaptırdığı, nazının geçtiği, sınırsız şekilde her şeyi isteyip her şeyi yapabildiği birisi. (Ebeveyn1/E/43)
Biraz da oyun arkadaşı olarak görüyor olabilir. Çünkü geldiği zaman daha çok oyun kafasıyla yaklaşıyor ona. Erkek çocuğu biraz daha boğuşma, güreş falan. Onları dedeyle daha çok yapıyor ya da kutu oyunu oynaması. (Ebeveyn17/E/39)
Dedesiyile daha çok harçlık konusunda beraber oldukları. (Ebeveyn6/K/45)
Dede biraz daha ikinci planda, dede biraz daha maddiyat yönünde ön planda. (Ebeveyn12/E/37)
Oğluma göre dede bir maddi kaynak. Tamamen o. (Ebeveyn19/E/41)

- Çocukların, büyükbabalarını geniş ailenin büyüğü olarak algılayan ve sözü geçen bir otorite olarak görmekte olduğunu ifade eden katılımcılar da oldukça fazladır:

Dedeye "reis" diyor, "reisim" der. "Kahramanım" der. Mesela pastasının üstüne bile şunu yazdırmak istedi. "Ben 'iyi ki doğdun dedeciğim' mi yazdıralım" dedim. "İyi ki doğdun reisimiz" şeklinde yazdırdı. (Ebeveyn7/K/35)
Güç, çınar. Mesela "sen benim koca çınarımsın" der. "Sen benim dağ gibi arkamdasın" der. Tabi. Babasına demiyor mesela böyle cümleler. (Ebeveyn8/K/52)
Dede, bizim aile üstünde kontrol olan, söz sahibi olan, hani sorunları çözen onları çocuk biliyor, hissediyor. Ailecek, kardeşlerim arasında falan bir kontrolü var. Bir şey olursa iki kardeş arasında "dedem halleder" gibi bir düşüncesi var. (Ebeveyn15/E/41)

Dedesi disiplin mesela. Annemin beş söyleyişyle babamın bir söylemesi birdir disiplin konusunda. (Ebeveyn4/K/35)

Katılımcılara, büyük ebeveyn ve torun arasında sır ve mutluluk paylaşımı olup olmadığı sorulmuştur. Burada çocukların büyük ebeveynleriyle paylaştığı konuların sınırı olup olmadığı merak edilmiştir.

- Katılımcılar, çocukların büyük ebeveynleriyle sır paylaşımı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu paylaşımların konusu çoğu zaman okul hayatına ilişkin detaylar ve arkadaşları üzerine gerçekleşmektedir. Ayrıca, çocukların çekirdek ailesini ilgilendiren bilgileri, ebeveynleri hakkında şikayet, dertleşme ve bu bağlamda sırlarını paylaşma olarak da gerçekleştirdikleri katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Bu sır paylaşımı kimi zaman ise çocuğun gerçekleştirdiği hatalar üzerine olduğu görülmüştür:

Sırlarını anlatır. Mesela bir tane okulda bir kız arkadaşı mektup yazmış, aşk mektubu. Dosyasının içine koymuş. İlk başta annesine de söylemedi bana da söylemedi. Ödev yaptırıyordum baktım orada duruyor, “oğlum bu ne” dedim. Ama şeyin haberi var bak nenesinin haberi var. Annem de ben mektubu gördükten sonra bana anlattı... Mesela okuldaki şeyleri bize pek anlatmaz, dedesiyle anlatır genelde. (Ebeveyn13/E/41)

Bazen annemlere söylemediğimiz aldığımız bir şeyi, gittiğimiz bir yeri mesela onları oğlumdan duyuyorlar. Biz de “söylemeyi unuttuk” diyoruz. Beraber tatile gittiğimizde annemleri de götürdük, çünkü oğlum söyleyebiliyor. Normalde iki odalı bir yere gidecektik ama tuttuğumuz yer altı odalı olunca söyledik. Çünkü oğlum “neden bu kadar büyük” diye oğlumdan öğreneceklerdi, zaten götürmek istiyorduk ama onun için çağırdık. Çünkü oğlum bunu söyler, “şuraya gittik” vs. diye gittiği yerleri detaylı anlatıyor. (Ebeveyn1/E/43)

Babaannesine dedesine sırlarını anlatıyor. Mesela biz evde tartıştığımızı anlatıyor. Başkalarına anlatmıyor ama babaannesine ve dedesine sadece. Sırdaş diyebiliriz. Bizimle ilgili konularda ama. Okulda olan şeyleri onlara anlatmaz ama. (Ebeveyn18/E/37)

Bazen bizi şikayet eder babaanneye, “annem bana vurdu, babam şunu dedi” diye... Oğlum bazen şunu yapar, mesela bir şey istedikleri zaman ben “yok” derim. “Para yok” derim özellikle. Hemen babaannesine gider, “burada parası var babamın, şurada şunu var babamın” diye dökülür (gülüyor). Öyle sırdaşlar. (Ebeveyn19/E/41)

Eğer mesela o gün evde bir şey kırıldı döküldü “bunu anneme söylemeyelim” diye söyler ya da anneannesinin üzerine atar bunu sen mi üstlensen diye. Tabi böyle sırları var daha çok suç ortaklığına dayanan. Ya da anne babaya yaptıramadıklarını isteyebiliyor. “Bu aramızda sır kalsın, annemlere söylemeyelim” gibisinden olabiliyor. (Ebeveyn6/K/45)

Bizim bilmediğimizi zannettiği şeyleri paylaşıyor. Ama onu da o kadar güzel söylüyor ki mesela biz salondayız, “anneanne odaya gelir misin? Sana bir şey

söylemem lazım ama aramızda". Dedeye de yapıyor aynısını, "Dede, erkek erkeğe bir şey konuşalım mı, kimse duymasın" diye. Genelde istediği bir şey hakkında, bizim kabul etmediğimiz ona izin vermediğimiz şeyleri kaçak yolla dededen istiyor bunun sır olduğunu düşünüyor. (Ebeveyn7/K/35)
Kendi çapındaki sırlarını paylaşıyor. Babaanne ve dede de asla bize söylemez. Var aralarında öyle bir gizli paylaşımı. (Ebeveyn10/E/41)

- Çocuklar, mutlu olduğu ve onu mutlu eden durumları da büyük ebeveynleriyle paylaşmaktadır:

Bazen babaanneyle paylaşıyor küçük kızım arkadaşlarıyla olan şeylerini... Mesela şimdi okulda olan bir olayı onu çok mutlu ettiği zaman onları gelip söylüyor babaannesine. Babaanne bugün arkadaşıyla beraber aynı sırada oturduk diyor. Herhalde değişiyormuş arada bir yerleri. Onun dışında öğretmen bana gülen yüz verdi diyor. (Ebeveyn21/E/49)
Mesela geçen sınav yapmışlar, bağıra bağıra geliyor kapıdan. diyor babama "dede 100 aldım" diye. Hemen paylaşır. Hafta sonu da mutlu olduğunda hemen arar, örnek veriyorum bir şey aldık hemen arar "dede, babam bana bunu aldı, babam beni yüzmeye götürdü" hemen söyler. (Ebeveyn13/E/41)
Mutluluğunu anlatır, kızım heyecanlı bir çocuk. Anlatmayı seviyor zaten. "Babaanne ne oldu biliyor musun" diye bir başlar, heyecanlı bir şekilde anlatır... Hemen "babaanne ne oldu biliyor musun". Dedeye de anlatır ama onunla geçirdiği vakit daha az. Hatta dede okuldan almaya başladığında dedeyi fırçalıyordu "beni neden babaannem almıyor" diye. Erkekler nedense çocuklarla bağ kurma noktasında biraz daha şey... (gülüyor) (Ebeveyn24/E/32)

Katılımcılara, büyük ebeveynlerin torunlarının orta ve uzun vadedeki planları hakkında bilgi sahibi olup olmadığı sorulmuştur. Örneklendirilerek yöneltilen bu soru, orta vadeli planlara yaz tatili planı, uzun vadeli planlara da kariyer planı şeklinde belirtilmiştir. Burada amaçlanan durum, torunlarının büyük ebeveynleriyle olan ilişkilerinin paylaşım düzeyini öğrenmektir.

- Çocukların hayallerini ve heyecan duyduğu planları büyük ebeveynleriyle paylaşma ihtiyacını hissettiğini ifade eden katılımcılar çoğunlukta olmuştur:

Mesela Paris'e götüreceğiz yılbaşında. Kızım için çok önemli bir şey. O kendisi söylemişti anneme "anneanne biliyor musun, Paris'e gideceğiz" diyor. Öyle şeyleri anlatıyor, tatilleri falan mutlaka söyler, heyecanlıysa falan. (Ebeveyn2/K/38)
Sormadan kızım anlatır zaten böyle şeyleri. Mesela şu an annemi arayın sorun "torunun ne olmak istiyor" diye, "öğretmen olmak istiyor" der. İşte sonra tatilde ne yapmak istediğini bilir. (Ebeveyn5/K/38)

Tatilde ne yapacağımızı, işte o aile içi planları anlatıyor. Hafta sonu bazen biz plan yapıyoruz şunu yapalım diye, onları da anlatıyor... Bazen denk gelip anlatıyor ama hususi de anlatıyor. (Ebeveyn15/E/41)

- Çocuklar, gelecek planlarından büyük ebeveynlerine bahsederlerken büyük ebeveynlerin de bu planların şekillenmesinde yönlendirdikleri durumlar olmaktadır:

Kızım sürekli kariyerinde değişiklik yaptığı için, işte “şunu olmak istiyorum anneanne” der. Sıkıntılıysa “aman kızım olma tehlikeli olabilir. Daha güzel meslekler seç” şeklinde yönlendirebiliyor. (Ebeveyn6/K/45)

Babaanne ve dede ilköğretim mezunu olduğu için ve okuyamadıkları için torunlarına “okusunlar evim var satar okuturum” diyor dede... Hatta dede şunu diyor, “ömrüm yeterse sen üniversiteyi başka şehirde kazanırsan gelirim. Ben yanında kalırım kızım. Hatta ve hatta avukat olursan ofisinde dururum. Öğretmen olursan atandığında o şehre gelirim” diyorlar. (Ebeveyn10/E/41)

- Katılımcıların ifade ettiğine göre, kimi çocukların gelecek hayal ve planlarında büyük ebeveynleri de önemli bir yer teşkil etmektedir. Ayrıca, çocukların tatil ve aktivite planlarında da büyük ebeveynlerine yer verdiklerini katılımcılar şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Ben büyüdüğümde mühendis olduğumda işyerime ziyarete gelin, ben size yemek yedireyim, çay ikram edeyim”. Anneanesi de bazen diyor ki gayriihtiyari “oğlum biz göremeyebiliriz, ömrümüz olmayabilir”. “Olsun olsun, siz daha yaşarsınız” falan diye geçiştirmeye çalışıyor. Duymak bile istemiyor. (Ebeveyn7/K/35)

Sinema filmi varmış on ikinci ayda gelecekmiş. Şimdiden onu anlatıyorlar babaanneyle dedeye, “gitmek istiyoruz” diye. (Ebeveyn12/E/37)

“Tayyip Erdoğan olacağım” diyor, “size bedava araba vereceğim” diyor. Şimdi görüyor TOGG’ları dağıtıyorlar ya. (Ebeveyn13/E/41)

“Yaz tatili olduğu zaman beraber memlekete gidelim, kalalım” şeklinde planlarını anlatır anneanneye de. (Ebeveyn6/K/45)

Yakın yerlerde yüzme havuzlu kaydıraklı yerler oluyor, o tarz yerler istiyorlar. Planladığımızda küçük kızım söylüyor babaannesine, “sen de gel. Ben seni bırakmam” diyor. O şekilde paylaşıyor planımızı. (Ebeveyn21/E/49)

- Büyük ebeveynlerin torunlarının gelecek planları hakkında bilgi sahibi olmadığı ve bu plan sürecine dâhil olmadıkları da görülmektedir. Bunun nedeninin bir boyutu büyük ebeveynlerden kaynaklanmaktayken diğer yandan ise torunların gelecek planları konusunda bilgi paylaşımında bulunmadıkları ifade edilmiştir:

Çok ona karıştıklarını düşündüklerini söyleyemem. Yanında konuşuyorlar tabi çocuklar... Bu tarz şeyler oluyor ama onlar çok böyle bize kendi çocuklarına düşündükleri kadar düşündüklerini sanmıyorum. Bunlar gün içinde konuşulan çocukların söyledikleri şeyi duyuyorlar ama bence bilmiyorlar. Şimdi gidip sorsam "kızım sizce ne olmak istiyor" bilmezler. Başka planlarını da bilmezler, örneğin yaz planı. "Annesi, babası planlamıştır zaten onlar biliyorlardır" diye düşünüyorlar. (Ebeveyn3/K/45)

Annemin var da babamın bildiğini düşünmüyorum pek ya... Çünkü babamın bizimkinden de çok haberi yoktu. Karışmaz da yargılamaz da, nötr. (Ebeveyn4/K/35)

Bir plan yaptıklarında biz "tamamdır, uygun" dersek anlatırlar. Hemen gidip anlatmazlar da laf olduğu zaman. (Ebeveyn19/E/41)

Paylaşmaz kızım gelecek planlarını ama şöyle sadece şunları paylaşır. Biz deriz ki "kızım iki hafta sonra Antalya'ya gideceğiz" mesela. Eğer o hafta babaanneye gidersek "babaanne biliyor musun biz Antalya'ya gideceğiz" der. Ama ben şunu yapmak istiyorum, planlar hedefler istekler yok. (Ebeveyn25/E/41)

5.4. Uzlaşmacı Dayanışmaya İlişkin Sonuçlar

Büyük ebeveyn ve torun ilişkisini en önemli etkileyen faktörlerden biri de çocukların bir sorunla karşılaştıklarında büyük ebeveynlerin bu soruna müdâhil olup çözme istekleridir. Katılımcılara, büyük ebeveynlerin torunlarına tavsiyelerde bulunması ve onların sorunlarını çözmeye yardımcı olmalarına ne kadar katkı sağladıkları sorulmuştur. Çocuklarının büyük ebeveynleriyle böyle bir paylaşımda bulunmadığını söyleyen katılımcılar da olmuştur. Çocuklarının sorunlarını büyük ebeveynlerine anlattığını ifade eden katılımcılar da bu sorunları ve büyük ebeveynlerin çözüm yöntemlerini aşağıdaki gibi paylaşmışlardır.

- Büyük ebeveynlerin torunlarının arkadaşlık ilişkileri ve okullarında yaşadıkları sorunlara ilişkin tavsiyelerde bulundukları, katılımcıların aşağıdaki ifadelerinden anlaşılmaktadır:

Bir arkadaşıyla yaşadığı sorunu anlattığında anneannesi "kızım öyle düşünme, öyle yapmak istememiştir" şeklinde olumlu düşünmeye teşvik ediyor. Arkadaşlarıyla sıkıntılarını anlattığı zaman moral anlamında yardımcı olmaya çalışıyor. (Ebeveyn6/K/45)

Okulda olanları da anlatıyor annemlere, örneğin "dede bir arkadaşım küfretti sanırım bana. Ben utandım anneme söyleyemedim" diye. Onlar da "oğlum tamam bunu annene söylemeyiz. Ama sen öğretmenle paylaş mutlaka" şeklinde diyorlar. (Ebeveyn7/K/35)

Kızım ilk başta arkadaş edinemiyordu, o da annemgille beraber otururken laf açıldı. O da arkadaş olmadığını söyledi. Annemgil baya üzüldü hani "neden

arkadaşın yok". Onun arkadaş edinebilmesi için babamgil falan destek oldular, biraz biz destek olduk. Nasıl arkadaşlık kuracağını anlattılar. İşte "kantinden bir şey alınca ona da ısmarla, yakınlık kur" dedi babam. Hatta harçlık da verdi fazladan, "yarın kantine gittiğinde hoşuna giden bir arkadaşına da bir şey ısmarla" gibi. Annem de babam da her gün bunu takip etti. Okuldan gelince, biz yokuz ya, mesela "ne yaptın, bugün kimle konuşmaya çalıştın?" işte "silgi iste, kalem iste, ödev sor" gibi taktik verdiler. Babamgil de günlük takip etti. (Ebeveyn15/E/41)

İşte okulda bir çocuktan şikâyet ediyor mesela, çok bağırıp koşturuyormuş. Ondan şikâyet ediyor mesela, "ben sessizlik istiyorum" diye. İşte "kızım yeni okul, arkadaşlarını zamanla tanıyacaksın" gibi şeyler söylüyorlar. (Ebeveyn24/E/32)

- Çocukların kimi zaman ebeveynleriyle ilgili sorun yaşadıkları görülmüş ve bunları büyük ebeveynleri aracılığıyla çözüme kavuşturmak istemiştir. Büyük ebeveynlerin de her iki kuşak arasında orta yolu bulma çabaları, katılımcıların şu ifadelerinde yer bulmuştur:

Mesela oğlum istediye bir şeyi ben de söz verip unuttuysam planı vs. bazen unutabiliyorum bütün sorumluluk bende olduğu için... Annem beraberlerken beni arıyorlar işte "oğlum böyle böyle söyledi bir de senden duymak istiyoruz" diyor. Orada oğluma "ben senin yanındayım, haklısın. Hadi annene soralım" diye. Gazını alıyor aslında. Bir köprü vazifesi görüyor aramızdaki sorunlara. (Ebeveyn4/K/35)

Mesela bizim ona koyduğumuz sınırlamalar, kurallar var. Azı yarar çoğu zarar demişler, işte günlük TV süresi var. Aşmasını istemiyoruz... İşte o zaman tabi şikâyet ediyor kızım. Annem "baban ne diyorsa doğrudur, onlar senin iyiliğini istiyor" gibi şeyler diyorlar. (Ebeveyn11/E/38)

Bizi şikâyet eder, onlar da "neden kızıma böyle yapıyorsunuz" diye... Ya da işte barıştırıyorlar bazen, "yeter artık kızım üzülüyor bakın sizi barıştıralım" diye araya giriyorlar. Biz de "madem siz araya girdiniz, barışalım" diyoruz (gülüyor). (Ebeveyn14/E/46)

Bizi de şikâyet ediyor babaanneye. Mesela annesi cimcik falan tuttuğunda babaanneye koşar hemen ağlar işte "annem bana bunu yaptı, acıdı" diye. Babaanne de kızma değil de işte "anne kızım sonuçta, sen ne yaptın da annen bunu yaptı" diye soruyor. Tabi arada bize de kızıyor annem (gülüyor). (Ebeveyn20/E/34)

- Çocuklar kimi zaman ebeveynlerini yahut kardeşlerini şikâyet etmek adına büyük ebeveynleriyle sorunlarını paylaşmaktadır. Bu paylaşım neticesinde büyük ebeveynler pedagojik olmayan yaklaşımlarla palyatif çözümler sunmak için kimi zaman ebeveynleri suçlayıcı çözüm arayışları içine girdikleri görülmüştür:

İkisi çatıştığında bizim düşündüğümüz gibi düşünemiyorlar tabi, "sen ablasın yapma" diğeri yapma hakkı var gibi bu tarz benim açımdan yanlış olan... Diğeri korumuş oluyor çünkü. Bu tarz şeyleri bana göre daha sert uyarı yapabiliyor onlar. Orada pedagojik düşünemiyorlar, sadece zarar görmeme üzerine temellendiriyorlar ilişkileri. (Ebeveyn3/K/45)

Bir örnek vereyim size, bunu istedi "bana bu bardağı al" dedi. Oğlum "yok", ya da "yarın alayım, hafta sonu alayım". Hemen kaldırır telefonu "nene dede babam bana bardağı almadı" diye. Onlar da "sen niye almadın şey yapmadın" diye bana söylenirler. Bana küstü ya da anlatıyorum anlamıyor, nenesine söylüyor onlar da bana kızıyor. (Ebeveyn13/E/41)

Küçük kızımı etüde gönderdik hani biz çalıştığımız için. Birinci gün gitti, ondan sonra ikinci gün babam zorla eve götürmeye çalıştı. Küçük kızım gitmek istemedi oraya, ilk başlarda sevdi sonra "gitmek istemiyorum" dedi. Dede de kıyamayıp onu oradan aldı. Çocuk ağlayınca babam dayanamadı. (Ebeveyn21/E/49)

Mesela bir öğretmenle ilgili sorun olduğunda anneme söylemişti mesela. Valla baskına gittiler öyle söyleyeyim, bizim haberimiz olmadan... Biz öncesinde söylemiştik aslında okula, bir şey olursa direkt bizimle iletişim kurun diye. Çünkü bizimkiler çok fevri olabiliyorlar, çok korumacı olabiliyor. Sadece her çocuğa uygulanan disiplin, başka bir şey yok yani. Ama yine de baskına gitmişler yani (gülüyor). Kızımın alakalı sorunları bu şekilde çözmeyi tercih ediyorlar. (Ebeveyn22/E/38)

5.5. İşlevsel Dayanışmaya İlişkin Sonuçlar

Katılımcılara "büyük ebeveynin torununa yönelik maddi desteği bulunmakta mıdır?" sorusu yöneltilmiştir. Eğer varsa, maddi destek boyutunun hangi ölçüde olduğunun açıklanması istenmiştir. Burada cevabı istenen ölçüt, okul dışı destekler, bayram gibi özel günlerde harçlık, tatil yahut çocuğun istediği şeylerin alınması gibi desteklerdir.

- Büyük ebeveynlerin torunlarına imkanları dâhilinde, temsili de olsa dini bayramlarda, doğum günlerinde yahut özel günlerde harçlık vermesi, katılımcıların sıklıkla belirttiği durum olarak karşımıza çıkmaktadır:

Harçlık mutlaka verirler, bayramda, doğum gününde. İmkanlar ölçüsünde mutlaka bir şey yapmaya çalışırlar. Onun haricinde oğlumun istediği bir şey olursa yapmaya çalışırlar. Bazen dedesiyle markete gider "dede bundan benim hiç yok" der, babam da alır. Aralarında rahat bir ilişki var. "Dede benim hiç nerf tabancam olmadı" der, dede fiyatına bakmaz alır. (Ebeveyn1/E/43)

Hiçbir bayramı harçlıksız geçmezler. Karne alır, karne hediyesi derler. Doğum günü olur, "bir hediye alamadık, neye ihtiyacı var bilemedik. Parasını verelim siz alın" derler. Bunu yapmaya çalışıyorlar. Tabi maaşları 7 buçuk değil de 75 bin olsa daha farklı... Bu imkanlar ölçüsünde yapabildiklerinin maksimumunu yapıyorlar. (Ebeveyn14/E/46)

Yaz tatilinde tatile gittik. Tatil için mesela para veriyor, "bunu sen kendin harca. Tamam babanlar sana alır ama sen kendi istediklerini al" diyor, 50 lira 100 lira. Biraz da bütçe öğreysin, para kullanmayı yönetimini öğreysin diye. (Ebeveyn15/E/41)

- Katılımcılar, büyük ebeveynlerin hem kendilerine hem de torunlarının ihtiyaç ve harcamaları noktasında maddi destek sağlayıp çocuk ve aile refahının artmasına katkıda bulunduklarını ifade etmişlerdir:

Mesela biz yeni evlendiğimiz zaman kızım ilk doğduğu zamanlarda maddi destek arada yapıyorlardı. Mesela kızımın oda takımı alınacak, yüklü miktarda şeyler yani. O zaman çocuk doğacak, eşim burada yeni işe girmiş, maaşı çok yüksek değil, yeni evliyiz... O zaman annem şey yapardı "şunu biz alalım, bunun yarısını biz verelim" gibi. Öyle şeyler olmuştu. (Ebeveyn2/K/38)

Babamlar, çocukların ekonomik olarak daha fazla ihtiyacı olduğunu düşünüyorlar tabi. Çünkü eksik kalıyoruz bazı durumlarda. Bir yere oturayım, çocuklara düzgün yemek yedireyim bin lira şu an. Tabi bu konularda falan destek oluyorlar. Bizim karşılamayıp da çocukların istekleri oluyor, orada hemen devreye giriyorlar. (Ebeveyn12/E/37)

Bu sene biraz sıkıntılıyız. "Tatile gitmeyelim" dedim. Oğlana da söz verdim. Gitmiş, demiş "babam bu sene beni tatile götürmeyecek". "Neden" demişler. İşte "bu sene biraz sıkıntısı varmış" dedi. Dedesi beni çağırdı, "neden götürmüyorsun" diye. "Yok, götüreceksin" dedi, destek oldu. (Ebeveyn13/E/41)
Ev aldığımız için maddi konularda biraz sıkıntı yaşadık, daha da yaşıyoruz. On dört ay oldu alalı. Maddi konularda babam gayet destek olmaya çalışıyor. Sadece kızımın değil, alışveriş konusunda falan da. (Ebeveyn20/E/34)

- Katılımcılar, büyük ebeveynlerin hane ekonomisine katkıda bulunabilecek aynı yardım ve desteklerle torunlarının maddi refahına dolaylı bir şekilde katkı sunduklarını belirtmişlerdir:

Şöyle oluyor genelde mesela işte annem bir şey görür alır. İhtiyaçları var mı yok mu diye de düşünmeden. Mesela kızıma ben hayatım boyunca iç çamaşırı, çorap, pijama almadım. Hepsi anneanneden. "Bu kızın atletleri küçülmüş, benim en son aldıklarımı neden giydirmiyorsun" diye falan takip de ediyor (gülüyor). Sürekli alır düzenli bir biçimde. (Ebeveyn2/K/38)

Ailemin eli hep üstümde zaten. Kuru gıda vs. olur ya annem bana onu yapar. Mesela bu hafta sonu gittiğimde erişte yapmış, al bu senin diye. Hiç reddetmedim (gülüyor). (Ebeveyn3/K/45)

Beğendiği bir süveter vardı kızımın. Anneannesine "anneanne bunu bana örer misin" diye gösterdi. Kızım atar beğendiklerini, anneanesi de örer. (Ebeveyn6/K/45)

Tabi yemeğini de yiyor orada, bu da maddiyat. Öğün hesabına koyarsan tabi, o da önemli. Eve geldiğinde karnı tok gelmiş oluyor. Okula giderken bir harçlık verilmiş oluyor. Bunlar bizim için bir artı oluyor. Bunları hesap edersen benim

için kar tabi bunlar. Çocuk bilincinde değil tabi ama ben farkındayım Allah razı olsun. (Ebeveyn8/K/52)

- Gelir sahibi olmayan büyük ebeveynin de çocuk refahına katkı sunma isteği olduğunu ve bunun da bir şekilde imkanları zorlayarak gerçekleştirdiği katılımcılar tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

Oyuncaklar oluyor ya, onlardan alır koyarlar. Bitene kadar. Bitince tekrar alırlar. Ya oğlum gittiğinde verirler ya da geldiklerinde getirirler mutlaka. İkisi de hediye verir, biri çikolata veriyorsa diğeri araba mesela. Annemin geliri olmasa da oradaki dengeyi beraber gözetiyorlar. (Ebeveyn1/E/43)
Mesela harçlığı var ya, anneannesini kırpar mutfaktan. Oradan buradan verir oğluma. (Ebeveyn8/K/52)

- Katılımcıların bir kısmı da büyük ebeveynlerin torunlarına yönelik maddi destekleri olmadığını ifade etmişlerdir. Bu durumun nedenleri olarak öne çıkan iki unsur, maddi olanaklarının sınırlı olması ve birtakım kültürel alışkanlıklardır:

Anneanneyle dede arasında o maddi şeyden dolayı fazla çok şey olmuyor harçlık, giderlere vs. Doğrudan harçlık olarak bir destekleri yok. Doğum gününde hediye ya da gelirken bir çikolata, "kızım bunu sever" deyip bir meyve ya da sevdiği bir yemeği yapar annem. Börek yapar, çörek yapar. Bayramda harçlık vs. torun sayısı çok olunca(gülüyor). Ona yetişmek ve o adaleti sağlamak babam için biraz zor. (Ebeveyn5/K/38)

Şöyle harçlık veriyorlar. Oyuncak kıyafet alıyorlar. Ama onun okulunu karşılayalım ya da bir finansör gibi finansal ihtiyaçlarını karşılayalım yok imkanlar sebebiyle. (Ebeveyn25/E/41)

Benimkiler en küçük oldukları için, diğer torunlar yirmili yaşlarda çünkü. Özel günlerde bazen harçlık oluyor. Bir de bizimkiler okumuş insan olmadıkları için bir de görmedikleri için anne babadan bu tarz şeylere alışkın değiller. (Ebeveyn16/E/46)

Ekonomik paylaşım az bunun sebebi biraz babamla ilgili. Benim babam kamu personeli ve o işte ben üniversitede okurken bile "oğlum al bu senin harçlığın bununla geçin". Param bitse de vermezdi, babam disiplinlidir. Çok fazla ekonomik paylaşımlara girmez. Toruna da dolayısıyla öyle... (Ebeveyn24/E/32)

Katılımcılara, büyük ebeveynlerin torununun eğitim sürecindeki maddi yardım ve destek boyutu sorulmuştur.

- Büyük ebeveynlerin torunlarının eğitim hayatlarına olan maddi katkıları kırtasiye masrafları, okul kıyafet ve gereçleri, yardımcı ders kitapları, eğitim kurumu ödemeleri ve kurs masraflarının üstlenilmesi gibi durumlarda kendini

göstermektedir. Katılımcılar, bu konudaki farklı yardım ve destekleri aşağıdaki ifadeleriyle açıklamışlardır:

Sene başlarkenki kırtasiye ve kıyafet noktasında biz bütün yükü alıyoruz ama onlar “çantası benden olsun” gibi kısmi yerlerde devreye giriyorlar. (Ebeveyn10/E/41)

Okulda aktiviteleri var, tiyatro odur budur ıvır zıvır. Ayrı kalmasınlar, mahrum kalmasınlar diye katılsınlar istiyorum. Bende olmadığı zaman sonuçta ay sonunda cepte para kalmıyor. Oradan işte biraz babamdan falan alıyorum destek çıkıyor. Şu an kursa giden yok ama ufak tefek mesela, “kalemim bitti” alıyorlar. Kalem tıraşım kırıldı, şu anda bir kalem tıraş on beş tl para oldu yani. Sürekli kaybedip kırıyorlar. Bir de hazneli istiyorlar. Babam alıyor. Okul açıldığında kırtasiye konusunda babamın desteği çok. Çünkü dört çocuğun hepsinin birden çok masrafı oluyor. Köşede paramız olmadığı için ihtiyaç duyuyoruz yani. Ben söylüyorum bazen babama “eksiğimiz var” diye, hemen karşılıyor yani. (Ebeveyn12/E/37)

İşte jimnastiğe giderken jimnastik mayosu almıştı annem. Öyle ufak tefek şeyler oluyor tabi. Ama maddi destek amacından ziyade sevdikleri için hani bir şey alalım katkıda bulunmak amaçlı. (Ebeveyn2/K/38)

Harçlık boyutunda eğitime destek oluyorlar. (Ebeveyn9/K/50)

Suluğunu falan aldılar. Çantasını da anneannesi aldı. Bölüşüyorlar. İşte eksiği olduğu zaman... (Ebeveyn18/E/37)

Mesela özel okula gidiyor oğlum. Onun bir peşinatı oluyor, biliyorsunuz. Aylık biz ödüyoruz ama. Peşinatını dedesi ödedi. O yeterli oluyor zaten bize. Peşinat dışındaki geri kalanları biz karşılıyoruz. (Ebeveyn17/E/39)

Mesela okul kayıt parası verdik iki bin lira, bizimkini dedesi karşıladı. (Ebeveyn18/E/37)

Katılımcılara, büyük ebeveynlerin torunlarının eğitimlerine maddi olmayan destek boyutu sorulmuştur. Büyük ebeveynlerin veli toplantılarına, okul sosyal etkinliklerine katılım, ödev ve proje gibi konulardaki destekleri merak edilmiştir.

- Büyük ebeveynlerin bilişsel noktada torunlarını desteklediğini ve ödev ve projelerine destek olduğunu ifade eden katılımcılar bulunmaktadır:

Ben yoksam kızım anneannesiyle ödevlerini yapar cevap alabildiği kadarıyla imkanlar ölçüsünde. Dede matematik konusunda elinden geldiğince yardımcı olmaya çalışıyor. (Ebeveyn6/K/45)

Evde ezberliyorlar. Babaanneyle dedenin yanında da okuyorlar ezberlemeye çalışırken bir kağıtta oluyor zaten. Ödevlerde annem biraz yardımcı oluyor hafta sonu falan yanlarında olduğumuzda. Babam değil de. (Ebeveyn12/E/37)

Annem ilköğretmeni olduğu için bazen gelip ödevlerini yaptırıyor. Tabii biz yaptırıyoruz ödevlerini, bizde her gün olmadıkları için ama hafta sonu mesela gittiğimizde ödevlerini de götürüyoruz. (Ebeveyn17/E/39)

Kızımın okul sosyal etkinliklerine babaannesi de dedesi de katılır, eğer bir görev aldıysa. Severler bizimkiler öyle şeyleri. Teklif yok da hayatın doğal akışı gibi kabul ediyoruz. Kızım eğer 23 nisanda görevliyse biz maale orada olmalıyız gibi. Katılım zorunluluğu var, gelmeyen mazeret bildiriyor bizde (gülüyor). (Ebeveyn14/E/46)

- Kuşaklararası aktarım ve paylaşım ihtiyacı duyulan ödev ve proje konularında büyük ebeveynlerin torunlarına destek olduğu görülmektedir. Fakat bazı durumlarda ise kuşaklararası farklılık, büyük ebeveynlerin bu eğitim sürecine destek olmalarına engel teşkil edebilmektedir. Bu durumlar aşağıdaki ifadelerde açık bir şekilde görülmektedir:

Ödev konusunda sadece anneanne dede denilmiş ise, bazen mülakat ödevleri falan olabiliyor. Gitmişsek yüz yüze yapıyorlar onu. İşte "eskiden neyle ısınırdınız" gibi. (Ebeveyn3/K/45)

Mesela halı dokumayla ilgili bir ödevleri vardı, annem anlar öyle şeylerden. Dedesi çıtalardan ona tezgah yaptı mesela. Annem de dokumayı gösterdi. (Ebeveyn8/K/52)

"Biz anlamayız yeni eğitimden falan sen git kızım" diyorlar veli toplantılarına, ben gidiyorum. Ödevlerine destek olamıyorlar eski eğitim yeni eğitim çok değişik çünkü. (Ebeveyn9/K/50)

Katılımcılara, büyük ebeveyn ve torun arasındaki hediyeleşme deneyimleri sorulmuştur. Çocukların büyük ebeveynlerini mutlu etmek için çaba gösterdiği görülmektedir.

- Gelen cevaplar, çocukların el emeğiyle hazırladıkları hediyelerin büyük ebeveynlere sunulduğu şeklindedir:

Bir yere girdiğimiz zaman bunu anneanneme, dedeme alalım dediği şeyler de olabiliyor ama daha çok onlar için bir şeyler hazırlamayı, özenmeyi daha çok seviyor. Bir kutu hazırlıyor içine bir şeyler koyuyor falan "bunu anneannem sever" diye. Ya da resim yapıyor bu "anneannemi çizdim" gibi şeyler yapıyor. Bunun onları daha çok mutlu edeceğini düşünüyor. (Ebeveyn5/K/38)

Mesela annemle babamın evlilik yıldönümlerini kutlamıştık, 40. yıldır. Onlara küçük hediyeler hazırladı. Babama bir tane çikolatayı kat kat kartonlara koydu üşenmedi. Küçük kartondan büyük kartona kadar. Dedesi kutuyu açarken zorlansın diye muziplik yapıyor. Çok büyük bir şey zannetsin diye. Kocaman pakete koyduk küçücük şey çıktı içinden. O zaman çok büyük bir kahkaha atmıştı "dede ben seni kandırdım sen de balık gibi atladsın" diye. (Ebeveyn7/K/35)

Mektup gibi kağıtlara yazıyorlar çiziyorlar. Babaanneyle dedeye de yapıyorlar. Mesela yazıyorlar "bunu dedeme vereceğim, babaanneme vereceğim" diye

hazırlıyorlar. Ablası onlara zarf falan yapıyor. Yapıştırıyorlar. Yazma işlerini çocuklar yapıyor. Zarfı da büyük kız yapıyor. (Ebeveyn12/E/37)

Anneler gününde kızım kendince bir resim çiziyor bir şey yapıyor annemin de anneler gününü kutluyor ya da işte babamın da babalar gününü kutluyor. Maddi bir hediye değil de kendince bir şeyler yapıyor. Zarfı da kendisi yapmış içine resim koymuş hem annesine hem babaannesine anneler gününde o tarz bir şeyler yapıyor. (Ebeveyn15/E/41)

Kızım bu aralar resim falan üzerine düştü, babaannesinin resmini yapıyor, dedesinin köyün resmini yapıyor. Babaannenin, dedenin resmini yaptığı zaman götürüyor "bak, seni yaptım. Nasıl olmuş" diye. Onlardan güzel bir aferin almak için veriyor onlara. Arada bir hediye paketi tarzı kağıtlardan sana hediye getirdim der annemlere. İşte çocuk akıllı, kapatıyor kağıdı "bak, sana getirdim" diye. Babaanne de "kurban olurum sana" diye seviniyor (gülüyor). (Ebeveyn20/E/34)

Katılımcılara, büyük ebeveynlerin evinde torununa ilişkin eşya, özel alan, oda var mı sorusu yöneltmiştir.

- Katılımcıların büyük çoğunluğu, büyük ebeveyn evinde çocuklarına ilişkin yedek kıyafet, oyuncak ve oyalanabileceği eşyalar olduğunu ifade etmiştir:

Kızımın orada bir alanı vardır. Orada oyuncakları, yedek kıyafetleri vardır orada kaldığı zaman. Oraya gittiği zaman hep orada oynar, o alana döker oyuncaklarını. (Ebeveyn6/K/45)

Kendine ait yastığı yorganı her şeyi mevcut. Orada da bir odası var. Kıyafet muhakkak var. Kızımın bizim evdeki odasının küçük bir fotokopisi orada da var. (Ebeveyn14/E/46)

Oyuncakları var, elbise takımı vardır hani orada yattığı için. Yedek kıyafetleri oluyor devamlı. (Ebeveyn18/E/37)

Oyuncakların konulduğu bir bölüm var daha çok oğlum için. Ama yatma gibi bir durumu olmadığı için bir oda tahsisi de söz konusu değil. Küçük görsel kitapları, oyuncaklar, acil durum işte o gün terler, üstünü değiştirmesi gerekir. Yedek iç çamaşırlar kıyafetler olur. (Ebeveyn23/E/33)

- Katılımcıların bir kısmı, ailelerinin kendi özel odalarını bozmadığını ve şu an onları kendi çocuklarına tahsis ettiğini ifade etmişlerdir:

Bizim eski odamız var boş duran, kardeşimle beraber. Bir tanesine büyük gardırop koydular, değiştirmediler. Çocuklar da kaldıkları zaman rahat oluyor. Genelde ikisinde birinde yatıyorlar. (Ebeveyn2/K/38)

Zaten kızımın orada da bir odası var. Şöyle benim bekarkenki odam o evdeki onun oldu. Benim oradaki tek kişilik yatağımdır, çalışma masam, dolabım hepsi orada durur. Onları kızıma çevirdik biz. Dolap kahverengiyse beyaza boyadık. Duvarın rengi beyazsa pembeye boyamışızdır gibi. Çalışma masasını oyun alanı gibi yaptık. (Ebeveyn11/E/38)

Benim bekarken kaldığım eşyalar duruyordu zaten, bozulmadı orası. Odamda TV, yatak da vardı. Küçük de bir oda değildi zaten. Kızım oraya kendi oyuncaklarını da götürdü, orayı kendi odasına çevirdi. Yatacağı zaman da o yatağı kullanıyor. (Ebeveyn14/E/46)

- Kimi büyük ebeveyn bir odayı veya alanı tüm torunlarının kullanabileceği şekilde belirleyerek diğer torunlarla ortak kullanılan bir oda şeklinde ayırdıklarını söylemişlerdir:

Özel bir alan ya da eşya yok ama kardeşimin kızı orada sürekli baktıkları için. Onun bir oyuncak dolabı var, o dolap sadece onun değil. Oğlum gittiğinde oğlumun, kızımın. Kim giderse... Öbürünün falan. Direkt o dolap açılıyor oynuyorlar. (Ebeveyn3/K/45)

Var, mesela kıyafet çekmecesini var. Bir tane yatağı var. Diğer torunlar da kullanıyor ama daha çok oğlum gittiği için onun gibi bir şey. (Ebeveyn7/K/35)
Babamgilin evinde bir tane çocuk odası var, küçük. Bir baza yatak falan var. Diğer torunları gelirse kalma ihtiyacı olursa onlar kalır. Bizim kız gidince dinleneceği zaman orada dinlenir, oyun oynayacağı zaman orada oynar. Hani babamgilde boş bir çocuk odası var, torun odası (gülüyor). (Ebeveyn15/E/41)

- Kimi katılımcı, ebeveynleriyle evlerinin oldukça yakın olmasına rağmen büyük ebeveynlerin de evlerinde çocuklarına ilişkin bir oda ve özel eşya olduğunu ifade etmişlerdir:

Aramızda altı-yedi ev var anca... Ama eşyaları var orada, kıyafetleri var. Okul kıyafeti hariç kıyafet getir götür yapmıyoruz orada var yedek kıyafetleri. Boyama kitapları var... Oyuncakları da var. Küçük bir dolap var, benim kızın şeyleri orada var bölümü. Özel alanı o. (Ebeveyn9/K/50)

Kızımın elbiselerinin olduğu dolabı var babaannede. Hakeza küçüğün de var. Kıyafetleri, oyuncakları, boyaları, hikaye kitapları olsun yukarıda bir tomar aşağıda bir tomar. Oyuncakların çoğu babaannede vakit geçirdiği için çoğu aşağıdadır zaten. (Ebeveyn20/E/34)

Yan yana oturuyoruz ama küçük kızımın çoğu oyuncakları babamgilde. Eşofmanı, ufak tefek kıyafetleri, boyama kitapları, boyama kalemleri var. Kendi masası da var. (Ebeveyn21/E/49)

- Büyük ebeveyn evinde herhangi bir eşya veya alana ihtiyaç duyulmadığını ve olmadığını belirten katılımcılar da mevcuttur. Bunun çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Çocuklar büyüdüğü için yedek kıyafet ve oyuncaklara ihtiyaç duyulmaması, hanelerin çok yakın olması hasebiyle gerek olmaması, coğrafi uzaklık sebebiyle çok görüşülmemesi gibi sebepleri katılımcılar şu şekilde ifade etmişlerdir:

O bakma süreçleri içerisinde ve bize de yakın oturuyorlarken vardı, ona dolap vardı. Kızım gelir diye bir çekmecesini vardı. Her şey yavaş yavaş, minik minik azaldı. Şu an yok eşyası. (Ebeveyn5/K/38)

Öyle bir şeyleri yok pek ama oyuncakları ıvır zıvırları falan var. Kıyafetleri pek yok anca orada çıkarttılsa orada yıkandıysa kalmıştır. (Ebeveyn12/E/37)

Yok, çünkü gerek yok yan yanayız... Elbiseleri de özellikle vardı eskiden, altını pislediği zamanlarda. Babaanne sürekli gelmemek için birkaç yedek parça koyuyorduk oraya ama şu anda yok. (Ebeveyn19/E/41)

Katılımcılara büyük ebeveynlerin torunlarının bakımını üstlenip üstlenmediği sorulmuştur. Burada sürekli bir çocuk bakımı olabileceği gibi okuldan veya kurstan alıp bırakma, geçici olarak gün içi ya da birkaç gün bakımını üstlenme gibi durumlara ilişkin detaylar da öğrenilmek istenmiştir.

- Katılımcıların ve eşlerinin yoğun çalışma koşulları, büyük ebeveynlerin torunlarını okul ve kurstan alıp bırakma ve bakımlarıyla ilgilenmelerini gerektirecek en önemli sebep olarak karşımıza çıkmaktadır:

Sabah okula ben bırakıyorum akşam annem alıyor. Bazen ben gece on iki bire kadar mesaide kalıyorum ya da şehir dışı işlerimde vs. anneannesinde kalıyor. Bazen çok geç geleceksen direkt kendi evime gidiyorum. Annem diyor "sen biraz dinlen. Tek başına uyu. Yarın sabah ben bırakırım oğlanı" diyor. (Ebeveyn4/K/35)

Ben işteyken "ben yaptırayım banyosunu, aradan çıksın" diyor eğer oradaysak. Bir iki saatliğine bile gitsek "ben bir yıkayayım bunu" falan (gülüyor) diye... (Ebeveyn5/K/38)

Her türlü, temizliğinden tutun yemesinden içmesinden. Eve geldiğinde üstünü değiştirmeleri, kişisel bakımlarından tutun karınlarını doyurmalarından tutun. Ya da güvenlik açısından biz gelene kadar geç geldiğimiz saatlere kadar bu gece biri de ikiyi de bulabiliyor, güvenlik açısından da hiç ayrılmıyorlar. Biz gelene kadar bekliyorlar. (Ebeveyn10/E/41)

Zaten babaanneyle dede bakıyor. Okula gitmiyor kızım. Kreşe veremedik, insan güvenemiyor. Seneye anaokuluna başlayacak mecbur. Gün içi onlar hep bakıyor... Yani uyandıktan uyuyana kadar babaannede kızım. (Ebeveyn11/E/38)

- İş sebebiyle yahut özel durumlardan ötürü şehir dışına çıkmak zorunda kalan katılımcılar, çocukları güven içerisinde büyük ebeveynlerine bırakarak onların, torun bakımlarını geçici olarak üstlendiklerini ifade etmişlerdir:

Benim işim olmadığı sürece, şehir dışına falan çıkmadığım sürece kesinlikle kalmaz. Üç dört gün kalmışlığı var, Yozgat'a gittim mesela bir işim vardı götürmedim onu, kaldı. Böyle durumlarda kalıyor. (Ebeveyn9/K/50)

Sıkıştığımız yerlerde, zaten biz hanımın işinden dolayı haftada 1-2 şehir dışına çıkıyoruz. O zaman muhakkak bir tarafa bırakmak zorunda kalıyoruz. (Ebeveyn16/E/46)

Genelde ya benim iki üç günlük şehir dışı işim olursa bazen ailecek bırakmış oluyorum. Hatırladığım, bir kere eşimle beraber kalmışlardı annemlerde ben şehir dışındaydım. (Ebeveyn23/E/33)

Zorunda kalırsak, çocuğun ya da babaanne dedenin talebiyle değil, bizim zorunda kaldığımız senaryo. İşte ben İstanbul'a gittim göreve, eşim Sinop'a gitti. İki gün boyunca kaldı mesela. Geçen sene de Sırbistan'a yurtdışına çıkmıştık tatile iki günlüğüne, orada bırakmıştık çocukla rahat edemeyiz diye. (Ebeveyn24/E/32)

- Katılımcılar, hastalık durumlarında torunlarının bakımı büyük ebeveynlerin üstlendiğini ve destekçi olduklarını belirtmişlerdir:

Çalıştığım için kızım üç yaşına gelene kadar annem bakımını üstlendi, annem bugünlere getirdi. Oğlum da hakeza. Şu an ziyaret şeklinde. Bir de kızım geçenlerde hastalandı mesela, anneannemiz evimize geldi kızım ile kaldı. Genelde hastalık durumlarında annem bakar. (Ebeveyn6/K/45)

Eşim bir ara birkaç gün hastanede yatmıştı, o zaman kalmıştı. Epey oldu küçüktü de zaten. (Ebeveyn15/E/41)

Bazen hasta oluyor çocuklar. İkimiz de işte olduğumuz için geliyorlar bize, bizde kalıyorlar iki üç gün çocuğa bakmak için. Ama devamlı bir bakma olayı yok. Hastalıkta, bir şey olduğu zaman. (Ebeveyn17/E/39)

- Katılımcıların, çocuk bakımına ilişkin zorda kaldıklarında yahut bir çözüm aradıklarında ilk tercih olarak kendi ebeveynlerine başvurdıklarını ifade etmişlerdir:

Bir şey olduğunda, eşim yoksa hemen babamı arıyorum "baba sen gidebilir misin" diye. Babam o konularda çok büyük destekçi. Ya da annem taksiyle gider alır hiçbir şey olmasa, kendi gidemiyorsa da. Onlar gerçekten elim ayağım. (Ebeveyn2/K/38)

Kızım kreşteydi biz işten çıkamadık, kayınvalide yoktu. Annemleri aradım, atladılar taksiye kızımı aldılar gibi. Öyle durumlarda her zaman varlar. Diyelim zorda kaldım çocuğun okuldan alınması lazım, uzakta da olsalar aklıma annem babam geliyor aklıma. Arkadaşlarım bile gelmiyor. (Ebeveyn3/K/45)

Mesela ara tatile girdiğinde, hasta olduğunda veya biz dışarı çıkmamız gerektiğinde bu gibi örneklerde bırakıyoruz onlar da bakıyordur. Haftada bir oluyordur bu. Yine kızımın yaz tatillerinde de annem bakıyor. Biz zor duruma düşünce direkt oraya gidiyoruz. Okul haricinde aslında annem bakıyor, biz ihtiyaç olduğunda nereye bırakacağız diye düşünmüyoruz, direkt annem var. (Ebeveyn22/E/38)

- Büyükbabaların çocuk bakımındaki desteklerinin genellikle torunlarını okula alıp bırakma şeklinde tezahür ettiği, katılımcıların şu ifadelerinden açık bir şekilde görülmektedir:

Okula dedesi bırakıyor her gün. Biz daha erken çıktığımız için önce onlara bırakıyoruz orada kahvaltısını da yapıyor. Dedesi de okula götürüyor getiriyor. (Ebeveyn13/E/41)

Okula biz bırakıyoruz, babam okuldan alıyor. (Ebeveyn15/E/41)

Oğluma üç yaşına kadar bizimkiler baktı. Şimdi de okuldan alır gelir. Hemen hemen her gün babam alıyor, haftada üç dört gün. Sıkıldığı bunaldığı zaman alır kendilerine götürür. Ama ödevleri olduğu için eve getiriyor babam. (Ebeveyn18/E/37)

Katılımcılara, çocukların hastalığı durumunda büyük ebeveynlerin torunlarıyla ilgilenip ilgilenmediği ve ilgilenme sıklığı sorulmuştur.

- Büyük ebeveynlerin her koşulda torunlarının hastalığıyla ilgilendikleri, telefonla bile olsa sürekli aramaları ve takip ettikleri, katılımcılar tarafından ifade edilmiştir:

Aramaz olurlar mı, annem diyor “nasıl oldu kuzum, iyi mi diyor” soruyor. Hasta olunca annem görececek, görüntülü arıyorlar hemen. (Ebeveyn12/E/37)

Eğer kızım evdeyse iki saatte bir arıyorlar “nasıl oldu?”. İki saat sonra yine geçince “ne oldu, ateşi düştü mü, yemek yedi mi?”. Sabahleyin olunca zaten onlarda. Takip ediyorlar sürekli. (Ebeveyn15/E/41)

Tabi babaanneyle dede asla iletişimi kesmiyor o süreçte, ararlar sürekli. Annem ne kadar ilaç vereceğini falan arar iletişim içinde olur bizle. “Antibiyotiğini dün verdik. İşte, şu saatte verin, bunu yarım saat sonrasında verin” diye. (Ebeveyn20/E/34)

İyileşti mi ne oldu ne bitti diye her gün altı saatte bir arıyor annem. Ağırorsa, özellikle ateşi falan yüksekse daha sık arıyorlar. (Ebeveyn22/E/38)

- Çocukların hasta olduğu dönemlerde, büyük ebeveynlerini yanlarında olması için talep ettiklerini katılımcılar şu şekilde ifade etmişlerdir:

Kızım hasta olduğunda evde birisi varsa bile genelde anneme bırakıyorum. Kızım da oraya gitmek istiyor. Çünkü orada daha fazla ilgi alaka var. (Ebeveyn2/K/38)

Bazen kızım arar “anneanne ben çok hastayım bize gelebilir misin” diye. Onunla kalmasını ister. Anneanne hemen koşarak gelir. (Ebeveyn6/K/45)

Bir de bitlendi okulda, annem yatırdı dizine ilaçları sürdüler falan. Gelene diyor “ben bitlendim” sanki güzel bir şey olmuş gibi (gülüyor). “Anneannem bitimi temizledi” diye anlatıyor. Böyle şeyler de oluyor yani... (Ebeveyn9/K/50)

- Çocukların hastalıkları durumunda büyük ebeveynlerin yoğun ilgileri büyük ebeveynlerin cinsiyetine göre farklılaşmaktadır. Katılımcıların ifade ettiklerine göre büyükanneler, torunlarının rahatsızlıklarına daha duyarlı olmaktadır:

Ben yokken annem ilgileniyor. Sirke koyma işte, eski usullerden. Evdeyken de saat başı ararlar, hele ki annem. Babam bilir, “annesi var bakıyordur” der de. Anneler daha çok düşünüyor. (Ebeveyn8/K/52)

Eğer oradaysa babaannesi sabaha kadar uyku uyumaz, ateşi çıktı mı bir şeyi var mı? Ha dedesi çok şey değil, evhamlı değildir o konuda. Çocuktur hasta olur bir şeye ihtiyacı var mı modundadır ama babaannesi ateşi çıktı mı sırtı terledi mi sirkeli su koyayım tavuk suyuna çorba yaptım gibi üstüne titrer. (Ebeveyn14/E/46)

Dede hiç karışmaz ama babaanne ilgilenir. Bazen beraber yatarlar hastaysa, bizimle yatmak istemezse. İkisi de. (Ebeveyn19/E/41)

Çocuklar hasta olduğunda anneler zaten sürekli geliyorlar, yarım saatte bir. Kapıyı tık tık, “nasıl oldu kızlar” diye. Dede daha az geliyor da babaanne daha fazla geliyor. (Ebeveyn21/E/49)

- Çocukların takip gerektiren rahatsızlıkları yahut kronik hastalıkları söz konusu olduğunda büyük ebeveynlerin de çok daha hassasiyetle yaklaştıkları, katılımcılar tarafından belirtilmiştir:

Oğlum altı kere ameliyat oldu, böbrek büyümesi vardı. Karnında delik vardı bir yıl falan oradan yaptı idrarını, yatalaktı yani neredeyse 2-3 sene. Doğduğu on günlükten üç yaşına kadar... O dönem bizim yanımızda yaşıyordu annem. Annem sürekli altını değiştirdi üstünü değiştirdi. Karnında delik olduğu için hem altında hem burasında bez olması gerekiyordu. Bezleri ikiye kesip orayı dikip biraz oraya buraya bantla sarmalar... Annemin o konuda hiç hakkını ödeyemem. (Ebeveyn4/K/35)

Oğlumun havale riskinden dolayı, doktor beş yaşına kadar devam edeceğini söylediği için... Her ateşte o korkuyu yaşıyoruz. 2-3 sefer de anneanne ve dedenin yanında rahatsızlanıp ambulansla gittiği için o konuda ayrı hassasiyet var. Onlar bir kat daha tedirgin tabi. Oğlumun okula gitmediği zamanlarda hatırlıyorum günde altı-yedi kere aradıkları zaman oluyor. “Ateşi düştü mü, iyi mi hastaneye gittiniz mi, kasılma olayı var mı” gibi çok fazla sormak zorunda kalıyorlar. (Ebeveyn7/K/35)

Çocukların arasında en çok hasta olan. Kronik bronşiti var, nefes darlığı çekiyoruz o olduğunda. Biz evde olmadığımız zaman babaannesine tarif edip babaannesi o fısıfıs saatini ve ilaç saatini takip eder, o yapar. Onun haricinde babaanne ve dede saat başı beni arar “nasıl oldu” diye. (Ebeveyn10/E/41)

Oğlum erken doğmuş bir çocuk, yirmi dokuz haftalık doğdu. 1 kg 200 gr. Sonra da bir sürü komplikasyonları oldu beyin kanamasıdır, göz vs. Altmış üç gün küvözde kaldı. Hepsi geçti, ufak bir atipik otizm tarzı bir şey var... Oğlumun geçmişten gelen şeyle bağışıklığı çok düşük, hemen bronşit oluyor buharlar falan... Hastalığı devam edene kadar ya da hafta sonuna kadar bizde

kalıyorlar. Eve geçtiklerinde de hastalık devam ediyorsa sürekli telefon açıp soruyorlar “nasıl oldu” diye. (Ebeveyn17/E/39)

Katılımcılara, büyük ebeveynin aynı aileden çok torunlu olması durumunda, büyük ebeveynlerin onların bakım yükünü üstlenmesinin kardeşler üzerinde nasıl bir etkisi olduğu sorulmuştur. Büyük ebeveynlerin bu bakımının, çocuğun hem ev içi bakım yükünü hem de kardeş bakımını azaltıp azaltmadığı araştırılmak istenmiştir.

- Büyük ebeveynlerin, hane içi diğer çocuğun bakımını üstlenmesi, ilk olarak söz konusu çocuğun kardeş bakım yükümlülüğünün azalmasına neden olmaktadır. Öncesinde kardeşine ilişkin bakım sorumluluğunu üstlenen abla/abinin bu sorumluluğunu büyük ebeveynlerine devrettikleri ifade edilmiştir:

Anneler varken kızım daha rahat. Çünkü annem mutlaka ilgilenir küçük oğlumla. Kızım daha özgür ve rahat oluyor. Su verilecekse annem veriyor çünkü. Ablalıktan sıyrılıyor kesinlikle, çünkü yanında anneanne olduğu için o üstleniyor. (Ebeveyn2/K/38)

Kızımın kardeşine yardımı oluyor elbette. Okumasını kontrol ediyor, dikte yaptırıyor falan. Ya da yazısını kontrol ediyor. Anneanne evinde bu sorumluluğundan sıyrılıyor tabi. (Ebeveyn3/K/45)

Sorumluluk vermeye çalışıyoruz kardeşleriyle ilgili ufak tefek. Babaanneyle dede geldiği zaman onlar yapıyor. “Kardeşine su getir” desem “daha çocuk nasıl getirsin” diyorlar. Müsaade etmiyorlar. (Ebeveyn17/E/39)

Babaannesi, dedesi varken hayatta yapmaz ama, suyunu getirmez. Bu sefer onlar getiriyor. Yani kendi yardım etmez, onlara güvenip de yardım etmiyor. (Ebeveyn18/E/37)

Büyük ebeveynin çocuğa bakmasının ebeveynlerin ve torunların; istihdam, dolaylı maddi kazanç, bakım yükümlülüğü, sosyal faaliyetlere katılım, eğitim ve kurs gibi süreçlerden faydalanmasına ve devamlılığına katkı sağlamaktadır:

Anneler küçük kızıma bakmasaydı eşim çalışamazdı, o da ekonomik olarak zor olacağı için büyük kızımın zamanından götürürdü bu. Büyük kızım yine kurslarına giderdi, kardeşine bakması için kurslarından almazdık onun ama şöyle bir kaybı olurdu. Eşim çalışamayacağı için büyük kızım da maddi olarak etkilenirdi. Belki dershaneye veremezdik. Spor çok seviyor onu bırakmazdı ama maddi açıdan bir kaybı olurdu. Dershane işi olmazdı yani. Babaanneyle dedenin yakın olması ve küçük kızıma bakmalarının ablasına bu açıdan faydası var. Maddi bakımdan. (Ebeveyn21/E/49)

Şöyle söyleyeyim anneannesinde kuzeni de olduğu için eve göre kardeşine sorumluluğu nispeten azdır. Çünkü orada kuzeniyle oynamaya yöneldiği için... Kardeşleriyle evdeki gibi ilgilenmesi azalıyor, anneanneye bırakıyor. (Ebeveyn5/K/38)

Mesela her ay kızım ile birlikte sinemaya gitmeye çalışıyoruz. Tabi annemlerde olmasaydı bir buçuk yaşında da oğlumuz var onlara bırakıyoruz. Küçükü alıp sinemaya gitme gibi bir şansımız olmadığı için. Onlar olmasa kızım ile bu tür şeyleri yapamazdık. Ya da hep beraber gidecektik ya ben ya eşim dışarıda küçükü bakacaktık. Üçümüz bir yere gidemezdik. Bir de tabi, biz kızım ile daha fazla vakit geçirmiş oluyoruz. Onların küçükle ilgilenmesinin bakmasının kızım a diğer faydası da bu. (Ebeveyn20/E/34)

Şimdi babaanne küçük çocuğa bakıyor, eşim çalıştığı günler o bakıyor. Bu imkan olmasaydı, büyük kızım kursa gidemezdi. Çünkü sabahdan öteki çocuklar yardım ederdi, öğleden sonra büyük kızım bakardı. Kursu askıya alınırdı. Çocuklar gün içinde sırayla bakacakları için küçükler oyun vaktinden, büyük kız eğitiminden eksik kalacaktı. Eğitiminde aksama olurdu yani. Çünkü eşim mecbur çalışırdı maddi açıdan. (Ebeveyn12/E/37)

Ama tabi babaanneyle bu kadar yakın oturmasaydık kızımın kardeşine yönelik sorumluluğu fazla olurdu ister istemez. Onların yakın olması kızımın kardeş bakımını azaltıyor haliyle. Çünkü bakmak yerine kardeşini oraya yönlendiriyor, "git babaannemlere ben ders çalışacağım" diyor, oğlum bir şey istediğinde. (Ebeveyn19/E/41)

- Büyük ebeveynlerin aynı ailedeki diğer torunla ilgilenmesi, kimi zaman çocuklarda kıskançlığa sebep olarak büyük ebeveynle arasındaki ilişkinin zedelenmesine sebep olduğu ifade edilmiştir:

Bir de onlardan da kıskandığı için bakım yükü azalıyor. Hiçbir şey yapmıyor, kardeşiyle ilgilenmiyor yanlarında. (Ebeveyn17/E/39)

Ama öte yandan babaanne ve dedenin küçük çocuğumla ilgilenmesi, tabi bir de dede biraz erkek toruncu. Ona biraz daha önem verdiğinde, işte "aslan oğlum" gibi şeyler dediğinde kızım duyuyor bunları, başka şeyle ilgilense de o an. Hemen dedeye karşı bir araya mesafe koymaya çalışıyor o kıskançlığından dolayı. (Ebeveyn20/E/34)

ardeşi doğduğunda tabi annemlere gittiğimizde iş biraz değişti. Oğlumu etkilememesi için onlar da dikkat etseler de tabi biraz odak ona doğru oldu. Biraz kıskanıyor dedeyle babaanneyle... Babaanneyle dede olunca kardeşine "çirkin çirkin" diye sesleniyor. Normalde kıskanmıyor ama onlara karşı çok kıskanıyor. (Ebeveyn23/E/33)

5.6. Normatif Dayanışmaya İlişkin Sonuçlar

Katılımcılara "Büyük ebeveyn sağlık sorunları yaşadığında ya da bu riski barındırma ihtimali halinde çocuğunuz üzerindeki gelecek kaygısı ve endişesi hangi boyuttadır? Böylesi bir durum çocuğunuzda büyük ebeveynini kaybetme korkusu, yoksunluk hissi gibi olumsuz duygular uyandırmakta mıdır?" sorusu yöneltildi.

- Büyük ebeveynlerle duygusal bağı yoğun olan çocuklarda, büyük ebeveynlerinin yaşlılığına bağlı olarak kaybetme korkusu olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir:

Mesela kızım “anneanne lütfen asla ölmesen” diye duygular söylüyor. Onları kaybetme korkusu yaşıyor. “Anneanneme dedeme bir şey olmasın” diye hastalık durumlarında söylüyor. “Bir şey olmaz değil mi anne” diye sorup destekleyici cümleler istiyor. (Ebeveyn6/K/45)

Onlara çok düşkün, bir şey olsa çok boşluğa düşer. Çok üzülür hatta psikolojik destek almamız gerekir diye düşünüyorum. (Ebeveyn8/K/52)

Şimdi tabi annemler yaşlı, korkuyorum onlara bir şey olsa psikolojisi bozulur gibime geliyor. “Kızım” dedim “bak onlara üzme, hastalanırlar, yatağa düşerler” diye tembih ediyorum. Gidecekler, onlara bir şey olacak diye korkuyor. Biri öldü de seksen yaşında mı ne, “Anneanne sen kaç yaşındasın? Dede sen kaç yaşındasın”. “Seksan var mı? Seksene gelince illaki ölecekler mi” diye soruyor. Onları üzmemeye çalışıyor çok korkuyor. (Ebeveyn9/K/50)

- Kronik rahatsızlıklara sahip büyük ebeveynlerine şahit olan çocuklar, bu rahatsızlıklara bağlı olarak tedirginlik yaşadıkları ve olası bu durumlarda çocukların büyük ebeveynlerini arayıp sağlık durumlarını takip ettikleri görülmektedir:

Annem tansiyon hastası. Kızım annemlerdeyken tansiyonu çıktı, baya kötü olmuş falan. İşte kızıma denk gelmiş, görmüş. Çok korkmuş. Kızım “Anneanneciğim dikkat et kendine” bilmem ne diye epey endişe ediyor öyle şeylerden. Bana işte “Anne, anneannem çok hastaydı. Çok üzüldüm. Bir şey olmaz değil mi, iyileşir değil mi?” gibi şeyler söyledi. Böyle şeylerden çok etkileniyor. (Ebeveyn2/K/38)

Anneannenin kronik hastalıkları olmadığı için, ufak tefek hastalıklarında oğlum tedirgin olmuyor ama babamın kalıcı olduğu için... Dedem “Kör mü olacak, hiç mi göremeyecek?”. Çünkü şimdi gece göremiyor, gece körlüğü var. “Gündüz de mi göremeyecek, ya bizi hiç göremezse” gibi çok kaygıları oluyor. Bu konuda aşırı üzgün. (Ebeveyn7/K/35)

Mesela annemin migreni var, başı ağrıdığına “ona bir şey alalım mutlu edelim üzüntüsü geçsin” der. Yeri gelir bir çikolata bazen bir baş örtüsü alıp sevinsin diye. Sevinince iyi olduğunu düşünür. Hasta olduğunda “bir anneannemi arayım nasıl olmuş iyileşmiş mi, iyileştiyse şuraya gidelim” diye ardından da hemen bir plan ekleyip... Öyle beklentileri de oluyor. (Ebeveyn6/K/45)

“Dedem ne yapıyor, acaba yattı mı, acaba ilaçlarını aldı mı”. “Kızım onlar kocaman insan”. “Yok” diyor “onlar unutuyor”. Arıyor, babam da gönlünü yapıyor “iyi ki hatırlattın dur içeyim” diyor. Aslında unuttur mu. “Ben hatırlatınca içeriyor” diyor. (Ebeveyn9/K/50)

- Kimi durumlarda çocukların kuşaklararası ilişki algısı gelişmiş ve buna bağlı olarak yaşlı duyarlılıkları belirginleşmiştir. Bu durum, genellikle büyük ebeveynleri

tarafından tam zamanlı bakım faaliyeti gerçekleştirilen çocuklar için daha belirgindir:

Büyüklerle birlikte yaşamamanın öyle bir şeyi var, çocuk nereye gittiğini niye gittiğini biliyor. İşte diyorum “tetkik yaptıracakmış” diye onların anlayacağı şekilde. Sonrasında soruyorlar mutlaka “nasıl oldu” diye. Ama büyük babaanne ve dedesinden dolayı genel bir kaygıları var yaşlılara ilişkin. (Ebeveyn3/K/45)

Çok üzüldü, aşırı kilo verdi oğlum. Nenesi hastalandı ameliyat falan oldu bir-bir buçuk ay... O sürede ne yemek yedi ne bir şey içti, acayip kilo verdi. O ara gidemedi tabi, annem ameliyatlı olduğu için kendilerine bakamıyorlar. Biz de göndermedik tabi. O ara çok etkilendi. (Ebeveyn13/E/41)

Annem cilt kanseri zaten, ışın alıyor on beş günde bir. İlk günü mide bulantısı falan oluyor ama sonrasında iyi... Küçük kızımda çok fazla etkisi oldu annemin hastalığının. Onlar baktığı için. “babaannem olmasa ben ne yaparım” diyor. Bunu bilinçli mi söylüyor bilmiyorum. Biz de “hastaneye gitti. Işın alması lazım” diyoruz. Öyle çok şey anlatmıyoruz. Annemin parmağında çıktı ilk olarak, parmağı alındı. Küçük kızım gider işte o elini sever, öper, sarılır. (Ebeveyn21/E/49)

- Büyük ebeveynlerinin çeşitli hastalık ve rahatsızlıklarından etkilenmeyen çocuklar da bulunmaktadır. Bunun en önemli sebebi olarak, aracı kuşağın çocuklara bu hastalıkları yansıtmaması ve olağan bir durum olarak göstermesinden kaynaklanmaktadır. Bazı durumlarda ise çocuklar bu konuda daha az duygusal bağa sahip olabilmektedir:

Tabi hasta olduğunda da çocuklarla ilgileniyor annemler, haliyle hasta olduğunda görüyorlar ama ufak tefek hastalıklar. “İyileşecek mi, durumu nasıl” soruyorlar. “İyileşecek” diye geçiştiriyoruz. (Ebeveyn12/E/37)

Onlar hasta olduğunda biz zaten gitmiyoruz haliyle oğlum şahit olmuyor. Ama ne olduğunu anlamaya çalışıyor biz telefonla konuştuğumuzda. “Ne oldu ne olacak” diye soruyor. Biz tabi olabildiğince basit ve onu etkilemeyecek şekilde cevap verdiğimiz için onun etkilenecek bir durumu olmuyor. (Ebeveyn23/E/33)

Öyle bir kaygı durumuna rastlamadım. Hiç konuşulmadığı için böyle olumsuz şeyler. Grip nezle olduklarında onu ufak bir şey gibi görüyor aramaz hiç. (Ebeveyn15/E/41)

Biraz gamsız olduğu için umursamaz. (Ebeveyn18/E/37)

Annem cilt kanseri zaten, ışın alıyor on beş günde bir... Büyük kızım soğuk ya. Duygularını göstermiyor etkilendiyse de. (Ebeveyn21/E/49)

- Normatif dayanışmanın bir örneği olarak; çocukların hastalanması durumunda ise büyük ebeveynlerin kendilerine ihtiyaç duyulmadığı zamanlarda bile torunlarıyla ilgilendikleri ve torunlarına ve kendi çocuklarına karşı bu konuda yükümlülük hissettikleri, katılımcıların aşağıdaki ifadelerinden anlaşılmaktadır:

“Siz işe gideceksiniz, çocuğun yanında kimse kalmayacak” deyip gelirler. Gece de gelirler, yeri gelir sabaha karşı da gelirler. Görev şuuru var, ihtiyaç olduğu zaman gelirler. (Ebeveyn1/E/43)

Bazen diyorum "kız okula gitmedi bugün, halsizdi" diye. Annem hemen "neden bana bırakmadın" diyor. "Bakıcı var" diyorum. "Olsun, ben babana söyleyeyim beni bıraksın size" diyor. Annem duramaz, içi rahat etmez. (Ebeveyn2/K/38)

Katılımcılara, “büyük ebeveynler tarafından toruna çeşitli yükümlülükler belirtilmekte midir?” sorusu yöneltilmiştir.

- Büyük ebeveynlerin torunlarına yönelik gösterdiği fedakârlık, çocuklarda benzer şekilde karşılık bulmaktadır. Büyük ebeveynlerin torunlarıyla kurduğu sevgi ve ilgi bağının çocukların da kuşaklararası dayanışmanın devamı niteliğinde büyük ebeveynlerine göstermek istedikleri ve buna karşı sorumluluklar yükledikleri görülmüştür. Büyük ebeveynlerinin istek ve taleplerini olumlu yönde karşılamak adına gelecek hayallerinde onlara yer ayıran çocukları, katılımcılar şu şekilde ifade etmiştir:

“Kızım ben sana baktım sen de bana bakarsın” şeklinde. O ona baktı ya hemen bir karşılık olarak(gülüyor) değil mi falan diye. “Tabi bakarım” diyor, “Beraber yaşarız, bahçeli evimiz olur. Bir kedimiz köpeğimiz olur” diye o yönde fikir geliştiriyor. (Ebeveyn6/K/45)

Oğlum "ben bakarım onlara" diyor. Onlar bana baktı ya diyor. "Anneme babama bakmam ama sana bakarım anneanne" der (gülüyor). “Çünkü sen benim annemsin, daha çok sen bakıyorsun” der. Dedesi de “sen bana bakarsın oğlum, sana araba alacağım” der. Oğlum da "yok dede, araba şart değil ben yine de bakarım" der. Öyle konuşurlar. Bizden umutları yokmuş gibi konuşuyorlar, hep torunlara diyorlar (gülüyor). (Ebeveyn8/K/52)

Babam söyler "Oğlum sen benim gözüm olursun" diye. El feneriyle yürüyor akşam çıkmak zorunda olduğunda. “Bu fener yerine sen benim koluma girsen de gözüm olsan, sen benim yardımcım olsan” diye çok takılarak söyler. Ya da “büyü de işte bizi arabayla gezdir, bak ben kullanamıyorum araba, ihtiyaçlarımı alamıyorum merkezden. Sen büyü de kurtar beni bu dertten” diye takılır. Oğlum da “dede tamam sen merak etme” diyor. Bir an önce büyüüp onlara faydalı olmak istiyor galiba, babamın özellikle bu hastalığıyla alakalı olarak. (Ebeveyn7/K/35)

“Ben doktor olacağım anneannemin dizlerini iyileştireceğim” diyor. Annemin dizleri ağrıyor. Sıvı kaybı varmış da zor yürüyor, aksayarak yürüyor. Doktor olma isteği de oradan geliyor. "evet, ben bakacağım diyor. Ben “bize de bakacak mısın” diyorum. “Evet ama dedemgil yaşlı onlara daha çok bakacağım” diyor. Onları ön planda tutuyor. "Ben onları iyi edeceğim, ben doktor olursam onlar daha çok yaşar" diyor. (Ebeveyn9/K/50)

Büyük ebeveynin torununun geleceğine yönelik maddi birikim, fikir, plan gibi önerileri olup olmadığı ve eğer varsa bu planları katılımcılarla yahut torunlarıyla paylaşma bilgisi katılımcılara sorulmuştur.

- Katılımcılar, büyük ebeveynlerin torunlarına kültürel anlam ifade eden ve manevi değeri yüksek olan birtakım eşyaları, maddi değere sahip mülklerini bırakmayı planladıklarını belirtmişlerdir:

Biraz çeyiz mantığı vardır, “bunu kızına ayıralım şunu o kullansın, büyüyünce bunu sever” gibi. Mesela lif yapar çok fazla, torunlara göre kız sayısı kaç taneyse ayırır. Ya da mesela küçüklüğünden kalan hırkaları annemde varsa eğer bunlar “Kızın için kalsın. Çocukları için kullanır” diye ayırır. (Ebeveyn5/K/38)

Annemin bir değişik bir bileziği var, eskilerden kalma güzel bir şey. İkiye bir “anneanne bunu bana versene” deyip duruyor. O da diyor ki “kızım sen büyü, evlenirken gelin olurken ben sana vereceğim” diyor. (Ebeveyn9/K/50)

Nenesinin yüzüğü var, diyor ki “oğlum bu senin”. Bir de küpesi var “bunlar senin, sen evlenirken takacağım” diyor. “Gerisini kim alırsa alsın” diyor. Oğlum da mutlu oluyor, “bak ben evlenirsem ben eşime takacağım” diyor (gülüyor). (Ebeveyn13/E/41)

Tarlaları diyor... Babam mesela “sana araba alacağım oğlum”. Oğluma okusun diye. Sen de abin gibi olursan üniversiteyi kazanırsan sana arabayı ben alırım. Konuşuyorlar bunu. Zaten çocukların hepsi maddiyat (gülüyor). (Ebeveyn8/K/52)

Dedesı “benim oturduğum ev senin” diyorlar. Kızımın çok hoşuna gidiyor. “Diğer kirada olan evini istemem. Bu sizin ev benim ama tamam mı” diyor. (Ebeveyn10/E/41)

- Büyük ebeveyn ile torun arasındaki normatif dayanışma, kimi zaman ise katılımcıların teşvikiyle gerçekleşmektedir. Aile içi rollerin yerine getirilmesinde aracı kuşağın teşviki, torunların büyük ebeveynleriyle olan hediyeleşmede kendisini gösterebilmektedir. Bu hediyeleşme kimi zaman katılımcıların teşvikiyle olup, onların aldığı hediyein torun tarafından büyük ebeveynlere takdim edilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Katılımcıların bu yöndeki ifadeleri aşağıdaki şekildedir:

Anneler babalar gününde aldığım hediyeleri onlara verdirtiyorum. (Ebeveyn3/K/45)

Özel bir günde, mesela öğretmenler gününde bir çiçek alıp ona verdirtiyoruz anneme versin diye. Ama kendisinin aklına gelmez. Biz bir hediye alıp çocuklara verdirtiyoruz genelde. (Ebeveyn17/E/39)

Anneler babalar gününde biz alıyoruz, oğluma verdiriyoruz. Bu, onun nezdinde ne kadar gerçek bir hediye oluyor bilmiyorum ama. (Ebeveyn23/E/33)

- Geleneksel aile normlarının devamlılığı; çocukların büyük ebeveynleriyle geçirdikleri vakitlerde büyük ebeveynlerinin başkalarıyla olan sosyal ilişkilerine şahitlik etmesi, çocukların kendi ebeveynlerinin de “çocuk” rolleri olduğunu gözlemlemesi ile sağlanabilir. Katılımcılar, büyük ebeveynleriyle geçirdikleri vakitlerin çocuklar için bir sosyalizasyon ortamı olduğunu şu şekilde ifade etmişlerdir:

Bazen annemin komşusu geliyor, kızıma hediye falan getiriyor, örgü bebek falan. Bizimki de bayılıyor. Onların yanında elinde telefon oynuyor mesela ama onların konuşmasını dinliyor bir yandan (gülüyor). Çok hoşuna gidiyor öyle şeyler, değişik geliyor. (Ebeveyn2/K/38)

Onun dışında ben mesela şeyi görüyorum, orada çocuklar sadece anneanne dede ilişkisini değil. Annesiyle anneannesinin dedesinin ilişkisini gözlemliyor. Ben anneme nasıl davranıyorum, annem bana nasıl davranıyor, ona bakıyor. Onlardan daha çok etkileniyor. Kızımda klişe olan bir şey var, babam ona bir kere "küçük Ebeveyn3/K/45" demiş. Her gittiğinde bir onu duyacak bir şey yapıyor. Mesela bir şey giyiyor üstüne, "bak küçük Ebeveyn3/K/45" geldi diyor böyle. Orada sanki hep birlikte yaşıyormuşuz gibi bir hisse kapılıyorlar ve kızım benim yerime geçmeye çalışıyor aslında orada, dedesinin yanında. Zaten kendisinin ne kadar değerli olduğunu biliyor da dedesinin annesine babasına ne kadar kıymet verdiğini de görüyor. (Ebeveyn3/K/45)

O gün mutlu geçtiyse daha bir enerjik oluyor, daha pozitif bakıyor o gün olayları değerlendirirken. O gün yaptıklarını anlatıyor. Daha yardımsever oluyor sanki o gün. (Ebeveyn6/K/45)

5.7. Yapısal Dayanışmaya İlişkin Sonuçlar

Katılımcılara ebeveynleriyle olan hane yakınlıkları sorulmuştur. Olası farklılıklarda büyük ebeveyn-torun arasındaki ilişkinin hangi boyutlarla nasıl etkileneceği araştırılmak istenmiştir. Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

- Katılımcıların geneli, ebeveynleriyle hanelerinin yakın olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar, hane değişikliği yapacaklarını düşündüklerinde ebeveynlerinin ikamet adresini göz önünde bulundurdıkları dikkat çekmektedir:

Onlarla bizim evlerimizin uzaklığı yaklaşık 600-700 mt. İki sokak üstümüzde. (Ebeveyn10/E/41)

10 dk falan yürüme mesafesi, belki bir buçuk km. falan vardır. (Ebeveyn13/E/41)

Yan yanayız, aynı bina içinde. Kapımız farklı... Şimdi evimiz satılacak, yine yakınlarda bir yere taşınırız. (Ebeveyn21/E/49)

- Katılımcılardan bir kısmı ebeveynleriyle olan mekânsal açıdan uzak olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar, ebeveynleriyle mekânsal yakınlık olması durumunda büyük ebeveyn-torun ilişkisinin daha yoğun olacağını belirtmişlerdir:

Aramızda 26 km var. Yakın olsa daha fazla görüşürlerdi, çünkü annem daha çok gider gelirdi. Biz daha çok giderdik. Eskiden yakında oturuyorlardı zaten, aramızda bir durak vardı. O zaman haftada üç dört defa görüşüyorduk. Büyük çocuğumu markete gideceğimiz zaman bile annemlere bırakıyorduk mesela. Birebir daha çok vakit geçiriyorlardı. (Ebeveyn1/E/43)

Aramızda 24 km var. Daha yakın olsaydı kesinlikle daha çok yardımları dokunurdu. Annem de işte bundan şikayet eder "Uzağa gittiniz bak yardıma gelemiyorum" diye. (Ebeveyn2/K/38)

Daha yakındı eskiden, hatta camlarımız birbirine bakıyordu... Daha yakın olduklarında neredeyse her gün görüşüyorduk. 3 yaşına kadar zaten kızıma annem baktı, sonrasında kreşe başladı. Kreşten sonra da her akşam muhakkak bir ziyaretimiz oluyordu. (Ebeveyn5/K/38)

Şu an bizim köyümüz Çamlıdere'nin bir köyü olduğu için tam 90 km aramızdaki mesafe annemlerle. Daha yakın olsaydı çıkmazdık onlardan (gülüyor). Eskiden öyleydi, annemler taşınmadan önce bizim evler karşılıklıydı. Oğlum her sıkıldığında "ayakkabımı giydir" diyordu... Şimdi yakın olsaydı da her gün oraya giderdi, kalırdı orada. (Ebeveyn7/K/35)

Yakın olsaydı, kızımın babaanne ve dedesiyle ilişkisi daha yakın olurdu. Çünkü şöyle benim ablamın ve abimin yakınlıktan dolayı onların çocuklarıyla daha rahat ve sık görüşüyorlar. Biz biraz uzakta kalıyoruz... Yakın olsaydı onlar bırakırdı kızımı. Çünkü yakinken gelirdi annem çocuğa bakılacaksa bakardı, bir yere götürülecekse götürürdü. Şimdi mekân uzaklaşınca tabi onların bize gelip gitmesi zorlaştı. (Ebeveyn25/E/41)

- Ebeveynleriyle hane yakınlıkları olan katılımcıların bir kısmı, ebeveynleriyle olan hane yakınlığını bilerek tercih ettiklerini ve planlamalarını ona göre yaptıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların, bu hane yakınlığını belirlerken güvenlik gibi nedenlerle de karar verdikleri görülmüştür:

2-3 km mesafe var aramızda. On- on beş gün sonra evimiz daha da yakın olacak, 700-800 metre. Gittikçe yakınlaşıyorum yani, kendim için yapıyorum bunu (gülüyor). (Ebeveyn4/K/35)

Birbirimize yakınız, bir üst sokağımdalar... Evi özellikle annemgile yakın yerde aldık. Hani derler ya her zaman akrabaların olduğu yer iyidir. Çünkü tek başınıza uzaktasınız. Mesela memur olmuş olsaydım, başka bir ilde olmuş olsaydım başımız sıkıştığı zaman kimin kapısını çalacaksınız? Çocuğu bıraksan mesela komşuya bıraktın ne olduğunu bilemeyeceksiniz. Ama anne baba hiç kimsenin yerini tutmaz. (Ebeveyn12/E/37)

Aynı binada yan yana oturuyoruz. Ben toplamda üç kere ev değiştirdim, üçü de aynı binada. Çocuklar annemden ayrılmasın diye. Uzaklaşmak istemedim çünkü. (Ebeveyn19/E/41)

- Katılımcıların bir kısmı ise ebeveynleriyle hane yakınlığını oluşturabilmek adına gerek ebeveynlerinin gerekse kendilerinin maddi külfetlere girmek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu maddi külfetler, ev almak veya ev alımında borcun bir kısmını üstlenmek gibi gerçekleşebilmektedir:

Onların evi vardı zaten, bizim evimiz yoktu biz kiradaydık. Onlar bize yakın olsun da gelip gitsinler diye bana yardım ederek o evi alabildik zaten. Onlar vesile oldu. Bize gelip giderler diye düşünüp yardım ettiler ev almama. Şimdi km yok aramızda, 6-7 ev anca. Aynı sokaktayız. (Ebeveyn9/K/50)

Altı üstü oturuyoruz... Aldığımız ev duplekti, evi ayırdık çift giriş yaptık. Uğraştırdı tabi biraz, hala da uğraşıyoruz yani. Bunu yapmamızın sebebi, biz anneden babadan ayrılmamak. Büyük sebeplerinden biri de ben kendi sevgimi de geçiyorum kızım ve oğlumdan dolayı... İşte uzak oturuyorduk, kızımın haberini aldığımızda hemen iki bina yakınlarına geçtik. Dedik bu böyle olmayacak... Babam sattı evini. Üstünü biz tamamladık böyle bir şey yaptık. (Ebeveyn20/E/34)

Aramız 2 km falan. Yakın olmalarını ben sağladım zaten, evlerini ben aldım. Yoksa Sincan'daydı evleri onların. Bize yakın olsun diye aldık. Çocuk için bir plan yaptım. (Ebeveyn22/E/38)

Büyük ebeveyn ve torun arasındaki mekânsal uzaklığın olması durumunda ilişkinin nasıl etkileneceği katılımcılara sorulmuştur. Katılımcıların bir kısmı, ilişkilerinin ve görüşme sıklığının değişmeyeceğini ifade ederlerken diğerleri ister istemez görüşme sıklığının değişeceğini ve bu durumun da ilişkiyi olumsuz etkileyeceğini ifade etmişlerdir.

- Aynı şehirde olmak koşuluyla coğrafi uzaklığın büyük ebeveyn ve torun arasındaki ilişkiyi etkilemeyeceğini ve yine aynı sıklıkla görüşeceklerini ifade eden katılımcılar olmuştur:

Mesafe daha uzak olsa da yine de büyüklerimize vakit ayırmak gerektiğine inanıyorum. Araçlarımız olduğu için mesafe uzasa da yine iki haftada bir görüşmelerini isterdim çünkü ne kadar az görüşme o kadar diyaloglarının kopması anlamına geliyor diye düşünüyorum. (Ebeveyn6/K/45)

Çocuğu bırakmadığımı farz edersem biz yine haftada 2-3 gün görüşürdük. (Ebeveyn15/E/41)

Daha uzak olsaydı da değişen bir şey olmazdı. 5 km ile 30 km arasında bir şey oynamazdı. Haftanın bir günü ben izinliyim zaten mecbur gidiyorum oraya,

eşim giderdi. Sabahtan akşam yine ben geçerdim yine haftada iki kere görüşürlerdi. (Ebeveyn16/E/46)

Uzak olsaydı da fark etmezdi ama belki haftada üç olmazdı ama haftada iki kere rahat görürdü oğlum, babaanne ve dedesini. (Ebeveyn18/E/37)

- Öte yandan, katılımcıların iş yoğunluğu ve özel hayatlarında boş zamanlarının görece sınırlı olmasından dolayı büyük ebeveynle torunları arasındaki ilişkinin sınırlanacağı görülmektedir. Coğrafi uzaklık arttıkça büyük ebeveynlerin torunlarıyla aynı sıklıkla görüşmesinin mümkün olmadığını belirten katılımcılar, sebeplerini şu şekilde ifade etmektedirler:

Daha uzak olsaydı, büyük ihtimal her hafta görüşülemeyebilirdi ya. İki haftada bire çıkardı çünkü, zor. Yine istenir mutlaka görüşmek ama yol... Yoğunluk, hayat koşturması... Ben çalışmıyorum olsam ben alıp götürürüm annemi alır gelirim falan ama ben de çalışıyorum, annem de gelemiyor tek başına... Yani zor olurdu. İyi ki daha fazla uzak değil. (Ebeveyn2/K/38)

Mesafe uzak olsaydı, şimdi o kadar mesafe olursa bu kadar sık olmazdı. Haftada bir-iki. Çünkü iş yoğunluğunu ve evdeki olabilecek şeyleri hesaba katarsak anca öyle olur. (Ebeveyn11/E/38)

Mesafe uzak olsaydı, tabii mesafeler... Derler ya "gözden ırak gönülden de ırak", ister istemez bir uzaklaşma seyrekleşme olabilirdi ilişkilerinde. Daha az görüşürlerdi çünkü iş hayatı malum... E o da haliyle bir hafta sonumuz olacaktı, her hafta görüşemezdik. Belki iki haftada bir, üç haftada bir. (Ebeveyn14/E/46)

Mesafe daha uzak olsaydı o zaman problem... Kökten değiştirdi ilişkileri. Onların çocuğu okuldan alma durumu ortadan kalkarsa zaten kökten değiştirdi ilişkileri. Hiç görüşemezler bu sefer hafta içi. Ya hep ya hiç konusu bu... Uzak olsa onlar alamazdı, anca haftada bir hafta sonu görüşürlerdi. (Ebeveyn24/E/32)

Katılımcılarla ebeveynleri arasındaki mekânsal uzaklığın artması halinde katılımcıların bir kısmı bakıcı ve kreş alternatiflerini düşünmek zorunda kalacaklarını beyan ederken bir kısmı ise çocuk bakımı noktasında ebeveynlerinden destek alacaklarını açık bir şekilde ifade etmişlerdir.

- Katılımcılar, coğrafi uzaklığın söz konusu olduğu durumda bakıcı ve kreş alternatiflerini değerlendirmek zorunda kalacaklarını beyan etmişlerdir:

Eğer uzak olsaydık tabi bakıcımız olurdu. (Ebeveyn4/K/35)

Öyle olsaydı ya bir kreşe verirdik mecburen başka çaresi olmazdı. Komşu vs... eskisi gibi onlar da yok, eskiden olsa güvenirdiniz de. Emanet edebilirdiniz vs. ama şimdi... Şimdiki zaman. Çok zor. (Ebeveyn11/E/38)

Mecbur başka bir yöntem bulmak zorunda kalırdık. Bir bakıcı falan durumunu gözden geçirirdik... Bakıcı faktörünü devreye sokardık mutlaka, o zaman da görüşmeleri seyrekleşirdi. (Ebeveyn14/E/46)

Mesafe daha uzak olsaydı yine çok etkilenirdi, çünkü her gün işe giderken bırakıp alıyordum ya, daha uzak olsaydı o dönem kreş gibi bir şey bulmam gerekirdi. (Ebeveyn23/E/33)

- Kimi katılımcı ise coğrafi uzaklık olsa dahi bakıcı alternatifini düşünmediğini ve her koşulda büyük ebeveynlerin torunlarının bakımını üstleneceklerini ifade etmişlerdir:

Uzak olsaydı da ben yine çocuğu parayla başka yere bırakmak istemezdim parayla, bakıcı tutmayı. Örneğin 20 km olsaydı ben yine bırakmak isterdim annemlere ya da işte babam alırdı. Bakıcı istemezdim ben. (Ebeveyn15/E/41)
Ben çocuklarımı bakıcıya vermek istemedim. Eşim dedi "bakıcıya verelim" diye ama yok dedim, anne baba var. İşte uzak oturuyorduk, kızımızın haberini aldığımızda hemen iki bina yakınlarına geçtik. (Ebeveyn20/E/34)

- Katılımcılar, genellikle büyük ebeveyn ve torun arasındaki mekânsal yakınlığın olumlu yönlerine dikkat çekmişlerdir. Fakat coğrafi yakınlığın büyük ebeveyn-torun ilişkisindeki saygıyı ortadan kaldırdığı yönünde olumsuz bir etkisi de olduğunu şu şekilde ifade edilmektedir:

500 metre evlerimizin yakınlığı. Yan yana oldukları için yüzgöz oluyor çocuk. Uzak olsaydı daha değişiklik olabilirdi özlem açısından. Mesela anneannesinin evi uzak, onla biraz daha saygı var. Ama biz devamlı bir arada olduğumuz için saygı falan... Biraz daha evimizin insanı gibi. (Ebeveyn18/E/37)

Büyük ebeveyn ile torun arasındaki etkileşimi sınırlayan veya artıran yaşlılık, sağlık sorunları, coğrafi yakınlık gibi faktörler bulunmaktadır. Yapısal dayanışmayı etkileyen bu faktörler, kimi durumlarda büyük ebeveyn ve torun arasındaki bağı güçlendirirken zaman zaman ise tarafları olumsuz etkilediği görülmektedir. Olumsuz etkilerinin çocuk refahını azaltıcı işlev olduğu örnekler aşağıda ifade edilmektedir.

- Yaşlılığın getirdiği sağlık sorunları ve güç kaybı, büyük ebeveynlerin torunlarıyla olan ilişkisini etkilemektedir. Katılımcılar, bu sorunların büyük ebeveyn ve torun ilişkisindeki bağı olumsuz etkilediklerini şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

Çocuklar babaanneye daha yakın. Dedesi soğuk olduğu için. Dışlanmışlığı yoktur dedesinin ama o soğuk olduğu için onlar da soğuk ona... Dedesinin soğukluğu da şuradan kaynaklanıyor aslında. Dedesinin kulakları biraz ağır duyar. Duyamıyor ki konuşsun... Biraz da babama soğuk davranmalarının sebebi babam soğuk olduğu için değil de rahatsızlığı sebebiyle. (Ebeveyn16/E/46)

Benim kızım onların en küçük torunu... Bir de onların en yaşlı dönemine denk geldi. Dolayısıyla benim kızım annemin babamın ilişkisi diğer torunlara göre çok daha alt düzeyde... Dolayısıyla aşırı, sağlam bir duygusal bağ olduğunu düşünmüyorum. Çünkü onlar o ilk torunlarla birçok şeyi tükettiler. Benimki en sona denk geldi (gülüyor), onların da hastalık ve yaşlılık dönemine. Herkes de farkında gibi, haftada bir görüşmeyle idare edilen bir ilişki. (Ebeveyn25/E/41)

- Büyük ebeveynlerin eğitim durumları, yaş ve sağlıkları torunlarının ödev ve okul etkinliklerine katılmasında ve bilişsel olarak desteklemesinde önemli bir engel teşkil etmektedir:

Annemlerin okumayla alakalı çok bir mezuniyetleri olmadığından o konuda şeyler ama geçen bize geldiklerinde oğlumun hikâye kitaplarını oğlum okudu, annem dinledi. Babam zaten göremiyor da. (Ebeveyn7/K/35)

Veli toplantısına biz gidiyoruz, biz olmasak babamdan isteriz ama yaşından dolayı biz de pek istemiyoruz. (Ebeveyn8/K/52)

Ödev noktasında çok etkili olamıyorlar. Yeri geliyor bizim bile çözemediğimiz sorularla karşılaşıyoruz. Eğitim noktasında çok destek veremiyorlar. Dersleriyle babaanne ve dedenin mezuniyeti hasebiyle çok ilgilenemiyorlar ama orada da bilgileri yettiğince... Matematik problemlerinde toplama çıkarma çarpma düzeyinde sadece. (Ebeveyn10/E/41)

Veli toplantısına çok mecbur kalmadıysak onların katılmasına gerek kalmıyor. Mümkünse biz katılmayı tercih ediyoruz ki şimdi sonuç itibarıyla ikisi de ilkökul mezunu. Yani eğitim seviyeleri belli. (Ebeveyn14/E/46)

- Coğrafi uzaklık, çocukların büyük ebeveynleri tarafından eğitim noktasında desteklenmesinde önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Ebeveyn-büyük ebeveyn ve okul üçgeninin yakın mesafelerde olmaması, büyük ebeveynlerin torunlarının okul etkinliklerine katılmasında engel teşkil etmektedir:

Kreş dönemindeyken, yakinken bize, ben yoksam annem de babam muhakkak gelirlerdi. İşte okulun ilk açılış günü ya da okula ilk kayıt günüm, mezuniyet törenim, işte ne bileyim kuran törenim vs. falan onlara eşimden daha çok annemle babam dâhil olmuştur. Hep onlar vardır fotoğraflarda. Ama mesafe uzayınca kızım da ilkökula başlayınca o şey biraz azaldı ister istemez. Şimdi mümkün olmuyor, çok zor. (Ebeveyn5/K/38)

Keşke yakınımda olsalar hepsine katılırlar ama. (Ebeveyn7/K/35)

Dedesine bir şey diyemiyorum. Mesafe var aralarında. Dedeyi sert biri olarak görüyorlar halbuki öyle değil. Kulağı duymadığı için sesi biraz yüksek çıkıyor

konusurken. Onu kendilerine karşı bir tepki olarak görüyor. Dede tamam bile dese tersmiş gibi geliyor çocuklara. (Ebeveyn16/E/46)

- Büyük ebeveynlerin sahip olduğu birtakım kısıtlılıklar ve engeller sebebiyle torunlarının hastalık dönemlerinde istedikleri gibi ilgilenememeleri durumları da olmaktadır:

Babaanne daha yakın olduğu için onlar bakıyor. Eğer onlar bakmıyorsa çok nadir de olsa, mesela bu tarz şeyler babaannenin annesi ve babası hayattayken çok zorda kaldığımız dönemler oldu. Çünkü onların bakıma ihtiyacı var, hastanede yattılar vs. bir dönem. Çocuklar, oğlum küçüktü hasta, kreşe gidemiyor. Annemlerden destek alıp eve geldikleri dönemler olmuştu. (Ebeveyn3/K/45)

Eğer biz ya da babaannesi bakıyorsak hasta olduğunda beni ararlar, “nasıl, durumu iyi mi” diye. Akşam ararlar, görüntülü aramak isterler “gelemiyoruz ama en azından görelim falan bari” diye. Şimdi onları da oraya bağlayan diğer torunları var, hareket kısıtlılıkları var. (Ebeveyn5/K/38)

Kızım hastalandığında oraya göndermiyorum. Birbirlerini çok özleyiyorlar, onlar da hasta olur diye korkuyorum. Onlar hasta olduğunda ben de göndermiyorum kızımı. Okulda çok çabuk hastalanıyorlar. (Ebeveyn9/K/50)

Uzak olduğu için ve onlar da yaşlı, ilgilenemiyorlar. Tabii üzüyorlar saat başı ararlar. Babam kulağı ağır duyduğu için o çok konuşmaz ama annem aradığı zaman arkada muhakkak bağırır “bunu şöyle yapın böyle yapın” diye, o da oradan destek verir. (Ebeveyn16/E/46)

- Aracı kuşakla büyük ebeveynlerin mekânsal yakınlığı, kimi zaman neredeyse bütçelerin ortak olmasına ve tek yerden harcanmasına neden olmaktadır:

Her şeyi o kadar ortak yapıyoruz ki, her şeyden o kadar haberleri var ki neye ihtiyacı olduğunu da biliyorlar tabi. Mesela en son tatile giderken oğlumun seveceği simit almışlar gibi gibi... Eşim de evde olmadığı için iki ayrı evde tek aile gibiyiz. (Ebeveyn4/K/35)

Ev alışverişi yaptığımızda da genelde beraber gittiğimiz de oluyor, aynı yerde oturduğumuz için. Gittiğimizde babam zaten bana ödeme yaptırmaz. Direkt kızıma demese bile bizim ihtiyaçlarımızı karşılaması destek olması zaten kızıma dolaylı yoldan bir destek. (Ebeveyn11/E/38)

Zaten bir olduğumuz için, yediğimiz içtiğimiz ayrı gitmiyor hemen hemen. O yüzden ben hangi gözle görüyorsam onlar da o gözle görüyordur. Bakıyorlar işte “kızın botu eskimiş gidelim bot alalım”. (Ebeveyn18/E/37)

5.8. Diğer Sonuçlar

❖ Kuşaklararası “Soft Mücadeleler”

- Büyük ebeveyn-torun ilişkisi kapsamında bu ilişkinin refaha etkilerinin incelendiği bu araştırmada, kuşaklararası dayanışmanın yanı sıra bazı durumlarda çatışma, görüş ayrılıkları, farklı kuşakların aynı dış gerçeklik algılarına sahip olmamaları görülmektedir. Bu çatışmaların kaynağı ağırlıklı olarak, ebeveynin koyduğu kurallara büyük ebeveynlerin riayet etmemesinden kaynaklanmaktadır. Buna rağmen katılımcıların vermiş oldukları yanıtlar dikkate alındığında bu olumsuz görünen durumların çocuk refahına bazı durumlarda pozitif bazı durumlarda ise negatif etkileri olabilmektedir. Bu durumu, katılımcılar aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

“Anneme söyleme” diyormuş, bir şey alınca onlar. Ben diyorum "Bunun böyle her dediğini yapıyorsunuz ama biz yapmayınca fevri oluyor. Her istediğini yapmayın, yok demeyi bilin". Onlar da "Ben yaşarken her istediğini yapmaya çalışırım. Ben ölünce siz ne yaparsanız yapın" diyor. Ama kötü alışıyor. Yok denmeyi de bilsin. El kapısı da var. Sonuçta biz reddedince psikolojisi bozuluyor. (Ebeveyn9/K/50)

Biz sesimizi yükselttiğimizde, kızdığımızda falan onun çok üzülüğünü anladıkları için mesela bize çok fazla uyarıda bulunuyorlar. Hani bu da aslında bizim için otoriteyi zorluyor, bu sefer biz kuramıyoruz (gülüyor). Çok müdahale ettikleri zaman ne olacak, çocuk bizim otoritemizi dinlemeyecek. Ben de diyorum ki “Anneannenler gittiğinde bu konuyu konuşmalıyız”. Böyle toparlamaya çalışıyorum ama kolay değil tabi. (Ebeveyn7/K/35)

Evdeyken hafta sonu, cumartesi mesela. Benden bir şey istedi, oyuncak istedi diyelim. "Hayır bu ayki oyuncak hakkın doldu" dediğimde, bir gün sırt çantasını takmış “ben gidiyorum anneannemin evine” diyor. (Ebeveyn4/K/35)

Onlar biraz daha her şeyine müsamaha gösterip daha korumacı mı diyeyim oğlumun geçmişinden de kaynaklanan şeyden dolayı sınırsız bir özgürlük veriyorlar. Ben aslında bundan biraz şikayetçiyim (gülüyor). Ben evde o otoriteyi kurmaya çalışıyorum, ben normal çocuk şeyine sokmaya çalışıyorum ama onlar sınırsız özgürlük verdiği için... Bize kızıp annelere şikâyet ettiği oluyor ben otorite kurmaya çalıştığım için bazen kızdığım oluyor, "baba kızdı, baba şöyle yaptı böyle yaptı" diyor. Onlar da aracı olmuyorlar, bana kızıyorlar (gülüyor). Hatta bazen babama diyorum "sen bize böyle davranmıyordun. Ben ona daha azını yapıyorum senin bana yaptığının" falan diyorum. Babam da "biz yanlış yapıyormuşuz, doğrusu bu" diyor. Arada ben kalıyorum yine (gülüyor). (Ebeveyn17/E/39)

Mesela bizim ona koyduğumuz sınırlamalar, kurallar var. Azı yarar çoğu zarar demişler, işte günlük TV süresi var. Aşmasını istemiyoruz. Ama tableti kapandı mı ağlamaya başlıyor. Tabi babaanne dede kıyamadığı için bazen devam

ettiriyorlar onlar. Biz söylüyoruz işte "anne yapma evde böyle yapıyoruz. Sen burada böyle yapıyorsun, olmuyor" diye. (Ebeveyn11/E/38)

Oğlum ödev yaparken bazen biz kızdığımızda babaannesini çağırır "bana ödevi sen yaptır babaanne" diye. Geçen sene bu olayı çok yaşadık, babaanne kendisi yapıyormuş ödevleri (gülüyor). Oğlum "kolum ağrıdı" deyince hemen babaanne alıp oradan devam ediyor. Birkaç kere de dedeye yazdırırken görmüşler. Onlar ortaokul mezunu oldukları için, yazıları da çok kötü. Yazılarından yakalamışlığımız var öyle birkaç kere. (Ebeveyn19/E/41)

❖ **Dayanışmanın İşgücü Boyutu**

- Çocuk bakımının büyük ebeveynler tarafından gerçekleştirilmesi, kadınların istihdamda kalması yahut iş motivasyonu adına da önem taşımaktadır. Ayrıca katılımcıların ebeveynleriyle olan hane yakınlıkları da aracı kuşak üyesinin istihdamını etkileyebilmektedir. Katılımcıların bu konudaki görüşleri aşağıda sıralanmıştır:

Kadın için çalışmak gerçekten çok meşakkatli, hele ki çocuk söz konusuysa. Çünkü benim gözüm arkada, evden çıkarken her zaman bir gözüm arkada. Ne oldu bir şey mi oldu, öğretmen aradığı anda bir kalp çarpıntısı bir telaşe falan... Ama annem baktığı dönemde asla asla. Kızım doğduğunda ilk üç sene baktı, o dönem benim için çok iyiydi. Kafam çok rahattı. (Ebeveyn5/K/38)

Normalde bakan biri olmasa ben çalışmam, kız çocuğu nereye bırakabilirim. Erkek de olsa bırakmam. Allah razı olsun. Ben çalışıyorum ya zaten bana destek oluyorlar, çocuğa bakıyorlar çünkü. Bakıcı desteği oluyor zaten ister istemez. Bir bakıcıya baktırsam en azından 4-5 bin lira. Ben de 5-6 bin için çalışmam derim evde otururum, çocuğumla ilgilenirim. Bunlar olmasa biz hiçbir şey sahibi olamazdık. (Ebeveyn9/K/50)

Oğlum iki yaşına kadar ben Kastamonu'daydım. Doğum sürecinde geldiler ama yalnızsınız. Telefonu açıp "bugün çok yorgunum, yemek yapamadım" diye telefonu açabildiğiniz aile olmayınca gurbettesiniz. Eşim biraz ücretsiz izin kullandı biraz bakıcı baktı. Öyle hallettik ama o yalnızlığı yaşadık yani. (Ebeveyn23/E/33)

Yani mesafe uzayınca görüşme de uzardı. Ama tabi uzak olsaydı eşim çalışmayabilirdi çünkü çocukları kim okula götürecek ya da bebeğe kim bakacak? Çünkü şu anda onların yakın olması bizim için bir avantaj. Bırakıp gidebiliyoruz bir işimiz olduğunda da. (Ebeveyn12/E/37)

- Katılımcıların çalışma koşulları sebebiyle, büyük ebeveynler torunlarının hastalıklarıyla daha yakından ilgilenmekte ve müdahale etmektedirler. Katılımcılar, ebeveynlerinin gerçekleştirdikleri hastalık dönemindeki yardım ve desteklerini ifade eden görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

İlaçlarını falan annemgil verir, biz olmadığımız için. Babam zaten ben yoksam, çalıştığı yer Elvankent, oturduğumuz yer Keçiören. Ama ben yokum halbuki daha yakınam. Ama işten izin almam sıkıntılı olduğu için babama telefon açarım, o ta oradan gelir hastaneye götürür. (Ebeveyn11/E/38)

Hastaneye kendileri götürür zaten. Biz bir gün izin alsak ikinci gün izin istediğinde sıkıntı oluyor. Dedesi götürür getirir hastaneye. (Ebeveyn13/E/41)

Okuldan hastalandığı haberi gelirse, annesi işten çıkarsa annesi alıyor ama genelde çıkamadığı için hemen biz onlara telefon ediyoruz. Onların da işi yoksa zaten arabayla geliyorlar çocuğu alıp bizim eve geçiyorlar. (Ebeveyn17/E/39)

Okulda hasta olduğunda bize haber verdiklerinde biz de annemleri arıyoruz, alabilecek misiniz biz mi izin alıp gelelim vs. diye. Alıyorlar. (Ebeveyn24/E/32)

- Katılımcıların çalışma hayatındaki yoğunlukları, çocuklarının veli toplantıları ve okul sosyal faaliyetlerine katılamamalarına neden olabilmektedir. Bu gibi durumlarda büyük ebeveynler devreye girerek katılımcılar yerine ebeveynlik görevlerini üstlendikleri aşağıdaki ifadelerde görülmektedir:

Folklor ekibindeydi okulun, babaanne ve dedesinin gelmesi ona ayrı mutluluk katıyor. Ulusal günlerde yapacağı gösterilerde öncelikle bizim olmamızı eğer işten dolayı olamıyorsak da en azından babaanne ve dedenin izlemesi onlara ayrı bir haz katıyor. (Ebeveyn10/E/41)

Veli toplantılarının hepsine dede gitti, biz gidemiyoruz mesaide olduğumuz için. Dede gidiyor sonra bize aktarıyor hepsini. Kızımın velisi dedesi. Kağıt üstünde bizim ismimiz var ama görünürde dedesi (gülüyor). (Ebeveyn20/E/34)

Eski okulunda vardı mesela, annem giderdi. Etkinlik olurdu saat dörtte, şimdi çocukların çoğunun annesi ev hanımı. Hepsi doluşurlardı oraya, biz de isterdik ki kızımın da orada bir ebeveyni olsun çocuğumuz hissetmesin. Biz işten dolayı gidemeyeceğimiz için anneme söylüyorduk, “gidebilir misin? Çocuk kendisini yalnız hissedecek” dediğimiz zaman gidiyordu annem. (Ebeveyn24/E/32)

- Katılımcılar, çalıştıkları için iş ve aile yaşamı dengesini kurmakta zorlanmakta ve çocuklar ebeveyn ilgisini büyük ebeveynlerinden almaktadır. Katılımcıların yoğun çalışma koşullarının varlığı, çocukların duygusal konularda büyük ebeveynle olan paylaşım ihtiyacını artırdığı aşağıdaki şu ifadelerden anlaşılmaktadır:

“Sabah geleceğim sana” diyor telefonda da, özlüyor. Duygusal olarak ihtiyaç duyuyor daha çok. Ben çalışıyorum ya, çalıştığım için onunla fazla vakit geçiremiyorum. Daha önceki işimde daha yoğunum, ona hiç vakit ayıramıyordum. Devamlı onlardaydı. Onlarda olduğu için daha çok bağlandı beş yaşından beri. (Ebeveyn9/K/50)

İkisine de çok düşkün özellikle babaanneye çok düşkün. Arkadaş gibiler. Hafta sonu alıp geldiğimizde özledim diyor evde kaldığında. Cumartesi oluyor “ben nenemi özledim, dedemi özledim. Siz beni götürmüyorsunuz parka” diye. “Çünkü yoruldum oğlum, işten geldim” diyorum. “Ama dedem götürüyor” diye

sitem ediyor. Duygusal konularda ihtiyacı olduğunu düşünüyorlar çünkü anne baba çalıştığımız için biz fazla ilgilenemiyoruz. Bütün şeyleri ilgiyi onlardan görüyor. (Ebeveyn13/E/41)

Merak ediyor yani babaanneyi. Annem direkt zaten söylüyor getirin diye. İş yoğunluğum çok fazla, cumartesi de çalışıyorum. Eşim hastanede nöbet usulü çalışıyor. Görüşemediğimizde öyle diyor annem. Annemler kızımın duygusal paylaşımlara daha çok ihtiyacı olduğunu düşünüyorlar. Çünkü biz ikimiz de çok yoğun çalışıyoruz, ona yeteri kadar duygusal bağ vermediğimizi düşünüyorlar. O yüzden annem daha çok duygusal bağ vermeye çalışıyor (gülüyor). (Ebeveyn22/E/38)

❖ **Pandemi ve Kuşaklararası Dayanışmanın Değişen Platformları**

Kuşaklararası bağların önemi, COVID-19 ile başlayan pandemi döneminde ortaya konmuştur. Birçok aile için iletişim çevrimiçi ortama taşınmış olup teknoloji, çok kuşaklı aileler için oldukça önemli hale gelmiştir. Bu süreç, kuşaklararası temasın ve spesifik olarak da büyük ebeveyn ve torunları arasındaki ilişkinin doğasını bozduğunu yahut değiştirdiğini söylemek mümkündür. Katılımcılar, pandemiyle birlikte değişen büyük ebeveyn torun arasındaki ilişkiyi şu şekilde ifade etmişlerdir:

Çocuk doğdu, pandemi çıktı zaten. Pandemiden sonra dede ve babaanneyle koptuk iki yıl. O iki yıl zaten görüşemediler, biz de çekindik babaanne ve dedeye hastalık taşımayalım diye. Bunların hepsi etken. Anne baba dedeye olan bağlılığın oluşacağı, görüşmelerin yaşayacağı öğrenileceği zamanda pandemi yaşadılar ve kopukluk oldu. Pandeminin bu süreçte çok olumsuz etkisi oldu bize. (Ebeveyn25/E/41)

Bir gösterisi varsa, pandemiden dolayı çok geniş katılım almadılar ama pandemi öncesinde birlikte gittiğimiz olmuştur dans gösterisine. Pandemi zamanı Cumhuriyet Bayramı'ydı galiba. Kızım koroda şarkı söyledi, şiir okudu falan. Videosunu çekip gönderdik. O zamanlardan beri böyle durumlarda videosunu atıyoruz. Ya da kızım kendisi gönderip arıyor "anneanne dede izlediniz mi" diye. (Ebeveyn3/K/45)

Küçükken annem onu sinemaya çok götürürdü. Ben, annem, kızım da çok gezerdik, hafta sonu falan. Yemeğe giderdik, parka vs. "Hava güzel, hadi çıkalım". Kızımı hep bebek arabasına koyar giderdik. Şu son 2-3 senedir pandemi zaten. Mesela pandemiden dolayı oğlumla öyle bir imkanları olmadı. Kızımın da bitmiş oldu. Sonrasında pek öyle gitmiyoruz. (Ebeveyn2/K/38)

Babaannesindeyken eline telefonu alıp video izliyor. Biz gelene kadar babaanne ve dedesiyle o bağ kopuyor biz gelene kadar. Herkes kendi kabuğuna çekiliyor. Oturup ortak bir sohbet paylaşım işine girmiyorlar, çok nadir. Çünkü ellerinde şu an cep telefonu var. Covid'den beri telefona, sosyal medyaya iyice alıştı. Cep telefonu olunca biraz daha kapanıyorlar içlerine. Babaanne ve dedenin de eğitimi elvermediği için onlar çok anlamıyorlar. Daha çok temel ihtiyaçlar paydasında buluşuyorlar, onun haricinde başka paylaşımları olmuyor ne yazık ki. (Ebeveyn10/E/41)

❖ **Refah Seviyesinin Yükselmesinde Büyük Ebeveyn Rolü**

Katılımcılara, çocuklarının refah seviyesinin yükselmesinde büyük ebeveynin rolü olup olmadığı doğrudan sorulmuştur. Burada, kuşaklararası dayanışmanın boyutları ile çocuk refahı arasındaki ilişki, katılımcıların vermiş oldukları açık ifadelerde kendini göstermiştir. Katılımcıların neredeyse tamamı, çeşitli sebeplerle açıklayarak büyük ebeveynlerin çocukların refah seviyesini oldukça etkilediğini ifade etmiştir.

- Büyük ebeveynler tarafından torunlarına verilen manevi destek, karşılıksız sevgi ve fedakârlık, dayanışma, ihtiyaçların giderilmesi, koruyucu roller, sosyal ilişkilerde destek sağlaması, yanlarında olması gibi sebeplerle çocukların iyi olma haline katkıda bulunduklarını ifade eden katılımcılar, bu görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir:

Zor zamanlarda yanlarında olması onun mutluluğunu artırıyor. Ekonomik şeyden ziyade onu iyi hissettirmek, ona destek olmak, onun yanında olduğunu göstermek bakımından değerlendirildiği zaman burada mutlaka katkıları var. O konuda cömertçe oğluma istediklerini, hatta istediklerinin fazlasını cömertçe sunuyorlar. (Ebeveyn1/E/43)

Bizden daha fazla birlikte oldukları için, bir de hakikaten el üstünde tutuyorlar. Hani dersin ya saçının teline zarar gelmesin ya da ben senin gözyaşına kurban olurum gibi böyle. O konuda her şeyini dört dörtlük yapmaya çalışırlar, maddi manevi olsun. Gayet çok çok yüksek. Anneanesiyle dedesi burada ama iki ayda bir görüşüyoruzdur. Her iki açığı da buradan kapatıyor aslında kızım. (Ebeveyn11/E/38)

İllaki var, refah seviyesini yükselmesi zaten annemlerin varlıklarıyla yetiyor zaten. Başlı başına bir güç. En azından mesela şimdi çok uzakta olup otursak babaanneden, dededen mahrum kalacaklar. Biz bir yere götüremeyiz “babaanesi gel al, dedesi gel al”. Bu zaten çocuğu yükseltiyor. Uzakta otursak kimsemiz olmaz. Bu sefer çocukları annesi çıkarmak zorunda. O da çıkaramıyor, çalışıyor. Çocuk bunalır illaki. Şimdi bir rahatlık var. Bizde kalmak istemiyorsa orada kalıyor. (Ebeveyn18/E/37)

Köyde mesela sırf oğlum gelecek diye Ankara’da da evlerinde öyle, ona özel bir şeyler, mesela babam gitmiş lego seti almış “geldiğinde birlikte oynayalım” diye. Tabi bunlar doğrudan refah seviyesini artırıyor yani, eldeki imkan arttığı zaman ve birlikte kaliteli vakit geçireceği zaman da artmış oluyor. Dolaylı olarak çok ciddi etkisi var bizi rahatlattıkları için oğluma rahat hayat sunmuş oluyoruz çünkü. Doğrudan da kendi evlerinde oğluma özel oyuncak olabilir kitap olabilir bu tür şeyleri alarak akşama kadar iki arabayla oynayacağı yerde yeni oyuncak oluyor onunla oynuyor. (Ebeveyn23/E/33)

Bir de çok sevgi olduğu için annem şey der işte “çocuk cevizse, torun cevizin içi” der. Gerçekten beni görmüyorlar bile. Bize geliyorlar “merhaba” diyorlar direkt kıza... O yüzden hem karşılıksız bir sevgi var çok büyük, büyük fedakârlık var. Yeri geldiğinde işte hasta bile olsa annem “torunuma ben

bakırım” der hemen. Onlar için büyük bir hayat neşesi. Hayattaki en büyük en çok zevk aldıkları şey onları görmek, onlarla bir şey yapmak. Hiçbir şey olmasa da bu sevgi bile çocuk için çok önemli bir şey diye düşünüyorum. (Ebeveyn2/K/38)

Onun dışında manevi tarafta, benim kızım bakıcı görmemiş çocuk şimdiye kadar. Babaannesinin elinde büyüdü yani, büyük bir avantaj. Anneden sonra. O zaten süper bir durum. Daha çok babaanne nezdinde verilmiş büyük bir fedakârlık var ortada. (Ebeveyn24/E/32)

- Büyük ebeveynlerin torunlarına sağladığı güvenlik ortamı ve kendini güvende hissetmesi, katılımcılar tarafından önemli bir refah sebebi olarak görülmüştür:

Kendi evinin haricinde başka bir evde bir ikinci ev varsa orası evim diyebileceğin, kendini huzurlu güvende hissettiği. Ki bu da çok önemli, çocuklar için güven çok önemli zaten. Acil durumda ikinci kişi anneannedir, dededir. Kim olacak anne baba haricinde. Benim için de çok büyük bir nimet. Anneanne, dede yoksa çocuk büyütmek çok zor. (Ebeveyn2/K/38)

Ama onların katkısı bize daha çok biz yokken çocuklara göz kulak olması. Yapılması gerekenleri biz planlıyoruz. Ama babaanne lazım bize, çünkü çocukların yanında duruyor. Bu yetiyor bize... Bu kadar yakınımızda olmasalardı mesela yine ev içinde refah seviyeleri aynı olurdu. Ama ev dışında, onların yokluğu bu güvenilir ortamları yaratmazdı onlar için. (Ebeveyn19/E/41)

Bizim oturduğumuz semtte profil çok düşük olduğu için, hatta orta birin ilk iki günü evin oradaki okula gitti ağlayarak geldi. Çukurambar’da okuduğu için öncesinde... Tekrar aldık oraya. Ama servis yok. Servis olmadığı gibi benim işimden dolayı onu her gün alıp götürme gibi bir imkânım yok. Otobüsle tek başına gitme imkânı yok. Bu sebeple dedemize başvurduk. Dedemiz “seve seve” dedi. Dedeye bir araba aldık iyi kötü. İşte düşünün ulaşım da bile refahını yükseltmek adına borca derde girip bir araba alıp dede her sabah istisnasız. Dedenin hasta olma lüksü bile yok. Kızımı evden alıp sabah Çukurambar’a bırakıyor, öğlen tekrar çıkıp tekrar alıp eve getiriyor. Bu eğitim öğretim yılı içerisinde full olan bir şey. Bu da ne oluyor refah düzeyinin, kızımın hiçbir şeyi düşünmemesi sadece eğitimi düşünmesi. (Ebeveyn10/E/41)

- Katılımcıların büyük çoğunluğu ise büyük ebeveynlerin torunlarına aktardığı kültür, gelenek ve değerlerin çocukların refahının artmasındaki en önemli faktör olarak görmektedir. Uzlaşmacı dayanışma boyutunu destekleyen bu ifadeler, katılımcılar tarafından şu şekilde dile getirilmiştir:

Refah, çok geniş kapsamlı bir şey. İçinde kültürü, gelenekleri, devamlılığı, sürekliliği içinde barındıran bir şey olduğunu düşünüyorum. Bu anlamda çocukların geleneklerine, kültürüne, ailesine bağlı bireyler olması çok önemli. Çünkü çocuklar bunun hepsini orada öğreniyor. Tabi burada handikap annemle babamla daha az görüşmeleri. (Ebeveyn3/K/45)

Şu kısmı içimize siniyor, bir şekilde ortak değer yargısı var ortada. Benim çocuğuma vereceğim değerleri maddi ya da manevi, çocuğumun taleplerinin

bilinmesi noktasında özellikle ailem tarafından... Bakıcı kategorisinde özellikle bunlar çok göz önünde tutulmuyor. Ortak değerlere sahip olunca evet jenerasyon değişince yetiştirilme şekli değerler değişiyor. Ama onların dışında genel olarak müthiş bir tutarlılık oluyor. (Ebeveyn4/K/35)

Kızım açısından ellerinde büyüdüğü için ve onlara karşı farklı bir gözle baktığı için o çocukluktan onlardan aldığı değerler çok fazla ve bakış açısı hayattan aldığı şeyler de haliyle farklı oluyor. Mesela oğlum çocukluktan kreşe başladığı, hiç anneanne dede görmemişliği ikisini kıyaslayabiliyorum. O, anneanne ve dede görmeden büyüyor onun yapısı daha farklı. Kızım o konuda daha hassas, naif. Onlardan aldığı değerler, hayattan beklenti ve memnuniyeti anneanne ve dede çok etkiliyor. Kızımda anneanne ve dedeyle büyümüş olmanın verdiği bir hassasiyet var onda... Anneanne ve dedenin çocuğa verdiği şefkati, ona öğrettiği değerleri hiçbir kurum istediği kadar mükemmel olsun asla veremiyor. (Ebeveyn5/K/38)

Bir de şuna çok şükrediyorum onlarla birlikte büyürken yaşlıya olan hürmetin, onlarla olan bağlarındaki kendinin de "bir gün yaşlanırım" şeysiyle bize olan merhamet duyguları. Hem psikolojik hem maddi anlamda büyüklerle birlikte olan çocukların daha güzel yetiştiğini düşünüyorum kendi namıma. Onlarla birlikte büyüyen çocuklar daha da hayatı öğreniyorlar bana göre. Refah tabi ki bunlar, refah duyguları benim açımdan da. Onun ilerisi için de güzel olacak, hani büyürken öyle büyüyen çocukların toplumda daha sağlıklı olduğunu düşünüyorum açıkçası. Kreşte büyüyen bir çocuktansa anne baba yanında büyüyen çocuklar daha sağlıklı. (Ebeveyn8/K/52)

- Çocuklarının farklı kuşaklarla bir arada olmasının ve tanınmasının kuşaklararası ilişkiyi güçlendirerek çocuğun refahına katkısı olduğunu ifade eden katılımcılar bulunmaktadır:

Onlarla birebir vakit geçirmenin önemli olduğunu düşünüyorum, çok büyük bir katkı sağladığını düşünüyorum çocuğa. İster istemez başka bir jenerasyon üst jenerasyon, onların anlatacağı kuracağı bir cümle bizim kullanmadığımız bir kelime bile çocukta başka bir etki yaratıyor. Bence çok büyük bir zenginlik katıyor... Anneni büyüten insanların seni büyütüyor olması önemli çocuk için bence. (Ebeveyn2/K/38)

Mesela kızım annemle benim aramdaki ilişkiyi o kadar çok gözlemliyor ki. Aslında orada annemi her gün aramam ya da annemle bir araya geldiğimde onunla aramdaki bağ benim aslında yıllar sonra yaşanmış benle, anneanne olmuş benle kızı torun arasındaki bağı gösteriyor benim açımdan. O yüzden bunu ben refah olarak görüyorum. (Ebeveyn3/K/45)

Tabi, var. Mesela eskileri anlatıyor dede, askerliğini anlatıyor. Annem eskiden çektikleri yokluğu anlatıyor. İşte "şunu bulamıyorduk bunu alamıyorduk" gibi. Öyle olunca tutumu öğreniyor. Suyu dışarıdan getiriyorduk falan diye. Bana "Suyu az aç. Bak, dedemgil suyu ta çeşmeden getiriyorlarmış eskiden" diye uyarıyor beni. Onlar eskiden çektikleri yoklukları, sıkıntıyı anlattıkça benim kız da yaşamış gibi evde uygulamaya çalışıyor mesela. (Ebeveyn9/K/50)

Hem çocuğun farklı ortamlara girmesi, farklı şeyleri görmesi gelişimine katkı sağlıyor. Çünkü tek tip olarak beni görmesi doğru değil bence. "ha babam gibi

bir adam var, dedem gibi biri var, diğer dedem gibi de biri var" gibi şeyler yapabiliyor. (Ebeveyn22/E/38)

- Katılımcılar, büyük ebeveynlerin torunlarının refahının artmasındaki katkısının kimi zaman ise kendilerine sağladıkları kolaylık ve destek olduğunu, bu durumun da çocuklarının iyi olma halini fazlasıyla etkilediğini ifade etmişlerdir. Büyük ebeveynler tarafından aracı kuşağa yapılan manevi desteğin çocukların refahına dolaylı etkisi, katılımcıların şu ifadelerinden anlaşılmaktadır:

Çok büyük rolleri var, çok çok büyük. Biz onlarla birlikte de yaşadık. Bir dönem biz evimizi kapattık. Şöyle kapattık, oğlum böyle çok ağır rahatsızlıklar yaşadığında babam izin vermedi. Dedi ki "eve gitmeyeceksiniz, biz hep beraber yaşayacağız". Oğlum o zaman bir buçuk yaşındaydı. O zaman karşı karşıyaydı binalarımız ama izin vermediler. Psikolojim çok kötüydü o dönemlerde çünkü. O eve girmemi istemediler, çünkü oğlum bir nevi benim elimde öldü. O travmayı atlatmam için "kızım burada kalın" dediler. Altı yedi ay böyle kış dönemini geçirene kadar onlarda kaldık. (Ebeveyn7/K/35)

Tabi ki var, manevi destekleri zaten bizim için çok önemli. En basiti, yemek vermeleri bile bizim için çok büyük bir şey. Yani ya eşim çalışmayacak o ilgilenecek tamamen her şeyle. Zaten yıllardır babaannesi hep bakıyor önce büyük kıza hem de küçüğe. Bize de aslında. Biz de oradan yiyoruz. Eşim çok nadir yemek yapar. O da yoruluyor çünkü işte. (Ebeveyn21/E/49)

Çünkü eğer tek kalsaydık eşimle bu olayları bu kadar rahat bir şekilde yapamazdık... Eskiden mesela benim annem tek başına büyüttmüş bizi, tek olunca bir sıkıntı yaşıyor ister istemez. Tek bakınca yükümlülüğü, yorgunluğu her zaman daha farklı. Onun psikolojik şeyi de daha fazla. Çocuk büyütme kolay değil çünkü. Ama böyle bölündüğün zaman daha da rahat oluyor... Sadece bizim üzerimizde olsaydı, bizim enerjimiz de ister istemez düşecekti ve bu da kızıma olumsuz etkisi olacaktı. Mesela eşimle ilgili olarak şöyle söyleyeyim, bizim de mutlu olmamızı sağlayan, ikili anlamda mutlu olmamızı sağlayan nedenlerden biri de annemin bize yardım etmesidir. Birbirimizi yerdik belli konularda. Çünkü belli bir süreden sonra insanoğlu, o yük ona ağır geliyor kaldıramıyorsun. Bu da kızıma yansdı. İlk bir buçuk yıl eşim "her şeyi kendim yapacağım" modunda girdi. Boyunun ölçüsünü alıp anneme muhtaç olduğu durum oldu yani (gülüyor). (Ebeveyn22/E/38)

- Çocuklarının refah seviyesinin artışında büyük ebeveynlerin gerçekleştirdiği maddi katkılar olduğunu ve bu katkının da çocuklarının refahına doğrudan ve dolaylı etkisi olduğunu ifade eden katılımcılar bulunmaktadır:

Mesela işte eğitimi söyledim, ev alırken mesela yardım ettiler birazcık. Sonuçta bir insanın kendi evinde yaşaması daha kolay oluyor, kafası daha rahat oluyor. Bu da çocukları da etkiliyor sonuçta. Okulları daha yakın bir eve taşındık, o yüzden servis kullanmıyor. Ben bırakıyorum, annesi alıyor. O tarz konularda oldu... Her şeyi de onlardan beklememek lazım. Biz onlara mı

güvenip çocuk yaptık gibi oluyor bu sefer, kendimiz bakarız diye yaptık (gülüyor). Ama onlar da ellerinden geldiğince yardımcı oluyorlar. (Ebeveyn17/E/39)

Bir de mesela biz şimdi babamın evinde oturuyoruz. Şimdi kiraya çıkacağız nasıl yapacağız bilmiyorum, zorlanacağız. Çocukların boğazından kısıp kirayı ödeyeceğiz sonuçta. Onların yapacağı mesela her sene tatile götürelim derken belki iki senede bir götüreceğiz. (Ebeveyn21/E/49)

Dolaylı olarak var. Daha önce ev aldığımızda onlar ciddi anlamda yardımcı oldular. Şu anda bizim kendi evimizde oturuyor olmamız, kira ödemiyor olmamız anlamına geliyor. Bu sebeple oğlumu kurslara daha rahat gönderebiliyoruz ve başka nakdi desteğe de aslında ihtiyaç duymuyoruz. Bu, eski zamanda yapılan yardımdan dolayı. Dolaylı olarak kesinlikle etkiliyor. (Ebeveyn23/E/33)

Okuldan aldıkları için servise vermiyorum çocuğu. Orda bir maddi kazancımız var. (Ebeveyn24/E/32)

- Katılımcıların önemli bir kısmı ise büyük ebeveynlerin torunlarına sağladıkları refahın katkısının en az kendilerinin sağladığı imkanlar kadar olduğunu, hatta kimi zaman daha fazla olduğunu ifade etmişlerdir:

Ailemin oğlumun hayatının refahının yükselmesinde benim kadar katkıları var. Yüzde 50-50 diyebiliriz. 49'a 51 bile değil yani. (Ebeveyn4/K/35)

Şöyle söyleyeyim, bazen bizim yanımızdaki mutluluğu, konumu... Dedesinin babaannesinin yanında daha fazla mutlu oluyor. Biz biraz daha bazı şeylerin önünü kestiğimiz için onlar orada biraz daha mutlu oluyorlar daha rahatlar çünkü. Çoğu şeyde yardımları oluyor, maddi destekten okula bırakmalarına kadar. (Ebeveyn12/E/37)

Var, mutlu olmasından anlıyorum. Çocuk orada çok mutlu. Anne baba biz ilgilenemiyoruz ama, orada farkındayım bir şeylerin tamamlandığını. Mesela annemler başka şehirde olsalardı düşüş olurdu. Yaz tatilinde belki bir hafta görecekti. Her açıdan azalacaktı refah seviyesi. Duygusal açıdan, ekonomik açıdan, sosyal açıdan. (Ebeveyn13/E/41)

Babaanneyle dede baktığı için onların duruşundan almıştır kızım. Babaanneyle dedenin en büyük katkısı da odur. Bizim bir katkımız olmadı kızıma. Babaanneyle dede daha çok anne baba gibi hep ilgilendi onlar büyüttü. Eksik gediklerini biz karşılamaya çalışıyoruz ama o iş yoğunluğunda hep onlar yaptı. Bizim elimizi taşın altına sokmamıza izin vermediler, öyle söyleyeyim. Biz fazla ilgilenemediğimiz için hep onlar... onlardan başkası yok yani. (Ebeveyn20/E/34)

- Çocukların refahının gelişmesinde büyük ebeveynlerinin bir katkısı olmadığını ifade eden katılımcılar nadir de olsa bulunmaktadır:

Çok büyük bir katkıları yok, çoğu şeyi kendimiz yapıyoruz. Çocuğun mesela oda takımını değiştiriyorsun. Onlar da ufak bir hediyesini alıyor. Çoğu şeyi

onların bireysel olarak çözdükleri şey yok. Biraz zorunluluktan tabi, torunları olduğu için. Direkt refah seviyesini etkileyen bir şey yok. (Ebeveyn15/E/41)
Bence yok, net yok (gülüyor). (Ebeveyn25/E/41)





6. SONUÇ

Kuşaklararası dayanışmayı zaman ve mekâna göre karşılaştırmak zordur; zira bağlamsal koşullar ve fırsatlar farklılık göstermektedir. Günümüzde demografik, sosyal, ekonomik ve politik ortamlar değiştikçe kuşaklararası dayanışmayı anlamak daha önemli hale gelmektedir. Daha az ve geç çocuk sahibi olma, yaşam beklentisindeki artış, daha fazla kadının işgücünde olması, evlilik dışı çocuklar, boşanma oranlarının artmasıyla birlikte tek ebeveynli aileler ve üvey büyük ebeveynlerin çoğalması gibi sebeplerle birlikte dayanışmanın dinamiği değişmekte ve gelişmektedir. Yüksek ölüm-yüksek doğurganlıktan düşük ölüm-düşük doğurganlığa geçiş, aynı anda hayatta olan kuşakların sayısının artmasına yol açmaktadır.

Elbette kuşaklararası dayanışmanın tanımını netleştirmek önemlidir; dış baskıdan kaynaklanan ve zorunluluk veya görev olarak algılanan davranış ve uygulamalarda kuşaklararası dayanışmadan bahsetmek mümkün olmayacaktır. Kuşakların birbirlerini çeşitli boyutlarla desteklemeleri, farklı aile yapıları ve çocuğa ilişkin bilinç düzeyiyle orantılıdır. Bu dayanışmanın zorunlu bir rol olarak gerçekleşip birbirlerine bağımlılığı artan kuşaklar olması çatışmayı da beraberinde getirecektir. Kuşaklararası dayanışmanın gerçekleşmesinde arzulanan farklı kuşakların birbirini anlaması ve bu farklılıklara rağmen ortak bazı noktalarda zorunlu bir görev olarak değil gönüllük esasına göre birbirleriyle dayanışma içinde olmalarıdır.

Araştırma kapsamında aracı kuşak üzerinden büyük ebeveyn ve torun ilişkisinin kuşaklararası dayanışma bağlamında çocuk refahına olan etkileri incelenmiştir. Büyük ebeveyn ve torun ilişkisinde kuşaklararası dayanışmanın ilişkisel, duygusal ve işlevsel boyutlarının ön plana çıktığı görülürken uzlaşmacı, normatif ve yapısal boyutlarının nispeten geri planda kaldığı görülmektedir. Araştırma, bu sonuçlarıyla literatürdeki çalışmalara paralellik arz etmektedir.

Araştırmada büyük ebeveynlerle torunlarının görüşme sıklığının boyutları değerlendirilmek istendiğinde, üç farklı zaman diliminin ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlar, ayda bir ya da iki kere; haftada bir ya da iki kere ve her gün şeklinde kategorik olarak dağılmaktadır. Görüşme sıklığını belirleyen nedenlerin ise haneler

arası coğrafi yakınlık, torunların okul ve kurs yoğunluğu, aracı kuşağın yoğun çalışma temposu ve büyük ebeveynlerin torunlarına sağlamış olduğu lojistik destek ve günlük bakımlarının etkili olduğu tespit edilmektedir.

Araştırmada büyük ebeveyn ve torun buluşmalarının nerede olduğu ve bu buluşmaların birebir gerçekleşip gerçekleşmediği araştırılmak istenmiştir. Buluşma yerlerinin genellikle büyük ebeveynlerin haneleri olduğu belirtilmiştir. Bir araya gelme gerekçesi ağırlıklı olarak bakım münasebetiyle gerçekleştiği için büyük ebeveynlerin kendi hanelerinde olmaktadır. Bakım hizmetleri dışında üç kuşağın bir araya gelerek ortak vakit geçirdikleri görülmektedir. Katılımcılar, özel programları dolayısıyla çocuklarını geçici süreyle ebeveynlerine bıraktıklarını ve böylece büyük ebeveyn ve torunları arasında birlikte vakit geçirme imkanlarının da oluştuğunu ifade etmişlerdir.

Araştırmada büyük ebeveynlerin torunlarının sosyal hayatına yönelik bilgi düzeyleri ölçülmek istenmiştir. Böylelikle büyük ebeveynlerin cinsiyeti, torunlarıyla olan aralarındaki yaş farkı ve ortak vakit geçirme sıklıkları bu sosyal hayata yönelik bilgi düzeylerini doğrudan etkileyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuçlar incelendiğinde büyükannelerin torunlarının sosyal hayatlarına yönelik daha fazla bilgi sahibi oldukları ve görece daha genç olan büyük ebeveynlerin sosyal hayatlarına yönelik bilgi düzeylerinin arttığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte mekânsal yakınlığın azalıp artmasına bağlı olarak büyük ebeveynlerin bilgi düzeyleri değişmektedir. Aracı kuşağın getirdiği kurallar neticesinde, büyük ebeveynlerin torunlarının sosyal hayatlarına yönelik daha fazla bilgi edinmelerinde aktif rol oynadığı görülmektedir. Aracı kuşak, gündelik hayata ilişkin sorulacak sorular listesi, gündelik sohbet ve konuşma pratiklerinin büyük ebeveynler tarafından gerçekleştirilmesini arzu etmektedir. Ayrıca büyük ebeveynlerin torunlarının sosyal hayatlarına ilişkin bilgilere detaylı sahip olmaları, onların gündelik sosyal aktivitelerini, oyun alanlarını ve eğitim süreçlerine doğrudan müdahale etme şeklinde tezahür etmektedir.

Büyük ebeveyn ve torun arasındaki sosyal ilişkinin boyutu; boş zaman aktiviteleri, birlikte nasıl vakit geçirdikleri ve bir araya gelme sıklıkları açısından katılımcılara yöneltilmiştir. Boş zaman aktiviteleri ve aralarındaki sosyalleşmenin boyutları; büyük

ebeveynin cinsiyetine, sahip olduğu eğitim, bilgi ve beceri düzeylerine, mevcut sağlık durumlarına göre farklılaştığı görülmektedir. Cinsiyete dayalı ilk farklılaşma büyükannelerin bakım, büyükbabaların ise ağırlıklı olarak oyun özelinde kendini göstermektedir. Cinsiyete dayalı diğer farklılaşma, çocuklarla oynanan oyunların büyükbabalarda fiziki güce, büyükannelerde ise beceriye dayalı olmasından kaynaklanmaktadır. Büyük ebeveyn ile torun arasında gerçekleşen sosyal aktivitelerin boyutunu ise büyük ebeveynlerin sahip olduğu eğitim, bilgi ve beceri düzeylerine göre çeşitlendiği görülmektedir. Ek olarak, büyük ebeveynlerin sahip oldukları sağlık sorunları ve torunlarıyla aralarında bulunan kuşak farkı, sosyal aktivitelerin aksamasına veya yetersizliğine neden olmaktadır. Buna ek olarak, teknolojik cihazlar ve yeni iletişim araçlarındaki kullanım farklılıklarından kaynaklanan uyumsuzluk, büyük ebeveynler ve torunları arasındaki azalan ilişkinin belirleyici etkenlerindendir. Ayrıca, büyük ebeveynlerden torunlara yönelik gerçekleşen çeşitli aktarım faaliyetlerinin, çocukların sosyalleşmesi, becerilerinin artması ve kültürel zenginleşmesine katkı sunduğu tespit edilmiştir. Büyük ebeveynlerin gündelik faaliyetlerini gerçekleştirdikleri esnada esas niyeti sosyalleşmek ve ortak faaliyet yürütmek olmamakla birlikte torunlarıyla yaptıkları etkinlikleri sosyal aktiviteye çevirme davranışlarında bulundukları görülmektedir. Ayrıca, çocukların sürekli olarak büyük ebeveynlerini yakında hissetmeleri, hediyeleşerek onları pek çok faaliyete ortak etme isteğini de beraberinde getirmektedir. Büyük ebeveyn ve torun arasında paylaşılan ortak faaliyetler, çocukların okul sosyal etkinliklerinde de kendini göstermektedir. Araştırma sonucunda, çocukların bu etkinliklere büyük ebeveynlerini bizatihi davet ettiği ve özel günlerde onlarla olma istekleri olduğu görülmektedir.

Araştırmada çocukların büyük ebeveynleriyle olan telefon veya mesajla iletişim sıklıkları, nedenleriyle birlikte irdelenmiştir. Sonuçlar incelendiğinde torunlar üzerinde büyük ebeveynlerin sosyal etkilerinin yüksek olduğu, torunların kendi istek ve iradeleriyle iletişime geçmelerinden anlaşılmaktadır. Çocukların çeşitli yoğunlukta iletişim kurma isteklerinin; büyük ebeveynlerine karşı özlem duymaları, onlarla birlikte plan yapma, mutluluk ve sevinç paylaşımı, kimi zaman ise ebeveynlerini şikâyet etme amaçlı olduğu görülmektedir. Ek olarak, büyük ebeveyn ve torun arasındaki iletişim sağlanmasında aracı kuşağın teşvik edici rolünün etkili olduğu görülmektedir.

Katılımcılara büyük ebeveyn ile torun arasındaki duygusal yakınlığın nedenleri sorulmuştur. Verilen yanıtlar birlikte değerlendirildiğinde, duygusal yakınlığın olumlu ve olumsuz yönde iki farklı açıdan ayrıştığı dikkat çekmektedir. Duygusal yakınlığı olumlu olarak etkileyen nedenlerin ise büyük ebeveynlerin fedakârlığı ve torunlarına yönelttiği merhamet ve şefkat duyguları; torunlarıyla kurmuş oldukları oyun arkadaşlığı rolü; torunlarının büyük ebeveynlerinin yanında büyümeleri; büyük ebeveynlerin “ebeveynlik rolü” noktasında öne çıkmaları ve son olarak büyük ebeveynleri hane içindeki otoriteden kaçış ve kurtuluş noktası olarak tercih etmeleridir. Çocukların büyük ebeveynlerine yönelttiği sevgi ve yakınlık gibi duygular, onlara hazırladıkları hediyelerden de anlaşılmaktadır. Bu hediyeleşmenin büyükbabalardan ziyade büyükannelere yöneltilmesini, çocukların büyükanneleriyle gerçekleştirdikleri duygusal dayanışma ile açıklamak mümkündür. Duygusal yakınlığı olumsuz olarak etkileyen nedenler ise büyük ebeveynlerin torunlarına yönelik koydukları kurallar ve yaşlılığın getirdiği fiziksel güç kaybı ve sağlık sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmada büyük ebeveyn ve torun arasındaki özlem, hasret, düşkünlük gibi duygusal konulardaki paylaşım sıklığı sorulmuştur. Çocukların büyük ebeveynleriyle sürekli görüşme, bir arada olma ve duygusal paylaşım isteğinde olduğu görülmektedir. Buna ek olarak, tarafların görüşme süreleri uzadıkça birbirlerine olan özlemlerinin arttığı ve bunu dile getirdikleri belirtilmektedir.

Katılımcılara, büyük ebeveyn ve torunun birlikte vakit geçirdiklerinde çocuğun kendisini nasıl hissettiği ve bu deneyim ve duygularını paylaşma düzeyi sorulmuştur. Araştırma sonucunda çocukların büyük ebeveynleriyle geçirdiği vakitlerden mutlulukla bahsettikleri, bu mutluluğun gerçekleşmesinde büyük ebeveynlerinden gördükleri ihtimam ve ilginin önemli olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca, büyük ebeveynle yakın sosyal ilişki kuran çocukların onlarla geçirmiş olduğu vakitler sıradanlaşmış olup farklı bir duygu uyandırmadığı ifade edilmektedir. Bunlara ek olarak, çocuklar ebeveynlerine her zaman büyük ebeveyniyle geçirdiği zaman diliminin mutluluğunu değil; onlarla yaşadıkları olumsuzlukları ve memnun olmadığı anları da paylaştıkları belirtilmektedir.

Araştırmada, çocukların büyük ebeveyn algısı ve büyük ebeveynlerinin kime ve neye tekabül ettiği irdelenmek istenmiştir. Katılımcılar, çocukların gözünden büyük ebeveyn algısının tek olmadığı ve büyük ebeveynlerin cinsiyetine göre farklılaştığını belirtmektedir. Bu doğrultuda, büyük ebeveynler genellikle “ikinci anne, anne yarısı” olarak değerlendirilmekte ve çocukların birincil bakım faaliyetlerini üstlenen ve ihtiyaçlarını gideren kişi olarak yorumlandığı görülmektedir. Büyükanneler için daha duygusal yanıtların geldiği ve olumsuz bir yargıya rastlanmadığı ifade edilmektedir. Büyükbaba algısının ise oyun arkadaşı, geniş ailenin büyüğü ve sözü geçen otorite olarak gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca, büyükbabalara karşı nispeten olumsuz ve maddiyatçı bakışın ağırlıkta olduğu belirtilmektedir.

Araştırmada büyük ebeveyn ve torun arasında sır ve mutluluk paylaşımı gibi deneyimlerin mevcudiyeti irdelenmektedir. Büyük ebeveynleriyle sır paylaşımında bulunan çocukların okul hayatı ve arkadaşlarına ilişkin detaylar, yaptıkları hatalar, çocukların çekirdek ailesini ilgilendiren bilgiler, ebeveynleri hakkında şikâyet, dertleşme ve bu bağlamda sırlarını paylaştıkları görülmektedir. Bunların yanı sıra, çocukların mutlu olduğu ve onu mutlu eden durum ve olayları da büyük ebeveynleriyle paylaştıkları ifade edilmektedir.

Araştırmada büyük ebeveynin torunlarının yaz tatili, kariyer planı gibi gelecek planları hakkında bilgi sahibi olup olmadığı irdelenmiştir. Çoğunlukla, çocukların büyük ebeveynleriyle hayallerini ve heyecan duyduğu planlarını paylaşma ihtiyacı hissettiği görülmektedir. Çocuklar, planlarını büyük ebeveynleriyle paylaşırlarken büyük ebeveynlerin bu planların şekillenmesinde rol oynadığı ve kimi durumlarda ise torunlarının gelecek planlarında önemli yer teşkil ettikleri dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra, büyük ebeveynlerin torunlarının gelecek planları hakkında bilgi sahibi olmadığı ve bu plan sürecine dâhil olmadığı durumlar da görülmektedir. Bunun nedeninin bir boyutu büyük ebeveynlerden kaynaklanmaktayken diğer boyutu ise torunların gelecek planları konusunda bilgi paylaşımında bulunmak istemediklerinden kaynaklanmaktadır.

Büyük ebeveyn ve torun ilişkisini etkileyen faktörlerden biri de büyük ebeveynlerin torunlarının sorunlarına yaklaşımları ve sorun çözme pratikleridir. Büyük ebeveynlerin torunlarına sorunlarının çözümünde tavsiyede bulunup bulunmadığı

araştırılmak istenmiştir. Büyük ebeveynlerin torunlarının arkadaşlık ve sosyal ilişkileri, okul ve eğitim hayatları ve ebeveynleriyle olan sorunlarına ilişkin tavsiyelerde bulundukları dikkat çekmektedir. Bu bağlamda büyük ebeveynlerin pedagojik olmayan geleneksel tutumlarla palyatif çözümler ürettikleri ve ebeveynle olan ilişkilerinde orta yola bulma çabası içine girerek birleştirici rol üstlendikleri görülmektedir.

Büyük ebeveynin torununa yönelik maddi destekleri olup olmadığı sorusu yöneltildiğinde büyük ebeveynlerin yapmış oldukları maddi desteklerin doğrudan veya dolaylı olarak hane ekonomisine katkı sağladığı görülmektedir. Bu destekler, torunlarına harçlık, mal veya eşya alımı gibi doğrudan harcamalar; aracı kuşağın ihtiyaçlarının nakdi ve ayni yardımlarla giderilmesi şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca, maddi destekte bulunmayan yahut bulunamayan büyük ebeveynlerin ise kültürel alışkanlıklar ve mali imkansızlıklardan kaynaklı, refaha katılımlarının gerçekleştiremedikleri katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Araştırmada büyük ebeveynlerin torunlarının eğitim hayatlarına olan maddi boyuttaki katkıları irdelenmektedir. Bu katkıda bulunan büyük ebeveynlerin maddi yardım ve desteklerin kırtasiye masrafları, okul kıyafet ve gereçleri, yardımcı ders kitapları, eğitim kurumu ödemeleri ve kurs masraflarının üstlenilmesi gibi durumlarda çeşitlendiği görülmektedir.

Araştırmada, büyük ebeveynlerin torunlarının veli toplantıları, okul sosyal etkinlikleri, ödev ve proje destekleri gibi konularda torunlarının eğitim hayatlarına maddi olmayan destek boyutu irdelenmek istenmiştir. Büyük ebeveynlerin bu noktada torunlarını desteklediği, ödev ve projelerine yardımcı oldukları ve okul sosyal etkinliklerine katılma istek ve arzularında oldukları görülmektedir. Kimi durumlarda, kuşaklararası aktarım ve paylaşım ihtiyacı duyulan ödev ve projeler olduğu ve büyük ebeveynlerin torunlarına destek olduğu görülmektedir. Bu durumun aksine, kuşaklararası farklılığın torunlarının eğitim sürecine destek olmaya engel teşkil ettiği ifade edilmektedir.

Katılımcılara, çocukların büyük ebeveynlerine hediye verme istek ve arzuları olup olmadığı, varsa nasıl gerçekleştiği sorulmuştur. Verilen ifadeler dikkate alındığında,

çocukların büyük ebeveynlerini mutlu etmek için çaba sarfettiklerini ve bu doğrultuda genellikle el emekleriyle hazırladıkları hediyeleri onlara sundukları görülmektedir.

Büyük ebeveynlerin evinde torunlarına ilişkin eşya, özel alan, oda olup olmadığı araştırılmak istenmiştir. Katılımcılar, büyük ebeveynin evlerinde çocuklarına ilişkin yedek kıyafet, oyuncak ve özel eşyalarının olduğunu ifade etmişlerdir. Büyük ebeveynin evlerinde bulunan torunlarına ayrılmış özel odaların ise mevcuttaki odalardan birinin dönüştürülerek “torun odası” haline geldiği görülmektedir. Büyük ebeveynin aynı şehir içerisinde birden çok torunu olması durumunda ise “ortak kullanımlı torun odası” oluşturdukları ifade edilmiştir. Büyük ebeveynlerinin evinde herhangi bir eşyası veya alanı olmadığını belirten katılımcılar da mevcuttur. Bunun sebepleri olarak ise söz konusu çocukların büyümesi sebebiyle yedek kıyafet, oyuncak gibi eşyalara artık ihtiyaç duyulmaması, hanelerin çok yakın olması hasebiyle eşya ve alana ihtiyaç duyulmaması ve coğrafi uzaklık sebebiyle çok görüşülmemesi gibi sebepler belirtilmiştir.

Araştırmada, büyük ebeveynlerin torunlarının bakımını ne şekilde ve hangi düzeyde üstlendikleri irdelenmiştir. Katılımcıların vermiş oldukları ifadeler göz önüne alındığında kısa ve uzun süreli olmak üzere iki temel bakım hizmeti karşımıza çıkmaktadır. Bu durum bazen haftada birkaç saat ile sınırlı kalmakta bazen de haftanın hemen her günü uzun sürelerle gerçekleşebilmektedir. Buradaki belirleyici husus ebeveynlerin istihdamda olmaları ve çocukların okul ve kurs saatleridir. Şehir dışı seyahatler, hastalık durumları gibi sebeplerle torun bakımının süresi uzayabilmekte ve aralıksız birkaç günü kuşatabilmektedir. Katılımcılar çocuk bakımı noktasında, komşu, iş arkadaşı, akrabalar gibi yakın sosyal çevreden ziyade doğrudan büyük ebeveyni ilk tercih ettikleri açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Torun bakımında büyükbabaların da rol aldığı ve bunun genellikle okul ve kurs gidiş dönüşlerinde lojistik destek halinde tezahür ettiği görülmektedir.

Araştırmada, çocukların hastalanması halinde büyük ebeveynlerin torunlarıyla hangi sıklık ve ne şekilde ilgilendikleri sorgulanmıştır. Büyük ebeveynlerin telefon aracılığıyla her halükârda torunlarının hastalıklarını takip ettikleri ve yakın bir şekilde ilgilendikleri görülmektedir. Benzer şekilde, torunların da hasta olduğu dönemlerde büyük ebeveynlerini yanlarında olmalarını istediklerini katılımcılar açık bir şekilde

belirtmektedir. Buna ek olarak, çocukların hastalığı durumunda büyük ebeveynlerin ilgileri cinsiyete göre farklılaşmakta olup büyükannelerin büyükbabalara göre daha duyarlı olduğu görülmektedir. Ayrıca, kronik hastalıklara veya takip gerektiren rahatsızlıklara sahip olan çocukların, büyük ebeveynleri tarafından daha hassasiyetle takip edildiği ve bakımının üstlenildiğini katılımcılar ifade etmektedirler.

Büyük ebeveynin aynı aileden çok torunlu olması durumunda, büyük ebeveynlerin onların bakım yükünü üstlenmesinin kardeşler üzerinde nasıl bir etkisi olduğu ve bu bakımın, çocuğun hem ev içi bakım yükünü hem de kardeş bakımını azaltıp azaltmadığı araştırılmak istenmiştir. Büyük ebeveynlerin, hane içi diğer çocuğun bakımını üstlenmesi, büyük çocuğun kardeş bakım yükümlülüğünün azalmasına ve kardeşine ilişkin bakım sorumluluğunu üstlenen abla/abinin bu sorumluluğunu büyük ebeveynlerine devretmelerine neden olduğu görülmektedir. Büyük ebeveynin aynı hanede diğer çocuğa bakmasının aracı kuşak ve torunları adına birtakım konularda katkı sağladığı anlaşılmaktadır. Bunlar, istihdamda kalma, dolaylı maddi kazanç, bakım yükümlülüğü, sosyal faaliyetlere katılım, eğitim ve kurs gibi süreçlerin gerçekleşmesi ve sürdürülebilirliğidir. Bu faydaların aksine büyük ebeveynlerin aynı ailedeki diğer torunla ilgilenmesi, kimi zaman çocuklarda kıskançlığa sebep olarak büyük ebeveynle arasındaki ilişkinin zedelenmesine sebep olduğu belirtilmektedir.

Katılımcılara büyük ebeveynin hastalık durumlarında çocuklardaki kaygı ve endişe boyutu sorulmaktadır. Bu kaygı boyutunun büyük ebeveyni kaybetme korkusuna dönüştüğü durumlar da olabildiği görülmektedir. Büyük ebeveynlerin hastalıklarına şahit olan çocukların tedirginlik yaşadıkları ve büyük ebeveynlerin hastalıklarını takip ettikleri ifade edilmektedir. Bu takip süreci, büyük ebeveynleri tarafından yoğun bakım faaliyeti gerçekleştirilen çocuklarda daha belirgin olmakta ve kuşaklararası ilişki algısının gelişmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, aracı kuşağın çocuklara büyük ebeveyn hastalıklarını yansıtmaması ve çocukların duygusal bağa az olması sebebiyle büyük ebeveynlerinin çeşitli hastalık ve rahatsızlıklarından etkilenmeyen çocuklar da bulunmaktadır. Bunların yanı sıra, çocukların hastalanması durumunda ise büyük ebeveynlerin kendilerine ihtiyaç duyulmadığı zamanlarda bile torunlarıyla ilgilenmeleri, torunlarına ve kendi çocuklarına karşı bu konuda yükümlülük hissetmeleri normatif dayanışmanın önemli bir göstergesi olarak görülmektedir.

Araştırmada çocukların büyük ebeveynine karşı yükümlülük gücü irdelenmek istenmiş ve bu bağlamda büyük ebeveynler tarafından toruna çeşitli yükümlülükler belirtilmesi ve çocuklardaki yansıma şekli birlikte değerlendirilmektedir. Büyük ebeveynlerin torunlarına yönelik gösterdiği fedakârlık, çocuklarda benzer şekilde karşılık bulmaktadır. Büyük ebeveynlerin torunlarıyla kurduğu sevgi ve ilgi bağının çocukların da kuşaklararası dayanışmanın devamı niteliğinde büyük ebeveynlerine göstermek istedikleri ve buna karşı sorumluluklar yüklendikleri görülmektedir. Büyük ebeveynlerinin istek ve taleplerini olumlu yönde karşılamak adına gelecek hayallerinde onlara yer ayıran çocukları, katılımcılar belirtmektedir. Aile içi rollerin yerine getirilmesinde aracı kuşağın teşviki de önemli rol oynamaktadır. Çocukların büyük ebeveynleriyle olan hediyeleşmesinde aracı kuşak rolü, normatif dayanışmanın önemli bir göstergesi olarak belirtilmektedir.

Araştırmada büyük ebeveynlerin torunlarına geleceklerine yönelik maddi birikim, fikir ve planlarının mevcudiyeti sorgulanmaktadır. Geleneksel yapıda kültürel norm ifade eden maddi ve manevi değere sahip mal ve eşyaların, torunlarına iyi bir gelecek sağlaması adına büyük ebeveynler tarafından saklandığı görülmektedir.

Bunların yanı sıra, geleneksel aile normlarının devamlılığının çocukların büyük ebeveynleriyle geçirdikleri vakitlerde büyük ebeveynlerinin başkalarıyla olan sosyal ilişkilerine şahitlik etmesi ve çocukların kendi ebeveynlerinin de “çocuk” rolleri olduğunu gözlemlemesi ile sağlanmakta olduğu görülmektedir.

Katılımcıların, ebeveynleriyle mekânsal açıdan yakın veya uzak olmalarının büyük ebeveyn ve torun arasındaki ilişkide tarafları farklı davranışlar, tercihler ve eğilimlere yöneltmektedir. Bunlar; katılımcıların hane tercihinde bulunurken ebeveynlerine daha yakın olmak, komşu veya bakıcı alternatifleri karşısında güvenlik gibi nedenlerle büyük ebeveynin bakım hizmetinden daha fazla faydalanmak gibi sebeplerdir. Yanı sıra, hem büyük ebeveyn hem aracı kuşağın mekânsal yakınlaşmayı sağlamak adına ev almak veya ev borcunun bir kısmını üstlenmek gibi maddi külfetlere girdikleri gözlemlenmiştir.

Olası mekânsal uzaklığın, büyük ebeveyn ve torun arasındaki ilişki ve görüşme sıklığını etkileyip etkilemeyeceği araştırılmak istenmiştir. Bu durum, tarafların

mevcuttaki görüşme sıklıklarına bağlı olarak farklılaşmaktadır. Katılımcıların bir kısmı, mesafe uzak dahi olsa görüşme sıklığının etkilenmeyeceğini ifade etmişlerdir. Diğer bir kısmı ise artan uzaklığa ek olarak iş yoğunluğu ve özel hayatlarında boş zamanlarının görece sınırlı olmasından dolayı görüşme sıklıklarının azalacağını belirtmişlerdir.

Torunlarının bakımını üstlenen büyük ebeveynler ile katılımcılar arasındaki mekânsal mesafenin artması halinde katılımcıların bir kısmı bu bakım rolünü kurumsal bakım hizmetlerine devretmeyi tercih ederken diğer bir kısmı ise mesafeyi göze almak pahasına ebeveynleriyle bakım hizmetini devam ettirmeyi tercih etmektedirler.

Yukarıda değinildiği üzere, mekânsal yakınlığın olumlu sonuçları mevcut olmakla birlikte bu yakınlaşmanın büyük ebeveyn-torun ilişkisindeki saygıyı ortadan kaldırdığı yönünde olumsuz bir etkisi de olduğu belirtilmiştir.

Büyük ebeveyn ile torun arasındaki etkileşimi sınırlayan veya artıran yaşlılık, sağlık sorunları, coğrafi yakınlık gibi birtakım faktörler bulunmaktadır. Yapısal dayanışmayı etkileyen bu faktörler, kimi durumlarda büyük ebeveyn ve torun arasındaki bağı güçlendirirken zaman zaman ise tarafları olumsuz etkilediği görülmektedir. Yaşlılığın getirdiği sağlık sorunları, güç kaybı, coğrafi uzaklık ve büyük ebeveynlerin eğitim durumları gibi sebepler, büyük ebeveynlerin torunlarıyla olan ilişkisini etkilemekte ve torunlarının eğitim hayatlarına olan desteklerini kısıtlayıcı rol üstlenmektedir. Bu kısıtlılıklar, büyük ebeveynlerin torunlarının hastalık dönemlerinde ve ihtiyaç hallerinde istedikleri gibi ilgilenememelerini de beraberinde getirmektedir.

Kuşaklararası dayanışmanın yanı sıra bazı durumlarda çatışma ve görüş ayrılıkları da görülmektedir. Bu çatışmaların ana kaynağı ağırlıklı olarak, ebeveynin koyduğu kurallara büyük ebeveynlerin riayet etmemesinden kaynaklanmaktadır. Farklı kuşakların aynı dış gerçeklik algılarına sahip olmaması, bu anlaşmazlığı tetikleyen önemli bir olgudur. Yaşanan bu çatışmaların çocuk refahına bazen olumsuz bazı durumlarda da olumlu yansımaları olduğu görülmektedir.

Büyük ebeveynlerin çocuklarına ve torunlarına sağladığı destekler, katılımcıların istihdamını etkilemektedir. Uzun ve güvencesiz çalışma koşulları, kurumsal bakım faaliyetlerinin yeterli olmaması gibi sebeplerle katılımcıların iş ve aile yaşamı dengesini kurmakta zorlandığı durumlar olmaktadır. Çocuk bakımının büyük ebeveynler tarafından gerçekleştirilmesi, kadınların istihdamda kalmasının veya iş motivasyonunu kaybetmemesi adına önem arz etmektedir. Çocukların hastalığı durumunda, büyük ebeveynlerin torunlarıyla yakından ilgilenmesi, yardım ve destekleri katılımcıların yoğun çalışma koşullarında edindikleri en önemli güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine aynı sebeple, çocuklarının eğitimlerine gerekli desteği veremeyen katılımcılar, büyük ebeveynlerden destek alarak çocuklarının eğitim hayatlarının olumsuz yönde etkilenmemesini sağlamaktadır. İş ve aile yaşamı dengesinin gözetilememesi, çocukların “ebeveyn” ihtiyaçlarını büyük ebeveynlerinden almalarına, duygusal konularda paylaşım ihtiyacı duymalarına neden olmaktadır. Bu durum, şüphesiz ebeveynlik görevlerinin ifası adına problemli bir alanı oluştursa da konumuz gereği, çocukların iyi olma halinin büyük ebeveynlerince desteklenmesi dikkat çekmektedir.

Kuşaklararası bağların önemi, COVID-19 ile başlayan pandemi döneminde ortaya konmuştur. Birçok aile için iletişim çevrimiçi ortama taşınmış olup teknoloji, çok kuşaklı aileler için oldukça önemli hale gelmiştir. Bu süreç, kuşaklararası temasın ve spesifik olarak da büyük ebeveyn ve torunları arasındaki ilişkinin doğasını bozduğunu yahut değiştirdiğini söylemek mümkündür.

Araştırmada büyük ebeveynlerin torunlarının refah seviyelerinin yükselmesindeki rolü sorgulanmaktadır. Burada, kuşaklararası dayanışmanın boyutları ile çocuk refahı arasındaki ilişki, katılımcıların vermiş oldukları açık ifadelerde kendini göstermektedir. Katılımcıların neredeyse tamamı, çeşitli sebeplerle açıklayarak büyük ebeveynlerin çocukların refah seviyesini oldukça etkilediğini ifade etmektedir. Büyük ebeveynler tarafından torunlarına sağlanan refahın kaynakları maddi desteklerin yanı sıra manevi destek, karşılıksız sevgi ve fedakârlık, dayanışma, ihtiyaçların giderilmesi, koruyucu roller, sosyal ilişkilerde destek sağlaması, yanlarında olması, sağladıkları güvenlik ortamı ve kendilerini güvende hissetmelerine vesile olması gibi sıralanmaktadır. Bunların yanı sıra, uzlaşmacı dayanışma boyutunun bir uzantısı olarak büyük ebeveynlerin torunlarına aktardığı

kültür, gelenek ve değerlerin çocukların refahının artmasında önemli rol oynadığı ve çocukların farklı kuşaklarla bir arada olmasının kuşaklararası ilişkiyi güçlendirerek refahlarında etki sağladığı ortaya konulmaktadır. Ayrıca, büyük ebeveyn tarafından aracı kuşağa yapılan maddi ve manevi desteklerin hane içi refahı artırdığı; dolayısıyla bu katkıların çocuğun iyi olma halini güçlendirdiği anlaşılmaktadır. Büyük ebeveynlerin torunlarına olan katkısının aracı kuşakla eşdeğer olduğunun belirtilmesinin yanı sıra, aksi durumun da söz konusu olduğu ve çocukların refah seviyesinin yükselmesinde büyük ebeveynlerin bir katkısı ve dahli olmadığı da nadiren görülmektedir.

Tüm ailelerin farklı olduğu, çocukları en iyi ailelerinin tanıdığı gerçeğinden hareketle çocuk refahının aile refahına bağlı olduğu açıktır. Aile refahının gelişmesi ise sunulan sosyal desteklerin kalitesine bağlıdır. Bu sosyal destekler hem devletin sunduğu hizmet ve imkanlar hem de aracı kuşağın ebeveynleri tarafından sunulan dayanışmaya bağlıdır. Aile, dayanışmanın en güçlü olduğu ve geleneksel sosyal refah hizmetinin sağlandığı birimdir.

Ebeveynlerin çocuk bakımında sorumluluklarını eşit şekilde paylaşmalarının, aile planlamasına ve ailelerin sürdürülebilirliğine, çocuklarının refahına olumlu katkıları olduğu açıktır. Aynı şekilde büyük ebeveynlerin de büyük ebeveynlik sorumluluklarını eşit şekilde paylaşmaları, torunlarıyla kurdukları duygusal bağ ve desteklerinde büyükanne ve büyükbaba olarak sorumluluklarının eşit ifa edilmesi önemlidir.

Büyük ebeveyn ve torunları bir araya getirecek sosyal doku farklılıkları her geçen gün hızla artmaktadır. Çocukların geleceğine dair refah beklentilerinde büyük ebeveynler, ebeveynlerle birlikte kurucu ve yürütücü ortak bir aktör olarak yer aldığı durumlar söz konusudur. Zira hem büyük ebeveynlerin hem ebeveynlerin finansal durumları, kuşaklararası ilişkileri etkilemektedir. Daha yüksek emekli maaşı ve gelirlere sahip yahut çift gelirli büyük ebeveynlerin torunlarına daha iyi statü sunması ve torunlarını desteklemesi mümkündür. Zira araştırma sonucunda ailenin çocuk için hane içerisinde refahın teminatı olduğu görülürken; hane dışı ve sosyal ortamlarda büyük ebeveynin sağlamış olduğu pek çok destek ve yardımlarla çocuk refahının yükselmesine yol açtığı tespit edilmiştir.

Büyük ebeveynlerle temas halinde olmanın oldukça önemli bir eğitim ve sosyalizasyon süreci olduğu açıktır. Kültür aktarımı ve tecrübe paylaşımlarıyla büyük ebeveynlerin bir rol model olarak davranış ve tutumları torunlarına aktarmaları oldukça önemlidir.

Aile bireylerini korumak ve kuşaklararası dayanışmayı aktif olarak desteklemek için daha fazla “aile dostu politikalar” gerekmektedir. Aile dostu politikaların kapsamı, geniş aileyi içine alacak şekilde düşünülmeli ve hayata geçirilmelidir.

Çocuk bakımı, kültürün bir parçası haline gelen Türkiye gibi ülkelerde büyük ebeveynlere sosyal hizmet desteğinin artırılması elzemdir. Profesyonel yardım ve toplum hizmetleri, büyük ebeveyn üzerindeki bakım yükünü azaltarak büyük ebeveyn-torun ilişkisinin daha olumlu yönlerine odaklanması sağlanabilir. Bu noktada, yönlendirme politikaları ve destek merkezleri kurulması faydalı olacaktır.

Bir yükümlülüğün ziyade fedakârlık adına torunlarına bakım hizmeti sağlayan büyük ebeveynlerin daha fazla ödül, takdir ve destek ihtiyacı olduğu aşîkârdır. Refah devleti harcamalarının kısıtlandığı bir ortamda, büyük ebeveynlere sağlanacak dayanışma ihtiyacı ve motivasyonun kurulması önemlidir.

Enformel büyük ebeveyn bakıcıları ve onların bakımı altındaki çocuklar, genellikle resmi veri tabanlarında eksik olduğu için politika yapıcılar tarafından gözden kaçabilir. Büyük ebeveynler tarafından gerçekleştirilen çocuk bakımının kuşakların daha bağımsız ilişkiler kurmasına engel teşkil etmesi ihtimal dâhilindedir.

Kuşaklararası öğrenmenin geliştirilmesi, sürdürülebilir toplum ve geniş aileler için gereklidir. Büyük ebeveyn okullarının açılarak bu destek ihtiyacının giderilmesi, kuşaklararasıdaki farkların en aza indirgenmesi, gerekli eğitimlerin verilerek günümüz teknoloji ve iletişim araçlarının öğretilmesi, torunlarını bilişsel düzeyde destekleyecek bilgilerin aktarılması ile büyük ebeveynleri bilgilendirmek söz konusu olabilir.

Yaşlı yetişkinlere yönelik hazırlanacak büyük ebeveyn olarak rollerini geliştirmelerine yardımcı olacak programlar hazırlanmalıdır. Buradaki çıkış noktası,

“büyük ebeveynler, torunlarının refah artışına nasıl katkısı olabilir” sorusuna verilecek cevaplara göre düzenlenmelidir. Çocuklarla ilişkilerin geliştirilmesi, kuşaklararası uçurumun kapatılması, büyük ebeveyn-torun ilişkisinin yeniden canlandırılması gibi hedeflerle hareket edilmelidir.

Kuşaklararası öğrenme ve etkileşimi geliştirmek için teknolojiye yararlanmanın gerekliliği, pandemi ile birlikte ilişkilere tamamen yansımıştır. Büyük ebeveynlerin dijital okuryazarlıklarının geliştirilmesi elzemdir. Bu noktada, dayanışmanın geliştirilmesi için gerekli telefon uygulamalarıyla kuşakların birbirini tanıması ve büyük ebeveyn-torun ilişkisinin sürekli güncelde kalması sağlanabilir.

Çocuk bakımının, çalışma çağındaki büyük ebeveynler için işgücü gelirinin azalması anlamına geldiği durumlar söz konusudur. Torununa bakmak için işgücünden ayrılarak gelirlerinden vazgeçen büyük ebeveynler, hükümetler ve sivil toplum kuruluşları tarafından desteklenmelidir. Ayrıca, torunları çok küçükken bakımını kısa süreliğine üstlenmek isteyen büyük ebeveynler için geçici süreliğine “büyükanne ve büyükbaba izni” olabilir.

Kadınların aile bağıını koruması ve aile ilişkilerini sürdürme olasılıklarının, erkeklere göre daha yüksek olduğu çeşitli araştırmalarla kanıtlanmıştır. Büyük ebeveynlerin torunlarıyla geçirdikleri aktivitelerden bakımlarını üstlenmesi, duygusal paylaşımlardan ilişkisel dayanışmaya kadar hemen her boyutta cinsiyete dayalı toplumsal rol farklılığı olduğu gözlemlenmektedir. Yapılan çalışmada da, çocuk refahının artırılmasında büyükbabaların daha pasif olduğu görülmektedir. Büyük babaların bu dayanışmaya katılımını artırarak torunlarıyla etkileşimini güçlendirmek önem arz etmektedir. Hem babaların hem de büyükbabaların, çocuk refahına ilişkin politika, program ve uygulamalarda dışlanmaması ve bunun bir zihniyet dönüşümüne uğrayarak tıpkı anneler ve büyükanne gibi odağa alınması gerekmektedir.

Büyük ebeveynlerin çocuk bakımına ilişkin organize destekler oluşturmak ve yönlendirme programları hazırlamak oldukça önemlidir. Geleneksel büyük ebeveyn bakımının yanında vaka yönetimine benzer modellerde ev ziyaretleri ve mentorluk gibi büyük ebeveyn yönlendirme programları hazırlanması ve uygulanması hem

büyük ebeveynlerin hem de çocukların risk faktörlerini azaltmak için faydalı olacaktır. Böylece bakım hizmetini sağlayan büyük ebeveynler desteklenmiş ve güçlendirilmiş; çocuk refahı noktasındaki ilişki ve tutumları iyileştirilmiş olacaktır. Ayrıca, bakım hizmeti sağlayan büyük ebeveynlerin “daha iyi büyük ebeveynlik” için gerekli becerilerle donatılmasına yardımcı bir kaynak olacaktır.

Çok boyutlu bir disiplin alanı olarak kuşaklararası dayanışmanın giderek yaşlanan toplumlarda nasıl boyut değiştireceği ve bunun çocuk refahına etkileri merak konusudur. Zira, kültürel değişimin kökenleri kuşaklararası ilişkide olup çekici ve itici güçlerin dağılımı da buna bağlıdır. En yaşlı ve en genç kuşak arasındaki yaş farkının açılması ve bunun yaş ayrımcılığı ve sosyal dışlanma konularındaki etkileri, kuşaklararası çalışmalarda sosyal politikanın önemini artırmaktadır.



KAYNAKÇA

- Aassve, A., Arpino, B., & Goisis, A. (2012). Grandparenting and mothers' labour force participation: A comparative analysis using the generations and gender survey. *Demographic Research*, 27, 53–84.
- Adıgüzel O., Batur H. Z., Ekşili N. (2014). Kuşakların değişen yüzü ve Y kuşağı ile ortaya çıkan yeni çalışma tarzı: Mobil yakalılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(19), s. 165-182.
- Akbaş, E. & Atasü Topçuoğlu, R. (2009). Modern Çocukluk Paradigmasının Oluşumu- Eleştirel Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20 (1), s. 95-104.
- Albert I., Ferring D. (2018). Intergenerational Solidarity in Adulthood: The Role Of Family Norms in Intergenerational Support And Ambivalence, *Journal for General Social Issues*, 27(1), s.5-25.
- Albertini M., Tosi M. (2022). Grandparents, Family Solidarity And The Division Of Housework: Evidence From The Italian Case, *Genus* 78, 21, s.1-22.
- Alcock P., May M., Rowlingson K. (2011), *Sosyal Politika: Kuramlar ve Uygulamalar*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Alonso Ruiz, R. A., Sáenz de Jubera Ocón, M., Valdemoros San Emeterio, M. ; & Ponce de León Elizondo, A. (2022). Digital Leisure: An Opportunity for Intergenerational Well-Being in Times of Pandemic?. *Journal of New Approaches in Educational Research*, 11(1), 31-48.
- Altunay, E., Oral, G., & Yalçinkaya, M. (2014). Eğitim kurumlarında mobbing uygulamalarına ilişkin nitel bir araştırma. *Sakarya University Journal of Education*, 4(1), 62-80.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı* (6. Baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Ariès P. (1962), *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*, trans. Robert Baldick, New York: Alfred A. Knopf.
- Aristoteles (2014), *Nikomakhos'a Etik*, Çev. Furkan Akderin, 1. Baskı, Say Yayınları.
- Arpacı F, Bekar A (2013). Çocukların büyük ebeveynleri ile etkileşimlerine ilişkin görüşleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 0(29), s. 11 - 29.
- Attar-Schwartz, S. (2016). Grandfathering and Adolescent Adjustment Difficulties and Pro-social Behaviour Among Israeli Jewish and Arab Adolescents. In: Buchanan, A., Rotkirch, A. (eds) *Grandfathers*. Palgrave Macmillan Studies in Family and Intimate Life. Palgrave Macmillan, London.

- Attar-Schwartz, S., Buchanan, A. (2018). "Grandparenting and adolescent well-being: evidence from the UK and Israel", *Contemporary Social Science*, 13:2, s. 219-231.
- Aydın, A. E. (2020). Kuşak Çalışmalarındaki Tartışmalı Konulara İlişkin Bir Değerlendirme. *Yorum Yönetim Yöntem Uluslararası Yönetim Ekonomi ve Felsefe Dergisi*, 8 (1), s. 17-34.
- Barnett, M. A., Scaramella, L. V., Neppl, T. K., Ontai, L., & Conger, R. D. (2010). Intergenerational relationship quality, gender, and grandparent involvement. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 59(1), 28–44.
- Barranti, C.C. (1985). The Grandparent/Grandchild Relationship: Family Resource in an Era of Voluntary Bonds. *Family Relations*, 34, 343-352.
- Ben-Arieh, A (2008). The Child Indicators Movement: Past, Present, and Future. *Child Indicators Research*, 1(1), s. 3-16.
- Ben-Arieh, A. (2010) "From Child Welfare to Children Well-Being: The Child Indicator Perspective", A. Ben Arieh, S. Phipps and S.B. Kamerman (ed.) *From Child Welfare to Child Well-Being: An International Perspective on Knowledge in the Service of Policy Making* içinde, New York: Springer.
- Ben-Arieh, A., & Frønes, I. (2011). Taxonomy for child well-being indicators: A framework for the analysis of the well-being of children. *Childhood*, 18(4), s.460-476.
- Bengston, Vern L. & Black, K. Dean (1973), Intergenerational relations and continuities in socialization. In P.B. Baltes ve K.W. Schaie (Ed), *Life-span developmental psychology: Personality and Socialization*, New York: Academic Press.
- Bengston, Vern L. & Robert E. L. Roberts. (1991). "Intergenerational solidarity in aging families: an example of formal theory construction." *Journal of Marriage and the Family*, 53, 856-870.
- Bengtson, V.L., Oyama P.S. *Intergenerational Solidarity: Strengthening Economic and Social Ties*. New York: United Nations Headquarters, 2007.
- Berg, B. L., & Lune, H. (2019). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Eğitim Yayınevi.
- Bertolini, S., & Musumeci, R. (2022). "Chapter 3: Doing research on work-life balance". In *Research Handbook on Work–Life Balance*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Bianchi, S. M., Hotz, V. J., McGarry, K., Seltzer, J. A. (2007), *Intergenerational Ties: Alternative Theories, Empirical Findings and Trends, and Remaining Challenges*, Forthcoming in *Caring and Exchange Within and Across Generations*, ed. by Alan Booth, Ann C. Crouter, Suzanne Bianchi, and Judith A. Seltzer. Washington, DC: Urban Institute.

- Biernacki, P., & Waldorf, D. (1981). Snowball sampling: Problems and techniques of chain referral sampling. *Sociological Methods & Research*, 10(2), 141-163.
- Birchall J. & Holt A. (2023) Who cares? The grandmother kinship carers shouldering the burden within a gendered care economy, *Journal of Women & Aging*, 35:5, 465-475.
- Borlandi, M.; Boudon, R.; Cherkaoui, M.; Valade, B. (2011). *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brown, P. & Griffith University. (2004). Promoting work/life balance in a "hurry culture" : issues and challenges / Peter Brown. [Nathan, Qld.] : Griffith University.
- Bryman, A. (2016). *Social research methods*. Oxford university press.
- Buchanan A, Flouri E. (2008), Involved grandparenting and child well-being: Non-Technical Summary (Research summary) ESRC End of Award Report, RES-000-22-2283. Swindon: ESRC.
- Buchanan, A., Rotkirch, A. (2016), *Grandfathers: Global Perspectives*, London: Palgrave Macmillan.
- Buğra, A. (2010). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bünning, M., Ehrlich, U., Behaghel, F., & Huxhold, O. (2023). Grandchild care during the Covid-19 Pandemic. In J. Simonson, J. Wünsche, & C. Tesch-Römer (Eds.), *Ageing in Times of the COVID-19 Pandemic* (pp. 165-182).
- Büyüköztürk, Ş. (2013). *Veri Analizi El Kitabı*.18. Baskı. Kızılay, Ankara. Pegem Akademi.
- Canatan, K. (2019), *İnsanın Dört Hali: Yaşam Akışı Sosyolojisine Giriş*, İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe sözlüğü* (3. baskı). İstanbul: Paradigma Yayınları, 37.
- Chambers S. A, Dobbie F., Radley A., Rowa-Dewar N., Grandmothers’ care practices in areas of high deprivation of Scotland: the potential for health promotion, *Health Promotion International*, Volume 37, Issue 2, April 2022.
- Cihan, M. (2006). John Locke Ve Eğitim. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), s. 173-178.
- Coall DA, Hertwig R. (2010), Grandparental investment: past, present, and future. *Behav Brain Sci.*, Feb;33(1):1-19; discussion 19-40.
- Compton J., Pollak R.A. (2014), Family proximity, childcare, and women’s labor force attachment, *Journal of Urban Economics*, Volume 79, Pages 72-90.

- Creswell, J. W. (2016). Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma Ve Araştırma Deseni. Siyasal kitabevi.
- Creswell, J. W. (2017). Eğitim Araştırmaları: Nicel Ve Nitel Araştırmanın Planlanması, Yürütülmesi Ve Değerlendirilmesi. Edam.
- Creswell, J. W. (2021). A Concise Introduction To Mixed Methods Research. SAGE publications.
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2016). Qualitative Inquiry And Research Design: Choosing Among Five Approaches. Sage publications.
- Çelik, K., Beşpınar, F. U., & Erten, E. (2023). Türkiye’de çocuk bakıcılarının ebeveynle ilişkisel ekseninde şekillenen bakım emeği deneyimleri. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 43, 68-83.
- David, M. P., Chandran M., Sathishkumar B. (2012). Perspectives on the Study of Work-life Balance. IJIRCM, Volume 3 Number 3, 41(2), 1-8.
- Dedeoğlu S., Şahankaya A. (2015). Türkiye’de İş ve Aile Yaşamını Uyumlaştırma Politikaları. S. Dedeoğlu ve A Y Elveren (der.), 2000’ler Türkiye’sinde Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet, Ankara: İmge Kitabevi.
- Demir Gürdal, A. (2013). Sosyolojinin İhmal Edilen Kategorisi Çocuklar Üzerinden Çocukluk Sosyolojine ve Sosyolojiye Bakmak, İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 15 (4), s. 3-26.
- Dimova R., Wolff, F. C. (2008), Grandchild Care Transfers by Ageing Immigrants in France: Intra-household Allocation and Labour Market Implications, European Journal of Population / Revue Européenne de Démographie , Sep.,Vol. 24, No. 3 (Sep., 2008), pp. 315-340.
- DiNitto, D. M., Johnson, D. H. (2016), Social Welfare: Politics and Public Policy, 8. Baskı, USA: Pearson Education Inc.
- Dömbekci, H. A., & Erişen, M. A. (2022). Nitel araştırmalarda görüşme tekniği. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(Özel Sayı 2), 141-160.
- Dykstra PA, Fokkema T (2011) Relationships between parents and their adult children: a West European typology of late-life families. Ageing & Society 31, 545–569.
- Edmunds J., Turner B. S. (2005). Global generations: social change in the twentieth century. Br J Sociol. Dec;56(4): s.559-577.
- Eraslan, L. (2019). Çocuklu Sosyolojisine Giriş. Çocuk ve Medeniyet, 4 (7), s. 81-104.
- Ersoy, A., F. (2019), Eğitimde Nitel Araştırma Tasarımları (3. Baskı), İçinde; Fenomenoloji s. 81-138, Ed. Saban, A. & Ersoy, A., Anı Yayıncılık

- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, New Jersey: Princeton University Press.
- Eurofound (2017), *European Quality of Life Survey 2016: Quality of life, quality of public services, and quality of society*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Fan, Y., Potočník, K. (2021) The impact of the depletion, accumulation, and investment of personal resources on work–life balance satisfaction and job retention: A longitudinal study on working mothers, *Journal of Vocational Behavior*, Volume 131, 2021, s.1-19.
- Fanghanel A, Coast E and Randall S (2012) Mapping intergenerational care across households in the UK: analysing proximity, propinquity and resources in the ‘tacit intergenerational contract’. Paper presented at the European Population Conference, Stockholm, June. Available at <http://eprints.lse.ac.uk/44958/>.
- Gantner B., Priboi C., Schilling F. H., Michel G., Roser K. (2023) Systematic review: Care provided by grandparents of children with a chronic disease or a disability, *EJC Paediatric Oncology*, Volume 2.
- Gaspik, E.N, Çapuk, R. & Mercan, Z, (2023). Covid-19 pandemisinde büyük ebeveyn-torun ilişkisi üzerine nitel bir araştırma. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 12(2):377-388.
- Gentles-Gibbs, N., Zema, J. (2020), It’s not about them without them: Kinship grandparents’ perspectives on family empowerment in public child welfare, *Children and Youth Services Review*, 108.
- Gerson, K., & Migliavacca, M. (2022). "Chapter 12: Beyond the lines: gender, work, and care in the new economy - a view from the U.S.". In *Research Handbook on Work–Life Balance*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Giddens, A. (2013). *Sosyoloji*, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gilligan, M., Suitor, J.J., Rurka, M. and Silverstein, M. (2020), Multigenerational social support in the face of the COVID-19 pandemic. *Journal of Family Theory & Review*, 12(4), 431-447.
- Giorgi, A. (2012). The Descriptive Phenomenological Psychological Method. *Journal of Phenomenological Psychology*, 43(1), 3–12.
- Gladstone, J. W. and Brown, R. A. (2002) "Grandparent Involvement in Child Welfare Intervention With Grandchildren," *Marquette Elder's Advisor*: Vol. 4: Iss. 1, Article 3, s. 11-17.
- Goh Esther C.L. (2009). Grandparents as childcare providers: An in-depth analysis of the case of Xiamen, China, *Journal of Aging Studies*, Volume 23, Issue 1, Pages 60-68.
- Goldhagen J. L, Shenoda S. vd (2020), Rights, justice, and equity: a global agenda for child health and wellbeing, *Lancet Child Adolesc Health*, V. 4, s.80–90.

- Gonzales E, Whetung C, Kruchten, R and Butts D (2020) Theoretical orientations to intergenerational home sharing: implications for direct social work practice on addressing student debt and aging-in-community. *Clinical Social Work Journal* 48, 179–188.
- Goodfellow J. and Lavery J. (2003) Grandparents supporting working families: satisfaction and choice in the provision of childcare. *Family Matters* 66, Australian Institute of Family Studies, 14-19.
- Gökbayrak, Ş. (2009). Refah Devletinin Dönüşümü ve Bakım Hizmetlerinin Görünmez Emekçileri Göçmen Kadınlar. *Çalışma Ve Toplum*, 2(21), 55-82.
- Greenhaus J. H., Collins K. M., Shaw J. D. (2003). The relation between work family balance and quality of life, *Journal of Vocational Behavior*, Volume 63, Issue 3, Pages 510-531.
- Griggs, J., Tan, J.-P., Buchanan, A., Attar-Schwartz, S, & Flouri, E. (2010). ‘They’ve always been there for me’: Grandparental involvement and child well-being. *Children & Society*, 24(3), s. 200–214.
- Grünwald O, Damman M, Henkens K.(2022) The experiences of grandparents looking after their grandchildren: examining feelings of burden and obligation among non-custodial grandparents. *Ageing and Society*. s. 1-18.
- Guba, E. G. and Lincoln, Y. S. (1994). Competing paradigms in qualitative research. *Handbook Of Qualitative Research*, 2(105), 163-194.
- Hablemitoğlu Ş., Özmete E. (2010), Yaşlı Refahı – Yaşlılar İçin Sosyal Hizmet, Ankara: Kilit Yayınları.
- Hamilton, M, & Jenkins, B. (2015). Grandparent childcare and labour market participation in Australia (SPRC Report 14/2015). Melbourne: National Seniors Australia 2015.
- Hank K (2012) Relaciones entre generaciones en Europa. Una panorámica de las diferentes dimensiones de solidaridad familiar intergeneracional. *Panorama Social* 15, 9–21.
- Hank, K. & Buber, I. (2009). Grandparents Caring for their Grandchildren: Findings From the 2004 Survey of Health, Ageing, and Retirement in Europe. *Journal of Family Issues*, 30(1), 53-73.
- Heffinck, P. (1999), Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Çocuğun Korunması, 21. Yüzyıl Karşısında Çocuk ve Genç içinde, Yay. Haz: Esin Küntay ve F. Güliz Erginsoy, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları.
- İgit, A. (2019). Dijital Oyunlarda Empatik İletişim. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- İnal, K. (2019), Çocuk Hakları ve Siyaset, Ankara: Töz Yayınları.

- Jackson, C. (2015) Modernity and Matrifocality: The Feminization of Kinship? *Development and Change*, 46 (1). pp. 1-24.
- James, A. & Prout, A. (Eds.). (2005). *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood*, 2nd edition, London: Falmer Press.
- JAMES, A. (2004) "Understanding Childhood from an Interdisciplinary Perspective", *Rethinking Childhood*, Peter B. Pufall and Richard P. Unsworth (ed.), pp.25-37, NJ: Rutgers University Press.
- Jappens, M., & Bavel, J.V. (2012). Regional family norms and child care by grandparents in Europe, *Demographic Research*, Volume 27, s. 85-120.
- Jiménez-Roger B., Sánchez M. (2021). Intergenerational contact and solidarity, inside and outside the family: patterns in Spain. *Ageing & Society* 1–26.
- Jordan, B. (2008). *Welfare and Well-being: Social value in Public Policy*, Bristol: The Policy Press.
- Kalaycıoğlu, S. (2012). "Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma", *Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Sempozyum Bildirileri*, s. 51-58, Ankara: Grafer Tasarım Baskı Ambalaj.
- Kalish, R. A. The old and the young as generation gap allies. *Gerontologist*, 1969, Summer 9(2), 83-89.
- Kalmijn, M. (2014), *Adult Intergenerational Relationships*, The Wiley Blackwell Companion to the Sociology of Families, First Edition. Edited by Judith Treas, Jacqueline Scott, and Martin Richards. John Wiley & Sons, Ltd. Published.
- Kaptanoğlu, A.Y. (2013). *Sağlık Alanında Hipotezden Teze: Veri Toplama Ve Çözümleme Serüveni*. İstanbul. Beşir Kitapevi.
- Karadoğan, U. C. (2019). "Çocuk ve Çocukluk" Kavramının Tarihsel Süreçte Değerlendirilmesi, *Çocuk ve Medeniyet*, 4 (7), 195-226.
- Karakuş Öztürk, H. (2017), *Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Düşünceler*, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 13-Ekim, s. 253-276.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- King, N., Brooks, J., & Horrocks, C. (2018). *Interviews In Qualitative Research*
- Kornhaber, A., & Woodward, K. L. (1981). *Grandparents/Grandchildren: The vital connection*. Garden City, NY: Anchor Press/Doubleday.
- Kossek, E. E., 1990. Diversity in child care assistance needs: Problems, preferences, and work-related outcomes. *Personnel Psychology*, 43(4): 769-791.

- König R, Isengard B and Szydlik M (2019) Social inequality and intergenerational solidarity in European welfare states. In Česnuitytė V and Meil G (eds), *Families in Economically Hard Times*. Bingley, UK: Emerald Publishing, pp. 31–51.
- KUL PARLAK, N. (2016). İş-Yaşam Dengesi Açısından Esnek Çalışmanın Analizi. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 109-137.
- Kurban, S. (2021). "Çocuğun İyi Olma Hâlinin Gelişmesinde Sosyoekonomik ve Yönetmel Politikalar: Finlandiya Örneği". *Akademik İncelemeler Dergisi* 16 / 2, s. 26-43.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Interviews: Learning The Craft Of Qualitative Research Interviewing*. sage.
- LaFerrère A., Wolff F. C. (2006) Chapter 13 Microeconomic models of family transfers, Editor(s): Serge-Christophe Kolm, Jean Mercier Ythier, *Handbook of the Economics of Giving, Altruism and Reciprocity*, Elsevier, Volume 2, Pages 889-969.
- Larkin E., Newman S. (1997). Intergenerational Studies, *Journal of Gerontological Social Work*, 28:1-2, s. 5-16.
- Layder, D. (2014). *Fenomenoloji*, M. Demirhan, vd. (Çev.), Ankara, Fol Kitap.
- Lee E., Clarkson-Hendrix M., Lee Y. (2016), Parenting stress of grandparents and other kin as informal kinship caregivers: A mixed methods study, *Children and Youth Services Review*, Volume 69, Pages 29-38.
- Locke, J. (2004), *Eğitim Üzerine*, Çev. Aylin Uğur, Ankara: Yeryüzü Yayınevi.
- Lüscher K, Pillemer K (1998) Intergenerational ambivalence: a new approach to the study of parent–child relations in later life. *J Marriage Fam* 60:413–425.
- Lüscher, K., Hoff, A., Viry, G., Widmer, E., Sánchez, M., Lamura, G., ... Wang, X. (2017). *Generations, intergenerational relationships, generational policy: A multilingual compendium*. University of Konstanz.
- Lyu K, Xu Y, Cheng H, Li J. (2020) The implementation and effectiveness of intergenerational learning during the COVID-19 pandemic: Evidence from China. *Int Rev Educ*. 66(5-6), s. 833-855.
- Mannheim, K. (1952). The problem of generations. In P. Kecskemeti (Ed.), *Essays on the Sociology of Knowledge* (pp. 276-322). London: Routledge and Kegan Paul.
- Marshall VW, Matthews SH, Rosenthal CJ (1993) Elusiveness of family life: a challenge for the sociology of aging. In: Maddox GL, Lawton MP (eds) *Annual review of gerontology and geriatrics: focus on kinship, aging and social change*. Springer, New York.

- Marshall, T. H. ve Bottomore, T. (2000). Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Matos K., Galinsky E. (2011), Workplace Flexibility in the United States: A Status Report, Families and Work Institute.
- McDaniel, S. A. (1997), Intergenerational Transfers, Social Solidarity, and Social Policy: Unanswered Questions and Policy Challenges, Canadian Public Policy / Analyse de Politiques , Spring, 1997, Vol. 23, Special Joint Issue: Aging / Vieillesse (Spring, 1997), pp. 1-21 Published by: University of Toronto Press on behalf of Canadian Public Policy.
- McDarby M., Ju C. H., Carpenter B. D. (2021) Frequency of Contact and Explanations for Increased Contact between Grandchildren and Their Grandparents during the COVID-19 Pandemic, Journal of Intergenerational Relationships, 19:2, 163-178.
- Merriam, S. B. (2015). Nitel Araştırma: Desen Ve Uygulama İçin Bir Rehber. Nobel.
- Merriam, S. B., Tisdell, E. J. (2015). Qualitative Research: A Guide To Design And Implementation. John Wiley & Sons.
- Merz E. M., Schuengel C., Schulze H.-J. (2009). Intergenerational Relations Across 4 Years: Well-being Is Affected by Quality, Not by Support Exchange, The Gerontologist, Volume 49, Issue 4, August 2009, Pages 536–548.
- Metin, B., Özaydın, M. M. (2014). Çalışma ve Refah, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Millner A. (2016) "Heterogeneous intergenerational altruism," GRI Working Papers 226, Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment.
- Minkler M. (1999) Intergenerational households headed by grandparents: Contexts, realities, and implications for policy, Journal of Aging Studies, Volume 13, Issue 2, Pages 199-218.
- Monserud, A. M. (2010) Continuity and Change in Grandchildren's Closeness to Grandparents: Consequences of Changing Intergenerational Ties, Marriage & Family Review, 46:5, s. 366-388.
- Müftüler, H. G. (2019). Parsons Sistem Teorisi Açısından Kuşaklar Arası İlişkilerde Çatışma ve Dayanışma. Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 3 (2) , 100-135 .
- Naldini, M. (2022). "Chapter 9: Qualitative longitudinal research for studying work-family balance (before and after childbirth)". In Research Handbook on Work-Life Balance. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Nauck, B., Steinbach, A. (2009), Intergenerational Relationships, Book title: building on progress, book author: german data from, Budrich UniPress, s.1057-1080.
- Neugarten, B. L., & Weinstein, K. K. (1964). The Changing American Grandparent. Journal of Marriage and Family, 26(2), 199–204.

- Nouwen, M., & Duflos, M. (2023). Displaying intergenerational solidarity on TikTok during the COVID-19 pandemic: understanding the implications in the grandparent grandchild relationship. *Journal of Family Studies*, 29(3), 1134–1153.
- Noy, C. (2008). Sampling knowledge: The hermeneutics of snowball sampling in qualitative research. *International Journal of social research methodology*, 11(4), 327-344.
- O'Hare, W. P., & Gutierrez, F. (2012). The use of domains in constructing a comprehensive composite index of child well-being. *Child Indicators Research*, 5, 609–629.
- OECD (2009) *Doing Better for Children*. Paris: OECD Publications.
- OECD (2021), *Measuring What Matters For Child Well-Being and Policies*, Paris: OECD Publications.
- OECD (2021b), *OECD Family Database*.
- OECD, 2020, *How's Life? 2020: Measuring Well-being*, OECD Publishing, Paris, s.1-247.
- Onur, B. (1980). "Kuşak Kavramı ve Kuşaklar Arası Diyalog", *Eğitim ve Bilim*, Cilt 4 Sayı 23, s.15-20.
- Onur, B. (2021), *Çocukluğun Coğrafyaları*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 11(1), 323-343.
- Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Özdemir, S. (2010). Sosyal Refah'ın Sağlanmasında Yeni Bir Anlayış: "Refah Karması" ve Sosyal Refah Sağlayıcı Kurumlar, *Sosyal Siyaset Konferansları*, İstanbul İktisat Fakültesi Yayınları, Sayı: 48, s. 97-127.
- Özen Kapız, S. (2002) İş-Aile Yaşamı Dengesi ve Dengeye Yönelik Yeni Bir Yaklaşım: Sınır Teorisi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 4, Sayı:3, s.139-153.
- Özen, F., & Hendekçi, E. A. (2016). The descriptive analysis of academic studies published in Turkey about education supervision between the years of 2005-2015. *OPUS International Journal of Society Researches*, 6(11), 619-650.
- Özmete, E. (2017). *Türkiye'de Kuşaklararası Dayanışmanın Değerlendirilmesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Patton, M. Q. (1987). *How To Use Qualitative Methods In Evaluation* (No. 4). Sage.

- Patton, M. Q. (2015). What To Observe: Sensitizing Concepts. *Qualitative Research And Evaluation Methods*, 358-363.
- Pigou, A. C (1920). *The Economics of Welfare*, London: Macmillan and Co. Limited.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yok oluşu*, Çev: Kemal İnal, Ankara: İmge Kitabevi.
- PUFALL, P. B., UNSWORTH, R. P. (Eds.). (2004). *Rethinking Childhood*. New Jersey: Rutgers University Press.
- Reinkowski, J. (2013) : Should We Care that They Care? Grandchild Care and Its Impact on Grandparent Health, ifo Working Paper, No. 165, ifo Institute – Leibniz Institute for Economic Research at the University of Munich, Munich.
- Rescher N. (1972). *Welfare - The Social Issues in Philosophical Perspective*, University of Pittsburg Press.
- Rockwool Foundation Research Unit. (2010). Parents are spending an increasing amount of time on their children.
- Rousseau, J. J. (2009). Emile “Bir Çocuk Büyüyor”, 8. Baskı, İstanbul: Selis Kitaplar.
- Rubin, H. J., & Rubin, I. S. (2011). *Qualitative Interviewing: The Art Of Hearing Data*. sage.
- Ruiz, S. A., Silverstein, M. (2007). “Relationships with Grandparents and the Emotional Well-Being of Late Adolescent and Young Adult Grandchildren”, *Journal of Social Issues*, Vol. 63, No. 4, s. 793-808.
- Ryan, P. (2008). How New Is the “New” Social Study of Childhood? The Myth of a Paradigm Shift. *Journal of Interdisciplinary History*, xxxviii:4 (Spring), s. 553-576.
- Sağlam, M., Aral, N. (2016). Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları. *Çocuk ve Medeniyet*, 1 (2), s. 43-56.
- Sánchez M, García JM, Díaz P and Duaigües M (2011) Much more than accommodation in exchange for company: dimensions of solidarity in an intergenerational home share program in Spain. *Journal of Intergenerational Relationships: Programs, Policy, and Research* 9, 374–388.
- Sattar, R. (2019). Putting The Welfare Of The Child At The Heart Of The Reconciliation Of Work And Family Life Principle: A Role For Grandparents. School of Law, University of Leicester, Thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy.
- Seidman, I. (2006). *Interviewing As Qualitative Research: A Guide For Researchers In Education And The Social Sciences*. Teachers college press.

- Sigurðardóttir, S. H., Júlíusdóttir, S. (2013). Reciprocity in Relationships and Support Between Grandparents and Grandchildren: An Icelandic Example, *Journal of Intergenerational Relationships*, 11:2, s. 118-133.
- Silverstein, M, Gans D., Lowenstein A., Giarruso R., Bengtson, V. L (2010). Older Parent-child Relationships in six developed nations: Comparisons at the intersection of affection and conflict. *Journal of Marriage and Family*, 72, s. 1006-1021.
- Silverstein, M., Bengtson, V. L. (1997). Intergenerational solidarity and the structure of adult child-parent relationships in American families. *American Journal of Sociology*, 103(2), 429–460.
- Silverstein, M., Giarrusso, R., & Bengtson, V. L (2003). Grandparents and grandchildren in family systems. A socio-developmental perspective. In V. Bengtson & A. Lowenstein (Eds.), *Global Aging and Challenges to Families*. New York: Aldine de Gruyter, 75-102.
- Soares, J. (2015). "Borrowing constraints, parental altruism and welfare," *Journal of Macroeconomics*, Elsevier, vol. 45(C), pages 1-20.
- Statham J (2011), Grandparents providing child care, Briefing Paper, Childhood Well-being Research Centre.
- Szydlik M. (2012) Generations: Connections across the life course, *Advances in Life Course Research*, Volume 17, Issue 3, Pages 100-111.
- Szydlik, M. (2008). Intergenerational Solidarity and Conflict. *Journal of Comparative Family Studies*, 39(1), s.97–114.
- Şirin, M. R. (2017), *Çocuk Yüzlü Yazılar: Üç Çocukluk Arasında*, 3. Baskı, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Täht, K., Unt, M., Reiska, E. (2022). "Chapter 13 The effect of childcare facilities on labour market participation among young adults in Estonia: a mixed-methods study". In *Research Handbook on Work–Life Balance*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Tan, Jo-P. (2018). Do grandparents matter? Intergenerational relationships between the closest grandparents and Malaysian adolescents, *Contemporary Social Science*, 13:2, s. 246-260.
- Tan, JP., Buchanan, A. (2016). Links Between Grandfather Involvement and Adolescent Well-Being in England and Wales. In: Buchanan, A., Rotkirch, A. (eds) *Grandfathers*. Palgrave Macmillan Studies in Family and Intimate Life. Palgrave Macmillan, London.
- Tan, M. (1989). Çağlar Boyunca Çocukluk. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 22 (1), s. 71-88.

- Tanskanen A.O., Danielsbacka M. (2012), Beneficial effects of grandparental involvement vary by lineage in the UK, *Personality and Individual Differences*, Volume 53, Issue 8, Pages 985-988.
- Taşçı, F. (2020), *Sosyal Refah: Bütüncül Bir Perspektif*, Ankara: İktisat Yayınları.
- Taşkın, M., Akçay, S. (2019). Torunlarına Bakan Büyükkannelerin Deneyimlerine İlişkin Nitel Bir Araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 583-606.
- Tatlıcan, Ü. (2011). *Sosyoloji Ve Sosyal Teori Yazıları*. Bursa: Sentez.
- Tekin, H. H., Tekin, H. (2006). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(13), 101-116.
- Thomas P. A, Liu H., Umberson D. (2017) Family Relationships and Well-Being. *Innov Aging*. Nov;1(3), s. 1-11.
- Topak, O. (2012), *Refah Devleti ve Kapitalizm: 2000'li Yıllarda Türkiye'de Refah Devleti*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- TÜİK (2018), *İş ve Aile Yaşamının Uyumunu*, II. Çeyrek Nisan-Haziran.
- Uğur, S. B. (2019). Çocuk Bakımında Büyükkannelik ve Büyükbabalık: Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları Bağlamında Nitel Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 3(1), 122-154.
- Uğur, Z., Yıldız, E., Yüksel Doğan, R.(2023). Türkiye'de Çalışan Kadınların Küçük Çocuklarına Kim Bakıyor?. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 23(58), 93-128.
- UNICEF (2013a), *Çocuk Refahı Belgesi*. Kalkınma Bakanlığı ve UNICEF Türkiye Temsilciliği.
- UNICEF (2013b), *Child Well-Being In Rich Countries: A Comparative Overview*, Innocenti Report Card 11, UNICEF Office of Research, Florence.
- UNICEF (2014), *Türkiye'de Çocukların Gözünden Çocuğun İyi Olma Hali Alanlarının ve Göstergelerinin Tanımlanması ve Değerlendirilmesi*, Yayın No: 905, UNICEF Türkiye Temsilciliği.
- Uyan Semerci P., Müderrisoğlu S. vd (2012), *Eşitsiz Bir Toplumda Çocukluk*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Wang Y., Zhao X. (2022) Grandparental childcare, maternal labor force participation, and the birth of a second child: Further knowledge from empirical analysis, *Journal of Business Research*, Volume 139, Pages 762-770.
- Wild, L. (2016). Grandfather Involvement and Adolescent Well-Being in South Africa. In: Buchanan, A., Rotkirch, A. (eds) *Grandfathers*. Palgrave Macmillan Studies in Family and Intimate Life. Palgrave Macmillan, London.

- Wild, L. G. (2018). Grandparental involvement and South African adolescents' emotional and behavioural health: a summary of research findings, *Contemporary Social Science*, 13:2, s. 232-245.
- Wolcott, H. F. (1994). *Transforming Qualitative Data: Description, Analysis, And Interpretation*. Sage.
- Woodbridge S., Buys L., Miller E. (2011), 'My grandchild has a disability': Impact on grandparenting identity, roles and relationships, *Journal of Aging Studies*, Volume 25, Issue 4, Pages 355-363.
- Yarrow, A. L. (2009) Sustainability and Intergenerational Solidarity, *Generations: Journal of the American Society on Aging*, Vol. 33, No. 3, The Great Recession: Implications for an Aging America (Fall 2009), pp. 103-104.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112).
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, F. (2015). Çocukların Dünyasına Yaşlıları Dahil Etmek: "Okul Temelli Kuşaklararası Dayanışma Modelleri". *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19 (1), s. 275-296.
- Yin, R., K. (2014). *Explanatory Multiple-Casestudy Research: Design And Method*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Zanella G. (2017), How does grandparent childcare affect labor supply?. *IZA World of Labor*, No: 337.



Ek 1. Anket

Görüşme yeri:

Görüşme saati:

a. Demografik Bilgiler

1. Aracı Kuşak:

Cinsiyet	
Yaş	
Eğitim durumu	
Meslek	
Aylık net gelir	
Evlilik süresi	
Eşin yaşı	
Eşin eğitim durumu	
Eşin mesleği	
Aylık net geliri	
Hane geliri	
Çocuk sayısı	
Hanede yaşayan kişi sayısı	

2. Büyük ebeveynler:

Büyükbabanın yaşı	
Eğitim durumu	
Mesleği	
Aylık net geliri	
Büyükkannenin yaşı	
Eğitim durumu	
Mesleği	
Aylık net geliri	
Hane geliri	
Çocuk sayısı	
Torun sayısı	
Hanede yaşayan kişi sayısı	

3. Çocuk(lar):

Yaş	
Cinsiyet	
Eğitim durumu	

b. Açık Uçlu Sorular

1. Büyük ebeveyn ile torununun görüşme sıklığı nedir? (Haftalık veya aylık)
2. Büyük ebeveyn ile torun nerede ve ne şekilde vakit geçirmektedir?
Daha çok sizinle birlikte mi yoksa birebir vakit geçirme imkanları oluyor mu?
3. Ebeveyniniz ile hane yakınlığınız nedir?
Sizce uzak ya da yakın olması büyük ebeveyn-torun arasındaki ilişkiyi nasıl etkilemektedir?
4. Sizce, büyük ebeveyn ile torun arasında duygusal (özlem, hasret, düşkünlük gibi) konularda karşılıklı paylaşım sıklığı nedir?
5. Büyük ebeveynin torununa yönelik maddi desteği bulunmakta mıdır?
Varsa, maddi destek boyutu hangi ölçüdedir? (Okul dışı destekler, bayramda harçlık, tatil, istediği bir şeyin alınması gibi)
6. Büyük ebeveynin torununun geleceğine yönelik maddi birikim, fikir, plan gibi önerileri var mı? Varsa, sizinle ve torunuyla paylaşıyor mu?
7. Büyük ebeveynin torununun bakımını üstlenip üstlenmediği hakkında bilgi verir misiniz? (Okuldan/kurstan alıp bırakma, geçici olarak gün içi ya da birkaç gün bakmak gibi)
8. Büyük ebeveyn, torununun sosyal hayatına ilişkin bilgilere ne kadar hâkim?
Büyük ebeveyn, torununun eve kaçta geldiği, arkadaşları hakkında bilgiler gibi sosyal hayatına ilişkin bilgilere ne derecede hâkimdir?
9. Büyük ebeveyn-torun arasındaki sosyal ilişki hangi boyuttadır?
Büyük ebeveyn-torun arasında beraber yemek yemek, TV izlemek, boş zaman aktiviteleri gibi temaslarının sıklığı nedir, açıklar mısınız?
Birlikte en çok hangi aktiviteleri yapıyorlar?
Randevulaşıyorlar mı?

10. Telefonla veya mesajla haberleşme sıklığı nedir? Torun kendi isteğiyle iletişime geçmekte mi?
11. Büyük ebeveyn-torun arasındaki yakınlığın nedenleri nelerdir?
Çocuğunuz hangi büyük ebeveyne daha yakın bulunmaktadır?
12. Büyük ebeveynin evinde torununa ilişkin özel alan/oda/eşyaları var mı?
13. Büyük ebeveyn-torun olarak birlikte vakit geçirdiklerinde çocuğunuz kendisini nasıl hissetmektedir?
Bu deneyimini sizinle paylaşmakta mıdır?
14. Büyük ebeveyn-torun arasında hediyeleşme olmakta mı?
15. Büyük ebeveyn-torun sır ve mutluluk paylaşımı gibi deneyimlere sahipler mi?
16. Büyük ebeveyn torununun gelecek planları hakkında bilgi sahibi mi?
Orta ve uzun vadeli planlar (örneğin yaz tatili planı, kariyer planı gibi) Bu konuya ilişkin aralarındaki paylaşım düzeyi sizce hangi ölçüdedir?
17. Büyük ebeveyn torununa tavsiyelerde bulunarak onun sorunlarını çözmeye yardımcı olmakta mı?
Bunu ne sıklıkla gerçekleştirmektedir?
18. Büyük ebeveynin torununun eğitim sürecindeki maddi yardım ve destek boyutu ne ölçüdedir?
19. Büyük ebeveyn, torununun eğitimine maddi olmayan desteği bulunmakta mıdır?
Veli toplantısı, okul sosyal etkinliklerine katılım, ödev ve proje destekleri gibi konulardaki ilişkilerinin boyutu nedir?
20. Büyük çocuğunuz, küçük çocuğunuza evde bakım, ufak çaplı destek, yemek yedirmek vs. gibi konularda destek oluyor mu?

Büyük ebeveyn aynı ailede çok torunlu olması durumunda, onların bakım yükünü üstlenmelerinin çocuğunuza etkisi nasıl olmaktadır?

Bu bakım, çocuğunuzun hem ev içi bakım yükünü hem de kardeş bakımını azaltıp azaltmadığı hakkında bilgi verebilir misiniz?

21. Hastalık durumunda büyük ebeveyn torunuyla ilgilenmekte midir?

22. Büyük ebeveynin sağlık sorunları ve/veya bakıma muhtaçlığı söz konusu olduğunda yahut olması durumunda çocuğunuz üzerindeki gelecek kaygısı ve endişesi hangi boyuttadır?

Böylesi bir durum çocuğunuzda büyük ebeveynini kaybetme korkusu, yoksunluk hissi gibi olumsuz duygular uyandırmakta mıdır?

23. Büyük ebeveyn tarafından toruna çeşitli yükümlülükler belirtilmekte midir?

24. Çocuğunuzun refah seviyesinin yükselmesinde büyük ebeveynin rolü sizce var mı? Varsa derecesi nedir?

25. Çocuğunuzun büyük ebeveyn algısı nasıl?

Çocuğunuzun gözünden büyük ebeveyn kim?

Neye/kime tekabül ediyor?

Ek 2. İzin Formu

Evrak Tarih ve Sayısı: 14.04.2023-177272



T.C.
ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
Etik Komisyonu

Sayı :E-11054618-302.08.01-177272
Konu :Bilimsel ve Eğitim Amaçlı

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 03.04.2023 tarih ve E.175127 sayılı yazı.

İlgi yazınız ile göndermiş olduğunuz, Enstitünüz Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı **Doktora öğrencisi Gizem YAŞAR TUTAR, Prof.Dr. Yücel UYANIK**'ın danışmanlığında yürüttüğü "**Kuşaklararası Dayanışma Bağlamında Büyük Ebeveyn-Torun İlişisinin Çocuk Refahına Etkileri: Ankara İli Örneği**" adlı tez çalışması ile ilgili konu Komisyonumuzun 12.04.2023 tarih ve 04 sayılı toplantısında görüşülmüş olup,

Etik Komisyonunca onaylanan ilgilinin çalışmasının, yapılması planlanan yerlerden izin alınması koşuluyla yapılmasında etik açıdan bir sakınca bulunmadığına oybirliği ile karar verilmiş; karara ilişkin katılım listesi ve onaylanan çalışmalar ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Araştırma Kod No: 2023/115

Prof. Dr. Ramazan ÇAĞLAYAN
Komisyon Başkanı

Ek:

- 1- Katılımcı Listesi
- 2- Onaylı Çalışma

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
ETİK KOMİSYONU KATILIM LİSTESİ**

TOPLANTI TARİHİ :12.04.2023		TOPLANTI SAYISI : 04	
ADI-SOYADI		İMZA	
Prof.Dr. Ramazan ÇAĞLAYAN BAŞKAN		KATILDI	
Prof.Dr. M.Fadıl YILDIRIM Başkan Yrd.		KATILDI	
Prof.Dr. Mustafa EKİNCİKLİ		KATILDI	
Prof.Dr. Yıldız AYANOĞLU		KATILDI	
Prof.Dr. Bekir ESKİCİ		KATILDI	
Prof.Dr. Ramazan Pars ŞAHBAZ		KATILDI	
Prof.Dr. Neşe Yaşar ÇEĞİNDİR		KATILDI	
Prof.Dr. Bilgehan GÜLCAN		KATILDI	
Prof.Dr. Funda YURDAKUL		KATILDI	
Prof.Dr. Serdar ÖZTÜRK		KATILDI	

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Yaşar Tutar, Gizem

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi	2016
Lisans	Gazi Üniversitesi	2012

Yabancı Dil

İngilizce



GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

